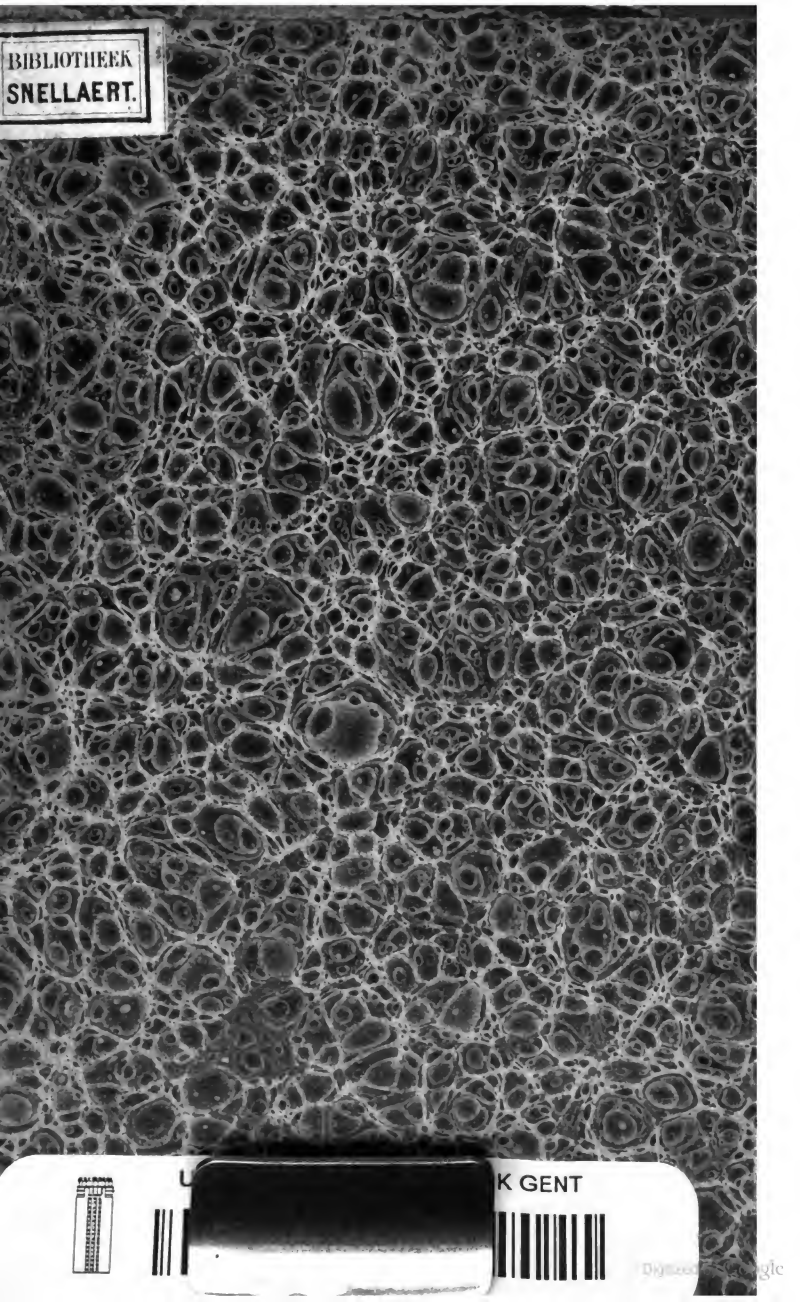

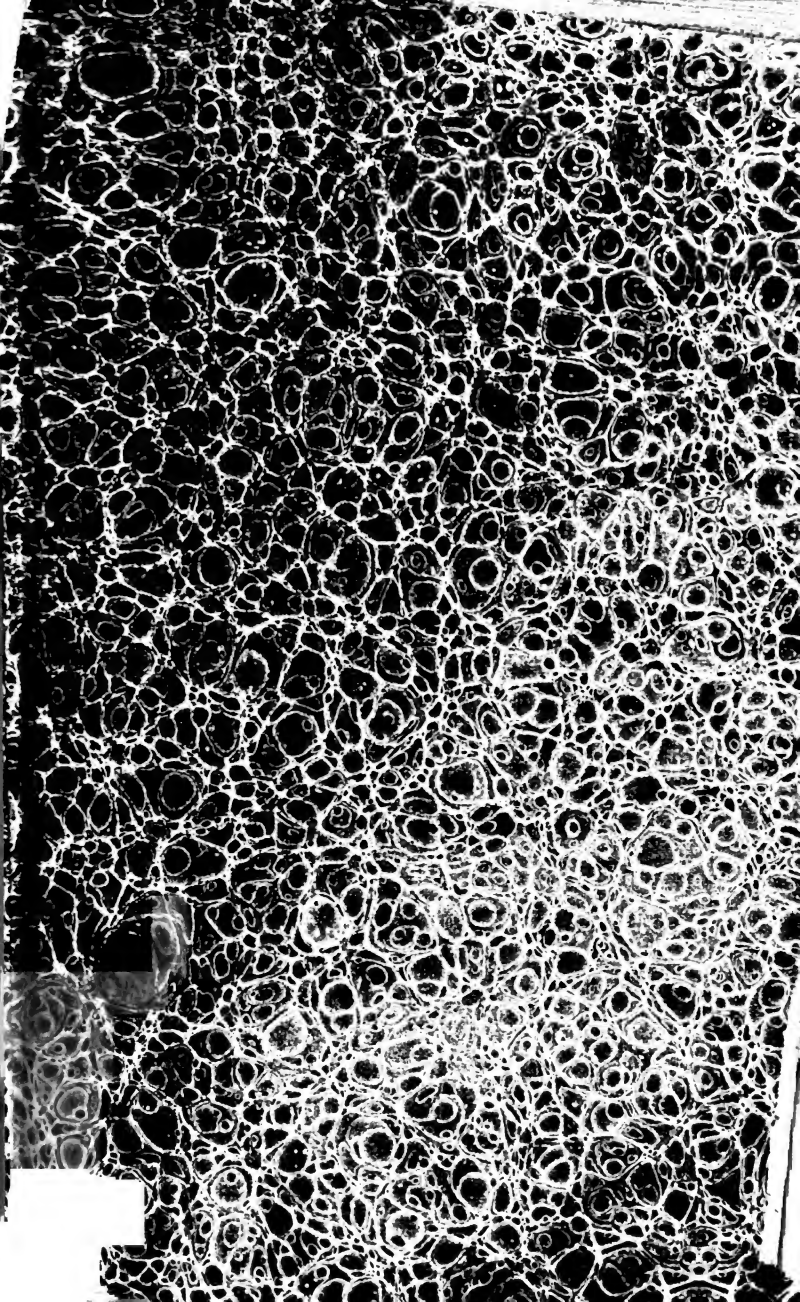

BIBLIOTHEEK
SNELLAERT.

U
K GENT

DEN

WELEDELEN GESTRENGEN,

DEN HEERE

Mr. ANTHONI HEINSIUS,

*Raadpensionaris van Holland en Westfriesland;
Grootzegelbewaarder, en Stadhou-
der van de Leenen, enz.*

 E grootste Held, die kwam, die zag,
die won,
Zich van de pen als degen dienen kon,
En yder, als de zon de mindre lichten,
Voorby streeft in doorluchtige verrichten,
Gewaardigt zich, gebeurt hem slechts die eer,
Zyn kling door my u t'offeren, Myn Heer;
Aan HEINSIUS, de tong der zeven Staaten,
Daar Holland zich mag veilig op verlaaten,
In 't midden van den felsten oorlogsgloet,
Die Vrankryk nu zal lessen met zyn bloed:
Dewyl het hart der Belgen, lang gereeten,
De ziel des ryks legt aan een staale keten,
En snort vol moed, door bommen zwaar van wicht;
Den bliksem zelfs de Seine in 't aangezicht;
Die, schokkende verbaast op haren wortel,
Den val vrees, die haar pletten zal te mortel.

* 2

Gelust

O P D R A C H T.

Gelust het u ten slagvelde in te treên,
 Te stappen langs een berg van lyken heen,
 En Cefars tred te volgen, daar zyne enkels¹
 In 't bloed staan op der Gallen groove schenkels,
 Gy zult, waar heen gy slechts uwe oogen wend,
 Verbaast staan om 's volks algemeene ellend.
 Zyn drift tot eer en glorie, waard te loven,
 Streeft alles, hoe gevaarlyk, trots te boven,
 Verzelschapt van een gadeloos beleid,
 En eene zucht van goedertierentheid.

Ons bloed, zo vast de vryheid ingeschapen,
 Zo schrande in beleid als braaf te wapen,
 Streeft hier vol moed dien Veldheer in 't gezicht,
 En zengt zich in de vlam van zulk een licht;
 Doch perst hem af deez' eernaam voor zyn telgen:

De dappersten der Gallen zyn de Belgen.

Wat Æduen, Cadurcer, of Sequaan,
 Of Nervier kan hier de kling weêrstaan,
 Voor welkers sne Ruthenen, en Senonen,
 En Bojen, en Carnuten, en Pictonen,
 Gabalen, en Arvernen, hoe vol moed,
 Zich vreezen door het stroomen van al 't bloed.

Geen rots, hoe hoog, hoe schor, hoe steil van toppen,
 Kan Cefars marsch en voortgang veilig stoppen:
 Geen stad de vloed van zyne macht weêrstaan.
 Rivieren, van geen menschen doorgedaan,
 Zyn machteloos zyn' voortgang te beperken.
 Wat staaren niet de Gallen op zyn werken,
 Op Schildpat, Ram, en * Blyde, Wal en Gracht,
 En grof Geschut, en Toorens, groot van kracht!
 Britannië, van niemand ingevaaren,
 Beveiligt door onstuime waterbaaren,
 Ziet zee en strand bevloert met zyne vloot,
 En lekt het bloed, dat zyne arm vergoot;

Een

* *Balista.*

OPDRACHT.

Een bloed, dat braaf voor haartsteen en altaaren
Zich bloed stelde in 's Lands uiterste gevaaren;
Doch entlyk zwicht, en draagt in slaverny
De ketenen der Roomsche heerschappy.

Zelfs Rome, die roemruchtige Godinne
Des aardskloots, en der volkren zucht en minne,
Schreit als zyn arm, door haare drift gezart,
Den Romer wringt het gladde staal door 't hart.
Brundisium, Dyrrhachium, deryken
Van Pontus en Egipteland bezwyken.
De velden van Pharfallië, met bloed
En brein gemest, getuigen van zyn moed
En dapperheid, toen zo veel Adelaaren
Verstooven op den drang van zyne schaaren;
Pompejus uit den velde en legre vlood,
En zynen roem zag smooren met zyn dood.

Wat schrikt niet voor den bliksem van zyn' degen!
Hispanië, Afryke, allerwegen
In 't hart gewond, verscheurt, en overmand,
Bejammeren haar' deerelyken stand,
En gaan bedroeft, en in de ziel verflagen
Met ketenen voor zynen zegewagen.
't Is niet dan bloed daar hy zyn voeten zet!
De dood blaast door een bogtige trompet
Het veldgeschrey met schorre en naare klanken.
Men ziet alom het gladde lemmer wanken;
De fakkelen steeds snorren door de lucht.
Men hoort hoe 't hart des aardryks zwoegt en zucht
Door 't trappelen der hoeven, en het bonzen
Der steenen, die door 't fel geslinger gonzen,
En man en paard verpletren, dat het nat
Ten gronde, en 't brein ten harzenpanne uitspat,
Terwyl de zon, van schrik om 't hart geslagen,
't Gespan ontgespt voor haar' robynen wagen.

Zo Cesar nu, die zich inwendig vleit
Door zyne deugd met uw grootmoedigheid,

OPDRACHT.

Uw doorziende oog in 't Neerduitsch kan bekooren,
Dan zal zyn naam met grooter luister glooren,
Zyn dierbaare afch zich roeren, en in 't bloed
Des Bataviers ontfteeken eenen moed,
Om Lodewyk ten rykstroone uit te klinken,
Op dat de zon des vredes door mag blinken,
En Nederland beftreale, dat uw' Naam
Bewierookt, en beveelt de monden van de faam.

A. BOGAERT.

VOOR-

VOORREDEN.

NIEMAND heeft ooit in bedenken getrokken dat Cesar, de grootste der Veldheeren, niet alleen van zyne, maar ook van alle eeuwen, grooter en billyker lof in 't beschryven van zyne daden, dan in 't uitvoeren der zelve, behaalt heeft. Een Held zeker, wiens beleid onnavorschelyk, wiens dapperheid onnavolgelyk is, en die met dezelve kracht van geest heeft gesproken en geschreven, met welke hy geoorlooft heeft, als Quintilianus verzekert. Onder de schriften, ons door zyne penne nagelaten, dragen de VII boeken der Gallische, en de III der Burgerlyke oorloogen den grootsten lof weg, voerende den naam van Aantekeningen. Want het VIII boeck der Gallische, en dat der Alexandrynsche, Africaansche en Hispanische oorloogen, van zommigen aan Oppius toegeschreven, heeft A. Hirtius Panfa daar by gevoegt.

V O O R R E D E N.

Cicero, anders geen groot begunstiger van Cesar, getuigt van de zelve, datze zo naakt, en zo ontbloot zyn van de cieraaden tot het aandoen, waar toe hy zo veel geeft had, dat men wel zien kan, dat zyn oogwit nooit geweest is, om daar een volslagene historie van te maaken; maar slechts gewilt heeft den genen, die van eene zucht tot het beschryven der historien bereeden wierden, eene bereide stoffe te geven, om daar uit te nemen, 't geen tot hun voornemen kon dienen; doch dat hy mogelyk den geenen, die alles met een valsch gesmuk zoeken op te toojen, eenen dienst gedaan, maar verstandigen van 't schryven afschrikt heeft. In den zelve zin redeneert Hirtius in zyn voorreden aan Balbus. Zeker, zegt hy, *'t is aan yder bekend, dat 'er niets zo heerlyk van anderen voltoit is, 't geen door de deftigheid zyner Aantekeningen niet zoude te boven gegaan werden; en zyn ze in 't licht gekomen, op dat*
de

V O O R R E D E N.

de kennisse van zo groote zaken den schryveren niet gebrake : en dragen ze derhalve , volgens het gemeen gevoelen , den lof , dat ze den schryveren de stoffe niet slechts schynen te geven , maar te beneemen. Hier over hebben wy ons meer dan anderen te verwonderen : want anderen mogen weeten op wat wyze , en hoe heerlyk hy ze geschreven heeft ; doch wy weten hoe licht en schielyk hy dezelve byeen stelde. Geen wonder. Want in Cesar was zo wel de bekwaamheid , en de grootste deftigheid van Schryven , als d'allerzekerste kennisse om zyne besluiten wel uit te drukken ; en kon hy , zo wy Plinius geloven mogen , op een en den zelve tyd leezen , schryven , voorzeggen , en aanhooren. Zyne taale is de zuiverste der Latynen , zyne style zacht en teder ; en heeft , hoe eenvoudig , iets edelers , dan Tacitus met al de pracht zyner woorden. In redeneeringen zyn Polibius en Demosthenes gematigt , doch Cesar overtreft hun beide , by wien byna

* 4

geene

V O O R R E D E N.

geene gevonden werden ; overmits hy zich bedunken liet, dat ze tegens de hiftorifche waarheid ftrreden, zelden of nooit te pas kwamen, meest vals en flechts verducht zyn, en uit eene zucht om zyne welsprekentheid ten toon te ftellen gebooren werden, als Trogus Pompejus aan Titus Livius en Sallustius met reden verwytt. Niet minder blinkt zyne zedigheid uit, fprekende doorgaans van zich zelve niet anders, dan van een onverschillig perzoon; zynde zich zelve altoos gelyk, noch wykende van 't rechte pad, dat hy zich wyffelyk had voorgefchreven, Daar by is hy byna d'eenigfte Schryver, die geene ongerymtheden te berde brengt, of dingen verhaalt, welke nutter waren eeuwig gefmoort, dan den nazaten overgelevert te werden, daar zich de meeste zo fchandelyk in misgrepen hebben.

Jammer is het echter, dat hy zyn werk niet wat meer bezielt heeft, zich vergenoegende met
flegts

V O O R R E D E N .

flechts aan te toonen, welke zyne marschen en legeringen geweest zyn, zonder de beweegredenen daarby te voegen, welke hem bewogen dien marsch te doen, en 't leger daar, en niet elders te vesten. Eenigen stooten zich ook, dat hy zo breedweidende in 't beschryven der oorlogstuigen is, als of hy, die reeds by al de weerelt voor een uitmuntend Veldheer bekend was, had willen toonen, dat zyn beleid in krygsbouwkundige werken niet minder dan in zaken van oorlog uitmuntte. Voorts vloeyen deze zyne Aantekeningen van deftige dingen over, en men vind daar in al 't geene nodig is om volkome Veldheeren, en deftige Staatkundigen te maaken. Van kloekmoedigheid, edelmoedigheid, goedertierentheid en oprechtigheid zyn hier groote voorbeelden. En is dit werk het rechte school van Mars om 't verstand der genen te volmaaken, die hun bloed en leven voor 't Vaderland wenschen op t'offeren, en met eeuwig

V O O R R E D E N.

wige laurieren om hun beleid en dapperheid gekroont te werden : weshalve de Heer Blasius Vigenarius niet min aardig dan geleert in zyne aantekeningen over de voorreden van 't VIII boek der Gallische oorlogen gezegt heeft , dat dit werk het Getyboek der Soldaten is.

Dit begreep Selim , die ontzag-gelyke Sultan en Veldheer der Turken , dewelke , overstappende de heiligheid zyner Wet , deze Aantekeningen in zyne taale liet vertolken , en door Cefar in alle gelegentheden raad te vraagen , en zynen tred na te stappen , klein Asie en Afryke binnen weinig tyds aan den scepter reeg , dien hy van zyne voorzaten ontfangen hadde. Twe Koningen van Vrankryk , namentlyk Hendrik de IV , en Lodewyk de XIV , hebben zich ook bevestigd om de Boeken der Gallische oorlogen van dezen grooten Veltheer te doen vertalen , om door dat middel hunnen landaart ,
die

V O O R R E D E N.

die dezen Schryver niet machtig waren in zyne taale te begrypen , tot volmaakte Veldheeren en onverschrokke foldaten te maaken ; en hoe ver zy daar in hun oogwit bereikt hebben , legt noch in verscher geheugenisse. In Holland had Johannes Fenacolijs zo veel zucht voor den Vaderlande , dat hy niet alleen Polibius , Tacitus , Suetonius , Augustinus , maar ook Cesar in zyne moederspraake vertolkte , en den zelve in den jaare zestienhondert en veertien den Nederlanderen door den druk gemeen maakte , welkers Voorouderen , en de Germanen , dat zyn d'oude Duitschen , zo veel deel in de Gallische oorloogen gehad hebben. Doch zyne taale , tamelyk naer dien tyd , en thans onsmakelyk voor kiesche tongen , kon geen proef houden , zedert onze spraakkunde door den yver der Dichteren ten hoogsten toppe geveizelt was ; en walgde hy door zyne laste lankheid , gelykende zyn
Hol-

V O O R R E D E N.

Hollandsch in veele deelen zeer weinig naer 't verwonderlyk Latyn.

Deze vertaaling, een vrucht myner jongste reizen door d'Oosterfche deelen van Afie, is van my niet ondernoomen om ze ooit door den druk gemeen te maaken, als nu op 't verzoek myner Vrienden geschiet is. Want wars der Poëzye, en voorgenomen hebbende die ader, hoe bloedryk, voor altoos toe te stoppen, besloot ik my verder in de Latynsche tale t'oeffenen, om door dat middel, behaagde het Gode my weder in 't vaderland te brengen, my in staat te stellen om met meerder krachten gewichtiger stoffe, dan laffe Poëzye, te kunnen ondernemen; overmits my in zo verre gewesten des aardkloots eenen Latynschen Cesar, gebooren uit de Plantyner drukpersse in den jaare zestienhondert en zes, zonder de minste aantekening, by geval was in handen gevallen; waar naer ik
dit

V O O R R E D E N.

dit werk ondernomen , en dus uitgevoert hebbe , als het thans den dag ziet.

In 't vertolken heb ik eene taale gebruikt, die my myne moeder en de reden geleert heeft, zonder my aan de gewaande Wetgevers onzer taale te verslaven. Want zedert eenige jaren herwaars hebben de bergen kwanzuis in arbeid gegaan, en entlyk voor de Nederlanderen eene Spraakkunde gebaart, die van veelen gewraakt, van weinigen opgevolgt werd. Te vitten op eene enkele letter, en de kern der zaaken te verwaareloozen, heeft geen nut in. Yder vogel, zegt ons Hollandsch spreekwoort, zingt als het gebekt is. Plautus heeft eene andere taale dan Cicero gebruikt. Voorts trek ik in geen bedenken, of ik zal Cesar op veele plaatsen kwalyk begreepen, en niet naer behooren opgevolgt hebben. Yets uit d'eene taale in d'andere, of door eenen engen hals te gieten, wil

V O O R R E D E N.

wil zelden zonder plengen gelukken. Des zo ik mocht gedooft hebben, geve ik het om een beter, overmits dit werk alleen tot myne oeffening ondernomen is.

C. JUL.

C. JULIUS CESARS
 AANTEKENINGEN
 DER
 GALLISCHE
 OORLOOGEN.

EERSTE BOEK,

INHOUD.

Verdeeling van Gallie ; in welke Landen de Helveten eenen inval doen , die door Cesar in twee Veldslagen overwonnen worden , waar na hy de overgeblevenen naer hun eigen Land te rug zend. De Gallen brengen , wegens de baldadigheid der Germanen , hunne klachten voor Cesar , die onder eenen Ariovistus eenen zetel in de Landen der Sequanen gevestigd hadden. Cesar , om dit te bemiddelen , zend Gezanten aan Ariovistus , doch te vergeefs : weshalve hy zyne Oorlogsmachten tegen hem aanvoerd. De Romeinen zyn in den beginne bedeesd en vreesachtig , doch worden door Cesars aanspraak gemoedigt. Wederzydsche Oversten komen in mondgemeenschap ,

A doch

doch zonder vrucht ; weshalve men tot de wapenen overstapt. De Germanen krygen de nederlaag , waar op de overgeblevenen zich met de vlucht uit Gallie bergen. Dit geschach in den Jaare 695 na Romes opbouw , 58 Jaaren voor Christus geboorte. Burgermeesters zynde.

L. CALPURNIUS PISO CÆSONIUS ,
EN AULUS GABINIUS.

GEHEEL Gallie is in drien verdeelt , waar van 't eene gedeelte de Belgen , 't andere d'Aquitanen , het derde die in eigener taale Celten , in d'onze Gallen genaamt werden , bewoonen. Alle deze verschillen onder den anderen in taale , instellingen , en wetten. De rivier Garonne zondert de Gallen van d'Aquitanen , de Marne en Seine van de Belgen af. De dappersten van alle deze zyn de Belgen : want overmits hunne Landstreeken van havening en onnoodig cierzels niet de minste weet hebben , werden zy luttel van Koopluiden bezocht , die zulke waren , welke tot verzwakking der lichamen dienen , tot hen overvoeren. De daar aangelegen zyn de Germanen , die den Overrhyn bewoonen , met welke zy geduurig kryg voeren. Om deze reden gaan de Helveten ook d'overige Gallen in dapperheid te boven ; dewyl zy zich byna door dagelyksche stryden met de Germanen oefenen , wien zy of uyt hunne Landpaalen weeren , of zelfs in hunne Landstreeken den oorlog aandoen. Een gedeelte dezer Landen , welke wy gezegt hebben de Gallen te bewoonen , neemt zyn

zyn begin met de rivier de Rhone; en werd door de Garonne, den Oceaan, en de Landpalen der Belgen beslooten: het raakt ook de Sequanen en Helveten aan den Rhyn aan, en strekt zich ten Noorden. De Belgen nemen hunnen oorspronk van d'uiterste landpalen van Gallie; behooren aan 't nederste gedeelte des Rhyns, en wenden zich eenigzins naar 't Noorden, en der zonne opgang. Aquitanie zwaait zich van de rivier Garonne naar de Pyreneër bergen, en dat gedeelte des Oceaans, 't welk aan Hispanie behoort, en wentelt zich tusschen der zonne ondergang en 't Noorden.

By de Helveten is eene Orgetorix geweest, die in adel en rykdom uitmunte. Hy, door eene zucht ter heerschappye bereeden, maakte, M. Messala, en M. Piso Burgermeesters zynde, eene zamenzweering met de Edelen; en bewoog de ingezetenen, *dat zy met alle de heirmachten ter hunner landpalen zouden uitstappen, om daar door, dat over licht om doen was, vermits zy alle in dapperheid te bovengingen, de Heerschappye van heel Gallie te bemachtigen.* Hier toe bewoog hy hen te lichter, om dat de Helveten alomme door de natuur der plaatze omzingelt worden; eendeels door de rivier de Rhyn, die ongemeen diep en breed is, en de velden der Helveten van de Germanen afdeelt; anderdeels door 't hoog gebergte van Jura, dat tusschen de Sequanen en Helveten is gelegen; en ten derde door 't Lemanner Meir, en de rivier de Rhone, die ons Wingewest van de Helveten afscheid. Al dit veroorzaakte, dat zy zich zo wyd niet uitbreiden, noch hunne nabuuren zo gemakkelyk den oorlog konden aandoen. Dit waren de redenen, dat deze menschen, uit

begeerte ten oorlooge , met te grooter smart werden aangedaan , dewyl zy door de menigte der volken , en de vernaamtheid des oorlogs , en der dapperheid binnen te enge paalen beslooten werden , die zich in de langte van twee hondert veertig , in de breete tot twee hondert tachtig duizent schreden uitsprekten. Na deze dingen te overwegen , en door d'achtbaarheid van Orgetorix bewoogen , onderstonden zy alles , 't geen zy tot dien tocht zouden benodigt zyn , te vervaardigen , een overgroot getal van lastdieren en karren op te koopen , veele landen te bezaajen , op dat'er op de reize geen overvloed van graan gebraake , met de naastgelegene Vrydommen de vrede en 't bondgenootschap te bevestigen. Om deze dingen uit te voeren oordeelden zy twee jaaren genoeg te zyn ; 't derde jaar stelden zy door eene keure ten optocht. Om dezedingen te verrichten wierd Orgetorix gekooren. Hy nam de bezending naar de Vrydommen op zich zelve. Op de reize bewoog hy eenen Casticus , zoon van Catamantaledes , Sequaan van herkomste , wiens vader de vorstelykheid veele jaren by de Sequaanen bezeten had , en van den Raad en 't Volk van Rome was Vriend genoemd , *dat hy 't gebied in zyne Vrydomme bemachtigen zou , 't geen zyn Vader voorheen bezeten had* : insgelyks Dumnorix , Æduen van geboorte , broeder van Divitiacus , die op dien tyd het gezag onder zyn Burgerye bekomen had , en ongemeen by 't volk gezien was , dat hy 't zelfde zou onderstaan : en gaf hem zyne Dochter ten houwelyk. Dat dit niet veel werks in hadde , vertoonde hy hen met veele redenen ; te meer , daar hy zelf het gebied zyner Vrydomme behouden zou : want dat de Helveten veel meer

meer dan heel Gallie vermochten, was buiten kyf. En verzekerde hy henlieden door zyne machten en 't heir het oppergebied der vergaderingen. Door deze reden aan 't waggelen, doen zy elkander eed van getrouwigheid, en hoopten ze, na het gebied te bemachtigen, heel Gallië, door drie overmachtige en sterke Volken, voor henlieden te bekomen. Deze handel ondertuffchen den Helveten door aantyginge bekend geworden, dwongen zy Orgetorix zich, naar 's lands wyze, in den kerker te verdaadigen; en moest hy, zo hy ter peene veroordeelt wierd, met vuur verbrand werden. Ten bestemden dage zyner verantwoordige voor 't gerechte vergaderde Orgetorix van alomme alle zyne huis- en hof-genooten, ten getale van tien duizent menschen, byeen: ook beriep hy zyne volgelingen en schultpligtigen, welke een groot getal uitmaakten. Door deze, zonder zich te verdaadigen, onttrok hy zich den kerker. Als de Burgerye, door deze zaak t'onvreede, zich door wapenen van haar recht trachte te dienen, en 's Lands-overheden een groote menigte van menschen uit de velden by een rukten, is Orgetorix gesturven; niet zonder vermoeden nochtans, gelyk! de Helveten voorgeven, dat hy zelf zyn einde verhaast heeft.

Na zyn dood echter bestonden de Helveten dat, 't geen zy beslooten hadden, werkstellig te maken, op dat zy hunne landpalen overschreden. Derhalve alles wat tot dat werk vereischte vervaardigt hebbende, verbranden zy alle hunne steden, ten getalle van twalef, veertig vlekken, en d'overige gemeene gebouwen. Al het koren, behalve dat zy met zich voerden, staken zy in den brand, op dat ze, door 't weg-

doen der hoope van weder naer huis te keeren , te bereidwilliger zouden zyn om alle gevaaren te verduuren ; en gebooden zy eenen yder ge- maale graan voor drie maanden met zich van huis te voeren . Zy bewoogen de Rauracen , de Tulingen en Lætobrigen , hunne gebuuren , die , hunnen raad opvolgende , door 't verbranden hunner steden en dorpen , te gelyk met hen den tocht aanvaardden : en namen zy de Bojen , die den Overrhyn bewoond hadden , en in de velden der Noricen gevallen waren , en Norica be- stormt hadden , om zich te versterken , tot bondge- nooten aan . Daar waren in 't geheel twee weegen , door welke zy ten landpaalen konden uitstappen : een door de Sequanen , eng en moejelyk , tusschen het gebergte van Jura , en de rivier de Rhodaan , daar naauwelyks kar voor kar kon doorgeleid wer- den ; hangende daarenboven het styl gebergte zo voorover , dat weinigen den doorgank ver- hinderen konden : d'andere door ons winge- weest , veel gemakkelyker en gereeder ; te meer , om dat tusschen de grenzen der Helveten , en der Allobrogen , die onlangs bevredigt waren , de Rhodaan vloeit , die op niet weinig plaatzen door droogtens doorgewaad word . De uiterste stad der Allobroogen , en de naaste aan de landpaa- len der Helveten , is Geneva . Uit die stad strekt de brug naer de Helveten . Zy meenden de Allobrogen , om dat 'er geen goet harte ten Roomsche volke bespeurt wierd , of tot hen te zullen overhaalen , of met geweld te dwingen , dat zy hen veroorloofden door hunne land- palen te trekken .

Alle dingen tot den tocht gereet zynde , stel- len zy den dag , op welken zy alle aan den oe- ver der Rhodaane zouden byeenkomen . Die dag

dag was d'achtentwintigste van Lentemaand, zynde L. Pizo en A. Gabinius Burgermeesters. Als aan Cesar geboodschapt was, dat zy de reize door ons wingewest poogden te doen, runde hy aanstonds ter stede uit, om, met een snel trekken, zo veel hem mogelyk was, in Oppergallie te geraaken, en tot Geneva te komen. Door 't heele wingewest vorderde hy een groot getal van krygsknechten. In Oppergallie was in 't geheel eene keurbende. De brug, strekkende naer Geneva, gebood hy te sloopen. Toen de Helveten van zyne aankomste verstendigt waren, zonden zy aan hem de Voortreffelyksten der steden ter gezantschappe. Hoofden der bezending waren Numejus en Verododius. Zy gaven voor *in den gemoede beslooten te hebben, zonder eenige beleeding, de reize door 't wingewest voort te zetten, dewyl zy geenen andren weg daar toe hadden*; verzoekende, dat hy hen zulks veroorelooven wilde. Cesar, zich te binnen brengende, dat de Burgermeester L. Cassius van de Helveten gematst, zyne heirmachten geslagen, en onder 't juk deur gemoest hadden, vond zulks geenzinds oorbaar: noch geloofde, dat menschen van vyandlyken gemoede, met hen de reize door 't wingewest te veroorelooven, zich van moetwil en geweld spaanen zouden. Nochtans, op dat hy tyd wonne, tot dat de soldaten, welke hy geeischt had, zouden aangekomen zyn, antwoorde hy den Gezanten, *zich eenigen tyd te zullen beraden; wilden zy iets, zy zouden den dertienden van Grasmaand herkeeren*. Ondertusschen maakte hy met de keurbende, die hy by zich hadde, en met de soldaten, die uit het wingewest aangekomen waren, van 't Lemanner meir,

welke in de rivier de Rhodaan vloeit, by 't gebergte Jura, 't welk de grenzen der Sequanen van de Helveten afscheit, eene muur van negentien duizent schreeden in de langte, in de hoogte zeffien voeten, en eene gracht. Dit werk voltooit zynde, verdeelde hy de bezettingen, en wierp blokhuizen op, waar doorze te lichter, indien zy met geweld door wilden, konden gestuit werden.

Als de dag, welke hy den Gezanten gestelt hadde, nu daar was, en de Afgezondenen tot hem herkeerden; weigerde hy den tocht door 't wingewest, volgens wyze en gebruik des Roomfchen volke, toe te staan: en verklaarde *dat hy 't, zo zy zulks poogden met geweld te doen, betwiften zou.* De Helveten, in hunne hoope bedroogen, onderfonden echter door zaamgevoegde fchepen, en veele gemaakte vlotten; eenige door 't wad der Rhodaane, daar de rivier 't ondiepste was, niet zelden by dag, dikwils des nachts, of zy konden doordringen; doch ftonden, door de fterkte des werks, en den aandrang der foldaten en der fchichten te rug gedreven, van dat befluit af. De eenige weg door de Sequanen bleef hen overig, dien zy, door der Sequanen onwille, wegens d'engtens, niet reizen konden. Toenze die door eigene krachten niet bewegen konden, zonden ze Gezanten aan Dumnorix, Æduen van herkomfte, op dat zy zulks door zyne voorbiddinge verwierven. Dumnorix vermocht door gunft en mildadigheid zeer veel by de Sequanen, en was een vriend van de Helveten, om dat hy uit die Burgerye de dochter van Orgetorix ten huwelyk hadde; en, aangeprikkelt door begeerte ter heerschappye, nieuwigheden broude, en veele Vrydommen door wel-

weladaad aan zich verbinden wilde. Hy neemt derhalve de zaak aan; en verwerft van de Sequanen, dat de Helveten het trekken door hunne grenzen zou toegestaan, en tot verzekering van wederzyden Gyzelaars gegeven werden: de Sequanen, op datze de Helveten het trekken niet verhinderden; de Helveten, op datze zonder belediging of geweld de reis afleiden. Aan Cefar wierd geboodfchapt, dat de Helveten beflootten hadden door 't land der Sequanen, en de grenspalen der Æduenen en Santonen de reize te volbrengen, die niet verre van de grenzen der Tolofaten gelegen zyn: 't welk een Vrydom in 't wingewest is. Zo dit gebeurde, achtte hy 't met groot gevaar van 't wingewest te wezen, dat het menfchen, driftig ten ooreloge, en vyanden des Roomfchen volke, in opene plaatzen, en ryk van korenlanden, tot gebuuren zou hebben. Om deze redenen ftelde hy over de fterkte, die hy gemaakt hadde, den Stehouder T. Labienus tot Overfte. Hy zelf rund met een fnel trekken naer Italië: befchreef daar twe keurbenden; en voert 'er drie, die ontrent Aquileja verwintert hadden, ter winterleger uit: en, dewyl zyn naafte reize naar Oppergallie door d'Alpen was, ftaat met deze vyf keurbenden dien weg in. Aldaar poogden de Centronen, de Garocelen en Caturigen, door d'opperfte plaatzen te bemachtigen, het heir in zyne reize te ftuiten. Door deze in veele ftryden te ftaan, kwam hy van Ocelum, dat d'ui-terfte ftad van 't nederft wingewest is, ten zevenden dage op de grenzen der Voconten; van daar in de landpalen der Allobrogen: van d'Allobrogen leidt hy 't heir tot de Segufianen, welke buiten 't wingewest aan geens zyde der Rhodaa-

ne d'eerste zyn. De Helveten hadden nu hunne troepen door d'engts, en de grenzen der Sequanen gevoert, en waren in de landpalen der Æduënen gevallen, en beplonderden hunne velden. De Æduënen, niet machtig zich zelven noch hunne goederen tegen deze te beschermen, zonden gezanten aan Cesar, verzoekende hulpe: *zy hadden ja! ten genen tydt aan 't Roomsche volk verdient, dat, byna in 't gezicht van ons heir, hunne velden verwoest, hunne kinderen ter slavernye weggerukt, hunne steden veroverd wierden.* Ten zelve tyde, in welken dit d'Æduënen, verftendigden ook d'Ambarren, vrinden en bloedverwanten der Æduënen, aan Cesar, *dat hen, door 't afloopen hunner landen, onmogelyk was 't geweld der vyanden van hunne steden te keeren.* Insgelyks begaven zich d'Allobrogen, die hunne wyken en wooningen aan geens zyde der Rhodaan hadden, al vluchtende tot Cesar, en vertoonden hem, *dat hen niets, dan de velden alleen, overgebleven was.* Door deze dingen t'overwegen, vond Cesar geenzins oorbaar op de komste der Helveten by de Santonen te toeven, op dat de bondgenooten midlerwyle van alle fortune niet berooft wierden.

't Is de rivier Arar, die tusschen de grenzen der Æduënen en Sequanen in de Rhodaan vloeit, met eene ongelooflyke traagheid, ja zo, dat men met d'oogen, aan wat zyde ze heen vloeit, niet kan oordeelen; en waren de Helveten die door middel van zaamgevoegde vloten en schuiten overgegaan. Cesar, daar door de kondschappers berigt, dat 'er drie deelen van de troepen der Helveten die rivier reeds overgevoert waren, maar het vierde deel beneden de rivier d'Arar te rug gelaten, kwam, ter derde wake met

met drie keurbenden uit het leger getoogen, by dat gedeelte, dat noch de rivier niet over was. Deze onvoorziens en onvoorhoeds overvallende, sloeg hy 't grootste gedeelte der zelve : d'overigen ontkwamen het door de vlucht, en verschoolen zich in de naastaangelegene boschadien.

Deze kreyts wierd de Tuguriner genoemd : want de Vrydom van geheel Helvetië is in vier kreytschen verdeelt. Deze eene kreyts, eertyds ten huize uitgetoogen, had, ter gedenkenisse onzer vaderen, den Burgermeester L. Cassius gematst, en zyn heir onder 't juk door gejaagt. Alzo hebben zy, of by geval, of door ingevinge der onsterflyke goden, welker gedeelte van Helvetië den Roomschen volke een kennelyk jammer toegebracht hadden, allereerst de straffe geboet. In welk bedryf Cesar niet alleen het algemeene, maar ook zyn eigen leet gewrooken heeft; om dat zy den Stedehouder L. Piso, grootvader zynes schoonvaders L. Piso, in den zelve slag, waar in Cassius sneuvelde, gematst hadden. Na 't volvoeren van dien slag, op dat hy d'overige troepen der Helveten vervolgen konde, deed hy een brug over d'Arar slaan, en voerde dus 't heir over. De Helveten, door zyn schielyke aankomste ontzet, en verstaan hebbende, dat hy in een enkelen dag over de rivier getoogen was, 't geen zy bezwaarlyk in twintig dagen gedaan hadden, zonden hem Gezanten toe. Hoofthunner bezending was Divico, die in den Cassiaanschen oorlog Overste der Helveten geweest was. Hy hield Cesar voor, dat, zo het Roomsche volk met de Helveten vrede maakte, zy in zulk een geweest zouden trekken, en aldaar blyven, waar 't hen Cesar zou verordenen, en 't hem behagen. Maar wilden zy met den oorlog voort

voortgaan, zy zouden zich en d'oude kwelling des Roomschen volke, en de vereelde dapperheid der Helveten, te binnen brengen. Noch waren zy te versmaden, noch konden wy grootelyks op onze dapperheid stoffen, schoon men een gedeelte hunner kreytzelingen, door de rivier van 't heir afgesneden, en derhalve onmogelyk t'ontzetten, eensklaks overvallen had. Zy hadden ja! van hunne vaderen en voorvaderen geleert, zich op de dapperheid meer, dan op de schalkheid, te verlaten, noch zich van lagen te dienen. Hy had derhalve toe te zien, dat de plaats, daar ze thans stonden, van 't jammer des Roomschen volke, en ondergang des heirs geenen naam kregen, noch eene geheugenisse naliete. Cesar antwoorde hier op; dat hy 't te minder in twyffel trok, dewyl hy die dingen, welke de Helveteſche Gezanten te berde brachten, in verscher geheugenisse behield: doch dat hy 't t'euvelde opnam, dewyl hem 't leed, den Roomschen volke aangedaan, niet bewust was in 't minst verdient te hebben, daar het zulks gemakkelyk konde verhoeden. Maar zy waren daar in misleit, dewyl zy niet wisten iets bedreven te hebben, waarom zy te vrezen hadden, noch hen van noden was, zonder oorzaak te vrezen. En wilde hy schoon 't oude leet ter zyde stellen, konde hy dan ook het versche ongelyk, dat ze, tegen zyne onwille, de reize door 't wingewest geweldiger wyze ondernoomen, datze d'Æduënen, datze d'Ambarren, datze d'Allobrogen beledigt hadden, uit het geheugen wissen? daarze zo verwaand op hunne overwinnig stosten, en zich beroemden dus lange zonder straffe voortgegaan te zyn, 't geen hem ter opmerking diende? Want 't was den onsterfelyke goden eigen die menschen, welkers schelmstukken zy beslooten hadden te straffen;

fen, dikwils voorspoed te geven, op dat zy, wanneer de dingen eenen keer namen, te zwaarder peene gevoelden. Schoon zulks waar was, nochtans indien zy hem Gyzelaars gaven, op dat ze, 't geen zy beloofden, nakwamen, en den Æduënen de schade, hen en hunne Bondgenooten aangedaan, wilden vergoeden, en den Allobrogen genoeg geven, hy met hen de vrede zou aangaan. Hier op herantwoorde Divico : dat de Helveten, volgens instellingen hunner voorvaderen, gewoon waren Gyzelaars t'ontfangen, niet te geven; en was zulks den Roomschen volke niet onbekent. Dit geantwoord hebbende, vertrok hy.

's Anderendaags braken zy 't leger van die plaats op; 't zelfde deed Cesar. Alle de ruiters, ten getaale van vier duizent, die hy uit het geheele wingewest, en uit d'Æduënen, en hunne bondgenooten bekomen hadde, verzond hy, op dat zy begluurden, werwaarts de vyanden den tocht namen. Deze, te vierig de laatste drift narunnende, ontginden op eene ongelegene plaats den sryd met de ruitery der Helveten, en sneuvelen eenige van d'onzen. De Helveten, door dien sryd gemoedigt, om dat zy met vyf hondert ruiters zo groot eene meenigte van paardevolk te rug gedreeven hadden, stonden stoutelyk pal, en bestond de laatste drift dikwils d'onzen ten sryde uit te tarten. Hier van wederhielt Cesar de zynen, en achtte het voor tegenwoordig genoeg te zyn den vyand in 't rooven, voerageeren, en plonderen te beletten. Dus trokken zy ontrent vyftien dagen, dat 'er tusschen de laatste drift der vyanden, en onze eerste, niet boven de vyf of ses duizent schreden wegs was. Dagelyks, daar-

entuf-

entuffchen , verzocht Cefar van d'Æduenen het koorn, 't geen zy opentlyk belooft hadden. Want behalve de koude , om dat Gallie onder 't Noorden, gelyk te voren is gezegt, gelegen is, kon het gewas op d'akkersalleen niet rypen, maar daar was zelfs geen overvloed van voeragie. Het koorn ook , 't welk hymet fchepen de rivier d'Arar opgevoert had, konde hy daarenboven zich weinig te nutte maaken, om dat de Helveten den tocht van d'Arar hadden afgewend, van welke hy niet fcheiden wilde. Van dag tot dag ftelden 't d'Æduenen uit, zeggende *'t nu aan te komen, dan gebracht te werden, nu gekomen te zyn.* Hy, bevroedende dat men hem met uiftel op uiftel om den tuin leide, en dat de dag aanfchoot, waar in hy den foldaat het graan behoorde toe te meeten, doet hunne Eerftelingen, waar van hy een groot getal in 't leger had, byeenroepen, en onder deze Divitiacus en Liscus, toen het ampt van hooge Overigheid bekleedende (van d'Æduenen *Vergobretus* genoemd, die 's jaarlyks gekoren werd, en over 't leven en dood der zynen macht heeft) en befchuldigde hen zwaarlyk; *dat hy, daar niets te koop, noch op d'akkers te halen was, op een' tyd zo noodzakelyk, zo na aan de vyanden, van hen niet verlicht wierd; voornamentlyk daar hy ten meesten deele, door hunne smeekingen bewogen, den oorlog aangevaart hadde; en viel hem dit des te zwaarder, dewyl hy zich verlaaten zag.*

Toen entlyk heeft Liscus, aangezet door Cefars reden, 't geen hy te voren verzwegen had, verklaart: *dat 'er eenigen waren, welkers achtbaarheid zeer veel by 't graugolt, en die, fchoon bevelleloos, meer vermochten dan zelfs d'Overheit:*
deze

deze rooiden de meenigte met oproerige en onbeschaamde redenen op, op dat zy geen kooru aanbrachten. Zy gaven voor, dat hen veel nutter was, zo zy nu de heerschappye der Galliën niet konden bekomen, het gebied der Gallen, dan der Romeinen, te verdragen: noch trokken zy in bedenken, dat, zo de Romeinen de Helveten overmeesterden, de vryheid den Æduënen te gelyk met heel Gallië zou benoömen zyn. Van hen wierden onze raadslagen, en 't geen in 't leger verhandelt wierd, den vyand overgebracht: noch konden zy zich door hunnen aanhang inhouden. Ook was hem niet onbekent, hoe noodzakelyk deze zaak aan Cesar te verstendigen was, met hoe groot een gevaar hy zulks deede; en had hy om deze oorzaak, zo lang hy konde, gezwezen. Cesar, uit de reden van Liscus bevroeden kunnende, dat hy Dumnorix, den broeder van Divitiacus, meende, scheide, om dat hy van die zaken in 't byzyn van veelen niet handelen wilde, in aller haast den raad, en behielt Liscus. Dezen ondervraagde hy in 't heimelyk na die dingen, waar van hy in de vergadering gesproken had. Hy verklaarde vrymoedig en onbeteutert, dat het geen, 't welk hy van anderen in 't heimelyk gehoord had, waarachtig was: zelf had Dumnorix, man van verwaande hoogmoed, in blakende gunste wegens zyne mildadigheid by 't gran, uit begeerte tot nieuwigheden, voor veele jaren de vaargelden en alle d'overige tollē der Æduënen voor lagen pryze gepacht; noch dorst daarenboven iemand het uitbod tegen hem verhogen. Door deze dingen had hy en zyne huizelyke middelen vermeerdert, en groote krachten ter schenkaadjen gekregen. Op eigene koste onderhielt hy een groot getal paardevolk, en omcingelde zich

daar

daar meede. Niet alleen ten zynen huize, maar ook by de nabuurige steeden, vermocht hy veel. En had hy tot verzeekering dezes machts, zyne moeder, in 't land der Biturigen, aan eenen Edeling van groot vermoogen uitgehuwt: zelf had hy eene Helvetesche vrouwe: zyne stiefzuster, uit eene moeder, en zyne nichten besteede hy aan andere Burgeryen. Wegens deze verwantschap droeg hy den Helveten gunst toe, en styfdeze. Daarentegen haate hy, zo veel in zyn vermoogen was, Cesar en de Romeinen; als door welkers overkomste zyn vermoogen gezwakt, en zyn broeder Divitiacus in den alouden staat van eere en aanzien herstelt was. Dat, zo de Romeinen de neerlaag kregen, hy ten oppersten staate des ryks door de Helveten zag te geraken; doch dat 'et, zo 't Roomsche volk 't gebied behiel, niet alleen met de Heerschappye, maar ook met het vermoogen, 't geen hy hadde, gedaan was. Door onderzoek bevond Cesar ook, dat het beginzel der vlucht in 't tegenspoedig gevecht der ruiterye, voor weinig dagen voorgevallen, van Dumnorix en zyn paardevolk veroorzaakt was: (want over de ruitery, die d'Æduënen Cesar te hulpe gezonden hadden, gebod Dumnorix) en d'overige ruitery door hunne vlucht bedremmelt geworden. Dit alles overwegende, kwamen by deze vermoedens noch zekerheden: dat hy de Helveten door de grenzen der Sequanen had gevoert; dat hy de Gyzelaars, ter wederzyden gegeven, bewerkt had; dat hy dit alles, niet alleen buiten zynen last, en die der Burgerye, maar ook buiten hun kennis had gedaan; dat hy van d'Overigheid der Æduënen bewroegt wierd. Des oordeelde hy redenen genoeg te hebben, om hem of zelf, of door de Burgerlye te doen straffen.

In

In dit alles wederhielt hem eene zaak. 't Was zyn broeder Divitiacus, wiens hoogste genegenheid tot den Roomschen volke, wiens oprechte wille tegens hem, wiens loffelyke getrouwigheid, gerechtigheid, matigheid hem bekend was: want hem vreesde, dat hy, door zyne straffe, 't gemoed van Divitiacus van zich vervreemden zou. Derhalven, eer dan hy iets besloot, gebod hy Divitiacus tot hem te roepen, en trad, na 't verzenden zyner dagelyksche tolken, door C. Valerius Procillus, Eersteling van 't Gallisch wingewest, zyn' gemeenzamen vriend, wiens oprechte trouwe in alles hem bekend was, met hem ter zamenpraake. Teffens vermaand hy hem van 't geen in zyn bywezen in de vergadering der Gallen wegens Dumnorix gezegt was, en wat een yder wegens hem in 't byzonder by hem geuit had. Hy verzocht en bad ook; dat hy, zonder verstoorring zyns gemoeds, de zaak wel onderzocht hebbende, of zelf hem daar over zou straffen, of den Burgerye de straffe beveelen. Divitiacus met veele traanen Cesar omhelzende, bestond vierig te bidden, *dat hy toch niets wrangs tegen zynen broeder besluiten zou. Hy wist, dat dit alles waarachtig was, noch dat iemand daar over meer smarte dan hy gevoelde. Daarenboven had hy meer gunste ten huize, en in 't overig Gallië, dan hy wegens zyne jonkheid vermocht, voor zich aangewonnen. Door welke zenuwen en krachten hy hem poogde, niet alleen in kleinachting, maar byna in zyn bederf te brengen. Nochtans dat hy wegens de broederlyke liefde, en d'achting der gemeente bewoogen was voor hem te bidden. Want zo hem iets wrangs van Cesar overkwam, zou niemand in bedenken trekken, als*

behoudende de zelfste plaatze der vriendschappe by hem, dat zulks met zynen wille geschiet was; uit welke zaak volgen zou, dat de gemoederen van heel Gallië van hem zouden afkeerig werden. Dit met veele woorden al schreiende van Cesar verzoekende, vatte Cesar zyn rechterhand, en verzocht hem al troostende een end van bidden te maaken. Hy betuigde zyne waarde by hem zo groot te wezen, dat hy hem het ongelijk des Gemeenen beste, en eigene smaarte om zynent wille en zyne voorbiddingen vergaf. Dumnorix riep hy tot zich, en gaf hem den broeder weder. Wat in hem te berispen was, toonde hy. Wat hy zelf gehoord hadde, wat de Burgerye klaagde, stelde hy voor oogen: en vermaande hem, dat hy namaals alle vermoedens myden zou. Daarenboven zeide hy, dat hy 't hem om zynen broeder Divitiacus vergaf. Aan Dumnorix stelde hy wachters, op dat hy, wat hy handelde, met wien 'er gesproken wierd, weten kon.

Ten zelven dage verstendigden de spieden, dat de vyand zich onder 't gebergte ter neergezet had, acht duizent treden van 't leger; en zond hy 'er, die en hoedanig de natuur van 't gebergte was, en op wat wyze in den omgang te beklimmen, onderzoeken zouden. Men herboodschapte, dat zulks gemakkelyk te doen was. Ter derde wake beveelt hy den Stedehouder T. Labienus voor Schout met twee keurbenden, en de zelfste Oversten, die den weg wisten, den hoogsten top van 't gebergte te beklimmen. Wat zyn besluit was, toond hy. Hy zelf ter vierde wake den zelven weg inslaande, die de vyanden getrokken waren, sloeg zich by hen ter neer, en verzond al de rui-

ruiterij. P. Confidius, die in krygskunde uitmunte, en in 't heir van L. Sylla, en naderhand in dat van M. Crassus geweest hadde, wierd met de veldontdekkers voor uit gezonden. Met het limieren van den dag, als 't hoog gebergte van T. Labienus bemachtigt was, hy zelf niet verder dan vyftien hondert treden van 't leger der vyanden, noch dat zy, gelyk men naderhand uit de gevangenen verstond, of van zyn komste, of van Labienus eenige kennis hadden, komt Confidius te paarde naer hem toe runnen, en zegt; *dat het gebergte, 't welk hy van Labienus wilde bemachtigt hebben, van de vyanden bezet was; en had hy dit uit de Gallische wapenen en veldtekenen bespeurt.* Cesar zyne troepen op den naasten heuvel vertrekkende, stelde de spits toe. Labienus, also hem van Cesar gebooden was, dat hy den stryd niet ontginnen zoude, ten waar hy zyne troepen ontrent het leger der vyanden zaage, om dus op een tyd van overal op den vyand toe te gaan; 't gebergte bemachtigt hebbende, verwachtte d'onzen, en onthiel zich van slaan. Laat op den dag entlyk verstond hy door de spieden, dat en 't gebergte door de zynen bezet was, en de vyand het leger opgebrooken, en Confidius, door vreeze aan 't tzaagen, 't geen hy niet gezien had, geboodschapt hadde. Ten zelve dage wierd echter, behoudende de tusschenwyte, den vyand vervolgt, en plantte hy 't leger drie duizent schreden van hun leger af. 's Anderendaags; om dat hy in alles tweedagen over had, waar in hy 't heir koorn behoorde toe te meeten; en dat hy van Bibrax, een der grootste en rykste steden der Æduenen, niet verder dan achteen duizent schreden was, oordeelende

in de graanhandel te moeten voorzien ; wende hy den tocht van de Helveten af , en poogde naer Bibrax te trekken. Dit wierd door weglloopers van L. Emilius, Ritmeester der Gallische ruitery , den Vyanden geboodschapt. De Helveten , oordeelende dat de Romeinen of door vrees aan 't tzaagen afweeken, te meer , om dat zy daags te voren , door d'opperste plaatzen te bemachtigen, den stryd niet ontgonnen hadden ; of waanende hen den toevoer van koorn te kunnen affnyden , haalen , van besluit veranderende , en den tocht herkerende , onze achterhoede in , en lokken die ten stryde.

Toen men dit bemerkte , voerde Cesar zyne troupen ter naaste heuvel op , en zond de ruitery , op dat die 't geweld der Vyanden ophiele. Hy zelf ondertusschen reede ter midheuvel eene drievoudige spits toe van vier keurbenden ouwelingen , zo , op dat hy boven zich op den hoogsten top de twee keurbenden , die hy onlangs in Nedergallie beschreven had , en alle de hulptroepen plaatzen , en 't heele gebergte met menschen vervullen zou. Ondertusschen gebod hy de pakkaadje op eene plaats te brengen , en die van de geenen , die in d'eerste spits pal gestaan hadden , te bewaren. De Helveten met alle hunne karren volgende , brachten de legertrain op eene plaatze. Zy zelf , met eene ineengedrongene spits onze ruitery verdringende , komen , door 't maken eener slagorder , onze voorspits onder d'oogen. Cesar , door eerst uit zyn , daar na uit het gezicht van alle de Paarden te verzenden , op dat hy , door een gelijk gevaar , de hoope der vluchte benaame , de zyne vermanende , ontginde den stryd. De soldaaten , uit de hoogste plaats de schichten
wer-

werpende, slaakten lichtelyk de slagorder der vyanden. Dit gedaan zynde, drongen zy met uitgetogene zwaarden op hen in. 't Strekte den Gallen in 't gevecht tot een groot letzel, datze, door hun meeste schilden met een enkele worp der schichten te doorbooren, en zaam te hechten, dewyl 't yzer zich kromde, noch die uittrekken, noch, doorbekrompene slinkerhand, bekwaam genoeg sryden konden, zo dat veele, door een tydlang den arm te zwenken, liever wenschten het schild weg te werpen, en met naakten lyve te sryden. Entlyk, door wonden afgemat, deinsden zy te rugge, en namen hunnen toevlucht tot het gebergte, ontrent acht hondert schreden van daar gelegen. 't Gebergte bemachtigt hebbende, en d'onzen hen achter her zittende, hebben de Bojen en Tulingen, die den drift der vyanden met ontrent vyftien duizent mannen beslooten, en de laatste tot onderstand waren, d'onzen, aan eene opene zyde op den weg aangeranst, omcingelt; en ziende dit de Helveten, die zich op 't gebergte begeven hadden, begaften zy weder aan te vallen, en den sryd te vernieuwen. De Romeinen, door de tekenen te herkeeren, voerden zich in een in drien verdeelde spits aan: d'eerste en tweede spits, op dat die de verwonnenen en verjaagden sluiten; de derde, op dat diē aankomenden ontfangen zou. Ja is 'er lang en heftig met een twyffelachtig gevecht gestreden.

Toen zy nu niet langer 't geweld der onzen konden uitslaan, begaven zich eenige, gelyk zy gedaan hadden, naer 't gebergte; andere dromden naer hunnen tros en de karren. Want in dien geheelen sryd, die van de zevende uure tot aan den avond duurde, kon niemand den

vyand van achteren zien. By de pakkaadje ook is tot laat in den nacht gestreeden: te meer, om dat zy de karren tot eenen wal vertuit hadden, en uit de verhevenste plaats de schichten op onse aankomers wierpen, en eenige door de karren en raderen de spieffen en speeren staken, end'onzen verwonden. Als 'er dus lange gestreden was, zyn d'onzen bemachtigers van den tros en 't leger geworden; alwaar de dochter van Orgetorix, en een van haare kinderen gevangen wierd. Ontrent hondert en dertig duizent menschen zyn van dien slag overgebleven, en toogen die den gantschen nacht door. Ten vierden dage zyn deze, door zich geen gedeelte des nachts van den tocht t'onthouden, op de grenzen der Lingonen gekomen; noch konden hen d'onzen, en door de wonden der krygsknechten, en door 't begraven der dooden drie dagen verlet, vervolgen. Aan de Lingonen zond Cesar brieven en booden, op dat zy hen noch met koorn, noch niet iet anders te hulpe kwamen: deden zy dit, zo zoude hy hen in eene graat met de Helveten stellen. Zelf begon hy, na een beletzel van drie dagen, hen te volgen. De Helveten, tot d'uiteerste nood van alles gekomen, zonden Gezanten aan hem, om wegens overgaave te handelen. Deze, als zyn hem op den weg gemoetten, en zich aan zyne voeten wierpen, spraaken ootmoedelyk, en verzochten al schreiende *de vrede*; en beval hy hen *in die plaats, waar in ze nu waren, te blyven, en zyn aankomst af te wachten*. Toen nu Cesar tot hen kwam, eischte hy gyzelaars, wapenen, en de slaven, die tot hen overgelopen waren. Terwyl men die by een zocht, en te hoop bracht, miste men by nacht ontrent zes duiz-

duizent menschen uit de Kreyts , welke de Verbigener genoemd werd , die , of door vrees aan 't tzaagen , dat men hen , door 't overgeven der wapenen , ter hoofdstrafte zou sleepen , of door de hoop van 't ontkomen gestreelt , oordeelden , dat , in zo groot een menigte van overgevelingen , hun vlucht of verhoolen , of in 't geheel niet geweten kon werden : en tredendeter eerste nachtwake ter legerplaatze der Helveten uit , begaven zy zich naer den Rhyn en de grenzen der Germaanen. Als Cesar dat vernam , gebod hy den genen , door wier landpalen zy getrokken waren , *dat ze , wilden zy zich zuiveren , hen opzoeken en te rug brengen zouden.* De te rug gebrachtenen stelde hy in 't getal der vyanden. Alle d'overigen , door gyzelaars , wapenen , overlopers te leveren , ontfong hy in overgave. De Helveten , Tulingen , Latobriegen beval hy in hunne grenzen , waar uit zy getrokken waren , te herkeeren ; en , om dat , door 't verlies van alle graanen , t'huis niets was , waar mee zy den honger zouden stillen , gebod hy den Allobrogen , *dat zy hen van graan voorzien zouden :* henlieden beval hy *de steden en wyken , die zy verbrand hadden , weder op te bouwen.* De voornaamste reden daar van was , dat hy niet wilde dat de plaats , waar uit de Helveten geweken waren , onbewoont zou zyn ; op dat , wegens de vruchtbaarheid der akkers , niet de Germaanen , die den Overrhyn bewoonden , uit hunne grenzen in de landpalen der Helveten overgingen , noch gebuuren van 't Gallisch wingewest , noch van d'Allobrogen zyn zouden. De Boien , op 't verzoek der Æduënen , om dat zy van loffelyke dapperheid waren , vergunde hy , dat zy zich in hunne grenzen ter neer zetteden ;

aan welke zy akkers gaven, en naderhand in gelijken staat van recht en vryheid, waar in zy waren, aannamen. In 't leger der Helveten zyn taafreelen gevonden, met Griekfche letteren gevult, en by Cefar gebracht. Van naam tot naam ftonden daar in aangetekent, wat getal van hen ten huize uit gegaan was, wie de wapens konden voeren, en teffens in 't byzonder de kinderen, ouden en vrouwen. 't Kort begrip van deze allen was: van de Helveten tweehonderd en drienzeftig duizent koppen; van de Tulingen zesendertig duizent; van de Latobriegen veertien duizent; van de Rauracen drientwintig duizent; van de Bojen tweendertig duizent. Uit deze, die de wapenen konden voeren, was 't getal by de tweennegentig duizent. En is 't getal dezer allen by de drie hondert en achtenzeftig duizent geweest. Daarentegen is 't getal der geen, die, na gedaane fchatting, als Cefar gebooden had, weder naer huis keerden, hondert en tien duizent bevonden.

't Oorlog der Helveten ten einde gebracht zynde, kwamen byna van heel Gallie de Gezanten, de Vorftelingen der fteden, ter gelukwensfchinge by Cefar. Zy gaven te kennen, dat *fchoon 't Roomfche volk, voor 't oude onrecht der Helveten; zich door 't oorlog van hen gewrooken hadde, zy nochtans die zaak niet weiniger ten nutte van Gallie, dan van 't Roomfche volk begreepen: dat daarenboven op eigen raad, in 't bloeijende der dingen, de Helveten hunne wooningen verlaten hadden, op dat zy heel Gallie in oorlog zetteden, en, door 't gebied te bemachtigen, zodanige plaats ter wooninge in 's lands omtrek uitkoorden, welke zy uit heel Gallie 't gelegenste en 't vruchtbaarste oordeelden, en a'over-*
rige

rige Burgeryen onder ſchatting bielden. Zy verzochten; hen te willen veroorelooven den Raad van heel Gallië tegen zekeren dag, ter believe van Cefar, te daagen: zy hadden eenige zaken voor te ſtellen, die zy met gemeene ſtemme van hem verzoeken wilden. Door dit te bewilligen, beraamden zy den dag ter vergadering, en verbonden zich onder een by eede, dat niemand iets, dan de geene, wien men zulks by gemeene bewilging te bevelen kwam, zou openbaren. De vergadering geſcheiden zynde, herkeerden de zelve Vorſtelingen, die daar te voren geweest waren, tot Cefar: en verzochten zy hen te willen toeftaan, om in 't heimelyk van hen, en al hun welvaart met hem te handelen. Dit verwurven hebbende, wierpen zy zich alle met traanen in d'oogen aan Cefars voeten, zeggende: niet minder bevreest te zyn, en t'arbeiden, dat niet dat geen, 't welk zy zeggen zouden, uit kwame, dan dat, zy dat 't geen zy wenschen, bemachtigen: te meer, dewyl zy, zo zulks ondekt wierd, zich ter zwaarſte peene overgegeven zaagen.

Voor hunlieden voerde Divitiacus d'Ædueen het woord. *Heel Gallië, zeide hy, is in twee partyſchappen verdeelt: van welker eene d'Æduënen, 't andere d'Avernen 't gebied bebben. Deze als ze heevig veele jaren onder hen om de heerſchappy ſtreden, is 't gebeurt, dat van d'Avernen, en Sequanen de Germaanen voor loon ontboden wierden. Van deze zyn 'er eerst ontrent vyftien duizent over den Rhyngegaan: naderhand zyn 'er, dewyl deze woefte en barbaariſche menſchen een gevalle in de velden en haavening, en den overvloed der Gallen kregen, meer overgekomen: zo dat ze 'er nu ten getalle*

van hondert en twintig duizent zyn. Met hen hadden d'Æduënen en hunne volgelingen een en andermaal met de wapenen gestreden, maar tot groote schade de nederlaag bekomen, dewyl zy al den adel, al den raad, al de ruitery verlooren hadden. Door deze stryden en ongelukken gekneust, waren de Sequanen, die eertyds en door hunne manhaftigheid, en door de gastvryheid en de vriendschap des Roomschen volke veel vermochten, genoodzaakt geweest d'Edelsten der Burgeryn tot Gyzelaars te geven, en de Burgerye by eed te verbinden, dat ze noch de Gyzelaars bereisken, noch hulpe van 't Roomsche volk verzoeken, noch weigeren zouden om zich voor altoos hun gebied en heerschappye t'onderwerpen. Uit de heele burgery der Æduënen was by d'eenigste, die men daar toe niet had kunnen brengen, dat hy zweeren zou, of zyne kinderen tot Gyzelaars geven. Om deze reden was hy ten lande uitgevlucht, en tot Rome by den Raad gekomen om hulpe te verzoeken; om dat hy alleen noch eedshalve, noch om Gyzelaars in hen gehouden was. Doch was de zaak erger, voor de verwinende Sequanen, dan voor de verwonnene Æduënen uitgevallen: mits Ariovistus der Germanen Koning in hunne grenzen zich ter neêr gezet, en 't derde deel van 't land der Sequanen, zynde 't beste van heel Gallië, bemachtigt hadde, en nu uit het ander derde deel de Sequanen gebood te wyken: te meer, om dat weinig maanden te voren vierentwintig duizent Harudische volken tot hem gekoomen waren, den welke hy plaats en wooning zou bezorgen. 't Stond derhalve binnen weinig jaren te gebeuren, dat zy alle uit de grenzen van Gallië zouden uitgestommelt werden, en alle de Germaanen, den Rbyn overschry-

schryden; dewyl de velden der Germaanen, by die der Gallen, noch te vergelyken waren, noch de leefmiddelen van den eenen by den anderen balenkonden. Ook begoft Ariovistus, na eenmaal de troepen der Gallen t'overwinnen, welke slag by Amagatobrie voorviel, hoogmoedig en wreed te regeeren, en de kinderen der voornaamste Edelen tot Gyzelaars t'eischen, en dezelve buiten eenig voorbeeld deerlyk te mishandelen, indien 'er iets niet naer 't knikken zyner oogen, of wille gedaan wierd. Hy was een barbaarsch mensch, oplopend, en zonder oordeel; noch zyn gebied langer te dulden: en zouden alle de Gallen, indien 'er geen hulp van Cesar en 't Roomsche volk voor handen waar, het zelfste werkstellig moeten maaken, 't geen de Helveten gedaan hadden; op dat zy, van huis veranderende, andere wooningen, andere zetels, verre van de Germaanen gelegen, opstommelden, en 't geval, als 't hen bejegenen konde, ter waagschaal stelden. Zy twyffelden geenzins, zo dit alles aan Ariovistus verstandigt wierd, of hy zou alle de Gyzelaars ter wrangste hoofteene sleepen: veel min dat Cesar, of door zyn achtbaarheid en 't heir, of door zyn versche overwinning, of door den naam des Roomschen volke hem zou kunnen verschrikken, op dat 'er geen grooter meenigte van Germanen over den Rhyn gevoert wierde, en geheel Gallië tegen 't geweld van Ariovistus beschermen.

Deze redening van Divitiacus ten einde zynde, bestonden zy alle, die daar tegenwoordig waren, met veel tranen hulpe van Cesar te verzoeken. Cesar merkte aan, dat uit hun allen de Sequanen niets dieswege deden, 't geen d'overigen gedaan hadden; maar droevig, met hangenden

genden hoofde, naer d'aarde zagen. Verwondert wat hier van d'oorzaak was, zocht hy 't uit hen te weten. Niets wierd'er van de Sequanen geantwoord; maar bleven zy zonder zich te bewegen in de zelve treurigheid. 'Als hy hen daar meermaals na vroeg, en niet de minste stemme verkrygen kon, heeft de zelve Divitiacus geantwoord; *dat de staat der Sequanen hier in ellendiger en onverdragelyker, dan van alle d'anderen was; mits zy noch in 't heimelyk iets klagen, noch hulp verzoeken darden; en afwezende zo zeer de wreedheid van Ariovistus vreesden, als of hy 'er tegenwoordig was; te meer, om dat alle anderen hunne behoudenis in de vlucht konden zoeken, daar de Sequanen, als hebbende Ariovistus binnen hunne palen, zich de deerlykste plagen op den hals haalden, dewyl alle hunne steden in zyn gewelt waren.* Door deze dingen t'overwegen, heeft Cesar de gemoederen der Gallen door woorden gestyft, en hen belooft hun zaak te behartigen: *dat hy groote hoop hadde, van Ariovistus en door zyn weldaad en door zyne achtbaarheid te beweegen, een einde van zyne onrechtmatigheden te maken.* Deze rede geuit hebbende, scheide hy de vergadering. Hem schooten, behalve deze, veel dingen te binnen, waar door hy aangemaant wierd op deze zaak te letten, en die te behartigen: ten eerste, om dat hy zag, dat d'Æduënen, dikwils broeders en bloedverwanten van de Raad genoemd, onder de slaverny en macht der Germanen gehouden wierden; en hunne Gyzelaars verstond by Ariovistus en de Sequanen te wezen: dat in zo groot eene heerschappye des Roomschen volke dit hem en den Staate te laalyk een onteerzel was, begreep hy. Maar gewenden allenks de Germaanen

nen den Rhyn t'overstappen, en met eengroote meenigte in Gallië te komen, zag hy daar geen kleen gevaar voor 't Roomsche volk in: en oordeelde hy, dat noch wilde en barbaarsche menschen zich matigen zouden, van voorts, wanneer zy Gallië bemachtigt hadden, als eertyds van de Cimbren en Teutonen was gedaan, na 't wingewest te taalen, en van daar in Italie te trekken: voornamentlyk, om dat de Rhodaan de Sequanen van ons wingewest afzondert. Om hier inne te voorzien, meende hy geene gelegenheid te moeten verwaarloozen. Zelfs lag Ariovistus de moed zo hoog, en was zyne trotsheid zo toegenoomen, dat hem die niet draaglyk scheen. Waaromme hem behaagde, Gezanten aan Ariovistus te zenden, die van hem verzoeken zouden, *dat hy eene plaats, tusschen beide gelegen, ter zamen spraake uitkoore: hy wilde wegens den Staat, en dingen, hen wederzyds aangaande, met hem handelen.* Ariovistus antwoorde den Gezanten: *zo hy iets van Cesar benodigt was, zoude hy zich tot hem vervoegen: zo hy iets van hem wilde, 't was zyn plicht tot hem te komen.* Noch darde hy daarenboven zonder heir in die deelen van Gallië verschynen, welke Cesar in bezetting had, noch kende hy 't heir zonder groote voorraad en moeite in eene plaats te zaamen trekken: doch dat hy zich verwonderde te zien, wat in zyn Gallië, dat hy door oorlog bemachtigt hadde, of Cesars, of in alles de zorg des Roomschen volke zou wezen.

Dit antwoord aan Cesar te rug gebracht zynde, zond Cesar andermaal Gezanten aan hem met deze bevelen: *Nademaal hem zo groot een weldaad en van hem en den Roomschen volke was bewezen, dat de Raad hem in zyn Burgermeesterschap*

terschap Koning en Vriend noemde, of dit nu zyn dank en die des Roomschen volke zou wezen; dat, daar hy hem ter zamen spraake noodigde, hy weigerde te verschynen, en met hem wegens de gemeene zaak te spreken en te handelen; doch dat, wat hy van hem begeerde, hier in bestond. Eerst; dat hy geen meer volk over den Rhyne in Gallië zou voeren; daarna de Gyzelaars, welke hy van d'Æduenen onder zich hadde, weder leveren; en den Sequanen toestaan, dat hen, welke zy onder zich hadden, met zynen wille veroorloft wierde den hunnen weer ter hand te stellen: dat hy den Æduenen geen overlast zou aandoen, noch hen noch hunne bondgenooten met de wapenen ontruften. Deede hy dit, dan zou hy en 't Roomsche volk een altoosduurende verbintenis en vriendschap met hem onderhouden: weigerde hy zulks, hem stond, volgens keure der Vroedschappen onder 't burgermeesterschap van M. Messalla en M. Piso, dat een yegelyk, die 't Gallisch wingewest bekwame, ten beste van den Staat d'Æduenen en d'overige vrienden des Roomschen volke zou beschermen, de mishandelingen der Æduenen niet klein t'achten. Ariovistus antwoorde hier op: 't was het recht der oorlooge, d'overwonnenen zodanig te beheeren, gelyk 't d'overwinnaars begreepen: ook was 't Roomsche volk gewoon d'overwonnenen, niet naer 't voorschrift van anderen, maar naer eigen believen te regeeren. Zo hy nu den Roomschen volke geene wetten voorschreef, om wat reden betwiste het zyn recht, dewyl 't hem niet betamen zou 't Roomsche volk in zyn recht t'overdwarffen. Hy had d'Æduenen, om dat zy 't geval der oorloge onderzocht, en hem met de wapenen aangeranft hadden, onderschatting gestelt. Geen kleine schade was hem van

Cesar

Cesar aangedaan, als door wiens overkomste zyne tollen vermindert waren. Dat hy niet van meening was den Æduënen hunne Gyzelaars te herleveren, noch hen, noch hunne bondgenooten tegens reden den oorlog aan te doen, zo zy hunne belofte nakwamen, en jaarlyks de schatting opbrachten : deden zy zulks niet, verre zou van hen de broederlyke naam des Roomschen volke wezen. Dat Cesar hem deed aan kundigen, dat hy de mishandelingen der Æduënen niet klein zou achten ; niemand had zonder eigen verderf met hem gestreden. Wilde hy, by kwame slechts ten stryde : men zou hem toonen, wat onoverwonne Germaanen, d'allergeoeffenste in de wapenen, die in geen veertien jaren onder dak geweest hadden, door dapperheid vermochten.

Ter zelve tyd als deze bevelen aan Cesar te rug gebracht wierden, kwamen aldaar Gezanten en van de Æduënen, en van de Treviren. D'Æduënen klaagden, dat de Haruden, die onlangs in Gallië overgevoert waren, hunne grenzen aflieden : noch dat zy zelfs door hunne gegevene Gyzelaars de vrede van Ariovistus koopen konden. Maar de Treviren, dat hondert dorpen van de Sueven aan den oever des Rhyns zich ter neer gezet hadden ; welke den Rhyn poogden over te gaan : hebbende Nasva en Cimerius, gebroeders, tot Hoofden. Cesar, door deze dingen hevig bewogen, oordeelde zich te moeten haasten, op dat de nieuwe macht der Sueven zich met d'oude troepen van Ariovistus niet vereenigen zou, waar door hy hen te bezwaarlyker zou kunnen tegenstaan. Derhalve in aller haast voorraad van koorn opgedaan hebbende, toog hy met groote dagreizen naer Ariovistus. Als hy drie
dagen

dagen den weg vervordert hadde, is hem geboodschapt, dat Ariovistus met allezyne troepen ter verovering van Vefontio ('t is de grootste stad der Sequanen) zich spoeide, en al voor drie dagen dien weg uit zyne landpalen was ingeslagen. Op dat zulks niet gebeurde, oordeelde Cesar dit met alle macht te moeten beletten. Want van alle dingen, ter oorlogge nodig, was in die stad als te hoope gebracht: en wierd die door de natuur der plaatse zo beschermt, dat ze groote hoop baarde om 't oorlog te slepen: daarenboven was byna de heele stad, door de rivier d'Advaldubis, als met een passer omtrokken: d'overige wytte, die niet boven de zes hondert voeten is, om welke de rivier niet loopt, werd zo door een berg van uitnemende hoogte omcingelt, dat de voeten van dit gebergte aan wederzyden de boorden der rivier geraakten. Dit, van een muur omvangen, maakte eene sterkte, en vereenigde zich met de stad. Derwaarts wende Cesar den tocht met dag en nacht voort te rukken; en plaatste aldaar, door de stad te bemachtigen, eene bezetting.

Terwyl hy weinig dagen by Vefontio, wegens de graanhandel en toevoer, zich ophiel, heeft, door onderzoek der onzen, en 't opgeven der Gallen en Koopluiden, die overal uitfloegen, dat de Germaanen overgroot van lichaam, van ongelooflyke dapperheid, en welgeoeffend in de wapenen waren, noch dat zy, dikwils met hen gestreden hebbende, zelfs het wezen, noch den vlym der oogen verdragen konden; een groote vrees schielyk 't heele heir verovert, die niet na reden de harten en gemoederen van allen ontroerde. Deze vrees nam eerst
zynen

zynen oorspronk van de Krygskornellen, en Ritmeesters, en d'overigen, die, vriendschaps-halve uit Rome Cesar nagevolgt, het groot ge-vaar bejammerden, om dat ze geen groo-te ervarentheid van krygszaken hadden. Elk van hen, d'eene deze, d'andere geene zaak voorwendende, als hem om tevertrekken oor-baar scheen, verzocht, dat hy hem veroor-loofde met zynen wille te scheiden. Niet wei-nigen, weerhouden door schaamte, op dat zy 't vermoeden der vreze vermyden zouden, ble-ven achter. Deze konden noch 't aanzicht verbergen, noch zomtyds de traanen inhouden: verschoolen in de tenten, beklagden zy of hun noodlot, of bejammerden met hunne ge-meenzame vrienden het gemeen gevaar. Over-al in 't heele heir wierden uiterste willen verze-gelt. Door de vrees en de stemmen van de-ze wierden entlyk ook de geenen, die groot gebruik in 't leger hadden, Soldaten, Hon-dermannen, en die over de ruitery geboden, beroert. De geenen, die uit deze wilden ge-oordeelt zyn 't minste te vrezen, zeiden *niet den vyand t'ontzien, maar d'engts der wegen, en de grootheid der bossen, die tusschen hen en Arin-vistus waren, of den toevoer van koorn, dat die niet gemakkelyk genoeg konde aangevoerd werden, te vrezen.* Eenigen ook verstendigden aan Ce-sar, dat de soldaten, wanneer hy 't leger zou gebieden op te breeken, en de tekenen te dragen, op dat woord noch hooren, noch wegens de vrees de tekenen tortzen zonden.

Als Cesar dit bemerkte, heeft hy, door den raad te beroepen, en de Hondertmannen en de Hooften aller ordenen tot dien raad te voegen, hen heftig begraauwt : eerst, datze zich inbeel,
 C den

den hen vry te staan t'onderzoeken of te denken werwaarts, of tot wat aanslag zy geleid wierden. Ariovistus had, geduurende zyn burgermeesterschap, de vriendschap des Roomschen volke met hart en ziele gezocht. Waar toe diende deze vrees dan? Waar uit sproot het vermoeden, dat hy van zyne plicht zou wyken? Wat hem aanging, hy hield zich verzekert, overwoog hy zynen eisch slechts, en doorzag hy de billikheid zynner voorwaarde, dat hy noch zyne, noch de vriendschap des Roomschen volke zou verwerpen. Doch zo hy, aangevoert door razernye en uitzinnigheid, oorlog maakte, wat reden was 'er te vrezen? Proef had men van 't gevaar dezès vyands ten tyde onzer voorvaderen, door 't slaan der Cimbrén en Teutonen van C. Marius, met geen minder lof van 't heir, dan de Veldheer zelf. Proef had men onlangs ook in Italie, in den opstand der slaven, by welke nochtans eenig beleid en krygsorder was, dat zy van d'onzen ontfangen hadden: waar uit men oordeelen kon, wat nut hen uit de standvastigheid te hoopen stond: hier door was 't gebeurt, dat zy de geenen, die zy zomtyds zonder oorzaak ongewapend vreesden, naderhand, gewapend en zegepralende, overwonnen hadden: entlyk dit waren de Germaanen, met welke de Helveten dikwils strydende, niet alleen op eigen bodem, maar ook meenigmaal op hunne grenzen overwonnen waren, die nochtans, niet minder dan zy, ons heir niet wederstaan konden. Was yemand wegens de nederlag en vlucht der Gallen ontroert, hy zou, onderzocht men slechts de zaake, bevinden, dat Ariovistus, door hem veele maanden binnen 't leger en in moeren op te houden, noch zyn macht bloot te geven, hen, reeds wanhoopende van te slaan, en alomme verspreit, schie-

ſchielyk, meer door beleid en loosheid, dan door dapperheid, overwonnen hadde. Welk beleid tegen barbaarse en ongeoeffende menschen plaats kon hebben; maar ydel was 't te hoopen, dat zy zulks ons heir doen konden. Wat de toevoer der graanen, en d'engtens der wegen aanging, daar 't eenigen op schooven; 't scheen of zy van de plicht des Veldheers wanhoopten, en hem wetten voorschreven. Hem was die zorg; graan zouden de Sequanen, de Leuken, de Lingonen leveren: en was 't koorn reeds op d'akkers ryp; wegens den tocht zouden zy zelf binnen weinig tyd oordeelen. Dat ze zyn bevel noch achten, noch de tekenen tortzen zouden, bekommerde hem niet: want hem was bekend, wat leger den Veldheere niet gehoorzaam was geweest, dat dat, of door kwaad overleg, de fortuin gemangelt, of, berucht van eenig schelmstuk, zich ter gierigheid overgegeven hadde: zyne oprechtheid was gedurende zyn leven, zyn geluk in den oorlog der Helveten beproeft. Hy zou derhalve, 't geen hy noch een' langen tyds zoude uitgesteld hebben, zich zelven ten toon stellen, en in den aanstaanden nacht ter vierde waake 't leger opbreken, op dat hy hoe eer hoe beter bekennen konde, wat van beide schaamte en plicht, dan of de vrees meer by hen zou gelden. Gebeurde het echter, dat niemand hem volgde, hy nochtans zou met de tiende keurbende alleen den tocht aanvaarden, waar van hy in geen bedenken trok, of ze zou hem tot eene lyffschutbende dienen. Deze keurbende lag Cesar naast aan 't hart, en bezinde hy ze ten uiterste wegens de dapperheid. Deze reden geeindigt hebbende, zyn op eene wonderlyke wyze alle de gemoederen geherkeert, en is 'er de hoogste moed en zucht ten oorloge in herbooren: die van de

tiende keurbende waren d'eerste, welke hem door de Kornellen dankzegginge pleegden, *dat hy zo groot een gevoelen van hen hadde, en verzekerden zy hem, dat zy tot den oorlog d'allerbereitwilligsten zouden zyn: daarna onderstonden al d'overige keurbenden door de Kornellen en Hondertmannen aller ordenen, op wat wyze zy Cesar konden voldoening geven: zy hadden noch ooit gewanhoopt, noch gevreesd, noch wegens 't hoogste gebied der oorlooge geoordeelt, maar geacht dit het werk des Veldheers te wezen.*

Hunne voldoening aangenomen, en den tocht door Divitiacus onderzocht hebbende, wien hy uit d'andere Gallen voor de getrouste hiel, op dat hy 't heil met eenen omtrek van meer dan veertig mylen door opene plaatzen geleide, nam hy ter vierde waake, gelyk hy gezegt hadde, den tocht aan. Ten zevenden dage, dewyl hy niet ophiel van voort te rukken, is hem door de Spieden verftendigt, dat de troepen van Ariovistus vierentwintig hondert treden van d'onzen afwaren. Ariovistus, van Cesars komst verwittigt, zond hem Gezanten toe: *dat het gesprek, eertyds van hem verzocht, nu met zynen wille werkftellig kon gemaakt worden, dewyl hy nader gekomen was; en nu voordeelde dit zonder gevaar te kunnen gefchieden.* Cesar verwierp de voorflag niet, en beelde zich in, dat hy nu tot beter verftand gekomen was; dewyl hy hem van zelf aanbod, 't geen hy op zyn verzoek geweigert had: en voede hy eene hoope, dat hy, voor zo veele eigene en weldaden des Roomfchen volke jegens hem, overwegende zynen eifch, van zyne hertnekkigheit zou afstaan. Den dag ter zamefpraake beftemde men den vyfden na dien te zullen zyn. Ondertuffchen, alzo de

Ge-

Gezanten dikwils over en weer gezonden wierden, verzocht Ariovistus, dat Cesar met geen voetvolk ter zamenpraak verschynen zou: hem vreesde, door verraad van hen overvallen te werden: beide zou men met paardvolk komen: op andere voorwaarde zou hy zich daar niet vinden laten. Cesar, niet willende dat de zamenpraak door tussenkomende oorzaken belet wierde, noch darrende zyn leven den Gallische ruitery vertrouwen, vond goed, door al de Gallische ruiters de paarden t'onttrekken, de keurbendelingen der tiende keurbende, op welke hy zich 't meest vertroude, daar op te zetten; op dat hy, zo 't nodig was, een vertroude lyfwacht hadde. Als dit nu gebeurde, heeft een uit de soldaten der tiende keurbende niet onaardig gezegt: dat Cesar meer deed, dan hy beloofd hadde: de tiende keurbende had hy beloofd voor zyn lyfwacht te houden, nu hielp hy die te paarde. Daar was een groote vlakte, en in dezelve een aardeheuvel van maatelyke grootte. Deze plaats was even verre van bei de legers gelegen. Tot de zelve, gelyk 't gezegt was, zouden zy ter zamenpraak komen. Cesar plaatste de keurbende, die hy te paarde aangevoert hadde, tweehondert treden van dien heuvel: insgelyks plaatsten zich de ruiters van Ariovistus daar even verre van. Ariovistus verzocht, dat men 't gesprek te paarde hielde, en, nevens hem, ochtienter zamenpraak geleide.

Toen hy daar verscheen, heeft Cesar in den beginne der redening zyne en des Raads weldaden jegens hem opgehaalt. Hy vertoonde, dat hy van de Vroedschap Koning, dat hy Vriend genoemd was, dat hem doorluchtige schenkaaden gezonden waren; welke en door weinigen ver-

kregen, en van de Romeinen voor de grootste gediensligbeden der menschen uitgerijkt wierden. Hem waren, daar hy noch toegang, noch waare redenter eischinge had, en door zyne en des Raads gediensligheid en gulhartigheid, die schenkaadjen gevolgt. Hy onderwees ook, welke oude en rechtvaardige redenen van verbintenis zy met d' Æduenen, en d' Æduenen met ons hadden, welke raadskeuren, hoe dikwils, en hoe eerlyk die jengens hen gedaan waren; dat d' Æduenen ten allen tyde 't gebied van heel Gallië bezeeten hadden, eerder ook, dan zy onze vriendschap begeerden. En was 't Roomsche volk gewoon, niet te willen, dat de bondgenooten en vrienden iets van 't hunne verlooren, maar datze in weldaad, waardigheid, en eere toenamen. Maar dat men hen benam, 't geen zy voor de vriendschap des Roomschen volke toegebracht hadden, wie kon dat lyden? Hy eischte daar na 't zelve, 't geen de Gezanten door zyn bevel gedaan hadden, dat hy noch den Æduenen, noch hunne bondgenooten den oorlog zou aandoen; de Gyzelaarste rug leveren: dat, zo hy geen van de Germaanen naer huis kon zenden, hy dan bezorgen zou, dat 'er geen meer over den Rbyn kwamen. Weinig heeft Ariovistus geantwoord; veel wegens zyne deugden geroeft: niet door eiegeningeven, maar verzocht, en geroepen van de Gallen, was hy over den Rbyn gegaan: niet zonder groote hoope, en overdadige schenkaadien hadden zy huis en bloedvrienden verlaten: zetels waren hen in Gallië zelf van d'inboorlingen vergunt; Gyzelaars hadden zy hem met eigen wille gegeven: schatting te heffen was 't recht der oorlooge, dat de verwinnaars gewoon waren den verwonnenen op te leggen; niet had hy de Gallen, maar de Gallen hem

den oorlog aangedaan : heel Gallië was tegen hem ten stryde gekomen : ook hadden zy legers tegen hem gehad : alle deze troepen waren van hem in eenen enkelen slag verstroot en overwonnen. Zo zy 't andermaal beproeven wilden , hy was bereit te stryden. Zo zy de vrede liever hadden , 't zou onrechtmatig zyn de schatting te weigeren , die zy met eigen wille tot dezen tyd opgebracht hadden. De vriendschap des Roomschen volke behoorde hem tot cieraad en bescherming , niet tot schade te dienen : en had hy ze op die hoope verzocht. Indien door 't Roomsche volk de schattingen afgeschast , de pandelingen onttrokken wierden ; met zo groot een yver wilde hy de vriendschap des Roomschen volke weigeren , als hy die begeert hadde. Dat hy zo veel Germaanen in Gallië had gevoert , was niet om Gallië te beoorloogen , maar om zich zelfs te beschermen. 't Blyk dezer zaak was , dat hy , ten zy verzocht , niet zou gekomen zyn , noch den oorlog daar gebracht , maar zich verweert hadde. Eerder was hy in Gallië gekomen , dan 't Roomsche volk. Voor dien tyd was 't heir des Roomschen volke nooit buiten de palen van 't wingewest getreden. Wat wilde hy dan ? Waarom kwam hy in zyne bezittingen ? Dit Gallië was zyn wingewest , gelyk dat Gallië 't onze. Des gelyk men niet behoorde te dulden , dat hy in onze grenzen geweld pleegde , zo min pasten 't ons , hem in zyn recht te benadeelen. Dat d'Æduënen door Raadskeure , gelyk hy voorgaf , vrienden genoemd waren ; hy was zo barbaarsch niet , noch zo onkundig der dingen , dat hy niet weten zou ; dat d'Æduënen , noch in den jongsten oorlog der Allobrogen , den Romeinen geen hulp toegebracht ; noch dat de zelven in de stribbelingen , die d'Æduënen met hem , en met

de Sequanen hadden gebad, de hulp des Roomschen volke gebruikt hadden. Hy behoorde derhalve te vermoeden, dat Cesar een geveinsde vriendschap voorwende, om hem des te lichter, dewyl hy 't heir in Gallië had, t'onderdrukken. Derhalve, ten waar hy week, en 't heir uit deze landschappen weg voerde, zou hy hem niet voor vriend, maar voor vyand houden: en was hy verzekert, kwam hy hem te dooden, aan veele Edelen, en Eerstelingen des Roomsche volks eenen dienst te doen. Dit was hem zelfs door hunne boden verklaart; wier aller gunst en vriendschap hy voor zyne dood kon koopen. Doch zo hy te rug trok, en hem een vry bezit van Gallië leverde, zou hy hem met groote vereeringen beschikken, en wat oorlogen hy voeren wilde, die buiten zynen arbeid en gevaar ten einde brengen.

Veel is 'er van Cesar in den zelven zin geantwoord: waarom hy van zyn voorneemen niet afstaan, noch zyn, noch des Roomschen volke gewoonte kon toestaan, dat bondgenoten van brave verdiensten verlaten wierden; noch oordeelen, dat Ariovistus meer in Gallië, dan 't Roomsche volk, gerechtigd was. Door oorlog waren d'Arvernen en Rutenen van Q. Fabius Maximus overwonnen, welke 't Roomsche volk niet gekent had, noch waren zy tot een wingewest gebracht, noch onder schatting gestelt. Zo 't nodig was den alouden tyd te doorsnuffelen, 't gebied des Roomschen volke was in Gallië t'aldergerechtigste. Zo men 't oordeel der Vroedschappe behoorde in acht te neemen, moest Gallië, als door oorlog gewonnen, vry wezen, en naer eigen wille en wetten leven.

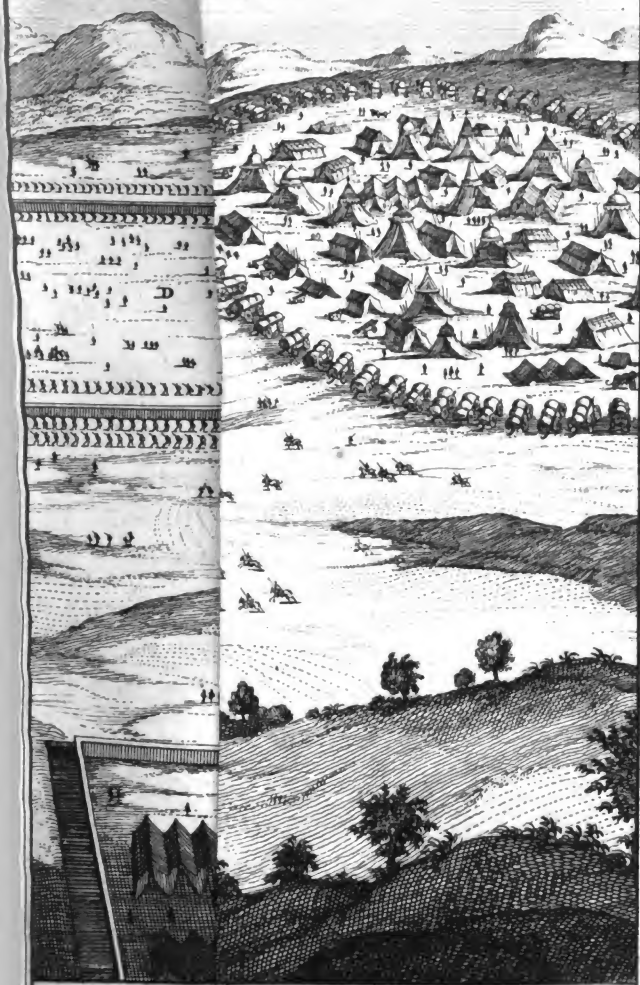
Terwyl dit in de zamenpraak verhandelt wierd,
is

is Cefar geboodfchapt, dat de ruiters van Ariovistus den heuvel naderden, op d'onzen toeronden, en daar onder met fteenen en pylen wierpen. Cefar een eind van fpreken makende, voegde zich by de zynen; en gebood hen, datze niet de minfte pyl op de vyanden herzwingen zouden. Want, alhoewel hy 't gevecht met de ruitery zonder eenig gevaar der uitgekoorne keurbende zag te wezen: nochtans vond hy zulks niet oorbaar, op dat hy, door 't flaan der vyanden, niet zeggen konde, datze van hem tegens trouwe in de zamenfpraak omcingelt waren. Toen nu onder de gemeene foldaten verbreid was, wat trotsheid Ariovistus in de zamenfpraak gebruikt; dat hy de Romeinen heel Gallië ontzegt; en wat geweld zyne ruiters op d'onzen gepleegt hadden; en dat door dat bedryf de zamenfpraak was afgebrooken: is hun moed des te grooter, hun drift ten ftryde de te vieriger geworden. Twee dagen daar aan zond Ariovistus Gezanten aan Cefar, *hy wilde van de zaken, die onder hen ter handeling gebracht, en niet volvoert waren, met hem handelen: derhalve zoude hy of andermaal eenen dag ter zamenfpraake betekenen; of, zo hy zulks niet wilde, yemand uit zyne Gezanten tot hem zenden.* In de zamenfpraak had Cefar geen gevallen, en des te meer, om dat hy daags te voren de Germaanen niet inhouden kon, datze de pylen niet op d'onzen wierpen. Een Gezant uit de zynen aan hem te zenden, oordeelde hy gevaarlyk, enden wilden menfchen voorgeworpen te wezen. 't Allergevoeglykfte dacht hem C. Valerius Procillus, zoon van C. Valerius Caburus, jongeling van groote deugd en beleeftheid, (wiens vader met het burgerschap van C. Va-

lerius Flaccus was beschonken) en wegens trouwe, en kennis der Gallische taale, die nu ook veel van Ariovistus, door langduurigen omme-gang, gebruikt wierd, en om den Germaanen wegens zyn perzoon geen stof tot zondigen te geven, hem te zenden; insgelyks M. Mettius, die onder 'tdak van Ariovistus had gewoont. Hen beval hy: *dat zy onderstaan zouden, wat Ariovistus zeggen wilde, en dat hem over te dragen.* Toen Ariovistus deze by hem in de legerbewaterpen beschoude, riep hy ten aanhooren van zyn heele heir: *waarom kwamen zy by hem? was 't niet om te verspieden?* hen te verantwoorden belette hy, en klonk ze in ketens.

Ten zelven dage brak hy 't leger op, en plaatste het zesduizent schreden van Cefars leger op 't gebergte. Daags daar aan voerde hy zyne troepen voor 't leger van Cefar heen, en plante 't leger twe duizent schreden boven hem, met voor-nemen, om Cefar van 't koorn en den toevoer, die van de Sequanen en Æduenen aangevoert wierden, af te sluiten. Van dien dag af voerde Cefar zynetroepen vyf dagen achter een voor zyn leger heen, en reede de spits toe; op dat, zo Ariovistus den stryd ontginnen wilde, hem geene gelegenheid gebraake. Ariovistus hield het heir alle deze dagen binnen de legerbewaterpen, en vernoegde zich met een dagelyks ruitergevecht. Dit was een soort van stryd, waar in de Germaanen zich geoeffent hadden. Daar waren zes duizent ruiters, en een gelyk getal van overrap en sterk voetvolk, die d'een den andere uit alle de troepen, hunner behoudenishalve, gekooren hadde. Met deze verkeerden zy in de stryden: tot hen namen de ruiters den hertred: deze, zo 't yemand te zwaar had, dromden zamen: zo yemand

STUS.

A. De Legeringen v. 16 duizent gewapende mannen met al de
B. De Legeringen v. Ruitery van Arionistius.

yemand, door te zwaare wonden t'ontfangen, van 't paard gestort was, deze omringden: zo 't nodig was verre te reizen, en schielyk te trekken, by hen was door oeffening zo groot eene behendigheid, dat ze, door de maanen der paarden te vatten, den loop evenaarden. Als Cesar bemerkte, dat hy zich in 't leger opfloot, koor hy, om niet langer in de toevoer verhindert te werden, over die plaats, waar in de Germaanen gezeten waren, ontrent zes hondert schreden van hun leger, een bekwame plaats uit, en stelde, ter dier plaatze gekomen, een drievoudige spits toe. d'Eerste en tweede gebod hy in de wapenen te blyven, de derde 't leger te versterken. Deze plaats was, gelyk 'er gezegt is, ontrent zes hondert schreden van de vyanden gelegen. In deze zond Ariovistus een getal van ontrent zestien duizent menschen met al de ruitery; welke troepen d'onzen schrik aanjagen, en in 't versterken verhinderen zouden. Cesar echter, gelyk hy voorgenomen had, beval de twee spitzen den vyand te keeren, de derde 't werk te voltooyen. In 't kleinste leger plaatste hy twee keurbenden, en een gedeelte der hulptroepen: de vier overige bracht hy in 't grootste leger. 's Anderen daags leide Cesar, gelyk hy besloten had, zyne troepen ter beider legerwerpen uit: en stelde, een luttel van 't grootste voortgetreden, de spits toe; en gaf den vyanden gelegentheid om te slaan. Als hy bevond, dat ze zelfs toen niet te voorschyn kwamen, leide hy ze ontrent de middag te rug in 't legerbewerp. Toen heeft entlyk Ariovistus een gedeelte zyner troepen, die 't kleinste leger bevechten zou, gezonden. Hevig is 'er van wederzyden, en tot den avond, gestreden. Ter zonne ondergang leide Ariovistus

tus zyne troepen, en door veele aanvallen, en ontfangene wonden afgemat, te rug in 't leger. Toen Cesar nu uit de gevangenen onderzocht, om wat reden Ariovistus niet ten stryde uittoog, bevond hy deze : *dat by de Germaanen deze gewoonte was, dat hunne huismoeders door lotingen en wickchelaryen verklaren moesten, of 't oorbaar was den slag te wagen, of niet : en hadden deze dus geantwoord. 't Was den Germaanen niet geoorlooft 't overwinnen, zo zy voor de nieuwe maan ten stryde toogen.*

's Anderen daags, door zo veel bezetting in bei de legerbewaterpen te laten, als hem nodig scheen, plaatste Cesar alle de wickelingen in 't gezicht der vyanden voor 't kleinste leger; als of hy geen macht genoeg, voor 't getal der vyanden, van keurbendelingen had, dat hy eene soort van wickelingen gebruikte. Hy zelf, door eene drievoudige spits toe te reeden, toog tot aan 't leger der vyanden. Toen hebben 't entlyk de Germaanen oorbaar gedacht hunne troepen ter legerbewaterpe uit te leiden, en soort voor soort, door gelyke tusschenwyte, Haruden, Marcomannen, Triboken, Vangionen, Nemeten, Sedusien, Sueven, in gelederen te stellen : en omringden zy hun geheele spits met wagenen en karren, op dat zy zich op die hoop in vluchten niet verlieten, waar op zy de vrouwen plaatsten: die de soldaten, ten stryde uittredende, met verspreide haren al schreiende baden, *zy zonden haar toch niet ter Romeinscher slavernye overgeven.* Over elke keurbende stelde Cesar een byzonderen Stedehouder en Ontfanger, op dat yder een ooggetuige zyner dapperheid hadde. Hy zelf van de rechter hoorn, mits hy dat gedeelte der vyanden 't minste standhaftig oor-
deel

deelde, ontgon den ftryd: en vielen d'onzen, na 't gegeve teken, met wakkeren moede op de vyanden in. De vyanden derhalve fnielden fchielyk en gezwint voort; op dat 'er geen ruimte voor 't zwingen der vyandlyke pylen zou wezen. Toen is 'er, door 't wegwerpen der pylen, hand voor hand met den zwaarde geftreden. Maar de Germaanen hebben fchielyk, volgens hunne wyze, door 't maken eener vierkante fpits, 't geweld der zwaarden gekeert. Daar zyn etlyke van onze foldaten gevonden, die ter fpitffelingen darden indringen, hen de fchilden ter hande uitrukken, en daarenboven verwonden. Als nu der vyanden fpits aan de flinker hoorn geflagen, en op 't vluchten getegen was, drong, van de rechter hoorn, een groote meenigte van hen hevig op onze fpits in. Toen dit de jongeling P. Crassus, die over de ruitery gebod, bemerkte, zond hy, alzo hy de handen vryer had dan de genen, die tuffen de fpits doende waren, de derde fpits, daar d'onzen 't allerslimft hadden, onderftand toe. Zo dat de ftryd herftelt is, 'en alle de vyanden de rug booden, noch van vluchten ophielden, voor dat zy aan de rivier de Ryn, ontrent vyftig duizent fchreeden van die plaats, zich bevonden. Daar poogden eenige weinigen, fteunende op hunne krachten, over te zweemmen; of door gevondene fchuitjes hun behoud te zoeken. Onder deze is Arioviftus geweest, die, vindende een gemaart fchleepken aan den oever, met het zelve gevloten is. Daar waren twe vrouwen van Arioviftus, een van Suevifche herkomfte, die hy met zich van huis gebracht had, een van Norifche geboorte, de zufter van Koning Vocio, die hy, van den broeder gezonden, in Gallië getrouwt had. Beide zynze in die vlucht

ge-

gebleven. Van hare twee dochteren is d'eene gedood, d'andere gevangen. C. Valerius Proculus, als hy onder 't vluchten, gebonden met drie ketenen, van bewaarders weggeleit wierd, is zelf van Cefar, onder 't najagen van 's vyands ruytery achterhaalt. Welke zaak geen minder blyfchap, dan d'overwinning zelf, aan Cefar toebracht: om dat hy den eerlyksten man van heel Gallie, zyn' gemeenzamen vriend en huiswaard, gerukt uit de handen der vyanden, zich weer gegeven zag; noch had hem de fortuin in zyn geleedene ellende iets trager, dan in zyne blyfchap en gelukwenzinge gemaakt. Hy verhaalde, *dat wegens hem, in zyne tegenwoordigheid, driemaal door 't lot raadgepleegt was, of zy hem aanstonds verbranden, of tot eenen anderen tyd bewaren zouden; en was hy door gunst der loten by den lyve gebleven.* Insgelyks is M. Metius gevonden, en tot hem gebracht.

Met dezen slag over den Ryn te verftendigen, begaven zich de Sueven, die tot aan den oever des Rhyns gekomen waren, weder naer huis toe; van welk d'Ubien, die den Rhyn 't allernaast bewoonen, door detzaagelingen nate jagen, een groot gedeelte gematst hebben. Door dus, in eene zomer, twe zeer allergroote oorlogen ten einde te brengen, heeft Cefar 't heir een luttel vroeger, dan 't de tyd van 't jaar vereischte, ter winterlegeringe by de Sequanen geleid: over 't winterleger gaf hy 't gebied aan Labienus: hy zelf reide naer Nedergallie om de vergaderingen te beleggen.

C. JULIUS CESARS
AANTEKENINGEN
DER
GALLISCHE
OORLOOGEN.

TWEDE BOEK.

INHOUD.

Alle de Belgen treden in eene zamenzwering tegen de Romeinen, behalve de Remen. Cesar rukkt met zyn heir hen te gemoed tot over de rivier d'Axona: zend de stad Bibrax, door de Belgen bestormt, en den Stedehouder Q. Titurius Sabinus, onderstand toe. De Belgen, na vergeefs te stormen, scheiden hunne troepen, en poogt yder zich zelf te redden; doch werden van Cesar in den herited achterhaalt, en geslagen: waar op de Suessonen, de Bellovaken, d'Ambianen zich aan hem overgeven. Daar na reed hy zich tegen de Nervien ten oorlooge, die zich kloekmoedig te weer stellen, en hy, niet zonder groot gevaar, overwind; waar op d'Advanicen,

na

na eenige tegenstand, zich aan hem overgeven. Dit geschach in den Iaare 696 na Romes opbouw, 57 jaren voor Christus geboorte. Burgermeesters zyne

P. CORNELIUS LENTULUS SPINTHER, en

Q. CÆCILIUS METELLUS.

ERWYL Cesar in Nedergallië 't winterleger hiel, gelyk wy boven verklaard hebben, kwamen hem d'gelyks geruchten ter ooren, en wiert hem zulks ook door brieven van Labienus verftendigt, *dat alle de Belgen, welke wy gezegt hebben 't derde gedeelte van Gallië te wezen, tegen den Roomschen volke zamen zwoeren, en d'een den anderen Gyzelaars gaven.* Oorzaken dezer zamenzweering waren: eerst, omdat ze vreesden, dat ons heir, door heel Gallië te bevredigen, op hunnen bodem zou geleid werden: daar na, om datze van zommige Gallen aangezocht wierden, eenige mits zy niet langer de Germaanen in Gallië verdragen wilden, alzo bezwaarlyk dulden konden, dat het leger des Roomschen volke in Gallië overwinterde, en oud wierde: andere, mits zy, door onstantvastigheid en lichtvaardigheid des gemoeds, naar eenen nieuwe regeering jankten: van zommigen ook, mits in Gallië van de machtigsten, en de geenen, die 't vermogen hadden van volkeren te werven, de heerschappyen overal bemachtigt wierden; welke zaak zy onder ons gebied zo gemakkelyk niet te verrichten zagen. Cesar door deze tydingen en brieven bewoogen, beschreef in Nedergallie twee nieuwe keurben-

benden, en zond in den beginne des somers den Stedehonder Q. Pedius, opdat hy ze in Oppergallie geleide. Hy zelf is, toen 'er overvloed van voeder begoft voor handen te wezen, by 't heir gekomen. Aan de Senonen, en d'overige Gallen, die Gebuuren der Belgen waren, gaf hy last, *dat zy op alles, wat by hen verricht wierd, zonden achtgeven, en hem van zulks verstendigen.* Deze allen verklaarden eendrachtig, *dat 'er groote macht vergadert, 't heir op eene plaats gevoerd wierd.* Toen zeker achtte hy niet te twyffelen, dewyl 'er tothen in twalef dagen gereist wierd. De graanhandel verzorgt hebbende, brak hy 't leger op; en bevond zich in ontrent vyftien dagen aan de grenzen der Belgen.

Toen hy daar onvoorziens, en rasser [dan ymand vermoede, gekomen was, zonden de Remen, welke onder de Belgen Gallië 't alernaast zyn, naar hem gezanten, Iccius en Antebrogius, Eerstelingen hunner Burgerye: die verklaarden, *dat zy hen en al 't hunne in de trouwe en macht des Roomschen volks overgaven.* Zy hadden noch met d'overige Belgen overeengestemt, noch tegen den Roomschen volke zaamgezworen; en waren bereid en Gyzelaars te geven, en beveelen te gehoorzamen, en hem in de vlekken t'ontfangen, en met graan, en andere noodzaaklykheden de behulpzame hand te bieden. Alle d'overige Belgen waren in de wapenen, en hadden zich de Germaanen, die aan deze zyde den Rhyn bewoonen, met hen vereenigt: en was de hevigheid hunner allen zo groot, dat ze zelfs de Suessonen, hunne broeders en bloedverwanten, die 't zelve recht, dezelve wetten gebruikten, een gebied, en een Majestraat met hen hadden, niet afschrikken konden,

D

dat-

rivier d'Axona, die in d'uiteerste grenzen der Remenis, te voeren, en plaatste aldaar het leger. Door welk bedryf hy, en d'eene zyde van 't leger met de boorden der rivier versterkte, en al de geenen, die achter den rug waren, in zekerheid voor de vyanden stelde, en te weeg bracht dat de toevoer van de Remen, en van d'andere Burgeryen, zonder eenig gevaar naer hem gevoert kon werden. Over deze rivier was eene brug. Daar plaatste hy eene bezetting. Aan d'andere zyde der rivier liet hy den Stedehouder Q. Titurius Sabinus met zes regementen. 't Leger beval hy met een wal van twalef voeten in de hoogte, en met een gragt van achteen voeten wyd te versterken. Ontrent acht duizent schreeden van 't zelve leger was eene stad der Remen, met naame Bibrax. Deze plaats bestonden de Belgen op den tocht met groot geweld te bestormen. 't Zag 'er ten dien dage ook byster uit. Zo wel Gallen als Belgen liepen ten storm. Hebbende de vesten in 't ronde door de meenigte der menschen omcingelt, bestookten zy de muur met steenen, ontblooten die van verweerders, ondergaan, door't maken eener schiltpad, de poorten, en bonzen de muur ter neer. Dat toen gemakkelijk toeging. Want zy wierpen zo groot een menigte van steenen en schietgeweer, dat niemand zich op de muur kon staande houden. Toen de nacht een eind van 't bestormen had gemaakt, zond Iccius de Reem, man van hoogen adel, en bemind onder de zynen, die toen Overste der Stede was, een uit de geenen, die als Gezanten wegens den peis by Cesar verscheenen, hem booden toe, *Hy konde het, ten waar hem onderstand wierd toegezonden 't niet langer tegenhouden.* Ter zelve midnacht zond Cesar, ge-
 brui-

bruikende de geenens tot leidsluiden, die als boden van Iccius gekomen waren, de Numidische en Cretische boogschutters, en de Balcarer slingerluiden den stedelingen tot onderstand toe. Door welkers aankomste, en by de Remen door de hoop der tegenweere de drift van beschermen wiesch, en by de Vyanden, wegens de zelve reden, de hoop van de stad te veroveren verslapte. Hebbende derhalve een luttel by de stad stil gelegen, de landeryen der Remen beplondert, en alle de vlekken, en gebouwen, daar ze konden bykomen, in brand gestookten, rukken zy met alle de troepen naer de legerplaats van Cesar, en planten ontrent duizent schreden van daar het leger. Welk leger, dewyl 't door rook en vuur verkent wierd, meer dan acht duizent schreden in de breette zich vertoonde. Cesar, in den eerste, en om de meenigte der vyanden, en om 't uitnemenst gevoelen der manhaftigheid, vond goed zich van den stryd t'onthouden. Nochtans wierd 'er door dagelyksche ruitergevechten proef genomen, wat de vyand in dapperheid vermocht, en d'onzen darren zouden.

Als hy daar verstond, dat d'onzen niet minder waren, koos hy voor de legerbewaterpen een plaats uit, door de natuur voordeelig en bekwaam om de spits toe te reeden; om dat de heuvel, waar op de legerbewaterpen geplaatst waren, een luttel uit het plein verheven, zich daarentegen in zo groot eene breette uitstrekke, als eene toegereede slagorder in ruimte beslaan kon, hebbende aan wederzyden afweeringen; en in 't voorhoofd eenigzins gespitst, liepze allenskens af naar 't plein toe. Van wederzyden dezer heuvel trok hy eene dwarsgracht van ont-

trent vier hondert treeden : en stichtte op de grafteindens blokhuisen , waar by hy schutgevaartens plante ; op dat de vyanden , als hy de spits toereede (dat door zo groot eene menigte licht om doen was) zyne krygers van ter zyde niet kwamen t'omringen. Dit volvoert hebbende , heeft hy , door de twee keurbenden , die hy 't jongst beschreeven had , in de legerbewaterpen te laten , op dat zy , zo't de nood vereischte , tot onderstand konden aangevoert werden , d'overige zes keurbenden voor 't legerbewaterp in slagorder gestelt. De vyanden stelden insgelyks hunne uitgevoerde troepen voor de legerplaats in slagorder. Tussen ons heir en dat der vyanden was een matelyk moeras. Dat d'onzen dat zouden doorstappen , wachten de vyanden af. Maar d'onzen , indien van henlieden het begin van doorwaaden gemaakt wierd , waren gereed in de wapenen , om op de verwarden toe te gaan. Daarentusschen wierd tusschen de twee spitzen een ruitergevecht gehouden. Toen nu geen van beide een begin van doorwaaden maakte , leide Cesar , na een voordeelig gevecht te paarde , de zynen te rug in 't leger. Vervolgens rukten de vyanden uit die plaats naar de rivier Axona , welke , als boven vertoont is , achter ons legerbewaterp heen liep. Daar , na d'ondieptens op te spooren , onderstonen zy een gedeelte hunner troepen over te voeren ; met besluit , om , konden zy slechts , 't blokhuis , waar van de Stedehouder Q. Titurius 't gezag hadde , met geweld te veroveren , en de brug te sloopen : gelukte dit niet , de landeryen der Remen te beplonderen , die in 't voeren der oorloge den onzen van groot gebruik waren , en van lyfstoelt verzorgden.

Ce-

Cesar hier van door Titurius verftendigt, voerde de geheele ruitery, en de lichtgewapende Numiders, flingerluiden en boogfchutters, de brug over, en runde op hen in. Hevig is 'er ter dier plaatze gefreden. De onzen de verwarde vyanden in de rivier overvallende, dooden een groot getal der zelve. D'anderen, die ftoutmoedig over de doode lichthamen poogden door te dringen, dreven zy door eene menigte van pylen te rug. D'eerften, die reeds overwaren, wierden, door de ruitery omcingelt, gematt. De vyanden, als zy nu begreepen, datze in de hoope en van de ftad te veroveren, en van de rivier t'overschreeden misleid waren, noch dat zy d'onzen op onvoordeeliger plaatzen ftryde te lokken zaagen, en hen de graanmiddelen begon te mangelen; beflooten, na beroepene zaamening, 't oorbaarste te weezen, dat yder ten zynen buyze herkeerde; en datze gelykelyk, in welkers landpalen de Romeinen allereerst het heir voerden, van alomme om die te befchermen te hoop runden; dewyl zy veel gereder op eigenen, dan op vreemden bodem ftryden zouden, alwaar de huislyke nooddrift van graanen tot kunnen dienste was. Tot dien zinstem, met de verdere oorzaken, bewooghen ook, dat zy't naderen van Divitiacus en van d'Æduenen op de grenzen der Bellovaken verftonden. Dit noodzaakte hen niet langer te toeven, wilden zy den hunnen hulpe toebrengen.

't Vertrek vastgeftelt zynde, treden zy ter tweede wake met groot gedruis en fchreeuwen ter legerbewaterpe uit, zonder vaste geleden, of gezag, trachtende yder op den tocht de voorfte, en in 't naar huis te haaften d'eerste te zyn, zo

dat de hertocht de gedaante eener vlucht had. Cefar aanstonds door de Spielnechten van dit bedryf verstendigt, vrezende de lagen; om dat hy, om wat oorzaak zy terug toogen, noch niet opentlyk vernomen had, hield het heir en de ruitery binnen de legers. Met het aanbreeken van den dag, de zaak van de veldontdekkers bevestigt zynde, zond hy al de ruitery vooruit, die d'achterschaare te verspaden had; waar over hy Q. Pedius, en L. Auruncelejus, Stedehouders, 't gezag gaf. Den Stedehouder T. Labienus gebod hy met drie keurbenden hen te volgen. Deze d'achtersten bespringende, en eenige duyzent treden vervolgende, versloegen een groot gedeelte hunner vluchtelingen, mits die van d'achterhoede, tot welke men gekomen was, zich schrap stelden, en 't geweld onzer soldaten kloekmoedig afweerden. De voorsten, mits zy zich verre van 't gevaar zaagen, noch door eenig bevel, noch dwang wederhouden wierden, hoorende al 't geroep, stelden, met gebrokene geleeden, hun behoudenis in de vlucht. Derhalve versloegen d'onzen, zondereenig gevaar, zo groot een meenigte van vyanden, als de dag wou toelaten. Ter zonne ondergang staakten zy 't vervolgen, en begaven zich weder naar 't leger, gelyk 't bevoelen was. 's Anderendaags, eerder dan de vyanden zich uit de verbaastheid en vlucht herzamelen konden, voerde Cefar 't heir op de grenzen der Seuffonen, die de Remen 't allernaast waren; en kwam, na 't afleggen van groote dagreizen, by de stad Noviodunum. Hy, deze plaats op den weg poogende te veroveren, mits hem ter ooren kwam, datze leedig van verweerders was, vond zulks, om de wytte der gragt, en hoogte der muur

muur , schoon door weinigen verdadigt , ondoenelyk. Na de legerplaats met een dyk te sterken , bestaat hy wyngaarden te bereiden , welke bekwaam waren om storm te loopen. Daarentusschen vloede de heele meenigte der Sueffonen uit de vlucht den volgenden nacht ter stede in. Deze , als zy staarden op de wyngaarden , zo schielyk ter stede aangevoerd , d'opgeworpene dyk , en de geveste torens , als op overmagtige krygstuigen , nooit te voren van de Gallen gezien , noch gehoord , en hoe vaardig die van de Romeinen bewogen wierden , zonden Cesar wegens d'overgave Gezanten toe ; en verkregen , op 't verzoek der Remen , dat zy zouden gespaart werden. Cesar , na de Voortreffelyksten der stede , en zelfs de twee zoonen van Koning Galba tot Gyzelaars te bekomen , en alle de wapenen ter stede uit te voeren , ontfong de Sueffonen in overgave ; en voerde 't heir tegen de Bellovaken. Toen deze zich , en alle hunne goederen in de stad Bratuspantium te hoop gebracht hadden , en Cesar met het heir ontrent vyf duizent schreden van die plaats af was , onderstonden alle de bejaarde mannen , ter stede uitgetreden , de handen naar Cesar uit te strekken , en met woorden te kennen te geven , *dat zy in zyne trouwe en macht overkwamen ; noch zich met de wapenen tegens den Roomschen volke verzetten wilden.* Ingelyks , toen hy de Stad naderde , en aldaar 't leger plantte , hebben de kinderen en vrouwen van de muur met uitgestrekte handen , naar 's landswyze , de peis van de Romeinen verzocht. Voor deze voerde Divitiacus (want na de hertred der Belgen was hy , door de troepen der Æduenen te rug te zenden , tot hem geherkeert) het woort.

Ten allen tyden waren zy in trouwe en vriendschap met de Burgerye der Æduenen geweest. Opgerooit door hunne Vorstelingen, welke voorgaven, dat d' Æduenen, van Cesar in slavernye gebracht, alle onwaardigheden en smaatheden verdroegen, waren zy vande Æduenen afgevallen, en hadden den Roomschen volke met oorlog befloekt. De voornaamste gevers dezès raads, bevredende, in hoe groot eene zwaarigheid zy de Burgerye gebracht hadden, waren in Brittannie gevlucht. Des verzochten voor henlieden niet alleen de Bellovaken, maar ook d' Æduenen, dat zyne goedertierentheid en zachtmoedigheid tegen hen gebruikt wierde. Gebeurde dit, der Æduenen mogentheid zonde hy by alle de Belgen vermeerderen; met welkers hulptroupen en machten, wen hen eenige oorloogen overkwamen, zy zich gewoon waren te versterken. Cesar antwoorde, dat hy hen ter eere van Divitiacus, en op 't verzoek der Æduenen in trouwe ontfangen, en beschermen zou: en eischte, dewyl 't eene groote Burgerye was, en onder de Belgen in vermoogen en meenigte van menschen uitmunte, zes hondert Gyzelaars. Na deze te leveren, en alle de wapenen uit de stad te hoop te brengen, kwam hy van die plaats op de grenzen der Ambianen, die zich, en al 't hunnen, zonder te draalen; overgaven.

Aan hunne grenzen paalden de Nervien: welkers natuur en zeeden Cesar, als hyze onderzocht, dus bevond: van Koopluiden was by hen nooit gehoort: noch geleden dat 'er wylen, en andere dingen, dienende ter dardelheid, ingevoerd wierden; om dat zy oordeelden, dat door zodanige dingen de gemoederen gezwakt, en hunne manhaftigheid gekneust werd. 't Waren

ren ruwe menschen, en van groote dapperheid. Zy blameerden, en beschuldigden d'overige Belgen, dat zy zich den Roomschen volke overgegeven, en de vaderlyke dapperheid verworpen hadden: hen aangaande, zy verzekerden noch Gezanten te zenden, noch eenige voorwaarde van peis te bewilligen. Toen hy drie dagen den mars door hunne grenzen voortgezet had, verstond hy uit de Gevangenen, dat de rivier de Sambreniet boven de tien duizent treden van zyn leger af was. Dat over die rivier alle de Nervien zich ter neer gezet hadden; en aldaar de komst der Romeinen teffens met d'Atrebaten en Veromanduen, hunne Gebuuren, verbeiden. Want beide deze volken hadden zy zo verre gebracht, datze gelyke fortune van oorlog te gemoed zaagen. Ook wierden van hen de troepen der Atvaticen verwacht, en waren die op komenden wege. De wyven, en die door ouderdom tot den stryd onbekwaam geacht wierden, brachten zy op zodanige plaats, daar 't heir wegens de moerassen genen toegang had. Cesar, na deze dingent'overwogen, verzond de Veldontdekkers en Hondertmannen, om een bekwaame plaats voor 't leger uit te kiezen. En dewyl 'er veelen uit d'overgegevene Belgen, en d'overige Gallen, door Cesar te volgen, te gelyk den tocht deden; begaven zich eenigen uit hen, als men naderhand uit de gevangenen verstond, verspiedende den gewonelyken mars van ons heir ter dier dagen, by nacht tot de Nervien, en vertoonden aan hen, *dat tusschen yder keurbende een groot getal van bagagie was, en 't niet veel arbeids in hadde, als d'eerste keurbende ter legerstede was ingetreden, en d'overige*

ge

ge keurbenden een groot stukwegs van daar zouden zyn, deze achter de pakken t'overvallen. Door welke te slaan, en de baggie te plonderen, de rest zich naderhand tegen hen niet zou verzetten darren. Tot den raad der geenen, die deze zaak overdroegen, diende ook, dewyl de Nervien van outs her niets door ruitery vermochten, (want tot dien tyd toe hadden zy die zaak niet behartigt) maar, al wat zy konden, in troepen te voet bestond, door welke zy lichtelyk de ruitery hunner gebuuren, zo zy om te rooven tot hen overkwamen, verwerden, door teere boomen te spouwen, en te buigen, en de takken in de wytte dik in een te doen groejen, en braamranken, en doorntakken daar tusschen te werpen; zo dat deze heinigen, de muuren gelyk, hen tot bolwerken dienden: door welke niet alleen gegaan, maar zelfs niet gekeken kon worden. Als nu door deze dingen de tocht onzer drift verhinderd wierd, vonden de Nervien geenzins oorbaar den raad achterwege te laten.

De natuur der plaatse, die d'onzen voor't legerbewerp gekooren hadden, was dus: de heuvel neigde zich van den top met eene gelyke vlakke nederwaards tot de rivier de Sambre, die wy te vooren genoemt hebben. Recht over deze sproot van de rivier een heuvel van gelyke stylte, ontrent twee hondert treeden van daar, beneden open, maar bosachtig van top, zo dat 'er niet wel inwaards gezien kon werden. Binnen die boschadien hielen zich de vyanden verschoolen. In de opene plaats, naby de rivier, wierden eenige schildwachten der ruitery gezien. De diepte der rivier was ontrent drie voeten. Cesar, na de Ruitery voor
uit

uit te zenden, volgde met alle de troepen: doch de schikking en order der drift was doenmaals anders, als de Belgen den Nervien overgebrift hadden. Want dewyl de vyand zo naby was, voerde Cefar naar zyn gewoonte zes onbelemmerde keurbenden vooruit. Agter deze plaatfte hy de bagagie van 't heele heir. Daar na flooten de twee keurbenden, die onlangs beschreven waren, de heele drift, en dienden ter beheining voor de bagagie. Onze ruiters met de Slingerluiden en Boogschutters, de rivier doorgewaatzynde, ontgindenden ftryd met de ruitery der vyanden. Als zy zich dikwils in de boffchen naar de hunne begaven, en wederom uit het boffch op d'onzen gewelt deden, darden d'onzen de wykende vyanden niet verder, dan tot aan d'uitenden der opene plaatzen, vervolgen. Ondertuffchen begonnen dezese keurbenden, die allereerft aankwamen, 't werk afgemeten hebbende, 't leger te vellen. Daar kregen zy, dié in de boffchen verfchoolen lagen, eerft de bagagie van ons heir in 't oog; welke tyd onder hen zo ten ftryde beftemt was, dat zy reeds binnen de boffchen de fpits en geleden toegereed, en zich tegen d'onzen gefterkt hadden. Derhalve ftorten zy fchielyk met alle de troepen uit, en doen eenen aanval op onze ruiters. Door deze lichtelyk te ftaan, en te verftrojen, runnen zy met eene ongeloffelyke fnelheid naer de rivier; zo dat by na op een tyd en by de boffchen, en in de rivier, en nu onder onze handen de vyanden gezien wierden. Met dezelve rafheid fnelden zy ook ten heuvel naar ons leger, en de geen, welke met het werk bezig waren.

Cefar moest alles op een tyd verrichten: het
vandel

vendel voorstellen, dat het kenteken was, als men naar de wapenen moest runnen: het teken door de trompet geven: de soldaten van den arbeid herroepen: die een weinig verder, om de sterkte te bezichtigen, afgeloopen waren, te rug halen: de spits verordenden: de soldaten aanmoedigen: de leus geven. Een groot gedeelte dezer dingen had en de korthed des tyds, en de voortgang, en 't instorten der vyanden verhinderd. Tegen deze zwarigheden waren 'er twee dingen ten onderstande, de kennis en de ervaartheit der soldaten, dewyl zy, door de vorige stryden geoeffent, wat 'er gedaan behoorde te werden, met geen meerder omslag zich zelve konden voorschryven, dan dat van anderen leeren. En dat Cesar yder Stedehouder geboden had noch van 't werk, noch van de keurbenden af te wyken, ten waar het leger gevestigd was. Deze nu, vermits de snelheid en nabijheid der vyanden, hadden geen bevel van Cesar afgewacht, maar door zich zelve te werke gestelt, 't geen hen oorbaar scheen. Cesar, 't nodigste bevoelen hebbende, snelde om de Soldaten aan te moedigen, die 't geval te hoop gevoerd had: en kwam entlyk by detien-de keurbende. De soldaten sprak hy met geen lange reden eenen moed in, dan *dat zy hunne oude dapperheid zich zouden te binnen brengen, noch in den gemoede vertzaagen, en 't geweld der vyanden kloekmoedig tegenstaan.* En, dewyl zy niet verder van de vyanden af waren, dan men met eers pyl bewerpen kon; gaf hy 't teken van te stryden. En insgelyk tot een ander gedeelte ter aanmoediging snellende, bracht hy den strydenden alle hulp toe. De korthed des tyds is zo groot geweest, en het gemoed der

der vyanden zo bereid ten ftryde, dat 'er niet alleen tyd gebrak om de Vendels te vervaardigen, maar zelfs om de stormhoeden op te zetten, en d'overtrekzels van de schilden te rukken. Tot wat gedeelte yder van 't werk afkwam, en wat teken hy eerst in 't oog kreeg, daar schoolde hy by: op dat hy, in de zynen op te zoeken, den tyd van te ftryden niet verliezen zou: des was 't heir toegeruft, meer, als de natuur der plaatse, en 't afhellen des heuvels en de noodzaaklykheid des tyds, dan, als de reden der krygskunde, en d'order vereifchte. Toen nu eenige keurbenden op verscheide plaatzen aan een ander oord de vyanden flutten zouden, wierd hen, door de dicht ineengevlochte heyningen, gelyk wy te voren vertoont hebben, de doorzicht belet; zo dat 'er noch zekere onderstand bestelt, noch in wat deel 't van noden was voorzien, noch van een alle beveelen bezorgt kon werden. Derhalve heeft het geval der fortune, in zo groot eene ongelegentheid van zaken, ook verscheide uitkomsten veroorzaakt. De soldaten der negende en tiende keurbende, alzo ze in 't flinker deel der slagorder geplaatst waren, hebbende de pylen geworpen, drevend'Atrabaten, (want deze zyde was hen te beurt gevallen) door den loop en vermoeitheid uit den afem, en door wonden afgemat, lichtelyk uit de bovenste plaats ter rivier in: en joegen een groot gedeelt der zelve, poogende door te waaden, doorze met den zwaarde achter her te zitten, in't wad door de king. Zy zelf darden de rivier niet doortreden; en tot eene oneffene plaats voortgegaan, wierden van de te rug getredene en standgrypende vyanden, door den ftryd te hernieuwen, op de vlucht gedreven. Insgelyks
wierd

wierd 'er aan een ander oord door twee verscheide keurbenden , d'elfde en d'achtste , geslagen door de Veromanduen, met welke zy handgemeen waren, uit de hoogste plaats tot op den oever der riviere gestreden. Toen nu 't leger en van voren en van ter linkerzyde bynageheel ontbloot was , overmits de twalefde keurbende zich aan de rechter hoorn , en niet wyt van daar de zevende geplaatst had , begaven zich alle de Nervien in een dicht ineengedronge spits, onder den Overste Boduognatus, die 't opperste gebied voerde , naar die plaats toe. Een deel der zelve onderstond aan d'opene zyde de keurbenden t'omringen , een ander deel de hoogste plaats van 't leger te bemachtigen. Ten zelve tyd runden onze ruiters , en lichtgewapende voetenaren , die by den anderen waren , welke ik gezegt heb door 't eerste geweld der vyanden verstooven te zyn, toen zich binnen 't leger bevindende , tegen den vyand in, en zochten aan een ander oord de vlucht. En de trosjongens, welke ter achterpoorte uit, van den hoogsten top des heuvels d'onzen beschouwt hadden als verwinnaars door de rivierstappen, ten roof uitgelopen, begaven zich, als zy te rug keeken, en de vyanden door onze legerplaatze zagen waaren, eensklachts op de vlucht. Tcfsens wierd 'er een geschreeuw en gejammer gebooren van de geenen, die met de bagagie aankwamen: anderen, beteutert, wierden naar een ander oord gedreven. De Treviersche ruiters, door alle deze dingen aan 't waggelen, nochtans de dapperste naar 't gemeen gevoelen onder de Gallen, die, onderstandshalve van de Burgerye gezonden, by Cesar gekomen waren, als zy ons leger door eene meenigte van
vyan-

vyanden vervult, de keurbenden gedrukt, en byna omringt gehouden, de Trosjongens, Ruiters, Slingerluiden, Boogschutters, aan alle oorden gefcheiden en verftrooit zagen vluchten, trokken, door aan onze zake te wanhoopen, naar huis toe; en boodfchapten den Burgerye, *dat de Romeinen geflagen en overwonnen, en de vyanden bemachtigers van hun leger en bagagie waren.*

Cefar, van 't aanmoedigen der tiende keurbende tot de rechter hoorn getoogen, en aldaar ziende dat de zynen gedrukt wierden; de foldaten der twalefde keurbende, door de tekenen op eene plaats te voeren, al prangende zich zelven ten ftryde hinder toebachten; dat door alle de Hondertmannen van 't vierde regement te dooden, de Stendrig af te maken, het teken te verliezen, by na alle de Hondertmannen van d'overige regementen ofte verwonden ofte dooden, en onder deze P. Sextius Baculus, Eerfpyllenaar, man van groote dapperheid, door veele en zwaare wonden afgemat, zo dat hy zich niet langer kon fttaande houde, de reft traag waren; dat eenigen van d'allerachterften als fluipende uit den ftryd weeken, anderen de pylen fchuwden, noch de vyanden van voren uit de laagte in 't aanloopen tegentraden, noch van wederzyde toedrongen, en hy de zaak in het uiterfte zag te weezen, noch dat 'er eenig onderftand was, 't geen hy toezenden kon; trad, na een der achterfte foldaten het fchild t'ontrukken (om dat hy zelf zonder fchild daar gekomen was) in de voorfpits; en hebbende de Hondertmannen by name toe geroepen, d'overigen eenen moed ingefprooken, gebod de foldaten de tekenen toete voeren, en de hand-
E schoe-

schoenen t'ontgespen , op datze de zwaarden te bekwamer gebruiken konden. Na de hoop door zyne komste onder de soldaten te hernieuwen, en 't gemoed te verfrissen, dewyl yder om 't zeerst , ten aanschouwe des Veldheers, en in d'uiteerste zyner zaken , zyn best poogde te doen, is 't geweld der vyanden een luttel vertraagt. Cesar, als hy de zevende keurbende, die daar omtrent was, te zeer van de vyanden gedrukt zag, vermaande de Krygskornellen, datze allenskens de keurbenden 't zamenbrengen, en de herkeerde tekenen tegen de vyanden invoeren zouden. Na dit te verrichten, als d'een den andere hulpe toebracht , noch zich iemand bekommerde, dat de vyand hem van achteren zou omcingelen, bestonden zy stoutmoediger tegenstand te bieden, en kloekmoediger te vechten. Ondertusschen wierden de soldaten der twee keurbenden , die in d'achterhoede ten onderstande voor de bagagie geweest waren, de stryd geboodschapt, de tred verhaast zynde, op den oppersten top van de vyanden gezien. En zond T. Labienus, na 't leger der vyanden te bemachtigen, en uit de hoogte, wat 'er in ons leger verricht wierd, te beschouwen, de tiende keurbende den onzen tot onderstand toe. Welke, als zy uit de vlucht der ruiters en trosjongens, in wat staat de zaken waren, en in hoe groot een gevaar en 't leger, en de keurbenden, en de Veldheer bedraait wierd, verstaan hadden, niets achterwege lieten wat tot spoed diende. Door welker aankomste zo groot een verandering van zaken gekomen is , dat d'onzen, ook die, door wonden afgemat, zich ter neer gelegd hadden, steunende op de schilden, op nieu den stryd begonnen. Ja de trosjongens,

be.

befchouwende de beteuterde vyanden, runden ook ongewapend op de gewapenden in. Zelfs de ruiters, op dat zy de haatelykheid der vlucht door dapperheid uitwieffchen, fteden aan alle oorden, om daar door de keurbendelingen te boven te gaan. Maar de vyanden, in d'ui-terfte hoop der behoudenis ook, betoonden zo groot eene dapperheid, dat, als d'eerften vielen, de volgenden op de gevallenen fteed greepen, en op hunne lichchamen fteden; van welke terneergeftortene, en opeengeftapelde lyken, die boven uit ftaaken, zy't geweer als van eenen heuvel, onder d'onzen wierpen, en de betuin-de fchichten te rug zwingden, zo dat zy waar-lyk voor mannen van groote dapperheid behoorden geacht te werden; durvende eene overwy-de rivier doorftappen, d'allerftylste boorden beklauteren, d'alleroneffenfte plaats in gaan, de-wyl de grootmoedigheid van 't hart uit ondoe-nelyke, gemeene dingen gemaakt had.

Na 't volvoeren van dien ftryd, 't vermoor-den van byna den volke, en 't vernietigen van den naam der Nervien, hebben de bejaarde lui-den, dewelke wy gezegt hebben teffens met de kinderen en vrouwen tuffchen de poelen en moe-raffen byeen verzamelt te zyn, hoorende hoe de flag was afgeloopen, en daar uit oordeelende, dat 'er niets voor de verwinnaren ondoendelyk, niets den verwonnen zeker was, met gemeene bewilging der geenen, die overgebleven waren, Gezanten aan Cefar gezonden, en zich hem overgegeven, en gezegt, dat zy in 't gedenk-waardig jammer der Burgerye van zes hondert Raadsheeren tot drie, en van zefstig duizent mannen naauwelyks tot vyf hondert, die de wa-penen konden voeren, gebracht waren. Wel-
E 2 ke

ke Cefar, op dat zyne barmhartigheid tegen elendigen en ootmoedigen uitscheene, op 'tzorgvuldigste behield; en gebood *in hunne grenzen en steeden te wonen*; met aan de Gebuuren te gebieden, *datze hen noch de hunnen of ongetyk, of overlast zonden aandoen*. De Atvatiken, van welke wy boven schreeven, als zy met alle de troepen den Nervien te hulpe kwamen, hoorende hoe de slag was afgeloopen, herkeerden van den tocht naar huis: en brachten alle hunne goederen, na alle de steeden en blokhuisen te verlaten, in een stad uitneemend door de natuur versterkt. Om datze byna van alle hoeken in den omtrek van style rotzen en neerzichten voorzien was, hebbende aan een oord slechts een styloplopende toegang, niet wyder in de breette dan twe hondert voeten. Deze toegang hadden zy met een overhooge dubbelde muur versterkt, waar op zy daar na klipsteen en van groote zwaarte, en zeer scherpe balken geplaatst hadden. Zy zelf waren uit Cimbren en Teutonen voortgesproten; die, toen zy den tocht tegen ons wingewest, en Italie deden, na de bagagie, welke zy niet met zich voeren, noch dragen konden, aan deze zyde des Rhyns te laten, een getal van zes duizent menschen ter bewaring en bescherming teffens daar lieten. Deze, na den ondergank der hunnen, veele jaren van de gebuuren bestreden, kooren, als zy anderen den oorlog zouden aandoen, anderem met de wapenen afkeeren, peis met bewilging hunner allen gemaakt hebbende, deze plaats voor zich ter woning uit.

En deden zy op d'eerste komst van ons heir verscheide uitvallen uit de stad, en hielden geringe stryden met d'onzen. Naderhand, door een
wal

wal van twalef voeten , in den omtrek vyftien duizent, en verfcheide blokhuizen omcingelt, hielden zy zich binnen de ftad. Toen zy d'aangevoerde galeryen, d'opgeworpene borftweering, de geftelde stormtoren van verre bezaagen, beftonden zy eerft van de muur te lachen, en met luider ftemme te roepen, *waar toe zo groot een kunftwerk van zo verre toebereid wierd? want met welke handen, of welke krachten voornamentlyk menfchen van zo klein een geftalte* (want aan de meeste Gallifche volken, wegens de grootte hunner lichchamen, dient onze korthed ter verachtig) *zouden zy een toren van zo groot eene zwaarte tegen hen aan de muren brengen?* Maar toen zy die zagen bewegen en de veften naderen, zonden zy, bedremmelt door een nieu en ongebruiklyk verfchynzel, Gezanten wegens vreedde aan Cefar, welke in dezer voegeredeneerden: *zy hielden voor zeker, dat de Romeinen niet zonder de hulp der Goden den oorlog voerden; die kunftwerken van zo groot eene hoogte met zo groot een fnelheid voortvoerden, en dus van naby konden ftryden. Hen, en al 't hunnen, zeiden zy, derzelver macht t'onderwerpen, een ding te verzoeken, en te verbidden; by zou hen, indien hy naar zyne goevertierentheid en zachtmoedigheit, welke zy zelf van andere gehoort hadden, beflooten had d'Atvaticen te behouden, van de wapenen niet ontbloeten. Byna alle de gebuuren hadden zy tot vyanden, en wierd hunne dapperheid benyd; tegen welke zy zich, na de wapenen over te geven, niet verweeren konden. Liever hadden zy, nu ze tot dien val gebracht waren, alles van den Roomschen volke te lyden, dan van deze door pyne afgemaakt te werden, over welke zy gewoon waren te heer-*

schen. Cesar antwoorde hier op, dat hy meer uit kracht van zyn gewoonte, dan hunne verdiensten, de Burgerye behouden wilde; dewyl zy zich, eer de ram de muur beukte, overgegeven hadden; doch van overgave was 'er geen andere voorwaarde, ten waar zy de wapenen leverden: 't zelve, 't geen hy met de Nervien gedaan had, zou hy met hen doen, en den gebuuren bevelen, datze den overgevelingen des Roomschen volke geenen overlast zouden aandoen. Na deze zaak den hunnen te booschappen, beloofden zy, 't geen 'er geboden wierd, na te komen.

Zo groot een meenigte van wapenen wierd 'er van de muur in de gragt, die voor de stad was, geworpen, dat de stapels der wapenen byna 't begryp der muur en de hoogte des wals gelykmaakten: en nochtans na omtrent het derde deel te behouden, en in de stad (als naderhand bevonden is) te versteeken, genooten zy, na de poorten t'openen, ten dien dage de pais. Op den avond gebood Cesar de poorten te sluiten, en de soldaten uit de stad te gaan, op dat de Stedelingen by nacht geen overlast van de soldaten leeden. Zy, met te voren genoomen raade, (als 'er verstaan is) also ze geloofden dat d'onzen, na gedaane overgave, de bezetting lichten, of entlyk veronachtzamer bewaren zouden, doen, eenigen met die wapenen, welke zy behouden en verstookten hadden; anderen met schilden van bast gemaakt, of van teenen gevlochten, welke zy in allerhaast (dewyl de kortheid des tyds zulks vereischte) met vellen overtrokken hadden, ter derde waake, waar door de toegang tot onze vestingen te minder gevaarelyk scheen, schielyk met alle de troepen uit de stad een uitval. In allerhaast door
vuu-

vuuren , als Cefar bevolen had , des verftendigt , is 'er uit de naaftaangelegene blokhuiizen naer toe gerunt , en van de vyanden zo hevig gevochten , als van dappere mannen in d'uiteerfte hoop der behoudenis , op eene ongelegene plaats tegen de geenen , die uit wal en toorens de pylen wierpen , behoorde gefreden te werden , dewyl de geheele hoop der behoudenis alleen in de dapperheid beftond. Na by de vier duizent menfchen te dooden , zyn d'overigen te rug in de ftad gedreven. 's Anderendaags , na de poorten op te breeken , dewyl nu niemand zich te weer ftelde , en onze foldaten in te laten , verkocht Cefar alle de verbeurt verklaarden dezer ftad. Van de geenen , die ze opkochten , is hem 't getal van drienvyftig duizent koppen aangebracht.

Ten zelve tyde is 'er van P. Crassus , dien hy met eene keurbende gezonden had naar de Veneten , Unellen , Ofismien , Curiofoliten , Seftuvien , Aulercen , Rhedonen , welke aan zee gelegene Burgeryen zyn , en aan den Oceaan paalen , wiffe tyding gekomen , *dat alle deze volken door overgave onder de macht des Roomfchen volke gebracht waren.* Na 't volvoeren dezer dingen , en 't bevredigen van heel Gallie , is 't gerucht dezer oorlog zo zeer by de Barbaren verbreit , dat 'er van de landvolkeren , dien den Overrhyn bewoonden , Gezanten aan Cefar gezonden wierden , welke gyzelaars beloofden te geven , en zich zyne beveelen t'onderwerpen. Welke zendelingen Cefar beval , om dat hy zich naar Italie en Illyricum haastede , *ten aanvang des naaften zomers tot hem te rug te komen.* Zelfis hy , na de keurbenden by de Carnuten , Anden , Turonen , welke ftedelingen

naast aan die plaatzen waren, daar hy 't oorlog had gevoert, ter winterlegeringe te leiden, naar Italie verreift. Om deze bedryven, uit Cefars brieven, keurde men vyftien dagen ter dankzegginge, 't welk niemand voor dien tyd gebeurt was.

C. Ju-

C. JULIUS CESARS
AANTEKENINGEN
DER
GALLISCHE
OORLOOGEN.

DERDE BOEK.

INHOUD.

De Stedehouder S. Galba verwint eenige volken, welke hunne woeningen tusschen d'Alpen en Rhodaan hebben. Brengt aan de Sedunen en hunne Bondgenooten een zwaare nederlaag toe; en werden zy, na lange te lande t'oorloogen, van Cesar in eenen Scheepsstryd overwonnen. Ondertusschen voeren de Stedehouders, Q. Titurius tegen de Curiosoliten, P. Crassus tegen de Morinen en Menapien, eenen voorspoedigen oorlog; daar Cesar zyne troepen ook naer toerukt: doch moet entlyk 't heir, wegens d'ongelegentheid des tyds, ter winterlegeringen geleiden. Dit geschach in den Jaare

697 na Romes opbou, 56 Jaren voor
Christus geboorte. *Burgermeesters zynde*

CN. CORN. LENTULUS MARCELLINUS,
 EN L. MARCIUS PHILIPPUS.

LS Cesar de reis naar Italie zou voortzetten, zond hy Ser. Galba met de twalefde keurbende, en een gedeelte der ruitery tegen de Nantuatē, Veragren, en Sedunen, die van de grenzen der Allobrogen, en 't Lemaner meir, en de rivier de Rhodaan tot de toppen der Alpen zich uitstrekken. Oorzaak dezer zending is geweest, om dat hy den weg over d'Alpen, waar door de kooplieden met groot gevaar, en geen minder tolgelden gewoon waren te reizen, beveiligen wilde. Hem stond hy toe, zo men 't nodig oordeelde, daar ter plaatze de keurbende, ter overwintering, te leggen. Galba, na eenige voorspoedige sryden te doen, en veele hunner blokhuizen te veroveren, en vrede te maken, door hem van overal Gezanten toe te zenden, en Gyzelaars te geven, besloot twee regementen by de Nantuatē te leggen, en zelf met d'overige regementen dezer keurbende in 't vlek der Veragren, Oetodurus genaamt, t'overwinteren. Dit vlek, in een dal gelegen, noch groot van bygevoegde vlakke, wierd van alle kanten van hemelshooge bergen omringt. En also dit in twee deelen door de rivier gedeelt wierd, vergunde hy 't eene deel van dit vlek den Gallen, 't andere, van hen ledig gelaaten, verorde hy ter winterlegering aan de regementen. Deze plaats versterkte hy met wal en gragt. Als nu veele dagen van de winterlegering verlopen waren

waren, en hy belast had 't koorn derwaarts aan te voeren, is hem schielyk door de Kondschappers verstendigt, dat uit dat gedeelte van 't vlek, 't welk hy den Gallen vergunt had, zy alle by nacht weggesloopen, en de bergen, die overhingen, van een overgroote meenigte van Sedunen en Veragren bezet waren. Men bracht eenige redenen te berde, waarom de Gallen zo schielyk den oorlog hernieuwt, en een besluit zouden genomen hebben om de keurbende t'overvallen: eerst, om dat zy de keurbende, en die niet zeer vol, door 't afrekken van twee regementen, en veele afweezenden, die, d'eene voor d'andere na, om lyftocht aan te haalen, uitgezonden waren, wegens 't klein getal versmaad hadden: daar na ook, om datze, wegens d'ongelegenheid der plaatze, als kunnende van de bergen naer 't dal runnen, en de schichten zwingen, oordeelden, dat zelfs 't eerste geweld niet uitstaan kon werden. Men voegde daar by, dat zy t'onvrede waren, dat men hunne kinderen, in plaatze van gyzelaars, hen afstrok, en zy zich verzekert hielden, dat de Romeinen niet alleen om doortocht, maar om zich ook voor altoos daar te vesten, de toppen der Alpen poogden te bemagtigen, en die plaatzen aan 't nabuurig wingewest te hechten. Galba, na deze tydingen t'ontfangen; dewyl noch 't werk van 't winterleger, noch de sterktens ten halve voltooit waren, noch hy van koorn, en andere lyftocht behoorlyk voorzien was; om dat hy, door pais te maken, en Gyzelaars t'ontfangen, op geen oorlog verdacht was; begoft, na in alleryl den Krygsraad te beroepen, de gevoelens te polffen. In welken raad, als men overwoog in wat onvoorziens gevaar men buiten vermoeden gekomen was,

en

en dat byna alle de hoogste plaatzen door eene meenigte van gewapenden reeds bezet waren, noch dat men hen, na 't fluiten der weegen, te hulpe kon komen, of lyftocht aanvoeren, eenigen, door by na aan de behoudenis te wanhoopen, op deze wys hun gevoelen uitteden, *dat men, door de bagagie achter te laten, met geweld behoorde door te dringen, om door de zelve weegen, door welke men daar gekomen was, ter behoudenis te streven. Aan 't grootste gedeelte behaagde nochtans, dit besluit voor 't niterste te houden, ondertusschen d'uitkomst afte wachten, en 't leger te beschermen.*

Luttel oogenblikken daarna, zo dat'er nauwlyks tyd gegeven wierd om die dingen, welke zy beslooten hadden, te bestellen, en ter hand te grypen, runden de vyanden, na 't teken te geven, van alle zyden uit de hoogte nederwaarts, en wierpen steenen en schietgeweer tegen de wal. d'Onzen, in den beginne, bieden met onbeplukte krachten kloekmoedig tegenweer, noch wierpen de minste pyl te vergeefs uit de hoogte: wat deel van 't leger naakt van verweerders wierd gezien, derwaarts runden zy, en brachten hulp toe. Maar hier in wierden zy te boven gegaan, om dat de vyanden, wanneer zy door de langduurigheid van 't gevecht uit den stryd weeken, anderen met onbeplukte krachten in de plaats zonden: 't geen van d'onzen wegens 't klein getal niet geschieden kon; ja de vermoeide vermocht niet alleen uit den stryd wyken, maar zelfs geen gekweste van die plaats, daar hy zich gestelt had, op zich zelven gaan, om verbonden te werden. Als 'er nu over de zes uren, zonder ophouden, gestreden wierd, en niet alleen krachten, maar ook pylen

pylen den onzen gebraken, en de vyanden heviger, door 't verflauwen van d'onzen, aanhielden, onderstonden zy de wal af te snyden, en de gragten te vullen. Terwyl de zaak zich dus ten jongsten val neigde, runden P. Sextius Baculus, Hooftman des eersten pyls, dien wy in den Nervier slag met veele wonden gezegt hebben gekwest te zyn, en insgelyks C. Volufenus, Krygskornel, man en vangrooten raade en dapperheid, naer Galba toe, en vertoonden dat d'eenige hoop der behoudenis was; *indien zy, door met geweld uit te barsten, tot d'uiterste hulp hunnen toevlucht namen.* Derhalve, na de Hondertmannen t'zaam te roepen, verstendigde hy in allerhaast den soldaten, *dat zy den strydeen luttel zouden vertragen, de geschootene pylen slechts afwachten, en zich van den arbeid verfrissen: daarna, 't teken gegeven zynde, ten leger uitbarsten, en alle hoop der behoudenis in de dapperheid stellen.* 't Geen hen bevoelen werd, doenze; en bersten zo schielyk ter aller poorten uit, dat ze den vyanden, noch om te verstaan, wat 'er te doen was, noch om zich te verzaamen, geenen tyd lieten. Alzo, door 't keeren der kansse, joegen zy de geenen, die met de hoope van 't leger te veroveren gekomen waren, van alomme bezet, door de kling; en na uit dertig duizent menschen, welk' getal van Barbaren men verzekert naar 't leger gekomen te zyn, meer dan een derde deel gedood te hebben, dreven zy d'overige beteuterden op de vlucht, noch gehengden, dat zich iemand in d'opperste plaatzen verschool. Dus na alle de troepen der vyanden te verstuiven, en van wapenen t'onblooten, begaven zy zich te rug binnen 't leger en hunne vestingen. Na 't volvoeren

ren van dien slag, mits Galba niet telkens de fortuin verzoeken wilde, en overwoog, dat hy tot een ander besluit daar ter winterquartiere gekomen was, dat hem andere dingen te bezorgen stonden, voornamelyk door 't gebrek van koorn, en lyftocht bewogen, bestond hy s'anderendaags, na alle de gebouwen van dit vlek in affche te leggen, naar 't wingewest te rug te trekken: en bracht de geheele keurbende, zonder van eenig vyand tegengehouden, of op weg ver spaad te werden, tot de Nantuatē, daar na tot d'Allobrogen, alwaar hy verwinterde.

Na 't bedryven van deze dingen, mits Cesar zich inbeelde, dat, door 't verwinnen van de Belgen, 't verdryven van de Germaanen, 't verslaan der Sedunen in d'Alpen, heel Gallië bevredigt was, en hy derhalve in den beginne des winters naer Illyricum gereist, mits hy ook die volkeren bygaan, en de landschappen kennen wilde; rees 'er een schielyke oorlog in Gallië. d'Oorzaak dezēs oorlogs is deze geweest. De jongeling P. Crassus had met de zevende keurbende naast aan de Oceaner zee by d'Anden zyn winterquartier. Hy, om dat in die plaatzen gebrek van koorn was, zond eenige Ritmeesters en Krygskornellen naer de gebuursteden, om zich daar van koorn en lyftocht te verzorgen. Uit dit getal was T. Terrasidius naar d'Eufubiē; M. Trebius Gallus naer de Curiosoliten; Q. Velanius, met T. Silius, naar de Veneten gezonden. 't Vermogen dezer Burgerye ging alle omleggende plaatzen van den heelen zee-kant verre te boven, omdat de Veneten veele scheepen hebben, met welke zy gewoon zyn naar Brittannie te stevenen; en in kennisse en zeemanschap alle andere te boven gingen; en,
in

in den mond van d'openbaare zeegelegen, met weinig havens tusschen beiden, die hen toebehooren, by na alle, die dezelve zee bevaaren, tot tolbetaalders hadden. Van deze wierd eerst Silius en Velanius vastgehouden, dewyl zy oordeelden, datze door hen hunne gyzelaars, welke zy aan Crassus gegeven hadden, zouden te rug krygen. De gebuuren, op hun voorbeeld toeleggende (want de Gallen zyn opvliegende en veranderlyk van zinnen) hielden om dezelve reden Trebius, en Terrasidius vast: en zwooren, na in alleryl Gezanten te zenden, door hunne Vorstelingen onder zich te zamen, *dat zy niets, dan met gemeenen raade, zouden doen, en gelyke uitkomst der fortune onderworpen wezen; en d'overige Burgeryen aanzoeken, dat zy liever in de zelve vryheid, welke zy van de voorouderen verkregen hadden, volstaan wilden, dan de slaverny der Romeinen verdraagen.* Na dus in allerhaast de geheele zeekant tot hun besluit te brengen, zenden zy eene gemeene bezending tot P. Crassus, *zo hy de zynen te rug begeerde, hy had hunne Gyzelaars hen te rug te zenden.* Wegens deze dingen wierd Cesar van Crassus verftendigt, overmits hy verre van de hand was; en beval hy middelerwyle lange scheepen aan de rivier de Loire, die in den Oceaen vloeit, te bouwen, roeiers uit het wingewest in te stellen, en schippers en stierluiden by een te haalen. Na deze dingen in allerhaast te bezorgen, kwam hy zelf, zo dra de tyd van 't jaar zulks toeliet, by 't heir.

De Veneten, en ook d'andere Burgeryen, van Cefars komst gehoort hebbende, teffens 't bedrevene feit overweegende, dat de Gezanten, welker naam by alle volken altyd heilig en onge-

geſchent geweest was, van hen vaſtgehouden , en in de kerker geworpen waren ; ruſten zich , na de grootte van 't gevaar , ten oorlog toe , door voornamentlyk die dingen , welke ten gebruike van ſcheepen dienden , te verzorgen ; en dat met te grooter hoope , om dat zy zich veel op de natuur der plaatzen vertrouwden : en wiften zy , dat de toegangen te land met draaikolken doorſneeden , en die te water om d'onkunde der plaatzen , en luttel havenen , gevaarlyk waren. Noch zy vertrouwen , dat ons heir , wegens d'armoede van graan , by hen lange zou kunnen harden. En ſchoon dit alles tegen vermoeden uitviel , zy vermochten nochtans door ſcheepen allermeeſt : noch hadden de Romeinen enig geweld van vaartuigen , of kenniſſe dier plaatzen , alwaar 't oorlog te voeren ſtond , noch waren hen de banken , de havenen , en d'eilanden bekend : en was de ſchipvaart heel anders in eene beſlootene zee , dan in eenen overwyden en openen Oceaan gelegen. Na deze beſluiten vaſt te ſtellen , ſterkten zy de ſteeden , droegen de graanen van de velden daar in te hoop. Alle de ſcheepen , welke zy by een konden krygen , voerden zy tot de Veneten , alwaar Cefar 't oorlog eerſt te voeren ſtond. Tot dien oorlog beriepen zy ook hunne bondgenooten d'Ofifinien , Lexobien , Nanneten , Ambialiten , Morinen , Diablinten , Menapien. Hulptroepen verzochten zy uit Brittannie , 't welk recht tegen over die landſchappen gelegen is. Deze waren de zwarigheden des aanſtaande oorlogs , welke wy boven getoont hebben. Veele dingen nochtans noopten Cefar tot dien oorlog aan ; 't ongelyk der vaſtgehoute Roomſche Ridderen ; de gemaakte opſtand na d'overgave ;
d'af-

d'afval na gegevene Gyzelaars; der'zamenzwearing zo veelcr Burgeryen: voor al, op dat d'overige volken, door zich in dat deel nalatig te toonen, zich niet lieten voorstaan, dat zulks henlieden ook geoorlooft waare. Derhalve, alzo hy overwoog, dat byna alle de Gallien naar nieuwicheden jankten, en lichtelyk en schielyk tot den oorlog opgewekt wierden, dewyl toch alle menschen de vryheid uit de natuur behartigen, en de voorwaarde der slavernye haaten, vond hy goed, eerder dan meer Burgeryen t'zamenzwoeren, zyn heir te verdeelen, en verder uit te spreiden.

Hy zond derhalven den Stedehouder T. Labienus met de ruitery naar de Treviren, welke naaſtaan de rivier de Rhyn zyn. Hem gebod hy *de Remen, en d'overige Belgen te naderen, en in plicht te houden: en de Germaanen, welke gezegt wierden van de Belgen te hulpe ontboden te zyn, indienze door gewelt van ſcheepen de rivier poogden te paſſeeren, tegen te houden.* P. Crassus beval hy met twaalf regementen keurbendelingen, en een groot getal van ruitery, *naer Aquitanie te rukken, op dat uit die volkeren geene hulptroupen in Gallie gezonden wierden, noch zo veele natien zich te zamen voegden.* Q. Titurius Sabinus, Stedehouder, zond hy met twee keurbenden naer de Unellen, Curiosoliten en Lexobien, op dat hy hunne byeengerukte macht herhield. Den jongeling D. Brutus maakte hy Ammiraal der Vloote, en van de Gallische ſcheepen, welke hy van de Pictonen, en Santonien, en uit d'overige bevredigde Landſchappen had bevoolen by een te brengen; met bevel *om die, zo dra 't hem mogelyk was, tegen de Veneten aan te voeren.*

F

Hy

82 C. JULIUS CESAR'S. III. BOEK

Hy zelftrok ook derwaarts met de troepen te voet. Der steden gelegentheid was byna dusdanig. Zy waren in de verste uithoeken en hoofden gelegen, noch hadden eenigen toegang te voet, als de vloet uit zee zich instorte, 't geen tweemaal in den tyd van twalef uren geschiet; noch te scheepe, om dat, d'ebbe wederom uitloopende, de Scheepen op de banken bezet wierden. Dit, derhalve, verhinderde der steden aanval; en indienze al door geweld van werken te boven gekomen wierden, door de zee met dyken en dammen, byna vesten gelyk, af te sluiten, voerden zy, na aan hunne fortune te wanhoopen, door een meenigte van Scheepen te doen naderen, waar van zy een groote macht hadden, alle hunne goederen in de zelve over; en plaatsten zich in de naastgelegene steden; alwaar zy zich met dezelve gelegentheid der plaatze verweerden. Hier meede verliep een groot gedeelte van den zomer, om dat onze scheepen door d'onweeren belet wierden, met doorgaans een woeste en opene zee, zware stormwinden, weinige of by na geene havens, en eene bekommerlyke schipvaart te hebben.

Hierentegen waren hunne scheepen op deze wyze gebouwt en toegerust. De bodems waren eenigzints vlakker, dan die van onze scheepen, waar door ze te lichter de banken en 't afebbind gety bevaren konden. De voorstevens reezen hooger, insgelyks de achterstevens, en des te bekwamer voor de grootte der vlooden en onweeren. De geheele scheepen bestonden uit eikenhout, om daar door 't geweld, en 't stooten te kunnen uitstaan; de roebanken uit balken van een voet in de breette, gehecht met yzere nagelen ter dikte van een duim.

duim. d'Ankers waren, in plaats van touwen, met yzere ketenen gemaakt. In ftee van zeilen gebruikten zy vellen, en zeem, leenig toebe- reid, of wegens armoede van linnen, of uit on- kunde des zelfs gebruik, of, 't geen waarfchy- nelyker is, om dat zy zich niet konden verbeel- den, dat de Scheepen in zo groote onweeren des Oceaans, en geweldn van winden, met zeilen zouden te regceeren zyn. Met deze Scheepen heeft onze vloot zodanigen gevecht gehad; dat d'onze in snelheid en 't slaan der riemen boven stonden; d'anderen, naar de natuur der plaat- ze, en 't geweld der onweeren, in alles bekwaamer en voorziender waren. Want d'onzen konden de- ze met de nebbe niet beschadigen; zo groot was der zelve stevigheid: en wegens de hoogte, wierd niet licht iemand met pylen gewond, en om dezelve reden konden zy zich met weinig moei- te onder de klippen verhouden. Des als zich een storm verhief, en zy 't onder de wind staa- ken, droegen zy 't onweer met gemak, dreven veilig over de banken, noch vreesden, schoon zy door 't aflopend gety vast raakten, de klip- pen of rotzen, daar alle deze gevaaren voor onze Scheepen zeer te vreezen waren.

Na 't veroveren van veele steden besloot Ce- far, mits hy bemerkte, dat al zyn arbeid te ver- geefs was, noch dat hy 't vluchten der vyand- en uit de veroverde steden kon verhinderen, noch hen schaade toebrengen, de vloot af te wachten, die derwaarts aanstevende, en van de vyanden eerst gezien is. Straks rukten zy om- trent twe hondert en twintig hunner allervaar- digste Scheepen, en met allerlei soort van wa- penen wel voorzien, ter haven uit, en ste- vendn lynrecht tegen d'onzen aan. Noch

aan Brutus, die over de vloot gebod, noch aan de Krygskornellen, noch aan de Hondertmannen, aan welke byzondere scheepen toegeschikt waren, was te recht bewust, wat hen te doen stond, of op wat wyze zy 't gevecht ontginnen zouden. Want hen was niet onbekent, datze met de nebbe niet te beschadigen waren; en schoon zy toorens oprichten, dat doch d'achterstevens dier Barbaarsche scheepen die in hoogte te boven gingen, noch dat zy uit de laagte de pylen genoegzaam kunnen toebrenge, en die, van de Gallen geschooten, heviger toedrongen. Een zaak nochtans was van d'onzen ten grooten nutte toebereid, overscherpe haaken, in lange stokken gegrift en vast genagelt, de muurhaaken niet ongelyk. Als hier mee de touwen, die de sprieten aan de masten vereenigden, gevat en ingehecht waren, roeiden zy op 't hevigste voor uit; na welkete verbreeken, de sprieten noodzakelyk in 't hol moesten vallen: zo dat, dewyl de heele hoop der Gallische scheepen in de zeilen en de toetakeling bestond, door deze t'ontweldigen, zy teffens al 't gebruik der scheepen verlooren. d'Overige stryd was in de dapperheid gelegen, waar in onze soldaten hen verre te boven gingen; en zulks te meer, om dat in 't gezicht van Cesar, en 't geheele heir de zaak verricht wierd, noch geen daad van belang onbekent kon blyven. Want alle de heuvelen en hoogste plaatzen, waar van gemakkelyk in zee te zien is, waren van 't heir ingenoomen. Na 't neerstorten der sprieten, gelykwe gezegt hebben, als yder schip van twee of drie scheepen omcingelt was, poogden de soldaten met geweld in de vyandlyke scheepen over t'enteren. Dit van de Barbaren be-

bemerkt zynde te gebeuren , en dat veele ſcheepen reeds veroverd waren , hebben zy gepoogt , dewyl 'er geen ander uitkomst voor handen was , hun behoud door de vlucht te bekomen. En terwyl zy herwaarts en derwaarts ſtevend , daar de wind hen dreef , overviel hen ſchielyk zo groot eene kalmte , en lieflyk weer , dat zy zich van de plaats niet bewegen konden. Dit toeval is den onzen zeer voordeelig geweest: want d'onzen , een voor een aanvallende , hebben ze alle overwonnen , zo dat 'er uit het geheel getal weinigen , door 't vallen van den avond , te lande gekomen zyn ; dewyl 'er byna van de vierde uur af tot zons ondergang geſtreken wierd. Door welken ſtryd het oorlog der Veneten , en van al de zeekuſten einde gebracht is. Want de geheele jeugd , ook alle van bezetten ouderdom , waar in eenig beleid of waardigheid uitblonk , hadden zy derwaarts doen komen , en wat ergens van ſcheepen was geweest , in eene plaats gevoert. Dit alles kwyd zynde , en d'overgeblevenen niet wetende werwaarts zich te keeren , noch iets overig hebbende om de ſteden te beſchermen , gaven zy zich en al het hunne aan Cefar over. Tegens welke Cefar nochtans goed vond een zwaare peene t'oeffenen , op dat het recht der Gezanten van de Barbaren namaals te beter onderhouden wierde ; derhalve , na al den Raad te dooden , heeft hy d'overigen onder de kroon verkocht.

Terwyl dit by de Veneten verricht wierd , was Q. Titurius Sabinus met de machten , welke hy van Cefar ontfangen had , in de landpalen der Unellen gekomen. Over hen lieden gebod eene Viridovix , en was by hem de klem der heerſchappye van alle hunne Burgeryen , die

afgefallen waren, waar uit hy een heir, en groote machten byeengezamelt had. Insgelyks vereenigden zich met hem d'Aulercen, d'Ebu-rovicen, en de Lexovien, na luttel dagen te voren den Raad te vermoorden, die, om dat zy geen stigters des oorlogs wilden zyn, de poorten geslooten hadden; behalve een groote meenigte van schelmen en rovers, uit alle oorden van Gallie byeen geschoolt, die de hoop van roof, en de zucht ten oorlooge van de landbou, en den dagelykschen arbeid te rug geroepen had. Sabinus hielt zich in 't leger, op eene plaats tot alle gelegentheden dienstig. Veridovix plaatste zich omtrent twee mylen weegs tegen hem over, en maakte, door dagelyks zyne troepen op te voeren, de bravade van te willen slaan, zo dat Sabinus niet alleen van de vyanden veracht, maar ook van onze soldaten met luider stemme uitgejouwt wierd. Hier uit rees zo groot een gevoel van vrees; dat de vyanden tot aan de wal van 't legerderden komen. d'Oorzaak waarom hy zulks deed, was, om dat hy met zo groot een meenigte van vyanden, voornamentlyk in 't afwezen van hem, die 't oppergebied voerde, zonder voordeel van plaatze, of eenig ander gelegentheid, als zynde een Stedehouder, niet raadzaam oordeelde te stryden. 't Gevoelen der vreeze daar door versterkende, koos hy uit de hulptroepen der Bondgenooten, welke hy by zich had, zekeren Gallier van groote bekwaamheid, en listig, uit. Dezen beweegt hy met groote beloften en vereeringen, dat hy tot den vyand zou overlopen, met hem, 't geen hy wilde gedaan hebben, te verklaaren. Hy zou, als overlooper daar gekomen zynde, *de vrees der Romeinen voorstellen; en vertoonen, in welke*

welke uiterlykheden Cesar zelf van de Veneten gehouden wierd. Dat 'et buiten alle bedenken was, of Sabinus zouten aanstaanden nacht, sluipender wyze, 't heir uit de legerbewaterpen voeren, en naar Cesar, om hem alle hulpe toe te brengen, trekken. Dit daar gehoord zynde, schreeuden zy teffens, men moest zo schoon een gelegenheid niet laten voorby slippen : recht toe recht aan behoorde men naer de legerbewaterpen te rukken. Veele redenen bewogen de Gallen tot dat besluit : het zacht gaan van Sabinus in de voorige dagen; de bevestiging des overlopers; d'armoede der leefmiddelen, waar van zy zeer schaars voorzien waren; de hoop des Venetischen oorlogs, en alles 't geen de menschen, 't welk zy 't liefste wilden, 't lichtste gelooven. Door deze dingen aangezet, lieten zy Viridovix, noch d'andere Oversten eer uit de vergadering gaan, voor dat zy hen veroorlooft hadden, de wapenen aan te grijpen, en naer 't legerbewaterp te runnen. Na dit te verwerven, rukken zy blymoedig, even als na een zekere overwinning, met byeenverzamelde ryzen en takkebossen, waar mee zy de grachten der Romeinen vulden, naer 't legerbewaterp.

De plaats van 't leger was verheven, en allenskens nederdalende, ter langte omtrent van duizent schreden. Derwaards runden zy ter draf, om aldus den Romeinen te minder tyd om zich te wapenen, en in order te stellen, te geven. Sabinus, de zynen aangemoedigt hebbende, gaf den vierigsten het teken. Hy beval door twee poorten schielyk op de verwerde en door den last vermoeide vyanden in te storten. De gelegenheid der plaatze, d'onkunde en vermoeitheid der vyanden, de dapperheid der sol-

daten, en de krygsoeffening der voorgaande gevechten, was oorzaak, dat zy zelfs niet een aanval der onzen uitstaan konden, maar aanstonds den rug wenden. Onze soldaten deze verwerden met onbeplukte krachten na rukkende, versloegen een groot getal der zelve; d'overigen wierden van de ruiters nagezet, zo dat 'er weinigen, die 't door de vlucht ontkwamen, overgebleven zyn. Dus is op een tyd Sabinus de schipstryd, en Cesar d'overwinning van Sabinus verftendigt: en gaven alle de Burgeryen zich aanstonds aan Titurius over. Want zo wakker en vaardig d'imborst der Gallen tot het aanvaarden van ooreloogen is, zo week en ongestaadig is 't gemoed der zelve om tegenspoeden te verdragen.

Als P. Crassus byna ter zelve tyd in Aquitanie gekomen was, welk gedeelte, als boven gezegt is, en in grootheid van landen, en in menigte van menschen voor 't derde deel van Gallie te houden is; en daar hy overwoog, dat hem in die plaatzen den oorelog te voeren stond, alwaar weinig jaren te voren de Stedehouder L. Valerius Praeconinus, na't slaan van 't heir, gedood, en van waar de Voorburgermeester L. Manilius, met al de legertrain achter te laten, gevlucht was, oordeelde hy geen matelyke voorhoede hem van noden te wezen. Derhalve, na graanen te verzorgen, hulptroepen, en ruitery aan te neemen, veele dappere mannen daarenboven uit Tolose, Carcaso en Narbo, welke gebuurige Burgeryen van 't Gallisch wingewest zyn, by naame uit die landschappen op te roepen, heeft hy 't heir in de landpalen der Sotiaten gevoert. De Sotiaten, zyn komst verstaande, hebbende groote troepen vergadert, en met de ruitery,

ruitery, waar van zy wel voorzien waren, onzedrift op den marsch aangerast, aanvaardden den eersten sryd te paarde: daar na, door de ruitery te verstuiven, en d'onzen t'achtervolgen, rukten zy onvoorziens de troepen te voet te voorschyn, welke zy in de dalen ter verschuiling gelegd hadden. Deze, op onze verstrooiden instortende, hebben den sryd vernieuwt. Lang en hevig is 'er gestreden: dewyl de Sotiaten, trots op voorgaande overwinningen, zich inbeelden, 't behoud van heel Aquitanie in hunne dapperheid te bestaan; d'onzen, daar en tegen, wilden eens zien, wat zy zonder Veldheer, en zonder d'overige keurbenden, hebbende een jong borsje tot Geleider, doen konden: doch entlyk hebben de vyanden, afgemat door wonden, den rug gewent.

Na een groot getal der zelve te dooden, onderstond Crassus een stad der Sotiaten op den weg te bestormen, tegen welke, dewyl zy zich dapper te weer stelden, hy wyngaarden en toorens aanbracht. Zy hier op aan't uitvallen, aan 't ondergraven van dyk, en wyngaarden, een zaak den Aquitanien voor lange bewuft, vermits by henlieden op veele plaatzen kopermynen zyn; en echter ziende dat, door de naarstigheit der onzen, niets hier mee uit te rechten was, zonden Gezanten aan Crassus, en verzochten, *by welke hen in genade ontfangen*. Dit verworven hebbende, beveelt hy de wapenen over te geven, 't geenze doen. En terwyl de gemoederen van alle d'onzen met deze zaak bezig waren, veroorzaakte eene Adcantuannus, die 't oppergebied voerde, aan een ander oort van de stad, met zes hondert Verloovers, moeite, die zy *Soldurien* noemen; welkers gelegentheid

dusdanig is, dat zy alles, zoet en zuur, gedurende het leven met de geenen genieten, aan welkers vriendschap zy zich overgegeven hebben: zo hen door geweld iets wert aangedaan, zy dragen 't te gelyk, of dooden zich zelve. En is 'er by menschen geheugen niemand ooit gevonden, die weigerde te sterven, als de geene, aan wiens vriendschap hy zich opgeoffert had, te sneuvelen kwam. Adcantuannus, pogende met deze een uitval te doen, en hebbende een gescheeuw aan de zyde der sterkte doen opgaan, is, dewyl de soldaten naar de wapenen runden, en daar hevig streden, te rug in de stad gedreven: alwaar hy nochtans op zyne beede dezelve voorwaarde van overgave van Crassus verwurven heeft. Na wapenen en Gyzelaars t'ontfangen, trok Crassus naer de landpalen der Vocaten, en Tarufaten. Toen zeker bestonden de beroerde Barbaaren, overmits zy vernomen hadden dat een stad, en door de natuur der plaatze, en door handen gesterkt, in zo weinig dagen, als hy daar voor gelegen had, overwonnen was, Gezanten over en weer te zenden, t'zaam te zweeren, Gyzelaars onder den anderen te geven, en machten te vervaardigen.

Zy zonden ook Gezanten aan die Burgeryen, welke, in Nederhispanie gelegen, aan de grenzen van Aquitanie paalen: van waar zy hulp-troepen en Oversten ontboden. Na de komst der zelve beslooten zy met groote bravade, en een groote meenigte van menschen den oorlog aan te vangen. Zy verkooren ook die Bevelhebbers, welke alle de jaren te gelyk onder Q. Sertorius geweest waren, en voor mannen van groote krygskunde geoordeelt wierden. Deze

Deze het gebruik des Roomfchen volks opvolgende, ordineerden plaats te grypen, 't leger te fterken, en d'onzen van de toevoeren af te fluiten. Als Crassus daar bemerkte, dat zyne machten, wegens de weinigte, niet wel konden uitgespreid werden, de vyanden zich daar en tegen uitbreiden, de wegen affneden, en echter bezettingen genoeg in 't leger lieten; waar door de graanen en toevoeren hem niet gered genoeg aangevoert wierden; het getal der vyanden van dag tot dag aanwiesch; oordeelde hy 't draalen van genen nutte, maar 't ftryden dienftig te wezen. Dit in Raade voordragende, befloot hy, vermits zy alle in dat gevoelen ftemden, des anderen daags te ftryden. Na met het aanbreken van den dag alle de machten uit te voeren, een tweevoudige fpits toe tereeden, de hulptroepen in 't midden van de fpits te plaatzen, wachte hy af, welke befluiten de vyanden zouden neemen. Zy, alhoewel zy 't wegens de meenigte, en d'oude glorie des oorlogs, en de weinigte der onzen, voor zich veilig oordeelden te vechten; vonden nochtans veiliger te wezen dat zy, door 't bezetten der wegen, 't afluiten der toevoer, zonder eenige wonde de verwinning bekwamen: en gedachten zy, zo by armoede van graan de Romeinen zich begosten ter vertrek te beweegen, op de verwerde fpitselingen, en overladen met pakken, of krank van gemoede, in te ftorten. Dit befluit by d'Overften goed gekeurt zynde, hielden zy zich, na 't uitvoeren der Romeinfche machten, binnen 't leger.

Crassus dit bemerkende, en dat zyn zacht gaan en voorneemen de vyanden blooder, en onze soldaten wakkerder tot het gevecht gemaakt had,
en

en dat van alle te gelyk geroepen wierd, *men moest niet langer draalen, wilde men op 't legerbewerp toe gaan*; rukte hy, de zynen aanmoedigende, op 't aanhouden van allen, naer 't leger der vyanden. Daar wierd, als eenigen de gragten vulden, anderen, door veele pylen te werpen, de verweerdere van wal en sterkens dreven, en de hulpelingen, die Crassus om te vechten niet veel betroude, door steenen en pylen voort te langen, en zooden tot den dyk aan te voeren, de manier en 't gelaat van vechters vertoonden, van de vyanden ook kloekmoedig, en niet tzaagende gestreden, noch vielen de pylen, gezwencht uit de hoogte, te vergeefs neer. De ruiters ondertusschen, rontom de legerbewaterpen der vyanden runnende, boodschapten aan Crassus, *dat het leger met zo veel voorzorge aan de Hoofstpoort niet verzekert, en daar makelyk over te komen was*. Crassus hier op d'O-versten der ruiteren aanmaanende, dat zy de hunnen met groote vereeringen en beloften opwekken zouden, toonde wat hy gaarne gedaan had. Zy, gelyk het gebooden was, na vier regementen uit te voeren, welke tot bewaaring van 't leger gelaten, en onbeplukt van den arbeid waren, enze een groot end herom te leiden, op dat ze uit het leger der vyanden niet konden gezien werden, kwamen in allerhaast tot die sterkens, welke wy genoemt hebben, terwyl alle oogen en zinnen tot sryden gewent waren; en hebben, door deze te doorbooren, eer in 's vyands legerbewaterpen geweest, dan zulks van hen te recht kon gezien, of, wat 'er verricht wierd, vernomen werden. Alstoen begonnen d'onzen, uit dat gedeelte een geschreeu hoorende, met hernieuwe krachten, als
men

men in hoop van overwinning gewoon is te doen, veel heviger te vechten. De vyanden, van alomme omcingelt, en wanhopende aan alles, poogden zich zelve van de vestingen af te werpen, en hunne behoudenis in de vlucht te zoeken. Welke van der ruitery in opene velden nagezet wierd, zo dat 'er uit het getal van vyftig duizent, welke men zegt uit Aquitanie en Cantabrie gekomen te zyn, nauwelyks 't vierde deel overbleef; en kwam de ruitery laat in den nacht te rug in 't leger.

Na 't hooren van dien slag, gaf zich 't grootste deel van Aquitanie aan Crassus over, en zond daarenboven Gyzelaars: in welk getal geweest zyn de Tarbellen, Bigerrionen, Percianen, Vocaten, Tarusaten, Elusaten, Gariten, Aufcen, Garumnen, Sibutzaten, en Cocosaten. Weinig verder gelegene volken hebben zulks, wegens d'onbekwaamheid des tyds, als zynde de winter op handen, nagelaten te doen. Byna ten zelve tyd, alhoewel de zomer byna ten einde was, nochtans om dat, na 't bevredigen van geheel Gallie, de Morinen, en Menapien noch overig waren, die zich in de wapenen hielden, noch hem ooit Gezanten wegens peis toezonden, heeft Cesar, oordeelde, dat die oorlog haast ten einde kon gebracht werden, 't heir derwaarts gevoert; welke volken op een andere wyze, dan d'overige Gallen, tot den oorlog traden. Want als zy verstonden, dat machtige volkeren, welke den stryd gewaagt hadden, geflagen, en overwonnen waren; en hebbende heromgelegene bosschen en moeren, begaven zy zich met al het hunne derwaarts. Als Cesar aan den ingang dezer bosschen was gekomen, en een begin maakte, van 't leger te sterken;

zynde

zynde daar omtrent geen vyand gezien, en d'onzen in den arbeit verstroot; storten zy schielyk aan alle hoeken van 't bosch uit, en doen gewelt op d'onzen. d'Onzen grepen aanstonds de wapenen, en dreven de zelve te rug binnen de bosschen: en, na veele te dooden, en tot verre in d'ongelegentste plaatzen na te rukken, misten weinigen van de hunnen. Op de volgende dagen daar na deed Cesar de bosschen afhouden: en keerde, op dat geen gewelt op d'ongewapende en onvoorzichtige soldaten van ter zyde kon geschieden, al die stoffe, welke omgehakt was, tegen den vyand, en stapelde die voor een wal ter wederzyden op. Na een groote verte met eene ongelooffelyke haastigheid in weinig dagen te voltrekken, dat reeds 't vee en d'achterste bagagie van d'onzen genoomen wierd, en zy zelf tot in de dichtste bosschen doordrongen; ontstond 'er zulk een onweer, dat zy 't werk noodwendig staaken moesten, noch de soldaten, door de geduuri-ge slagregens, zich langer onder de vellen konden houden. Derhalve, na alle hunne velden te beplonderen, en wyken en gebouwen in d'asse te leggen, voerde Cesar 't heir te rug, en leide het by d'Aulercen, en Lexovien, insgelyks by d'andere Burgeryen, welke hem jongst den oorlog aangedaan hadden, ter verwintering.

DER GALLISCHE OORLOOGEN. 95

C. JULIUS CESARS

AANTEKENINGEN

DER

GALLISCHE OORLOOGEN.

VIERDE BOEK.

INHOUD.

D'Usipeten, Germanen en Tenchtheren, gedrukt door den overlast der Sueven, zoeken nieuwe woonplaatzen in Gallie: dryven de Menapien ten landpalen uit, en begeven zich in de landen der Eburonen en Condrusen. Daarna, van Cesar beoorlogt, verstuiven zy zyne ruitery, waar na hun leger door Cesar ingenomen werd. d'Overgeblevenen bergen zich by de Sigambren; welke volken hy daar over straft met een brug over den Rhyn te slaan; 't geen d'Ubien geen geringe hulp toebrengt. Cesar, in Gallie te rug gekeert, scheept uit de landen der Morinen naar Brittannie over, alwaar de bewoonders zich aan hem overgeven. Daarna, zyn vloot door onweer

weer beschadigt , noch ruitery by der hand hebbende , hervatten zy den oorlog ; doch werden verwonnen , en genoodzaakt Gyze-laars te geven. Dit geschach in den jaare 698 na Romes opbouw , 55 jaren voor Chri-stus geboorte. Burgermeesters zynde

CNEJUS POMPEJUS , en
M. LICINIUS CRASSUS ,
beide ten twedemaale.

nde zelve winter , die daar op gevolgt is , in welk jaar Cn. Pompejus , en M. Crassus Burgermeesters waren , stapten d'Usipeten , Germanen , en insgelyks de Tenchtheren , met een groote meenigte van menschen , de rivier de Rhyn over , niet verre van de zee , alwaar de Rhyn zich instort. Oorzaak des overtocht is geweest , om datze , veele jaren van de Sueven geplaagt . door oorlog gedrukt , en in de landbou verhindert wierden. Het volk der Sueven is verre het meeste , en 't oorlogzuchtigste van alle der Germanen. Men zegtze hondert Kreytzen te hebben : waar uit zy 's jaarlyks ettelyke duizenden gewapenden , om te ooreloogen , buiten hunne landpalen voeren. d'Overigen blyven t'huis : bouwen voor zich zelve en de hunnen. Deze zyn wederom , by beurte , 's jaars daar aan in de wapenen : d'anderen blyven dan t'huis. Derhalve werd noch de landbou , noch de toezicht , noch 't gebruik des oorlogs achterwege gelaten : maar eigene en afgescheide akkers hebben zy niet : noch is henlieden geoorlooft langer dan een jaar op eene plaats , om aldaar te bou-

bouwen , te blyven. Zy leven niet veel by graan , maar 't meeste deel by melk en vee , en zyn dagelyks met de jacht bezig. Welke zaak , en door welke zoorte van spyze , en dagelyksche oeffening , en vryheid van leven (om dat zy van kinds been af , door geen plicht of dwang ingehouden , niet met allen tegen den wille doen) en de krachten voed , en grofzwaare lichchamen veroorzaakt. Zy hebben zich ook tot die gewoonte gebracht , dat zy nooit , schoon zy overkoude landen bewoonen , eenige klederen , dan vellen , hebben , door welke , wegens de korthed , een groot gedeelte van 't lichchaam bloot is ; en baden zy zich in rivieren. De Kooplieden komen by hen meer tot opkoop der dingen , dieze in den oorlog bekomen hebben , dan dat ietwes tot henlieden ingebracht wierde. Waarom ook de lastdieren , welke 't meeste gelieft , en tot een hoogen prys in Gallie ingekocht werden , de Germaanen , schoon van buiten ingebracht , niet gebruiken ; doch die by hen aangeteelt werden , zynde laalyk en mismaakt , maaken zy door dagelyksche oeffening kloek tot allen arbeid. In 't sryden te paarde springen zy dikwils van de paarden af , en vechten te voet , en gewennen de paarden op die plaats stil te staan , tot dewelke zy zich zeer gezwint , als de nood zulks vereischt , te rug begeven. Noch word 'er volgens hunne zeden iets schandelyker of luyer geacht , dan zadels te gebruiken : derhalve derren zich weinig gezadelde ruiters onder hun getal begeven. Wyn mag in 't geheel niet tot henlieden ingevoerd werden , om dat zy oordeelen , dat daar door de menschen te week tot den arbeid , en te verwyft werden.

Wat hun in 't gemeen aangaat , zy meenen
 G 't de

't de grootste lof te zyn, dat zy landen bezitten ver buiten hunne grenzen gelegen : een teken, zeker, dat een groot getal van Burgeryen hun geweld niet heeft kunnen tegenstaan. Derhalve zegt men, dat de landen aan d'eene zyde van de Sueven ontrent zes hondert mylen beslaan. Aan d'andere zyde paalen d'Ubien, welkers Burgery groot en bloeiende is geweest, die naar de gelegenheid der Germanen, en der geenen, die eenigzins huns gelyk zyn, de rest ver in beleeftheid overtreffen; vermits zy aan de Rhyn raaken, en veele Koopluiden tot hun overkomen; en wegens de gebuurschap aan de Galliſche zeden gewent zyn. De Sueven, alzoe deze volkeren, door veele oorlogen geoeffent, wegens hunne veelheid en dapperheid, ter landpalen niet konden uitstommelen, maakten ze zich nochtans ſchatbaar, en brachten hun tot veel zwakker en minder getal. In de zelve ramp waren d'Uſipeten en Tenchtheren, van welke wy boven ſpraaken; die veele jaren 't geweld der Sueven tegen ſtonden. Ten laaste nochtans ten akkeren uitgedreven, en over de drie jaren door veele plaatzen van Germanie herom gezwurven, kwamen zy aan den Rhyn: welke landen de Menapien bewoonen, met aan wederzyds oever der riviere landeryen, wooningen, en vlekken te hebben. Maar door d'aankomſt van zo groot een meenigte ontroert, verhuisden zy uit die gebouwen, welke zy over den Rhyn hadden: en verhinderden, door aan dees zyde van den Rhyn wachttroepen te plaatzen, de Germanen over te ſtappen. Zy dan ziende, na alles t'onderſtaan, dat zy noch door geweld, wegens d'armoede van ſcheepen, noch heimelyk, wegens de wachten der Menapien, konden overkomen; veinsden zich

zich naar hunne wooningen en landen te rug te wyken. Drie dagen voortgetoogen zynde, keerden zy wederom: en, na den geheelen weg in eenen nacht, te paarde, af te leggen, overvielen zy d'onkundige en onvoorhoede Menapien; die, door de Veldontdekkers van 't vertrek der Germanen verftendigt, zonder vreeze over den Rhyn naar hunne wooningen te rug toogen. Na deze door de kling te jagen, en hunne fcheepen te veroveren, ftapten zy eer de rivier over, dan dat gedeelte der Menapien, dat over deze zyde van den Rhyn was, daar kennis van had; en onderhielen zich, door alle hunne gebouwen te veroveren, den overigen tyd des winters met hunnen overvloed.

Cefar, van alle deze dingen verftendigt, en d'onftandvaftigheid der Gallen vreeze, om dat zy om vergaderingen te beleggen bewegelyk zyn, en veeltyds nieuwigheden bevlytigen, oordeelde 't geheel niet oorbaar iets met henlieden te beginnen. 't Is ook eene Gallifche wyze, dat zy de Reizigers, ook tegens wille, dwingen ftille te ftaan; en, wat zy van deze of gene zaak verftaan hebben, of bewuft zyn, ondervragen; en omcingelt het gepeupel in de dorpen de Koopluiden, met hen te dringen te zeggen, uit welke landfchappen zy gekomen zyn, of wat nieuws zy ergens gehooort hebben. Door deze geruchten en vertellingen bewogen, befluiten zy dikwils ter vergadering wegens de voornaamfte zaken: waar door zy namaals genoodzaakt zyn in alleryl van befluit te veranderen, dewyl zy zich van onzekere geruchten dienen, die meeft naar hun genoegen verciert zyn. Cefar, van deze gewoonte niet onkundig, reisde, op dat hy zich in geen zwaarder oorlog

wikkelde, vroeger, dan hy gewoon was, naar 't heir. Daar gekomen, vond hy de zaken zo gestelt, als hy vermoed had: want van verscheidene Burgeryen waren gezantschappen aan de Germaanen afgevaardigt, met aanzoek; *zy wilden toch van den Rbyn wyken, dewyl zy alles, wat zy te begeeren kwamen, tot hunnen dienste zouden vervaardigen.* De Germaanen, door deze hoop aangelokt, verspreiden zich wyt en zyt, en kwamen entlyk in de landpalen der Eburonen, en Condruſen, die aanhangelingen der Treviren zyn. Na de Vorstelingen van Gallie op te roepen, vond Cesar goed die dingen, welke hem bewuſt waren, ongemerkt te laten doorgaan: en hebbende hunne gemoederen gestreelt en geste vigt, en bevel tot ruitery gegeven, besloot hy den oorlog tegen de Germaanen te voeren. Zynde de graanhandel verzekert, en de ruiterteur gehouden, nam hy den mars derwaarts, alwaar hy verstond de Germaanen te wezen.

Luttel dagreizen van hen af zynde, kwamen van hunlieden Gezanten, welkers vertoog deze is geweest: *Dat noch de Germaanen den Roomschen volke 't oorlog eerst wilden aandoen, noch weigeren, indienze daar toe gezant wierden, om tegen haar met de wapenen te slaan: want het was der Germaanen gewoonte, van de voorouderen overgelevert, wien hen den oorlog aandeed, tegen te staan, niet te bidden: 't was echter zeker dat zy, ten huize uitgedreven, tegens wille overgekomen waren. Indien de Romeinen hunne vriendschap begeerden, zy konden hen nutte vrienden zyn: men zou henlieden slechts akkers vergaannen, of toestaan die te behouden, welke zy door de wapenen in bezit genoomen hadden. Hun*
aan-

aangaande, zy wecken voor niemand, dan voor de Sueven, tegen welke d'onsterflyke Goden zelfs niet opweegen konden: voorts was 'er niemant op den aardbodem, of zy konden hem te boven gaan. Hier op antwoorde Cesar, 't geen hem oorbaar dacht, doch 't besluit zyner reden was: Dat hy met henlieden in geene vriendschap kon zyn, indien zy in Gallie verbleven: noch dat 'et waarfchynlyk was, dat die zyn eigene landpalen niet konden befchermen, andere te veroveren: noch 'er in Gallie eenige akkers ledig waren, dien hy, zonder fchade van anderen, voornamentlyk aan zo groot eene meenigte, geven kon. Maar wilde zy, 't was hen geoorlooft in de landpalen der Ubien te woonen welkers Gezanten by hem waren, en wegens 't ongelyk der Sueven klaagden, en van hem hulp verzochten. De Gezanten herantwoorden, dat zy zulks den hunnen zouden aandienen, en, de zaak overwogen zynde, na den derden dag tot Cesar te rug komen: met verzoek, dat hy ondertuffchen met zyn leger hen niet zou naderen, 't Geen Cesar hen afloeg; met te zeggen, dat hy zulks niet doen kon. Want hy had verftaan, dat een groot gedeelte hunner ruitery ettelyke dagen te voren, zo om te rooven, als om graan te haalen, naer d'Ambivariten, over de Maas, gezonden waren: des oordeelde hy, dat zy om geen andere reden uitftel verzochten, dan om deze ruitery af te wachten.

De Maas vloeit voert uit den berg Vogefus, die in de landpalen der Lingonen is, en hebbende zich vermengt met een gedeelte van den Rhyn, dat de Waal genaamt word, maakte 't eiland der Batavieren. En niet verder van daar dan tachtig duizent fchreeden, gaatze door tot

in den Oceaan. Maar de Rhyn word uit de Lepontien gebooren, die d'Alpen bewoonen, en een groot rek door de landpalen der Nantuatien, Helvetien, Sequanen, Mediomatricen, Triboken, Treviren met snellen drift gevoert: en verspreid zich, wanneerze den Oceaan is genadert, in veele deelen, na veele en groote eilanden gemaakt te hebben, van welke een groot gedeelte van wilde en woefte volken bewoond werd: onder welke zyn, die men zegt by vis en vogeleieren te leven: en loopt met veele uitwateringen in den Oceaan. Als Cesar niet verder dan twalef duizent schreden van den vyand was, kwamen de Gezanten, gelyk 'er versprooken was, tot hemte rug: die op den tocht, onder hem dikwils aan te spreken, baden, *hy wilde toch niet verder voorttrekken.* Toen ze dit niet konden verwerven, verzochten zy, *hy zou dan tot die ruiters, die voor de drift reden, zenden, op dat zy zich van 't stryden herbiel-*den; met aan hem te veroorelooven, *Gezanten naar d'Ubien te zenden.* En betuigden zy, *dat zy de voorwaarde, die van Cesar aangeboden wierd, zo slechts de Vorstelingen en de Raad by eede hen trouwe wilden belooven, zich ten nutte wilden maken.* Om dit ten goeden einde te brengen, zoude hy hen drie dagen tyds geven. Dit alles schein Cesar nergens anders toe te dienen, dan dat hunne ruiters, geduurende het driedaagsche bestant, zouden te rug keeren: nochtans beloofde hy hen *dien dag niet verder, uit belang van water, dan vier duizent schreden, te zullen voortrukken; met hen ten volgenden dage aldaar in behoorlyke getalle te gemoed te zien, op dat hy wegens hunne verfoeken kennis name.* Onder tusschen zond hy aan de Ritmeesters, die met al
de

de ruitery voor uit gerunt waren , met bevel , *zy zouden de vyanden ten ftryde niet uittarten , en , zo zy daar toe gezart wierden , zulks dulden , tot dat hy zelf met 'et heir ter dier plaatze zou aangekomen zyn.*

Maar de vyanden , zo dra zy onze ruiters in 't gezicht kregen , welkers getal vyf duizent was , schoon ze zelf niet boven d'acht hondert ruiters hadden , om dat de geenen , die omgraa-
nen over de Maas getoogen waren , noch niet te rug waren gekomen ; zynde d'onzen zonder eenige vrees , om dat hunne Gezanten een luttel te voren van Cefar gefcheiden waren , en deze dag van hen tot bestand verzocht , en toegestaan was ; brachten d'onzen , door eene ftorting te doen , in allerhaaft in wanorder ; en andermaal van d'onzen 't hooft geboden , fprongen zy , volgens hunne wyze , af te voet , en dreven , na de paarden te doordelfen , en veele van d'onzen te doorftooten , de reft op de vlucht , waar uit zulk een verbaaftheid rees , dat zy niet eer van 't vluchten ftal hjelden , voor dat zy in 't gezicht van onze drift gekomen waren . In dien ftryd zyn vierenzeventig van onze ruiters omgekomen ; en onder dezelve Pifo d'Aquitaner , man van groote krachten , en voortreffelyke geboorte , wiens Grootvader de heerschappy in zyne Burgerye was opgedragen , en van onze Raa d Vriend genoemd . Deze , als hy zynen broeder , omcingelt van de vyanden , ter hulpe runde , verlofte hem uit het gevaar ; hy zelf , door 't verwonden van 't paard , ter neêr gestort , weerde zich zo dapper , als 't hem mogelyk was . Daar na omringt , zeeg hy , na 't bekomen van veele wonden , neêr ; maar d'andere broeder , die reeds den ftryd ontkomen

was, dit van verre beschouwende, storte zich, met vollen ren, op de vyanden in, en sneuvelde dus.

Zynde dit gevecht voorgevallen, wilde Cesar de Gezanten noch gehoor verleenen, noch eenig verdrag met de genen ingaan, die door bedrog en verraderye, onder 't verzoeken van peis, hem noch den oorlog derden aandoen. Derhalve hield hy 't voor groote dwaasheid zo lang te toeven, dat de machten der vyanden vermeerderd, en de ruitery te rug gekomen was: te meer, mits hem bewust was, door de wankelbaarheid der Gallen te kennen, in welken aanzien de vyanden by hen, door dien eenen slag, gekomen waren: en achtte, dat hy hunlieden niet den minsten tyd moest vergunnen om tot besluit te komen. Dit vast gestelt, en aan de Stedehouders, en den Ontfanger bekend gemaakt hebbende, waarom hy niet eenen enkelen dag den slag wou uitstellen, viel 'er een voordeelige zaak voor, namentlyk; dat de Germanen des anderen daags in den morgenstond, met dezelve ontrouwe en veinzery t'oeffenen, verzelt van alle de Vorstelingen en Grooten, tot hem in 't leger gekomen waren; eensdeels, gelyk 'er gezegt wierd, om zich te zuiveren, dat zy daagste voren, en tegen hun woord, en 't geen zy zelfs verzocht hadden, op de zynen ingevallen waren; anderdeels, op dat zy, zo zy konden, op eene bedriegelyke wyze bestand zouden verwerven. Cesar, om zulk eene schenkadie zich verheugende, gebod ze vast te houden: hy zelf voerde alle de machten ter legerbekerpe uit, en beval dat de ruitery, die hy door den verschen stryd noch oordeelde verschrikt te zyn, de drift van achteren

ren zou volgen. Na een drievoudige spits toe te stellen, en in allerhaast eenen mars van acht duizent schreden af te leggen, kwam hy eerder aan 't legerbewerp der vyanden, dan dat de Germanen konden bezeffen, was 'er te doen mocht zyn. Zy, en doot de snelheid onzer komste, en den weggang der hunnen, van eene schielyke vrees getroffen, noch kunnende raadplegen, noch tyd bekomen om de wapenen te grypen, wierden door alle deze dingen beroert; noch wisten, of hen 't oorbaarste was de machten tegen den vyand aan te voeren, of 't leger te beschermen, of hun behoud in de vlucht te zoeken. Als hun vrees door 't geschreeuw en 't runnen te kennen gegeven wierd, deden onze soldaten, getergt door d'ontrouw van daags te voren, een fellen aanval tegen de legerplaats. De genen, die schielyk de wapenen konden bekomen, stonden d'onzen een luttel tegen, en zetten zich tusschen de karren, en bagagie schrap. Maar d'overige meenigte van kinderen en vrouwen (want met alle de hunne waren zy ten huize uitgetoogen, en over den Rhyn gegaen) stelde het van overal op een vluchten: om welke te vervolgen, Cesar de ruitery zond. De Germanen, door achter den rug het geroep te hooren, en 't doorstooten der hunnen te beschouwen, worpen zich, na de wapenen weg te werpen, en de krygsvaanen te verlaten, ter legere uit: en toen zy kwamen daar Maas en Rhyn inden anderen* vloejen, en daar geen raadwetende om verder te vluchten, en een groot getal verloren hebbende, storten zich d'overigen ter rivier in; waar in ze, gedrukt van vreeze en

G 5

mat-

* *Niet wyt van Bommel.*

matheid, door de kracht der stroom weggerukt zyn. d'Onzen, tot een toe, kwamen alle behouden, behalve eenige gekwelden, uit zo groot een vrees des oorlogs, zynde 't getal der vyanden tot de zes hondert dertig duizent koppen geweest, te rug in 't leger. Daar na gaf Cesar den geenen, die hy in 't leger vastgehouden had, oorlof om te mogengaan. Zy, der Gallen kweeling 'en peene vrezende, welkers akkers zy beplondert hadden, zeiden, datze by hem verblyven wilden; en liet hen Cesar de vryheid behouden.

Na 't volvoeren des Germanischen oorlogs, vond Cesar om veele redenen oorbaar den Rhyn t'overstappen. De gewigtigste daar van is geweest, om dat hy bemerkte, dat de Germanen zo lichtelyk doorbraaken, en tot in Gallie overkwamen; des hy hen ook op hun beurt wilde vreezen, door te toonen dat het heir des Roomschen volke en kon, en darde den Rhyn overstappen. Hier by kwam noch, dat dat deel van de ruitery der d'Usipeten, en Tenchtheren, waar van wy boven spraaken, ter roverye, en om graan te halen over de Maas getoogen, noch in den stryd tegenwoordig, zich na de vlucht der hunnen over den Rhyn in de landpalen der Sigambren geburgen, en met die volkeren vereenigt had. Als Cesar boden tot de zelve zond, die verzoeken zouden, dat zy de genen, die tegen hem, en Gallie geoorlogt hadden, zouden overgeven, was hun antwoord: *dat de heerschappye des Roomschen volke aan den Rhyn eindigde: indien hy 't niet billik oordeelde, dat de Germanen, tegen zynen dank, in Gallie overtraden, waarom eischte hy voor zich dan eenige heerschappye of macht over den Rhyn?* Doch d'Ubien, die

die alleen van d'Overrhynsche volken Gezanten aan Cefar gezonden, vriendschap gemaakt, en Gyzelaars gegeven hadden, baaden onophoudelyk, *by wilde hunlieden hulpe toebrengen, om dat zy bitter van de Sueven gedrukt wierden; of, zo dat door de belemmering des Gemeenen beste niet wezen kon, 't heir slechts over den Rhyn voeren: dit zou hunlieden namaals genoeg tot hulpe en hoop verstreken: want zogroot was by hunlieden de naam, en 't gevoelen van 't Roomsche heir, na't uitstommelen van Ariovistus, en 't volvoeren van den allerjongsten slag, ook by d'afgelegenste volken der Germanen, dat zy door den naam, en de vriendschap des Roomschen volke veilig konden zyn. En beloofden zy een groote meénigte van scheepen om 't heir over te voeren.*

Cefar dan besloot om de redenen, welke ik gedacht hebbe, den Rhyn t'overstappen; doch oordeelde zulks door scheepen niet veilig genoeg, nog zyne, noch des Roomschen volke achtbaarheid betamelyk te wezen: derhalve nam hy voor een brug over den Rhyn te slaan, hoewel zulks door de wytte, diepte en snelheid de stroomen niet wel doendelyk geacht wierd; hy vond zulks echter goed, of anders 't heir niet over te voeren: weshalve hy 't bewerp der brugge op deze wyze in 't werk stelde. Dubbelde balken van anderhalf voet, aan d'enden een weinig scherp, afgepast naar de diepte der rivier, verbond hy twee voeten van den anderen. Deze met kunstwerken neergelaten, stak hy ter riviere in, en sloeg die met handheien in, niet recht nederwaarts, als men de palen doet, maar schuin en slim opgaande, op datze zich naer de natuur der stroomezouden schikken. Hier tegen over plaatste

plaatste hy 'er noch twee, verbonden op gelyke wyze, op een tusschenwyte van veertig voet van 't benedenste oord gekeert tegen de kracht en 't geweld der stroom: na die met balken van twee voeten dik ter wederzyde overlans vast te maken, en zo boven als beneden in te laten, wierden ze door kruishouten, tot meerder vastigheid, gezwicht. Dus geslooten, en tegen den anderen verbonden, was de stevigheid van 't werk zo groot, en zo naer de natuur der dingen geschikt, dat hoe de kracht der stroom hevinger wiert, hoe 't werk zich vaster ineen bond. Deze wierden met houtstoffen over en weer aaneengevoegt, en met staaken, en horden overdekt. Om geen andere reden wierden de balken aan 't benedenste deel der riviere schuins ingeslagen, dan datze, dus ineengevoegt, teffens met het geheele werk, voor een schutzel zouden dienen, om 't geweld des waters af te kaatzen: insgelyks d'andere balken van eene matelyke langte op de brug, op datze, zo 'er tronken van boomen, of scheepen, tot wegrukking der brugge, van de Barbaren afgezonden wierden, 't geweld dier dingen afgeweert, noch de brug beschadigt wierde. Na dit werk binnen tien dagen, van den dag dat men eerst de handen aan den arbeid sloeg, te voltooyen, wierd het heir over gevoert.

Cesar, aan wederzyden van de brug eene sterke bezetting gelaaten hebbende, trok naar de landpalen der Sigambren. Ondertusschen kwamen van veele Burgeryen Gezanten tot hem, die peis, en vriendschap verzochten; die hy vriendelyk te woorde stond, en beval, datze hem Gyzelaars zouden toevoeren. De Sigambren, door zich van dien tyd af, dat men de
de

de brug begon te maken , tot de vlucht te bereiden , waren op 't verzoek der genen , die zy van de Tenchtheren en Usipeten by zich hadden , ter hunner landpalen uitgetreden , en hadden zich , na al het hunne weg te voeren , in wildernissen en bosschen begeeven. Cesar , na weinig dagen in hunne landpalen te vertoeven , alle de wyken en wooningen in assche te leggen , en 't graan af te maayen , begaf zich binnen de landpaalen der Ubien ; en hebbende dezelve zyne hulpe toegezegd , indien ze van de Sueven gedrukt wierden , verstond van hen lieden ; *dat de Sueven , zo dra zy door Kondschappers het maken der brugge verstonden , volgens hunne wyze geraadpleegt hebbende , aan alle oorden Boden hadden gezonden , met bevel ; dat zy ter steden zouden uittrekken , kinderen , vrouwen , en al 't hunne in de bosschen byeenvoeren , en alle , die de wapenen dragen konden , op eene plaats byeen komen . Dat de bestemde plaats byna in 't midden van die landen was , welke de Sueven veroverd hadden : en daar beslooten hadden de komst der Romeinen af te wachten , en ook te stryden . Als Cesar daar wisse kundschap van kreeg , zynde alles volvoert , waarom hy 't heir beslooten had over te voeren , namentlyk , om dat hy de Germaanen zou vreeze aanjaagen , zich van de Sigmambren wreken , en d'Ubien van eene belegering verlossen ; begaf hy zich , hebbende in alles achtiën dagen over den Rhyn doorgebracht , en geoordeelt , dat hy genoegzame eer een voordeel met dien tocht bekomen had , te rug in Gallie , en sloopte de brug .*

Zynde de voornaamste zomertyd reeds verloopē , (want in die landen wintert 'et vroeger , om dat heel Gallie onder 't Noorden geleegen

legen is) nochtans besloot Cefar naer Brittan-
 nie te reizen, mits hy verstond, dat by na in
 alle de Gallische oorloogen van daar hulp troe-
 pen aan onze vyanden geleverd waren : en
 schoon hem tyd van 't jaar om t'ooreloogen
 ontbraake, hy achtte het echter voor zich van
 grooten nutte te wezen, indien hy slechts aan 't
 eiland kwaame, 't geslacht der menschen door-
 zage, plaatzen, havens en aankomsten beken-
 de : welke meest alle in Gallie onbekent wa-
 ren. Want niemand, behalve de Koopluiden,
 scheept lichtelyk derwaarts : noch is aan hen lie-
 den ietwes, dan de zee kusten, en die landschap-
 pen, welke recht tegen over Gallie leggen, be-
 kent. Derhalve, na de Koopluiden van alle
 oorden by zich t'ontbieden, kon hy, noch van
 welken grootte 't eiland was ; noch van welke,
 of hoe veele volkeren het bewoont wierd ; noch
 welk eene wyze van oorloogen zy hadde, of
 naer welke wetten zy leefden ; noch welke ha-
 venen de bekwaamste voor groote scheepen wa-
 ren, luttel bescheit krygen. Om hier van ken-
 nis te bekomen, eer hy zich in gevaar begave,
 vond hy oorbaar C. Volusenus met een lang
 schip voor uit te zenden. Hem beval hy, dat
 hy in alleryl, na alles te bespieden, tot hem te
 rug zou keeren. Hy zelf, met alle de mach-
 ten, toog naer de Morinen, om dat men van
 daar op 't allerkorste naar Brittan-
 nie kon over-
 steken. Daar gebod hy de scheepen van over-
 al uit de nabuurigste landen, en de heele
 vloot, welke hy in de voorlede zomer tot den
 Venetischen oorlog toegerust had, by een te ko-
 men.

Ondertusschen, zynde zyn besluit ruchtbaar
 geworden, en door de Koopluiden tot de Bri-
 tannen

DER GALLISCHE OORLOOGEN. III

tannen overgebracht, kwamen de Gezanten van veele Burgeryen van dat eiland tot hem over; welke beloofden *gyzelaars te geven, en zich de heerschappye des Roomschen volke t'onderwerpen*. Na dezelve gehoord, mildelyk belooft, en vermaand hebbende, datze in dat besluit zouden volharden, zond hyze te rug naer huis. Teffens met deze zond hy eenen Comius, dien hy, na d'Atrebaten te veroveren, aldaar tot Konink verheven had, wiens deugd en wysheid hy beproeft, en getrou voor zich bevonden had, en wiens achtbaarheid in die landschappen van groot vermogen was. Hem beval hy, dat hy tot die Burgeryen zougaan, daar hy komen kon; en vermaanen, dat zy zich de trouwe des Roomschen volke zouden onderwerpen; en boodschappen, dat hy in allerhaast stond daar te komen. Volufenus, na de landschappen te doorspieden, zo veel de gelegenheid hem toeliet, dewyl hy noch ten scheepe darde uittreden, noch zich den Barbaren vertrouwen, keerde ten vyfden dage tot Cesar te rug; en deed opening van alles, wat hy aldaar beschouwt hadde. Terwyl Cesar in deze landen, om de scheepen te vervaardigen opgehouden wierd, kwamen by hem de Gezanten van een groot gedeelte der Morinen, die zich wegens't besluit des vorigen tyds ontschuldigden; *dat woeste menschen, en van onze zeden onkundig, den Roomschen volke 't oorlog aangedaan hadden, met beloften van namaals alles na te komen, wat hy bevelen zoude*. Dit te gebeuren, vond Cesar zich over gevallen, om dat hy geene vyanden achter den rug wou laten; noch gelegenheid ten oorelooge, wegens de tyd van 't jaar, had; noch goed vond deze beuzelingen voor
 zich

zich hooger, dan de bezigheden van Brittannie te schatten; weshalve hy een groot getal gyze-laars eischte. Na dezelve aan te brengen, en hyze in trouwe t'ontfangen, oordeelde hy, na omtrent tachtentig lastscheepen te verzamelen, en byeen te trekken, dat zulks genoeg was om twee keurbenden over te voeren; wat hy daar by van lange scheepen had, deelde hy aan den Ontfanger, mitsgaders aan de Stedehouders, en Ritmeesters uit. Hier zouden noch achttien lastscheepen bykomen, die acht mylen van die plaats door tegenwind opgehouden wierden, zo datze in dezelve haven niet konden komen. Deze beval hy aan de ruiters: 't overige heir gaf hy aan de Stedehouders Q. Titurius Sabinus, en L. Aurunculejus Cotta om 't naer de Menapien, en in de kreytzen der Morinen te voeren, van welke geene Gezanten tot hem aangekomen waren. Den Stedehouder P. Sulpitius Rufus beval hy met zulk eene bezetting, als hy daar toe genoegzaam dacht te wezen, de haven te bewaren.

Hebbende dit alles bestelt, en een bekwaame wind om te vaaren bekomen, stak hy omtrent ter derde wake af, met aan de ruiters te bevelen naar de verder haven te trekken, zich daar te scheepen, en hem te volgen: 't welk van hen zeer lunterende nagekomen is. Hy zelf kwam omtrent de vierde uure des daags met d'eerste scheepen onder Brittannie: en beschoude aldaar, dat de heuvelen overal met de gewapende machten der vyanden bezet waren. De natuur dier plaatze was deze: zo zeer wierd de zee door nauwe bergen geprangt, datmen van de hoogste plaatsen op den oever met pylen kost werpen. Deze plaats oordeelde hy om te

te landen geenzins bekwaam te wezen , des bleef hy tot de negende uure voor anker leggen, met d'overige ſcheepen aldaar af te wachten. Ondertuffchen , na de Stedehouders , en Krygskornellen te beroepen , verklaarde hy , wat hy van Voluſenius verſtaan , en deswege beſlooten had: met vermaning , dat alles na de reden van krygsgebruik , voornamentlyk in gevallen van zeezaken (omdat die ſchielyke en onvoorziene toevallen onderworpen zyn) en tyd en plaatze , van henlieden behoorde beſtiert te werden. Na dezelve te verzenden , en teffens een bekwame wind en gety te bekomen , zette hy , na 't teken te geven , en d'ankers te lichten , ontrent acht mylen van die plaats voortgeſtevent zynde , de ſcheepen op eene opene en vlakke ſtrand. Maar de Barbaren , het voorneemen der Romeinen bevroedende , en hebbende de ruitery en de koetsvechters voor uit gezonden , waar van zy zich gemenelyk in de gevechten gewoon zyn te dienen , en d'overige machten doen volgen , beletten d'onzen te landen. Groot was de zwaarigheid om veele oorzaaken; om dat de ſcheepen , vermits de grootte , tenzy in 't diep , niet konden vlotten , en de ſoldaten op onkundige plaatzen , met belemmerde handen , en gedrukt door eenen grooten en zwaren laſt van wapenen , teffens en uit de ſcheepen moeſten afſpringen , en tegen de baren aangaan , en met de vyanden ſtryden ; daar zy of op 't droog , of een weinig in 't water getreden , met een vry lichchaam , op de bekendſte plaatzen , ſtoudmoediglyk de ſchichten wierpen; en de paarden , daar op getreineert , tegen in dreven. Door welke dingen beteutert , en deze wyze van ſtryden t'eenemaal ongewoon ,

H

alle

alle d'onzen zulk eene wakkerheid noch vlyt be-
toonden, als zy in de vorige ftryden te voet ge-
woon waren. Als Cefar zulks bemerkte, beval
hy de lange fcheepen, wier maakzel den Barba-
ren onbekender, en tot de vaart fnelder waren,
een luttel van de lafifcheepen af te fcheiden, door
riemen aan te voeren, en tegen d'opene zyde
der vyanden te fteflen, en van daar met flin-
gers, werpruflingen, pylen, de vyanden te ver-
jagen, en te doen wyken: 't welk den onzen
ten grooten nutte diende. Want de Barbaren,
en door de gedaante der fcheepen, en 't flaan der
riemen, en d'ongewoone zoort van werprufl-
ingen verfehrikt, bleven pal flaan; en haalden
daar na de voet een luttel te rug.

Waar op d'Arendrig der tiende keurbende,
ziende dat onze foldaten zeer traag waren, voor-
namentlyk door de diepte der zee, bezweeren-
de de Goden, dat zyn beflaan tot heil der keur-
bende gedeede: *Springt af*, zegt hy, *spits-
broeders, ten zy gy den arend den vyanden wilt
overleveren. Ik, zeker, zal myn plicht aan 't Ge-
meene beflaan, en den Veldbeere bewyzen.* Als hy dit
met luider flemme uitgezet had, wierp hy zich zel-
ven buiten boord, en begon den arend tegen de vy-
anden aan te voeren. Toen fprongen d'onzen, na
zich onder den anderen te vermaanen, *dat hen
flond toe te zien, dat zo groot eene oneere niet
te gebeuren kwam*, te gelykelyk uit de fcheepen.
Die van de naaflaangelegene fcheepen dit be-
fchouwende, deden infigelyks, en drongen al-
dus op de vyanden in. Van wederzyde wierd
heflig gefreden. D'onzen nochtans, om
datze noch hunne gelederen bewaren, noch
overwrikt flaan, noch de tekenen volgen kon-
den (want d'eene uit dit, d'andere uit dat fchip
ko-

komende, voegde zich by zodanigen teken, als hem eerst voorkwam) wierden grootelyks verschrikt. Maar de vyanden, kennende alle de droogtens, waar zy eenige in 't byzonder uit de scheepen zagen aankomen, ransden de belemmerden met snellen run aan. Veelen omcینگelden weinigen; anderen wierpen van d'opene zyde de schichten in 't hondert. Toen Cesar dat bemerkte, beval hy de booten der lange scheepen, insgelyks de spiejachtjes met soldaten te vullen; en zond den genen onderstand toe, daar hy 't de nood zag vereischen. D'onzen, teffens en op 't drooge geraakt, en van alle de hunnen gevolgt, deden gewelt op de vyanden, en dreeven die op de vlucht; doch konden niet verre vervolgen, om dat de ruiters de coers niet houden, noch 't eiland bekomen konden. Dit eenige ontbraak aan Cesars voorige fortune.

De vyanden in den sryd verwonnen, en teffens uit de vlucht te zamen gekomen, zonden aanstonds Gezanten, wegens peis, aan Cesar, met beloften van gyzelaars te geven, en dat te doen, 't geen hy gebieden zou. Tegelyk met deze Gezanten kwam Comius d'Atrebater, van Cesar, als boven vertoont is, in Brittannie gezonden. Hy, aldaar aan land getreden, was, als hy henlieden de beveelen des Veldheers voordroeg, vastgehouden, en in banden geleit. Na 't volvoeren van den sryd zonden zy hem te rugge: en schooven, in 't affmeeken van peis, de schuld daar van op 't gepeupel, en verzochten, *dat deze onvoorzichtigheid haar mocht vergeven werden.* Cesar geklaagt hebbende, datze, daarze van zelfs, door Gezanten aan 't vaste land te zenden, de vrede hadden verzocht, hem den

oorlog zonder oorzaak aangedaan hadden, zei dit hunne onvoorzichtigheid ten goede te houden, en eischte Gyzelaars: waar van zy een gedeelte aanstonds gaven; 't opontbodene gedeelte uit verre gelegene plaatsen beloofden zy binnen weinig dagen aan hem te zullen leveren. Ondertusschen geboden zy de hunnen te rug naer hunne akkers te keeren: en gaven de Vorstelingen, van alomme verzamelt, en zich zelven en hunne steden aan Cesar over. Door deze dingen de vrede, na den vierden dag, dat men in Brittannie gekomen was, te bevestigen, staaiken d'achtien scheepen, waar van wy boven spraaken, die met de ruitery bevracht waren, met een labber koelte uit de voorverhaalde haven.

Als deze tot onder Brittannie genadert waren, en uit het leger gezien wierden, ontstond 'er schielyk zo groot een onweer, dat niet een der zelve den loop houden kon: want eenigen wierden derwaarts gevoert, van waar zy afgeslooken waren; anderen met het uiterste gevaar naar 't nedergedeelte van 't eiland gerukt, 't welk naast aan der zonne ondergang is: die nochtans, na 't werpen der ankers, met de baaren gevult wierden, en nauwelyks, geperst in zulk een wrangen nacht zee te kiezen, het vaste land kreegen. 't Was in dien zelve nacht juist volle Maan, welke tyd in 't gemeen de zeevloeden in den Oceaan zeer doet wassen: en was dit den onzen onbekent. Zo dat de vloed op een tyd de lange schepen, die Cesar om 't heir over te voeren bezorgt, en nu op 't drooge gerukt had, vulde: en 't onweer de lastscheepen, welke aan ankeren vertuit waren, meest sloopte. Noch werd den onzen eenige gelegentheid

heid gegeven, om deze ramp of te hulpe te komen, of te herstellen. Zynde de meeste scheepen aan stukken gestooten, en de rest, door 't verliezen van kabels, ankers en d'overige gereetschappen, ombekwaam om te varen, ontstond 'er, 't geen noodzakelyk volgen moest, een groote verbaastheid in 't geheele heir. Want daar waren geen andere scheepen, waar men te rug kon stevenen; en alles ontbrak 'er, 't geen tot der zelve herstelling dienstig was; en van yder wiert begrepen, dat, zo zy in Gallie moesten overwinteren, in die landen geen voorraad voor den winter was. De Princen van Brittannie, die na den slag weg gezonden waren, om de beveelen van Cesar te voldoen, verstaande deze dingen, en onder de anderen zamenpraak houdende, begrepen, dat den Romeinen en ruiters, en scheepen, en graan ontbraaken; en gisten uit d'engheid van 't legerbewerp het klein getal der soldaten; 't geen zich te kleinder vertoonde, om dat Cesar de keurbenden zonder legertrain overgevoert had. Zy vonden dan 't oorbaarste, na gemaakte opstand, d'onzen van graan, en alle toevoer af te sluiten, en de zaak tot den winter uit te stellen; om dat door deze te vermeesteren, of den heromtred af te snyden, zy in geen bedenken trokken, dat namaals iemand, om oorlog te voeren, in Brittannie zou overscheppen. Derhalve, na andermaal eene zamenzweering te maken, begonnen zy allenskens uit het leger weg te sluipen, en heimelyk de hunnen uit de velden byeen te voeren. Maar Cesar, alhoewel hy van hun besluit onkundig was, nochtans wegens den uitslag zyner scheepen, en mits zy nalieten gyzelaars te leveren, vermoede zulks hem te zullen gebeuren, als hem ook

overkwam. Hy voorzag zich derhalve tegen alle voorvallen van onderftand. Want hy gaarde dagelyks de graanen van 't land in 't leger, en gebruikte 't hout en 't yzerwerk der meeft van eengeslovene fcheepen om d'andere fcheepen te hermaken; en gebod, zo 'er iets anders toe van noden was, dat van 't vafte land te haalen. Derhalve, dewyl dit met alle vlyt van de foldaten bevordert wierd, herboude hy, met verlies van twalef fcheepen, d'andere, dat hy daar gemakelyk mee varen kon.

Terwyl dit verricht wierd, zynde de keurbende, welke de zevende genaamt wort, uit gewoonte, ook om graan gezonden (want tot dien tyd toe was 'er 't minfte nadenken van oorlog niet tuffchengekomen, dewyl een gedeelte der menfchen op de velden verbleef, anderen in 't legerbewerp kwamen) wierd Cefar van de genen, die voor de poorten van 't leger op fchiltwacht ftonden, geboodfchapt, *dat aan dat oord, werwärts de keurbende den marsch gewend bad, grooter ftof gezien wierd, dan de gewoonte meebracht.* Cefar, wat dit was, vermoedende, eenig begin des nieuwen befluits van de Barbaren, gebod de regementen, welke op fchiltwacht ftonden, met hem naar dat oord te rukken, twee anderen in der zelve plaats op 't fchiltwacht te trekken, d'overigen zich te wapenen, en aanftonds hem te volgen. Als hy een luttel van 't leger voortgefpoed was, bemerkte hy, dat de zynen van de vyanden gedrukt wierden, en bezwaarlyk tegenhielden, en op d'ineengedrongene keurbende van alle oorden de fchichten geworpen wierden. Want zynde alle het graan overal afgemaayt, en deze eenige hoek flegts overgelaaten, verfchoolen zich de vyanden, ver-
moe-

moedende dat d'onzen daar komen zouden, by nacht in de bosschen. Toen de verspreiden, na 't afleggen der wapenen, met maaijen bezig waren, vielen zy schielyk uit, beroerden, na eenigen te dooden, d'overigen in onzekere gelederen: en omringden ze tegelyk met ruiters, en srydwagenen.

De wyze des gevechts uit de srydwagenen is deze: eerst runnen zy aan alle oorden, en werpen de schichten, en breeken meesten tyd de gelederen door de vervaarlykheid der paarden, en 't gekraak der wielen: en als zy zich tusschen de drommen der ruiters begeven hebben, springen zy ten wagen uit, en vechten te voet. De voerluiden ondertusschen wyken een luttel uit den sryd, en plaatsten zich zodanig, dat, zo zy van de meenigte der vyanden gedrukt werden, zy zich schielyk tot de hunnen konnen begeven; weshalve zy in de sryden de gezwindheid der ruiters, en de standvastigheid der voetenaren betoonen: en brengen zy door dagelijks gebruik, en oeffening zo veel te weeg, dat runnende paarden op afhellende, en stile plaatsen stok stil blyven staan, kort zwenken, en keeren, en zyn gewoon langs den disselboom heen te loopen, en op 't jok te zitten, en van daar zich schielyk op den wagen te plaatsen. Den onzen, door deze nieuwe wyze van sryd ontzet, bracht Cesar ter bekwamer tyd hulpe toe. Want zyn aankomst deed de vyanden stil staan, en ontsloeg d'onzen van vreeze. Toen dit gebeurde, bleef hy, oordeelende den tyd om den vyand uit te lokken, en slag te leveren, niet dienstig, op zyne plaats staan, en voerde; na weinig tyds tusschen beide te verloop, de keurbende te rug in 't leger. Terwyl dit verricht

wierd, zynde door d'onzen alles weg gesleept, wat op den akker was, weeken de rest ter rug. Op veele achtereenvolgende dagen zyn 'er zwaare onweeren gevolgt; welke en d'onzen in 't legerbewerp ophielden, en de vyanden van 't gevecht verstaaken. Ondertusschen zonden de *Barbaren* naer alle oorden boden uit; en kondigden *de geringheit onzer soldaten aan*; en gaven te kennen, *wat gelegenheid tot ryken beuit, en om zich eenwig vry te maken, hen gegeven wierd, indien zy de Romeinen ter legerbewerpe uitsloegen*. Hier door in allerhaast een groote meeningte van voetvolk en ruitery byeen verzamelt hebbende, kwamen zy by 't legerbewerp. Cesar, alhoewel hy 't zelve hem zag te zullen gebeuren, 't geen hem de voorige dagen gebeurt was, namentlyk, dat, zo hy de vyanden sloeg, zy door gezwintheid 't gevaar ontsnappen zouden; nochtans dertig ruiters bekomen hebbende, welke *Comius d'Atrabater*, van wien boven gezegt is, met zich overgebracht hadde, stelde de keurbenden voor 't legerbewerp in slagorder. De veldslag aangevangen zynde, konden de vyanden niet lang het geweld onzer soldaten uitstaan, en keerden den rug: die zy zo ver vervolgden, als zy ze op eenen run en met krachten konden nazetten, jagende een groot getal der zelve door de kling; waar na zy zich, hebbende wyts en zyds alle de wooningen aan brand gestookten, te rug in 't leger begaven.

Ten zelve dage zyn Gezanten, gezonden van de vyanden, om vrede by Cesar gekomen. Met deze verdubbelde hy 't getal der Gyzelaars, 't welk hy te voren geeischt had; en bevalze aan 't vaste land te brengen, om dat, de evangelijsheid van dag en nacht op handen zynde, hy niet raad-

raadzaam vond met zwakke ſcheepen de vaart by wintertyd voort te zetten. Hy zelf, bekwaam weer bekomen hebbende, ſtak een weinig na middernacht met de ſcheepen af; die alle behouden aan 't vaſte land kwamen. Uit deze konden twe laſtſcheepen de zelve haven, die d'andere beſtevent hadden, niet bekomen, maar zyn een luttel nederwaarts gevoert. Als uit de zelve ſcheepen omtrent drie hondert ſoldaten te lande getreden waren, en naer de legerplaats toogen, omcingelden hen de Morinen, die Ceſar, reizende naer Brittannie, bevredigt gelaten had, aangemoedigt door de hoop van beuit, eerſt met een gering getal der hunnen; en gebooden zy, *zy zouden, zo zy niet wilden omgebracht werden, de wapenen afleggen.* Als zy zich, na 't maken van een ronden bol, te weer ſtelden, zyn 'er aanſonds op 't geſchreeu dier menſchen omtrent zes duizent byeen gekomen. Dit gebodſchapt zynde, zond Ceſar alle de ruiters uit het leger den zynen te hulpe. Ondertuſſchen ſtonden onze ſoldaten het geweld der vyanden tegen; en weerden zich meer dan vier uren dapperlyk; en verfloegen, door weinig wonden te bekomen, veel van de zelve. Maar toen daarna onze ruiters in 't gezicht kwamen, keerden de vyanden, hebbende de wapenen weg geworpen, den rug; en is 'er een groot getal der zelve gedood. Des anderendaags zond Ceſar den Stehouder T. Labienus met die keurbenden, welke hy te rug uit Brittannie gebracht had, naer de Morinen, die d'opſtand verwekt hadden. Zy toen de moeraſſen, wegens de droogten, om zich daar in te verſteeken, niet hebbende, waar in zy zich 's jaars te voren na de vlucht verſtaaken, zyn byna alle in de macht van Labienus

gekomen. Maar Q. Titurius, en L. Cotta, Stedehouders, die de keurbenden in de landpalen der Menapien gevoert hadden, hebbende alle hunne landen beplondert, het graan afgesneden, en de woningen aan brand gestookt; om dat alle de Menapien zich in d'allerdikste bosschen verstookt hadden, begaven zich weer te rug naer Cesar. Daarna plaatste Cesar alle de keurbenden ter winterquartiere by de Belgen. Uit Brittannie zonden slechts twee steden Gyzelaars: d'overige lieten zulks achterwege. Om deze volvoerde dingen, uit Cesars brieven, is van den Raad twintig dagen ter dankzegginge gekeurt.

C. Ju-

C. JULIUS CESARS

AANTEKENINGEN

DER

GALLISCHE OORLOOGEN.

VYFDE BOEK.

INHOUD.

Cesar rust, door zyne Stedehouders, een groote Vloot in Gallie toe; hy zelf trekt naer Illyrie, en betengelt de Piruften. Te rug in Gallie gekeert, stilt hy de beroerte der Treviren. Daarna wederom in Brittannie overgescheept, doet hy de volken boven en beneden de Theems den oorlog aan, en overwintze. Weder naer Gallie gestevent, verdeelt hy zyne machten aan alle oorden van dat landschap. Veele van de Gallen vallen af: d'Eburionen, onder 't beleid van Ambiorix, ranzen den Stedehouder Q. Titurius aan, en brengen hem, en alle zyne machten, na vergeefs de legerplaats te bestormen, door bedrog om. Na deze overwinning krygt Am-

Ambiorix de Nervien aan zyn snoer, en belegert met hunlieden de machten van Q. Cicero, doch te vergeefs. Cesar, hier van verstendigt, rukt derwaarts, doet het beleg opbreeken, en verstaatze meest alle. Daar na werden de Senonen oproerig, en bestormen het leger van Labienus; doch raaken de zaken, na 't omkomen van Induciomarus, in wat geruster stand. Dit geschach in den jaare 699 na Romes opbou, 54 jaaren voor Christus geboorte. Burgermeesters zynde

L. DOMITIUS AENOBARBUS, en
AP. CLAUDIUS PULCHER,

Uctus Domitius en Appius Claudius Burgermeesters zynde, toog Cesar van de winterkwartieren naar Italie, als hy 's jaarlyks gewoon was te doen, met aan de Stedehouderen te beveelen, die hy over de keurbenden gesteld had, datze gedurende den winter zo veele scheepen zouden aanbouwen, als 't mogelyk was, en d'oude hertimmeren. De form en gestaltenisse der zelve had hy aangewezen. Hy wildeze, om die te schielyker te laden, een luttel vlakker en langer hebben, dan die, welke wy in onze zee gewoon zyn te gebruiken; en des te meer, mits hy bemerkte had, dat, door de veelvuldige bewegingen der ebb en vloed, de baaren zich daar zo hoog niet hieven. Om de pakkagie en de meenigte der lastdieren over te voeren, zou menze een luttel wyder maken, dan

dan de ſcheepen , die in d'overige zeen gebruikt wierden. Ook wilde hy ze alle bekwaam om te roejen hebben : waar toe de laagte van grooten dienſt was. Alles wat tot de toeruſting der ſcheepen dienden, beval hy uit Hispanie aan te voeren. Hy zelf, na de byeenkomſten van Nedergallie te voleindigen , toog naer Illyricum, mits hem ter ooren kwam, dat het naaſte oord van dat wingewest door de Piruſten afgeloopen en beplondert wierd. Toen hy daar kwam, eiſchte hy van de Burgeryen ſoldaten : en bevalze op zekere plaats by een te komen. Deze zaak geboodſchapt zynde, zonden de Piruſten hem Gezanten toe, die te kennen gaven : *dat hunlieden het gebeurde niet aanging, als niet gedaan zynde met gemeenen raade* : en vertoonden, *dat zy bereid waren, om wegens alle redenen van verongelykingen voldoening te geven.* Na hun vertoog te hooren , eiſchte Ceſar Gyzeelaars, en gebod die op zekeren dag aan te voeren : en verklaarde , ten waar zy zulks deden, dat hy hen en hunne Burgerye met oorlog zou vervolgen. Na de genen ten gezetten dage, als hy bevoolen had, te leveren, ſtelde hy ſcheitsmannen tuſſen de Burgeryen, die de geſchillen te beſlechten, en ſtraffe te oeffenen hadden. Deze dingen volvoert, en de byeenkomſten ten einde gebracht zynde, herkeerde hy naar Nedergallie, en toog van daar naer 't leger. Als hy daar, na alle de winterquartieren te bezoeken, was aangekomen , bevond hy door den uitmuntenden yver der ſoldaten, in de grootſte armoede aller dingen , omtrent zes hondert van die zoort van ſcheepen, van welke wy boven gewaagden , en achtentwintig lange zo na volbouwt, datze binnen luttel dagen

dagen konden afloopen. Na de soldaten te pryzen, en de geenen, dien de toezicht aanbevoelen was: gaf hy te kennen, wat hy verder wilde gedaan hebben: en gebodde alle in de Itische haven byeen te voeren: om dat hy verstaan had, dat uit die haven 't allergemaklyste naer Brittannie over te scheepen was; zynde van dat Landschap omtrent dertig mylen gelegen. Om dit te verrichten, liet hy daar zo veel soldaten, als hem oorbaar scheen.

Hy zelf toog met vier lichtgewapende keurbenden, en acht hondert ruiters in de landpalen der Treviren: om dat zy noch op de byeenkomsten kwamen, noch zyn bevel gehoorzaamden, en d'Overrhynsche Germanen, zo men voorgaf, aanzochten. Dit landschap overtreft heel Gallie in ruitery, heeft groote machten van voetenaaren, en raakt, als wy boven vertoont hebben, den Rhyn aan. In die Burgerye lagen 'er twe omde heerschappye met den anderen over hoop, Indutiomarus, en Cingetorix: uit welke d'eene, teffens van Cefars en der keurbenden komste verflendigt, tot hem overkwam; verzeerende, *dat hy en alle de zynen hunne plicht zouden betrachten, noch van de vriendschap des Roomschen volke afwyken*; en openbaarde wat by de Treviren omging. Maar Indutiomarus verzamelde ruiters en voetenaaren: en verzond de genen, die door ouderdom in de wapenen niet konden zyn, om zich in 't Arduenner woud te verstoppen, 't geen zich in eene ongemeene langte, dwers door de landpalen der Treviren, van de rivier de Rhyn tot aan de landen der Rhemen uitstrekt, en begon zich ten oorlog te bereiden. Doch naderhand, toen veele Vorstelingen uit die Burgerye, en door den ommegang met Cinge-

to-

torix aangevoert, en door de komst van ons heir verschríkt, tot Cesar overkwamen, en in 't heimelyk wegens hun eige zaken van hem verzochten te spreken, dewyl zy de Burgerye geene hulpe konden toebrengen, zond Indutiomarus, vrezende, dat hy van yder mocht verlaten werden, Gezanten aan Cesar, die aanbrachten, *dat hy daarom zich van de zynen niet kon afscheiden, noch tot hem overkomen, op dat hy des te beter de Burgerye in plicht hield, noch het graauw, door 't wegschuipen van al den Adel, zich uit onvoorzichtigheit kwame te vergrypen : derhalve, dewyl de Burgerye in zyn macht was, wilde hy zelf, indien 't Cesar veroorloofde, by hem in 't legerbewaterp komen, en zyne, en der Burgerye fortuine aan zyn trouwe overgeven.*

Cesar, alhoewel hy bemerkte, uit wat oorzaak deze dingen voorgedragen wierden, en wat zaak hem van zyn voorgenoome besluit afschrikte, nochtans, om dat hy de zomer by de Treviren niet wilde slyten, na alles tot den Brittannischen oorlog vervaardigt te hebben, beval Indutiomarus met twe hondert Gyzelaars tot hem te komen. Na die aan te brengen, en onder dezelve zyn zoon, en alle zyne maagen, die hy by naame opgeroepen had, is Indutiomarus getroost, en verzocht in zyne plicht te volherden. Niet te min nochtans, hebbende de Vorstelingen der Treviren tot zich geroepen, vereenigde hyze, d'een voor d'ander na, met Cingetorix. En dat met te grooter yver, een-deels, dat hem bewust was, dat zyne verdiensten zulks waardig waren, anderdeels, om dat hy bemerkte van geen geringen nutte te wezen, dat zyne achtbaarheid onder de zynen te meer mocht gelden, wiens goede wille hem en den

Staate

Staate reeds geoffert was. Dit bedryf nam Indutius marus euvel op, vermits zyn gunst onder de zynen vermindert wierd: en hy, die reeds te voren den onzen een vyandelyk harte had toegedragen, ontfak door deze smart des te heviger. Deze dingen dus geschikt zynde, toog Cesar met de keurbenden naer de Itische haven; alwaar hy verstond, dat de veertig scheepen, dewelke in de Meldische haven gemaakt waren, verstroot door onweer, den loop niet hadden kunnen houden, en ter zelve plaatze, van waar zy afstaaken, te rug gedreven waren; met d'overige ter schipvaart bereit, en van alles wel voorzien te vinden. Daar kwam ook de ruitery van geheel Gallie byeen, ten getalle van vier duizent, en de Vorstelingen uit alle de Burgeryen, uit welke hy eenige weinige; welkers trouwe te hemwaart hy doorkeken had, besloot in Gallie te laten; de rest in plaatse van Gyzelaars met zich te voeren: om dat hy, als hy zelf niet by der hand was, de beroerte van Gallie vreesde.

Aldaar was ook teffens met alle d'anderen Dumnorix d'Æduen, van wien te voren van ons gesproken is. Dezen dacht hem voor al goed met zich te voeren, om dat zyne gratigheid naer nieuwigheden, begeerteter heerschappye, trots gemoed, en groote achtbaarheid onder de Gallen hem bekend was. Hier by kwam, dat Dumnorix reeds in de vergadering der Æduenen gezegt had, *dat hem de heerschappye der Burgerye van Cesar opgedragen wierd*: welke taal d'Æduenen euvel opnamen; hoewelze zulks noch weigeren, noch Gezanten, om dat te verbidden, tot Cesar zenden darden. Dit bestaan had Cesar uit zyne huiswaarden vernoomen.

Hy

Hy verzocht met veel bidden en smeeken; dat hy in Gallie mogt gelaten werden, eensdeels, om dat hy, ongewoon der schipvaart, voor de Zee vreesde; anderdeels, om dat zyne kerkplechzigheden hem zulks niet veroorloofden. Maar als hy zag, dat hem zulks hartnekkelyk geweigert, en alle hoope om dat te verwerven afgesneden wierd, begon hy de Vorstelingen van Gallie aan te zoeken, een voor een tot zichte roepen, en te vermaanen, zy zouden toch aan 't vaste land blyven. Niet zonder oorzaak, voegde hy daar by, op dat hyze schrik aanjoege, zou al den Adel uit Gallie vervoert werden: 't was Cefars besluit, al de genen, die hy in 't aanschouwen van Gallie niet dooden darde, in Brittannie overgevoert, door de kling te jagen. Eenige beloofde hy zyne trouwe, de rest nam hy den eed af, om met gemeen besluit de zaken aan te vatten. Dit alles wierd van veelen tot Cefar overgedragen. Hier van verwittigt, besloot Cefar, om dat hy den Burgerye der Æduenen een groote zucht toedroeg, Dumnorix, door welke middelen hy best konde, in te toomen, en schrik aan te jagen; want dewyl hy zyne uitzinnigheid van dag tot dag zag voortslaan, wilde hy daar in voorzien, op dat hy hem en 't Gemeene beste geen schade kon toebrengen. Derhalve omtrent vyfentwintig dagen op die plaats vertoevende, om dat de Noortweste wind de schipvaart verhinderde, die den meesten tyd des jaars in die plaatzen gewoon is door te blaazen; nam hy acht, dat Dumnorix zich in plicht hield, met teffens te bezorgen, dat alle zyne raadsagen hem bekend waren. Entlyk, bekwaam weer en wind bekomen hebbende, beval hy de soldaten, en de ruiters scheep te gaan. Maar

terwyl alle de gemoederen het even drok hadden, bestond Dumnorix met alle de ruiters der Æduenen van 't legerbewerp, buiten kennisse van Cesar, naer huis te rukken. Dit gebodschapt zynde, zond Cesar, met de reize te slaaken, en alle dingen aan een zyde te stellen, een groot deel der ruitery om hem t'achtervolgen, met bevel van hem te rug te slepen: zo hy gewelt pleegde, noch gehoorzaamde, te dooden. Want hy hiel voor vast dat een, die zyn bevel, tegenwoordig zynde, dorst verachten, zich niet zou kunnen intoomen om in zyn afzyn alle te darren onderstaan. Hy, achterhaalt, en te rug geroepen, bestond zich te verweeren, en de trouwe der zynen aan te roepen; dikwils schreeuwende, *hy was een vrye, en uit een vry land gebooren.* Maar zy, gelyk 't bevoelen was, omcingelden, en dooden hem; doch d'Ædueensche ruiters keerden alle tot Cesar te rug.

Na dit te volvoeren, Labienus met drie keurbenden, en twee duizent ruiters aan 't vaste land te laten, op dat hy de haven bewaarde, de graanhandel bezorgde, en wat 'er in Gallie ommeging in acht naame, en naar gelegentheid van tyd en zaake raadpleegde, ondernam hy zelf met vyf keurbenden, en een gelyk getal van ruiters, als hy aan 't vaste land gelaten had, met zons ondergang de reize: en met een labber Zuitwester koeltje voortsteevende, gaande omtrent middernacht de wind leggen, behield hy den loop niet: en zynde een tyd lang door de vloed voort gesleept, beschoude, toen 't dag wierd, Brittannie aan bakboort te leggen. Als 't gety nu weder den te rug loop nam, liet hy met aller macht aanroejen, op dat hy dat deel

deel van 't Eiland bekwaame, alwaar hy in den voorleeden zomer gezien had, dat men 't ge-
reeste kon aankomen. In welke zaak de ny-
verheid der soldaten zeer pryswaardig geweest
is, die met vrachtscheepen, en van zulk eene
zwaarte, door den arbeid van 't roejen nooit
achterweege te laten, den loop der lange schee-
pen evenaarden. Omtrent den middag geraak-
te hy met alle de scheepen aan Brittannie, zon-
der eenigen vyand op die plaats te zien. Want
zy hadden, als Cesar naderhand uit de gevangene-
nen verstond, alhoewel zy met een groote
macht daar vergadert waren, bedremmelt door
de meeninge der scheepen, die teffens met de
gemeene booten, en die vaartuigen, welke ee-
nige tot eigenen dienste gemaakt hadden, tot
over de achthondert gezien waren, uit schrik
de strand verlaten, en zich op de verhevenste
plaatzen begeven.

Cesar, na 't heir t'ontscheepen, en een be-
kwaame plaats voor 't leger uit te kiezen, ver-
stond daar uit de gevangenen, in welke plaats
de machten der vyanden gelegen waren; en heb-
bende tien regementen aan de zeekant gelaaten,
en aan drie hondert ruiters de toezicht der
scheepen bevoelen, trok ter derde waake naar
de vyanden; te minder bekommert voor de
scheepen, om dat hyze op eene weeke en ope-
ne strand ten anker liet leggen; en stelde Q. A-
trius over de hoede der scheepen tot Overste.
Hy zelf geduurende den nacht twalef mylen
omtrent voortgetrokken zynde, kreeg de mach-
ten der vyanden in 't gezicht. Zy, na de rui-
tery, en de strydswagenen naar de rivier te ruk-
ken, bestonden d'onzen van eene verhevene
plaats te stuiten, en slag te leveren. Van de

ruitery op de vlucht gedreven, begaven zy zich in de bosschen, nemende eene plaats in, ongemeen en door de natuur, en den arbeid gestrekt; welke plaats zy reeds te voren uit oorzaak van huizelyken oorlog, als 't toe scheen, vervaardigt hadden. Want door een groot getal boomen om verre te houwen, waren alle de toegangen gesloten. Zelden traden zy uit de bosschen ten stryde, om dat zy den onzen den intred binnen de sterkten beletten zouden. Maar de soldaten der zevende keurbende, hebbende eene schiltpad gemaakt, en d'aarde tot hun bescherming opgeworpen, grepen plaats, en dreven hen uit de bosschen, bekommende weinig wonden. Doch Cesar verbood de vluchtelingen ver na te jagen, en om dat hem de natuur der plaatze onbekent was, en, 't grootste deel des dags reeds voorby zynde, hy den overigen tyd aan 't versterken van 't leger wilde besteed hebben. 's Anderendaags zond hy heel vroeg de soldaten en ruiters, in drie hoopen verdeelt, ter onderneming uit, op dat zy, die gevloden waren, achtervolgt wierden. Zy reeds zo verre voortgetoogen, dat zy d'achtersten in 't gezicht kregen, kwamen de ruiters van Q. Atrius by Cesar, die boodschapten, *dat 's nachts te voren, door 't ontstaan van een zwaar onweer, byna alle de schepen beschadigt, en tegen strand gebonst waren; dewyl noch ankers noch touwen tegenhouden, noch schippers en stierluiden 't geweld van 't onweer konden voorkomen; zo dat de schepen, in den loop tegens den anderen gerukt, groote schade geleden hadden.* Hier van kennisse bekomen hebbende, riep Cesar de keurbenden en de ruitery te rug, met bevel van den marsch niet voort te zetten

Hy

Hy zelfkeerde terug naar de ſcheepen , en beſchoude daar byna met zyne oogen, als hem door booden en brieven verſtendigt was; want omtrent veertig ſcheepen waren t'eenemaal weg, noch d'overige zag men, dan met grooten arbeid, te herſtellen. Hy koos derhalve uit de keurbenden de timmerluiden, en beval andere van 't vaſte land te halen. Aan Labienus ſchreef hy, dat hy met de keurbenden, welke by hem waren, zo veele ſcheepen zou bouwen, als 't hem mogelijk was. Hy zelf daarentuſſchen, alhoewel de zaak groote moeite en arbeid in had, deed alle de ſcheepen op 't ſtrand rukken, en voegde ze met het legerbewerp door eene verſchansing aan een. Om dit uit te voeren was hy omtrent tien dagen bezig, noch hielden zelfs des nachts de ſoldaten van den arbeid op.

De ſcheepen op ſtrand gerukt, en 't legerbewerp wel verſterkt zynde, liet hy dezelve machten, als te voeren, tot onderſtand voor de ſcheepen. Hy zelf rukte weer derwaarts, van waar hy gekomen was. Toen hy daar aankwam, waren reeds groote machten van Britanniers van overal op die plaats vergadert. Het opperbevel des ryks en des oorlogs was met gemeenen raade aan Caſſivellaunus opgedragen, wiens landpalen een rivier van d'aan zee gelegene Burgeryen afſcheid, die de Theems genoemd werd, omtrent tachtig duizent ſchreden van de zee. Hy had in voorige tyden met d'overige Burgeryen eenen geſtadigen oorlog gevoert; maar was hem nu van de Britanniers, door onze overkomiſt bedremmelt, de heerſchappye en 't ganſche beſlag des oorlogs opgeoffert. Het binnenſte deel van Britannie word van de genen bewoont, die voorgeven van alle gehéugeniffe af in dat eiland gebooren te zyn.

De zeekant van de geenen, die, of om te rooven, of om den oorlog te voeren, uit Belgium overgestapt waren, die meest al met die namen der burgeryen genoemd werden, uit welke zy gesprooten, daar gekomen, en na gedaane oorlog daar gebleven zyn, en de landen begosten te bouwen. Het krielt 'er van menschen; en zyn daar veele wooningen, de Gallische byna in alle deelen gelyk: en is het klein vee daar in overvloed. Zy gebruiken of koper, of yzere platen, tot zeker gewicht gebracht, voor geld. Daar groeit binnens'lands Tin, aan de zeekusten Yzer; doch is d'overvloed daar van niet groot. 't Koper, daar gebruykelyk, wert van buiten ingebracht. Houtstoffs van allerlei soort, als in Gallie, is daar, behalve Beuken en Dennen. Eene Haaze, Hinne, of Gans te nuttigen achten zy ongeoorlooft; nochtans fokken zy die aan, om zich daar mee te verlustigen. De landen zyn gematigder dan in Gallie, en is de koude daar zo groot niet. 't Eyland is van natuure driehoekig, waar van d'eene zyde tegen Gallie is: en is d'eene hoek dezer zyde, welke tegen over Cantium uitsteekt, alwaar de schepen uit Gallie aankomen, tegen 't Oosten gelegen; d'andere ziet tegen 't Zuiden uit. Deze zyde strekt zich uit omtrent de vyfhondert mylen. d'Andere wend zich naer Hispanie, en 't Westen. Hier over is Hibernie gelegen, 't welk, zo men acht, de helft kleinder dan Britannie is: doch d'overvaart eene gelyke verte, alsze uit Gallie naar Britannie is. Omtrent middenweegs leit een eyland, 't welk Mona genoemd werd. Een groot getal kleinder eilanden acht men daarenboven daar omtrent te leggen: van welke veele geschreeven hebben, dat

dat daar dertig aaneenvolgende dagen in de winter nacht is. Wy bevonden niet door onderzoekinge, maar zaagen door zekere watermaaten, dat de nachten korter waren, dan op 't vaste land. De langte dezer zyde, zo zy meenen, is zeven hondert mylen. De derde is tegen 't Noorden, waar tegen over geenig land leit; doch de hoek dezer zyde ziet allermeeft naer Germanie uit. Deze achtmen in langte achthondert mylen te wezen. Zo dat het eiland in den omtrek twee duizent mylen is. Van deze alle zyn d'allerbeleeftten, die Cantium bewoonen: welkers landschap geheel aan zee leit, noch verscheelen zy veel van de Gallen in gewoonte. Die dieper in 't land wonen, zaayen meestendeel geen kooru: maar leven by melk en vlees, en kleeden zich met vellen. Alle de Britanniers bestryken zich ook met geelle verf, welk daar na in 't blaauw verandert, gevende henlieden een schrikkelyker gedaante in den oorlog. Zy dragen lang hair, en scheeren alle de deelen van 't lichchaam, behalve 't hooft en de bovenste lip. Met hun tien en of twaalfven hebben zy de vrouwen onder zich gemeen, en allermeeft de broeders met de broeders, en de vaders met de kinderen. Doch de kinderen, die daar uit gebooren werden, behooren den geenentoe, die de vrouw, noch maagd zynde, eerst getrouwt heeft.

De ruiters en koesvechters der vyanden sloegen dapper met onze ruitery op den marsch; zo nochtans, dat d'onzen in alle deelen boven stonden, en dezelve naar de bosschen en heuvelen te rug dreven. Doch zy verlooru, na veel te dooden, door te gratiglyk hen te vervolgen, eenigen uit de hunnen. Maar zy, latende

wat tyds tusschen beide verloopen, storteden zich in allerhaast uit de bosschen op onze onvoorziende en met het versterken der legerplaatze in arbeid zynde soldaten; en toonden door geweld op de geenen te doen, die voor 't leger op schildwacht stonden, dat de sryd hen ter harte gong. Na twe regementen tot onderstand van Cesar te zenden, en met deze de voortreffelykste van twe keurbenden, braaken zy, door die een luttel van den andere geschaart te zien, en onder zich vast te stellen, dat d'onzen door een nieuwe wyze van sryden bedremmelt waren, met een groote stoutmoedigheid dwars door d'onzen heen, en kwamen gelukkiglyk by de hunnen. Ten zelve dage is de Krygskornel Q. Laberius Durus gebleven. Na 'tzenden van meerder regementen wierden zy te rug gedreven. In dit heele gevecht, dewyl 't onder d'oogen van allen, en 't legerbewerp verricht wierd, is bemerkt, dat d'onzen, wegens de zwaarte der wapenen, door noch de wykers te kunnen vervolgen, noch van de tekenen te darren afwyken, niet wel toegerust waren tegen zodanigen soort van vyand. Ook sryden de ruyters met groot gevaar, overmits zy dikwils met voordacht wyken; en als zy d'onzen een weinig van de keurbenden afgelokt hebben, van de sryd-koetzen springen, en te voet met ongelyke party vechten. En bracht het gevecht der ruiters den wykers en vervolgers een en het zelve gevaar toe. Want hier toe komen zy nimmer dik getropt, maar dun en ydel, en vechten met een groote tusschenruimte, hebbende hunne wachten zo gestelt, dat d'een den andere onderfangt, en de verschen en onbeplukten den vermoeiden ter hulpe komen.

's Ande-

's Anderendaags stonden de vyanden verre van 't leger op de heuvelen geschaart, en ver-
toonden zich met weinige teffens, noch lok-
ten met zulk een drift, als daags te voren, on-
ze ruiteren ten stryde. Maar op den middag;
toen Cesar drie keurbenden, en al de ruitery
met den Stedehouder C. Trebonius om voeder
uitzond, runden zy zo schieelyk van alle oor-
den op de voederhaalders in, zo dat zy noch
van de tekenen, noch van de keurbenden afhiel-
den. d'Onzen, na heftelyk tegen hen in te
vallen, dreven ze te rug, noch maakten de rui-
ters een einde van 't vervolgen, zo lang zy tot
onderstand de keurbenden achter zich zaagen,
en wierpen de wegsnellende vyanden overhoop:
en hebbende een groot getal der zelve verslagen,
gaven zy de rest noch tyd van te staan, noch
om uit de strydkoetzen te voet te springen.
Na deze vlucht zyn aanstonds de bystanders,
welke van alle oorden daar te zaam gerukt wa-
ren, vertrokken; noch hebben na dien tyd de
vyanden met alle hunnelmachten tegen ons ge-
streden. Cesar, hun besluit bemerkende, voer-
de 't heir aan de rivier de Theems, in de land-
paalen van Cassivellaunus; om dat de rivier op
een eenige plaats te voet, en dat bezwarelyk
genoeg, kon doorgewaad werden. Toen hy
daar kwam, bemerkte hy, dat d'oever aan
d'overzyde der rivier met groote machten van
vyanden geschaart stond. d'Oever zelf was met
scherpe ingeheide palen gesterkt: en waren 'er
diergelyke soort onder 't water geklonken, die
door de stroom bedekt wierden. Deze dingen
van de gevangenen en overlopers verstaen zyn-
de, beval Cesar, na de ruitery voor af te zenden, de
keurbenden hem aanstonds te volgen. En tra-

den de soldaten met zulk een snelheid, en geweld door, hoewel zy 't hoofd slechts ter stroom uitstaaken, dat de vyanden den aanval der keurbenden en der ruiteren niet konden wederstaan, den oever verlieten, en zich op de vlucht begaven. Cassivellaunus, hebbende, als wy boven vertoont hebben, alle hoope van verschil ter nêr gelegd, de grootste machten verzonden, en omtrent vier duizent koetsvechters gehouden, nam acht op onzen marsch; en verschool zich, door een luttel van den weg te wyken, in niet wel toegankbare plaatzen en bosschen: en in die landschappen, waar door hy verstond, dat wy den marsch zouden nemen: 't vee en de menschen dreef hy uit de velden ter bosschen in: en als onze ruitery zich wat te stout, om te plonderen, door d'akkers verspeiden, zond hy 'er de koetsvechters, wien alle weegen en toepaden bekend wareu, uit de bosschen op in; en hield met groot gevaar onzer ruiteren tegen ons uit; en verhinderde door deze vrees zich verder uit te spreiden. Des vond Cesar geraden niemand te veroorloven zich van de drift der keurbenden af te zonderen, en dat men den last om op den marsen het land te verwoesten, de huizen in asse te leggen, zo veel men immer kon, den keurbendelingen zou overlaten. Ondertusschen zonden de Trinobanten, byna de sterkste Burgerye dier landschappen, waar uit de jongeling Mandubratius, Cesars trouwe opvolgende, tot hem in Gallie overgekomen was, wiens vader Imanuentius over die Burgerye 't oppergebied had gevoert, en van Cassivellaunus was omgebracht, hy zelf door de vlucht de dood vermyd had, Gezanten aan Cesar: en beloofden zy *zich aan hem over*

over te geven, en zyne beveelen te gehoorzamen : en verzochten , by zou toch Mandubratius voor 't geweld van Cassivellaunus beschermen, tot de Burgerye te rug zenden, en weder in 't gebied, 't geen hem toekwam, bevestigen. Cesar eischte van deze veertig Gyzelaars, en graan voor 't heir : en zond Mandubratius tot hen. 't Bevoolene werd aanstonds nagekomen: 't gezette getal Gyzelaars, en 't graan zondenze. Nade Trinobanten te handhavenen, en van alle overlast der soldaten te bevryden, gaven zich de Cenimagnen, Segontiacen, Ancaliten, Bibrocen, Cassien, door Gezanten te zenden, aan Cesar over. Van dewelke hy vernam, dat niet verre van daar de stad van Cassivellaunus was, gesterkt door bosschen en moerasschen, waar in een groot getal van menschen en klein vee was te zamen gekomen. Want de Brittaners noemen een stad, als zy dichte bosschen met wal en gracht gesterkt hebben, alwaar zy, om den inval der vyanden t'ontvlieden, gewoon zyn t'zamen te komen. Derwaarts rukte hy met de keurbenden : vond de plaats wonderlyk door de natuur en kunst gesterkt : nochtans besloot hyze aan twe oorden te bestormen. De vyanden, een luttel vertoevende, stonden 't geweld onzer soldaten niet uit, en wierpen zich aan een ander oord van de stad af. Daar is een groot getal van klein vee gevonden : en veelen zyn 'er in de vlucht gegreepen, en ter neer gemaakt. Terwyl dit in deze plaatzen verricht wierd, zond Cassivellaunus boden naer Cantium, 't welk wy boven vertoont hebben aan de zeekant te leggen, wier landen vier Koningen beheersten, Cingetorix, Carnilius, Taximagulus, Segonax : henlieden gebod hy, datze,

ze, na alle de machten by een te rukken, 't scheepsleger onvoorziens zouden overvallen, en bestormen. Als deze tot het legerbewaterp gekomen waren hebben d'onzen, na een uitval te doen, veelen derzelve ter neêr te maken, en ook Lugotorix, een adelyk Overste, gevangen te nemen, de hunnen behouden te rug geleit.

Cassivellaunus, tyding van dezen slyd bekomen hebbende, en teffens de schade overwegende, welke hy geleden had, hoe zeer zyne landen verwoest waren, en voornamentlyk door der afval der steden ontroert, zond door Comius den Atrabater zyne Gezanten wegens overgave aan Cesar. Cesar, dewyl hy, om de schielyke opstuivingen van Gallie, beslooten had in 't vaste land t'overwinteren, noch dat 'er veel zomer meer overig was, die hy bemerkte haast te zullen verloopen, eischte Gyzelaars: en stelde hun voor hoe veel schatting Brittannie's jaarlyks den Roomschen volke zou opbrengen. Hy verbood en beval noch Cassivellaunus noch Mandubratius, noch de Trinobanten te beschadigen. Gyzelaars bekomen hebbende, voerde hy 't heir te rug naar de zee, en vond de scheepen herbouwt. De zelve te water gebracht zynde, besloot hy, en omdat hy zo groot een getal van gevangenen had, en overmits door 't onweer eenige scheepen bedorven waren, 't heir in twee tochten over te voeren. En is dit zo gelukkig uitgevallen, dat uit zo groot een getal van scheepen, op zo veele vaarten, noch van dit, noch van 't voorgange jaar, niet een eenig schip, 't welk soldaten in had, te gronde ging. Maar uit de vaartuigen, welke ledig van 't vaste land tot hem gezonden wierden, en op d'eerste overvaart de soldaten te lande zouden zet-

zetten, en welke naderhand Labienus daar had laten aanbouwen, eifchte hy 'er niet meer dan ten getalle van zefftig, d'overige wierden byna alle verworpen. Als hy op de zelve een tydlang te vergeefs gewacht hadde, werd hy genootzaakt, op dat hy door den tyd van 't jaar van d'overvaart niet verfteken wierde, dewyl d'even-gelykheid van dag en nacht op handen was, de foldaten zeer nauw in de fcheepen te ftouwen: en hebbende een groote kalmte bekomen, ftak in den beginne der tweede waake af, landemet den dag, en bracht alle de fcheepen behouden over.

De fcheepen op 't land gevoert, en de vergadering der Gallen te Samarobriua voleind hebbende, is hy, om dat het graan in dat jaar in Gallie, wegens de droogte, niet wel geflaagt was, genoodzaakt geweest 't heir op een andere wyze, dan de voorgange jaren, in verwintering te leggen, en de keurbenden in veele Burgeryen te verdeelen: uit dewelke hy eene aan den Stedehouder C. Fabius gaf om tot de Morinen te voeren; d'andere tot de Nervien aan Q. Ciceró: de derde tot d' Effuen aan L. Roscius: de vierde beval hy by de Rhemen met T. Labienus, in d'omlanden der Trevieren, t'overwinteren. Drie plaatfte hy in Belgium. Hier over gaf hy den Ontfanger M. Craffus, en L. Munacius Plancus, en C. Trebonius, Stedehouders, 't oppergebied. De eene keurbende, welke hy 't allerlaaft over de Padus befchreven had, en vyf regementen zond hy tot d'Eburonen, welkers voorftaamfte landen tuffchen Maas en Rhyn leggen, en onder de heerschappye van Ambiorix en Cativulcus ftonden. Over deze foldaten beval hy Q. Titu-

turius Sabinus, L. Aurunculejus, Stedehouders, te gebieden. Na de keurbenden op deze wyze te verdeelen, achte hy zich genoegzaam, tegen d'armoede van 't graan voorzien te hebben. En nochtans wierden de winterquartieren van alle deze keurbenden (behalve een, welke hy aan L. Roscius, om in een zeer vreedzaam en geruft land te voeren, gegeven had) binnen de hondert mylen beslooten. Hy zelf ondertusschen besloot zo lang in Gallie te vertoeven, tot dat hem bewust zou zyn, dat de keurbenden geplaatst, en de winterquartieren gesterkt waren. Daar was by de Carnuten eene Tasgetius van grooten huize gebooren; wiens voorouderen 't gebied in hunne burgerye bekomen hadden. Hem had Cesar, wegens zyne deugd, en gediensfigheid tegen hem, mits hy in alle d'oorlogen zynen zonderlingen dienst gebruikt had, in de plaats zyne voorouderen herstelt. Nu in 't derde jaar zyner regeeringe hadden zyne vyanden, opgeroeit door veele uit de Burgerye, hem opentlyk vermoord. Dit werd aan Cesar overgebracht. Hy, duchtende, vermits 't eene zaak van grooten gevolge was, of niet de Burgerye door d'ophitzing van deze tot afval mocht bewogen werden, beval L. Plancus met de keurbende uit Belgium in allerhaast naar de Carnuten te rukken, en daar te verwinteren; en na de moordenaars van Tasgetius uitgevorst te hebben, hem die gevankelyk toe te zenden. Ondertusschen kreeg hy kundschap van alle de Stedehouders, en Ontfangers, door welke hy de keurbenden overgevoert had, datze in de verwinteringen gekomen waren, en de plaats van winterquartier gesterkt hadden.

Omtrent vyftien dagen daar na, dat men
in

in't winterkwartier gekomen was, is'er schielyk door Ambiorix en Cativulcus een begin van oproer en afval verwekt: die, als men de landpalen hunner gebied naderde, zich aanstonds by Sabinus en Cotta voegden, graan ter winterkwartie aanvoerden, en nu, opgeruit door boden van Indutiomarus den Trevier, de hunnen tot oproer verzocht hadden; waar op zy, na schielyk de houthaalterst'overvallen, 't leger met eene groote macht bestormen kwamen. Als d'onzen in allerhaast de wapens greepen, en op 't bolwerk klommen, met teffens uit een oord de Hispanische ruiters te zenden, die in den stryd te paarde boven stonden, dreeven zy, in zo eene wanhoopige zaak, hunne vyanden van de bestorming te rug. Toen schreeuden zy naar hunne wyze, *men zou toch eenigen uit d'onzen ter zamenpraak naar buiten zenden: zy hadden dingen, de gemeene zaak belangende, voor te stellen, waar door zy hoopten, dat de geschillen konden ter neer gelegd werden.*

Men zond aan hen ter zamenpraak C. Arpinuis Roomsch Ridder, gemeenzame vriend van Q. Titurius, en zekere Q. Junius uit Hispanie die reeds te voren door eene bezending van Cesar tot Ambiorix gewoon was over en weer te gaan: tegen welke Ambiorix in dezer voegeredeneerde. *Hem stond niet t'ontkennen, door ze veele genotene weldaden, grotelyks aan Cesar verplicht te zyn. Door hem was hy van de schattingen, gewoon den nabuurige Atvaticen te betaalen, ontheven. Hem was zyn zoon, en broeders zoon van Cesar te rug ten zynen huize gezonden, die d'Atvaticen, onder 't getal der Gyzelaars toegeschikt, by henlieden in slavernye*

vernyc en ketenen behielden. Zy wilden echter begrypen, dat de bestorming van 't leger niet door zynen raade en wille, maar door dwang der burgerye was geschiet: dewyl zyn heerschappye dandag was, dat de gemeente geen minder macht over hem, dan hy over de gemeente had. Maar was deze oorzaak des oorlogs den Burgerye te wyten, mits die de schielyke zamenzwering der Gallen niet had kunnen stuiten. Dit konde hy lichtelyk uit zyn geringe macht bewyzen; dewyl hy niet zo onkundig der dingen was, van te waanen, dat hy met zyne machten 't Roomsche volk zou kunnen overwinnen. Maar was 'et van Gallie een gemeen besluit, alle de winterquartieren van Cesar te bestormen, en dit de bestemde dag, op dat d'eene keurbende den andere niet zou kunnen te hulp komen. Niet lichtelyk was dit de Gallen den Gallen te weigeren; voornamentlyk als wegens de herkryging der gemeene vryheid 't Raadbericht gezien wierdt. Hem aangaande, hy had voor de zucht ten vaderlande ten volle voldaan, doch van nu af wilde hy acht op zyn plicht nemen. Hy vermaande Cesar voor de weldaden, bad Titurius wegens de gemeene berberging, hy wilde doch zyne en der soldaten behoudenisse in acht nemen. Eengroote gebuurde macht van Germaanen stont den Rhyt overstappen, en binnen twee dagen daar te zyn. In hun bedenken gaf hy 't, of 't niet goed zou zyn de soldaten ter winterquartiere uit te leiden, eer de gebeuren zulks gewaar wierden, en die of by Cicero, of by Labienus te voeren, waar van d'eene omtrent vyftig mylen, d'andere een weinig minder van daar lag. Hy beloofde en verzekerde by eeden hen eenen vryen doorgang door zyne landen te zullen geven; dewyl hy daar door,

door, en zyne ingezetenen zou voordeel doen, door hen van de winterlegering t'ontlasten, en Cesar voor zyne weldaden dankbaarheid betoonen. Na 't voeren dezer reden scheide Ambiorix. C. Arpinus en Junius droegen, 't geen zy gehoord hadden, den Stedehouderen over.

Zy, door zo schielyk een zaak bedremmelt, oordeelden, schoon deze waarschuwing van den vyand kwam, die niet te moeten in den wind slaan: en wierd de vertzaagtheid te grooter, dewyl zy nauwelyks geloven konden, dat die onadelyke en geringe Burgerye der Eburonen uit eigenen wille den Roomschen volke den oorlog zou darren aandoen. Derhalve brachten zy de zaak in de vergadering; en rees 'er onder hun een groote twist. L. Aurunculejus, en veele Krygskornellen, en Hondertmannen der eerste ordenen, oordeelden, dat men niets, des aangaande, moest by der hand vatten, noch zonder Cesars bevel ter winterquartiere uitstappen. Zy vertoonden, dat met een gesterkt legerbewerp de grootste macht der Germaanen, hoe geweldig ook, kon gestuit werden. Getuige was de zaak zelve, dewyl zy 't eerste geweld der vyanden, met veelen daarenboven te verwonden, zo mannelyk gestuit hadden. 't Graan drukte hun niet. Ondertusschen kon en uit het naastgelegene winterquartier, en van Cesar hulpe toebracht werden. Entlyk, wat was onstantastiger en schandelyker dan, wegens de hoogste zaken, op 't aanraaden eenes vyands, te besluiten? Hier tegen schreeude Titurius, 't zou dan te laat zyn, wanneer grooter machten der vyanden, vereenigt met de Germaanen, byeen gekomen waren; of als men iet bitters uit de naaste winterquartieren had bekomen. Ce-
K
sar

*sar was, zyns oordeels, naar Italie verreift: noch zouden anders de Carnuten besluit genomen hebben Tasgetius te vermoorden, noch d'Eburonen, zo hy by der hand was, met zo groot eene kleinachting van ons, tot het legerbewaterp gekomen zyn. Niet op den raad des vyands, maar op de zaak, zag hy. Zy waren omtrent den Rbyn. 't Smarte den Germaanen bitter de dood van Ariovistus, en onze vorige overwinningen. Gallie blaakte van zich, na zo veele geleedene wederwaardigheden, en 't uitblussen der voorige krygsglorie, onder de heerschappye des Roomschen volkegebracht te zien. Entlyk, wie kan 't zich in 't hooft brengen, dat Ambiorix, zonder voorweten van zaken, tot dusdanigen raad overskapt? Ter wederzyde is zyn raad veilig: zo 'er niets wrangs op handen is, met geenig gevaar zal men tot de naastgelegene keurbende komen; zo geheel Gallie met de Germaanen overeenstemt, d'eenige behoudnisse zal in de snelheid gelegen zyn. Maar wat uitslag staat van 't besluit van Cotta, en der genen, die met hem overeenstemmen, te wachten? waar in niet alleen het tegenwoordige gevaar, maar zekerlyk, na een lange belegering, de hongersnood zal te vreezen wezen. Onder dit hardebollen van wederzyde riep Sabinus, als hy van Cotta, en van de voornaamste Hopmannen heftig tegen gesproken wierd, *Wint het dan, indien gy 't zo verstaat; en dat met zo luider stemme, dat 'et een groot deel van de soldaten hoorden: ik ben de geene niet; voer hy voort, die 't allermeeft van u allen voor 't gevaar des doods zal vreezen: deze zullen 't wys worden, en, zo hen iets gevaarlyks overkomt, rekenschap van u eischen: die zich,**

zo gy 't slechts veroorlooft , op morgen met het naastgelegene winterleger zullen vereenigen , en met d'anderen gelyke zwaarigheden uitstaan : en niet als verworpenen en wytverzondenen van d'overigen , of door 't yzer , of door den honger omkomen. Hier op stond men uit de vergadering op ; zy omhelsden malkanderen , en baden , zy zonden toch door hun verschil en styfdringentheid de zaak tot het uiterste gevaar niet brengen : noch leed de zaak zwaarigheid , 't zy men bleef , 't zy men uittrok , zo zy slechts van een besluit , van een gevoelen waren : daar ze , daarentegen , door tweedracht 't uiterste bederf voorzagen. De zaak wierd met over en weer te hardebollen tot midder nacht voortgezet. Entlyk gaf Cotta , bewogen , de hand , en dreef de zinuïting van Sabinus boven. Daar wierd uitgesproken , *men zou met het eerste licht trekken*. 't Overige deel van den nacht wierd met waken gesleeten , mits yder soldaat onder 't zyne zou rondkyken , want hy met zich kon dragen , wat hy uit het gereetschap van 't winterleger zou genoodzaakt zyn daar te laten. Alles wierd verdicht , waarom zonder gevaar daar niet te blyven was , en dat door de zwakheid der soldaten , en 't geduurig waaken , 't gevaar zou aangroejen.

Met het doorbreken van den dag trokken zy zo ter winterquartiere uit , als of deze raad niet (want d'een maakte het den anderen diets) van den vyand , maar van den besten vriend Ambiorix was gegeven , met eene overlange drift , en veele legerpakken. Maar de vyanden , als zy daar na uit het nachtgerucht en 't waaken het uittrekken der onzen beslooten , wachten , na zich aan twe parthyen , ter verstriking , in

de bosschen te versteeken, omtrent twee mylen van daar, de komst der Romeinen af: en, toen 't grootste deel der drift zich in een groot dal had begeven, vertoonden zy zich onvoorziens aan wederzyde van 't zelve dal; en bestonden d'achtersten te drukken, en de voorsten 't opklimmen te beletten, en tegen d'onzen op d'allerongeleegenste plaats den stryd t'ontginnen. Toen entlyk Titurius, als een die niets te voren voorzien had, aan 't zidderen, aan 't heen en weer trentelen, en de regementen in order te stellen; nochtans dit met zo groot eene vrees, als of hem alles scheen t'ontbreken: dat gemeenlyk den genen plach te gebeuren, die, als het op den knyprok aankomt, genoodzaakt werden raad te nemen. Maar Cotta, die wel gedacht had, dat dit op den weg zou kunnen gebeuren, en om de zelfde reden geen bewerker van den uyttocht geweest was, liet geenig ding ten gemeenen welwezen achterweegen, en vervulde in 't aanspreken en vermanen der soldaten de plicht eenes Veldheers, en in 't stryden het ampt eenes foldaats. En overmits zy, om de langte der drift, niet lichtelyk alles door hen konden bestellen, noch, wat op yder plaatze oórbaar was, voorzien; deeden zy aankondigen, *dat men de legerpakken verlaten, en bols-gewyze zich stellen zou.* Welke raad, alhoewelze in zodanigen voorval niet is te berispen, nochtans toen van kwaden gevolge was. Wantze blufte in onze soldaten de hoop uit; en ontvonkte de vyanden des te heviger om te stryden; om dat dit niet zonder de grootste vrees, en vertwyffeling scheen gedaan te werden. Hier kwam daarenboven noch by, 't geen noodwendig stond te gebeuren, dat; als de soldaten van
overal

overal van de tekenen weeken; en yder, 't geen hy 't waardigste had, van de bagagie zou haalen, en in allerhaast byeen rukken, alles met schreeuwen en schreien vervult wierd. Maar den Barbaren ontbrak geene voorzichtigheid. Want hunne Oversten bevallen door de geheele spits uit te roepen, *dat niemand van zyn plaats te wyken had: hen kwam de buit toe; en zou alles, wat de Romeinen achtergelaten hadden, voor hen bewaart werden. Zy zouden daarom gedenken, dat alles in d'overwinning gelegen was.*

D'onzen waren en in dapperheid, en in getalle even sterk: en alhoewel zy en van den Overste, en van de fortuin verlaten scheenen, nochtans stelden zy al de hoop der behoudenis in de dapperheid; en, zo dikwils eenige troep op trad, sneuvelde aan dat oord een groot getal van vyanden. Dit bemerkt zynde, beval Ambiorix uit te roepen, *zy zouden de schichten van verre werpen, noch zo naby komen: en, als de Romeinen aan eenig oord geweld deden, wyken: door de lichteheid der wapenen, en dagelyksche oeffening kon hen geen schade toegebracht werden: daarentegen zouden zy zich op de genen storten, die tot de tekenen te rug traaden.* Door welk bevel van hen op 't zorgvuldigste in acht te neemen, als eenig regiment ter bolle uittrad, en geweld deed, vlooden de vyanden op 't allerschichtigste te rugge. Wederom, als zy tot de plaats, van waar zy uitgetreden waren, begosten te herkeeren, wierden zy, en van de genen, die geweeken waren, en van de genen, die daar naast aan stonden, omcingelt: wilden zy nochtans stand houden, geen plaats ter dapperheid werd overgelaten, noch was 't hen mogelyk, door zo

groot een meenigte ineengedrukt , de ſchichten te vermyden. Zy ſtonden nochtans , ſchoon zy zo veele wederwaardigheden onderworpen waren , zo veele wonden bekomen hadden , als palen ; noch begingen iets , na een groot gedeelte van den dag zo over te brengen (want daar wierd van den vroegen morgen tot d'achtſte uure geſtreden) 't geen hunner onwaardig was. Toen wierd de dye ter wederzyde van T. Balventius , die 's jaars te voren d'eerſte pyl gevoert had , een dapper man , en van groot aanzien , met een werpfchicht doorreegen. Quintus Lucanius van de zelfde order , dapperlyk ſtrydende , als hy zynen omcingelden zoon te hulpe vloog , gedood. L. Cotta Stedehouder , alle de regementen en gelederen eenen moed inſprekende , met een ſlinger door zyn mond gekweſt. T. Titurius , door deze dingen ontſtelt , en ziende van verre Ambiorix de zynen aanroopen , zond zynen tollk Cn. Pompejus naar hem toe , met verzoek , *hy wilde toch hem , en zyne ſoldaten ſpaaren.* Hy , aangeſprooken , antwoorde : *wilde hy in mondgemeenſchap met hem komen , 't was hem geoorlooft ; hy hoopte van de meenigte te kunnen verwerven , dat tot behoudeniffe der ſoldaten zou dienen ; hy zelf zou in geen en deele beledigt werden , en ſtelde hy daar voor zyne trouwe te pande.* Hy overlei met den gekweſten Cotta , *of hem niet oorbaar ſcheen , dat zy 't gevecht ſlaakten , en teffens met Ambiorix in mondgemeenſchap traden : hy hoopte en zyne , en der ſoldaten behoudenis van hem te kunnen verwerven.* Cotta weigerde zich tot eenen gewapenden vyand te begeven , en bleef daar by. Sabinus echter beval de Krygskornellen , die hy noch tegenwoordig by zich had ,

had, en de Hondertmannen der eerste ordenen, hem te volgen: en als hy naby Ambiorix gekomen was, werd hem belast de wapenen af te leggen: en beval hy den zynen, dat zy zulks doen zouden. Ondertusschen, toenze wegens de voorwaarden met den anderen handelden, en Ambiorix de reden met voordacht wat langer uitrekte, wierd hy, zynde allenskens omcingelt, gedood.

Alstoen schreeudenze, naar hunne wyze, de verwinning uit, en hieven een geschrei aan; en, hebbende eenen aanval tegen d'onzen gedaan, verbraaken de gelederen. Daar wierd L. Cotta, al vechtende, omgebracht met het grootste gedeelte der soldaten. d'Overige borgen zich in 't legerbewerp, waar uit zy getoogen waren. Uit welke L. Petrosidius, Arentdrig, als hy van een groote meenigte van vyanden gedrukt wierd, den Arent over de wal wierp. Hy zelf, mannelyk voor 't legerbewerp srydende, wierd gedood. d'Anderen stonden bezwaarlyk de beflorming tot den nacht uit; en doorstaaken alle des nachts zich zelve tot een toe, door aan de behoudenis te wanhopen. Weinigen, den sryd ontsloopen, kwamen langs onzekere weegen door bosschen by den Stedehouder T. Labienus in 't winterquartier, en verstendigden hem van 't geen 'er gebeurt was. Ambiorix, verrukt door deze verwinning, toog aanstonds met de ruitery tot d'Atvaticen, die gebuuren zyner heerschappye waren: noch liet hy dag nog nagt voorby gaan; en beval het voetvolk hem te volgen. De zaak vertoont, en d'Atvaticen opgeruit hebbende, kwam hy ten volgenden dage by de Nervien: en verzocht, zy zouden *toch de gelegentheid van zich*

voor eenwig vry te maken, en aan de Romeinen, wegens die overlasten, welke zy geleden hadden, wraak t'oeffenen, niet laten voorby slippen: daar waren reeds twee Stedehouders door de kling gesprongen, en een groot deel van 't heir gesneuveld; 't had luttel arbeids in, de gedrukte keurbende, die met Cicero overwinterde, in allerhaast van kant te helpen: en bood hy zich, om dit uit te voeren, tot helper aan. Lichtelyk bewoog hy met deeze rede de Nervien. Derhalve, naaustonds boden naer de Centronen, Grudien, Levacen, Pleumosien, en Gordunen af te vaardigen, die alle onder hun heerschappye zyn, vergarderden zy zo groote machten, als zy konden; en vloogen naer 't winterquartier van Cicero, wien de maare van Titurius dood noch niet ter ooren was gekomen. Hier gebeurde ook, 't geen nootwendig volgen moest, dat eenige soldaten, die om hout en vestingstof in de bosschen gegaan waren, door de schielijke komst der ruiteren onderschept wierden. Deze omslooten zynde, bestonden d'Eburonen, Atvaticen, Nervien, en alle hunne bondgenoten en volgelingen met een groote macht de keurbende te bestormen. d'Onzen runden in allerhaast tot dewapenen; en klommen ter bolwerk op. Bezwaarlyk is ten dien dage wederstand geboden, om dat de vyanden alle hoop in de snelheid stelden, en vertrouden datze altoos, door de voorgaande victory te bekomen, zouden verwinnaars wezen.

Van Cicero wierden aanstonds brieven aan Cesar gezonden, met groote vereeringen uit te looven, indien zy ze overbrachten. Door alle de weegen te bezetten, wierden de gezondenen gegreepen. 's Nachts wierd van de houtstoffe, welke

welke zy ter verfterking bygebracht hadden, hondert en twintig toorens opgeregt; en alles, wat aan 't werk fcheen te gebreeken, voltoit. De vyanden, daags daar aan veel groter machten by een verzamelt hebbende, beftormden 't leger, en vulden de gracht. Van d'onzen wierden zy op de zelfde wyze, als daags te voren, afgewezen. 't Zelve gebeurde hier na op de volgende dagen. Niet de minfte tyd des nachts wierd d'arbeid geftaakt: noch aan de zieken, noch aan de gekweften verlof van rust gegeven. Alles wat tot de beftorming van daags daar aan van noden was, vervaardigden zy by nacht. Veele gebrande ftaaken, een groot getal van muurpylen wierden gereet gemaakt, de toorens bezoldert: fpijsen, en omme loopen met horden overtrokken. Cicero zelfs, hoewel hy zeer fwak ten lyve was, wilde zich zelve, ook by nacht, geene rust gunnen, tot dat hy door de toeloop en ftemmen der foldaten, *hy zoude zich fpaaren*, daar toe gedrongen wierd. Toen lieten d'Overften, en Vorftelingen der Nervien, die eenige toegang ter fpraak en bewys van vriendschap met Cicero gehad hadden, aanzeggen, *zy wilden in mond-gemeenfchap met hem komen*. Dat toegestaan zynde, brachten zy 't zelfde te berde, 't geen Ambiorix met Titurius verhandelt had: *heel Gallie was in de wapenen. De Germanen den Rhyne overgetoogen: Gefars, en d'overige winterkwartieren wierden beftormt*. Zy voegden daar de dood van Sabinus ook by. Vertoonden Ambiorix, om 't des te zekerder te gelooven. Zy doolden, zeidenze, *indien zy eenige onderftand van de genen verhoopten, die aan hunne zaaken wanhoopten*. Zy droegen nochtans Cicero en den

Roomfchen volke geen kwaat harte toe, dan wilden niet dulden, dat men hier overwinterde, op dat deze gewoonte niet zou komen te verouderen. 't Was hen, hunnenthalve, veroorlooft ter winterquartiere onbeplukt uit te fappen, en naer wat oord zy ook wilden, zonder vrees te reizen.

Hier antwoorde Cicero dit eenige flechts op : *'t was des Roomfchen volke gewoonte niet voorwaarde van eenen gewapenden vyand t'ontfangen. Wilden zy van de wapenen afstaan, zy konden hem als helper gebruiken, en Gezanten aan Cesar zenden : hy hoopte, wegens zyne gerechtigheid, 't geen zy verzochten te verwerpen.* De Nervien, van deze hoop verfteeken, omflooten 't legerbewerp met een wal van elf, en een gracht van vyftien voeten. Dit hadden zy uit de gewoonte der voorgange jaren van d'onzen geleert, en wierden van eenige gevangenen uit ons heir onderwezen. Maar was by hen lieden de minfte voorraad van yzerwerken niet, die tot dit gebruyk bekwaam waren; des beftonden zy de zooden met de zwaarden te ftikken, en d'aarde met de handen en krygsrokken op te draagen. Uit welk bedryf men lichtelyk de meenigte der menfchen kan befpeuren. Want in minder dan drie uren hadden zy de fterkte, die vyftien duizent fchreeden in den omtrek was, voltoit: en beftonden zy op de volgende dagen toorens, ter hoogte van het bolwerk, haaken, en fchiltpaaden, hen van de zelve gevangen geleerd, te bereiden, en te maken. Ten zevenden dage der beftorming beftonden zy, door 't opkomen van eenen fellen wind, gloende klooten, uit leem gevormt, met flingers, en brandende fchichten op de hui-
zen

zen te werpen , die , Gallifcher wyze , met stroo gedekt waren. De vlam dit fchielyk vat-
tende, en door de felheit des wints geholpen,
ging weiden van plaats tot plaats in 't leger.
De vyanden, met een overgroot gefchreeu hier
op volgende, als of d'overwinning reeds ze-
ker was, begonnen toorens en fchiltpaden aan te
voeren, en met ladders het bolwerk te beklim-
men. Maar zoo groot is de dapperheit der fol-
daten, en de tegenwoordigheit hunnes gemoeds
geweeft, dat niemand, ſchoon de brand van
oord tot oord voortfloeg, en zy door een over-
groote meenigte van ſchichten gedrukt wierden,
en daar uit te gemoed zagen al hun legertrain,
en 't loon hunner fortune te zullen verbran-
den, eens dacht van 't bolwerk af te ſtappen,
en niet een byna zelfs omkeek; maar alle toen
kloekmoediger en heviger vochten. Deze dag
is voor d'onzen d'allerzwaarſte geweeft, doch
had nochtans dien uitgang, dat ten dien dage
een overgroot getal van vyanden verwond, en
verſlaagen wierden; zo dat zy onder 't bolwerk
opeengehoopt laagen, dewyl d'achterſten den
voorſten geen en te rugtred gaven. Als de brand
nu een wynig ſliſte, en op zekere plaats een
tooren aangevoert was, en 't bolwerk raakte,
weeken de Hondertmannen van 't derde rege-
ment uyt die plaats, waar op zy ſtonden, en
herplaatſten alle de hunnen; en begosten met
wenken en ſtemmen de vyanden toe te roepen, *zy
zouden, wilden zy ſlechts, intreden*: doch darde nie-
mand van hun alle voortkomen. Toen zyn
van alle oorden de beteuterden met ſteenen be-
groet, en is de tooren verbrand.

Daar waren in die keurbende twe Hondert-
mannen, overdappere helden, en reeds tot
d'eer-

d'eerste order gesteegen, T. Pulvio, en L. Varenus. Zy hadden onder den anderen eene eeuwigduurige twist gehad, en veele jaren wegens de plaats met de grootste vyandschappen gestreden. Toen nu heftelyk aan de vestingen gestreden wierd, zei Pulvio, een van hun beiden, *wat peinst gy Varenus? of wat gelegenheid, om uwe dapperheid te toonen, wacht gy af? Deze dag, deze dag zal wegens onze twist het vonnis stryken.* Als hy dit gezegt had, trad hy buiten de vestingen, en snelde naar dat oort toe, daar hy de dikineengedrongenste hoop der vyanden zag. Noch kon Varenus toen zich binnen 't bolwerk houden, maar, vreezende aller opspraak, stapte hem na, met een matelyke ruimte tusschen beiden te laten. Pulvio wierp zyn schicht op de vyanden, en doorschoot eenen voortreeder uit de meenigte; wien de vyanden, dus doorwont en zieltoogende, met schilden bedekten. En wierpen zy van overal de schichten op hem, zonder gelegenheid ter heromtred te geven. 't Schild van Pulvio wierd doorregen, en bleef de punt in zyn krygsriem steeken. Dit voorval wende de scheede om, en, poogende 't rapier uit te rukken, verspaade de rechterhand; waar op de vyanden den verwerde omcingelden. Hier op vloog zyn vyand Varenus hem te hulpe, en ondersteunde den zwoegende. Aanstonds wende zich de geheele meenigte van Pulvio naar hem toe. Hem oordeelden zy door de punt van 't yzer doorboort te zyn. Maar Varenus wederstond ze vaardig met het rapier, streed hand aan hand, en dreef, na eenen te verslaan, d'overige een luttel te rug: maar te vierig aantredende, plofte hy, door in een laage plaats te storten, eenslags voorover. Pulvio bracht

bracht derwaarts den omringde wederom hulpe toe; en keerden zy beyde behouden, na veel te verslaan, met den hoogsten lof, binnen de vestingen. Zoodanige fortune in twist herwentelde den stryd hunner beiden, zo dat d'eene vyand den anderen tot hulpe en behoudnisse geweest is; noch kon men onderscheiden, wie van beiden den andere in dapperheid scheen te boven te gaan.

Maar dewyl de belegering van dage te dage zwaarder en scherper wierd, voornamentlyk om dat, na een groot deel der soldaten door wonden af te matten, de zaak op een klein getal verweerders aankwam; zond men zo veel te meer brieven en boden naar Cesar; waar van de gegrepenen in 't gezicht van onze soldaten met zwaare peenen gedood wierden. Daar was een Nervier binnen, met name Vertico, van braven huize gebooren, die van den beginne der belegering tot Cicero overgelopen was, en zyne trouwe aan hem betoont had. Deeze beweegt zynen slaaf, door de hoop van vryheid, en groote belooningen, dat hy brieven aan Cesar zou brengen. Hy nam die aan, gestoken in een werppick; en kwam, als een Gal onder de Gallen zonder eenig vermoeden verkeerende, tot Cesar. Van hem verstond hy 't gevaar van Cicero, en der keurbende. Cesar, hebbende de brieven omtrent d'elfste uur van den dag ontfangen, zond aanstonds een bode aan den Ontfanger M. Crassus by de Bellovacen, wiens winterquartier vyf en twintig mylen van hem af lag. Hy beval de keurbende ter middernacht uit te trekken, en in allerhaast tot hem te komen. Met den bode trad Crassus uit. Eenen anderen zond hy aan den
Stede-

Stedehouder C. Fabius, op dat hy de keurbende in de landpalen der Atrebaten zou voeren, dewyl hy wist dat hy daar door den marsch moest neemen. Hy schreef aan Labienus, dat hy met de keurbende in de landpalen der Nervien zou komen, zo 't buiten schade van 't Gemeene beste kon geschieden: 't overige deel van 't heir, om dat 'et een weynig verder van de hand was, vont hy niet goet af te wachten: zes hondert ruiters omtrent bracht hy uyt de naastgelegene winterquartieren te zamen. Omtrent ter derde uure is hy van de voorlopers wegens de komst van Crassus verftendigt: en wierd 'er ten dien dage twintig duizent schreeden voortgetogen. Crassus stelde hy tot Gebieder van Samarobriua, en offerde hem zyne keurbende op, om dat hy daar de geheele omslag van 't heir, de Gyzelaars der landschappen, de gemeene brieven, en al 't graan, 't geen hy daar ter verwintering te hoop gevoert had, by een liet. Fabius, gelyk hem bevolen was, niet lang vertoevende, kwam hem op den weg met de keurbende te gemoed. Labienus, van Sabinus omkomen, en de nederlaag der regementen bewuft, vrezende, alzo alle de machten der Treviren tot hem gekomen waren, dat, zo hy d'uittocht ter winterlegeringe vluchtensgewyze voortzette, hy 't geweld der vyanden niet wederstaan kon, voornamentlyk dewyl hy wist, dat ze door de versche overwinning vol vuurs waren, schreef aan Cesar; *met hoe groot een gevaar de keurbende ter winterlegeringe nit te leiden was*: vertoonde het bedrevene by d'Eburonen: en gaf, *dat alle de machten van voetvolk en ruitery der Treviren drie duizent schreeden ver van zyn legerplaats lagen*, te kennen.

Ce-

Cesar, zyn besluyt goet gekeurt hebbende, alhoewel hy, misleid in zyn meening, van drie keurbenden tot twee gekomen was, stelde d'eenige hulpe der gemeene behoudenisse in de snelheit. Hy kwam met groote dagreizens in de landpalen der Nervien. Daar verstond hy uit de gevangenen, 't geen by Cicero uitgevoert wierdt, en in hoe groot een gevaar de zaak gekomen was. Toen bewoog hy een uit de Gallische ruiters met groote belooningen, dat hy een brief aan Cicero zou brengen. Deeze zond hy in Griekschetaale geschreeven; op dat, de brief onderschept zynde, onze besluiten van de vyanden niet zouden geweeten werden: indien hy daar niet kon bykomen, onderrecht hy, dat hy de javelyn, met de brief aan de leere handgreep vast te maaken, binnen de vestingen der legerplaatzen te werpen had. Hier in schreef hy, *dat hy zelf, met de keurbenden op weg zynde, daar haast zou wezen; met verzoek van in de vorige dapperheid te willen volharden.* De Gal, 't gevaar vrezende, worp de javelyn, als hem belast was, over. By toeval bleefze aan een tooren hangen, noch wierd by iemand van d'onzen in twee dagen bemerkt. Ten derden dage van zekeren soldaat gezien, en aangenomen, wierdze aan Cicero gebracht. Hy bronde ze, eerst van hem doorlezen, in de zaameniging der soldaten uit, en brachtze alle een grote blyfschap toe. Toen wierd de rook der vuuren van verre gezien: welke zaak alle twyffeling van de komst der keurbenden wegnam. De Gallen, door de Kondschappers hier van kennis bekomende, verlieten de belegering, en toogen met alle de machten naar Cesar. Zy waren omtrent zestig duizent gewapenden. Cicero

cero, ziende eenige gelegenheid, verzocht weer den Gal van den zelven Vertico, wien wy boven vertoonden, die brieven tot Cesar had overgebracht; dien hy vermaande de reize omzichtiglyk en trouwelyk aan te leggen: en schreef in de brief, *dat de vyand van hem afgeweken, en al de meenigte naer hem toegerukt was.* Cesar deze letteren omtrent middernacht bekomen hebbende, maakte ze de zynen bekend, en versterkte de gemoederen tot sryden. Daags daar aan met het eerste licht brak hy 't leger op; en, omtrent vier duizent schreden voortgetoogen, wierd men over een groot dal, en een beek, de meenigte der vyanden gewaar. De zaak was van groot gevaar met zo groote machten op eene ongelegene plaats te sryden: nochtans alzò hy wist, dat Cicero van de belegering verlost was, oordeelde hy van de snelheid met koelen moede wat te moeten afstaan. Hy hielt dan halte, vestte 't leger op zo eene bekwaame plaats, als 't mogelyk was: die hy, alhoewel uit zich zelven klein, naauwelyks van zeven duizent menschen, en dat zonder eenige bagagie, nochtans met zo enge en kleine wegen, als hy immers kon, introk, met dat inzicht, op dat hy by de vyanden in de grootste kleinachting zou komen. Ondertusschen onderzocht hy, door de spieden naar alle oorden uit te zenden, door wat weg hy 't allerbekwaamste het dal kon doorstappen. Ten zelve dage, na geringe ruitersryden by 't water te houden, hielt zich yder van wederzyden in zyn plaats; de Gallen, om dat zy meerder machten, die toen noch niet gekomen waren, verwachteten; Cesar, of hy mogelyk door veinzing van vreze de vyanden tot zyn plaats, be-

beneden 't dal , konde uitlokken , op dat hy voor 't legerbewerp te ftryden kwaame ; konde hy zulks niet te weeg brengen , op dat hy dan , door verfpiede wegen , met minder gevaar het dal en de beek mocht doorgaan.

Met het doorbreken van den dag naderde de ruitery der vyanden 't legerbewerp , en vong den ftryd met onze ruiters aan. Cefar beval met voordacht de ruiteren te wyken , en zich te rug in 't legerbewerp te bergen ; teffens gebod hy 't leger aan alle oorden met een hoog bolwerk te fterken , de poorten te ftoppen , en in die dingen te verzorgen gins en herwaarts te loopen , en met veinzing van vreeze te verrichten. De vyanden , door alle deze dingen aangelokt , voerden de machten over , en reeden de fpits op eene ongelegene plaats toe ; maar door d'onzen ook van 't bolwerk te voeren , naderden zy na by ; en wierpen de pylen uit alle oorden in de fterkte ; en bevallen , door roepers heromme te zenden , uit te roepen , *wilde eenig Gal of Romein voor de derde uure tot henlieden overkomen , 't was hem zonder gevaar geoorlooft : na dien tyd zou 't hem niet vry ftaan.* En hebben zy d'onzen zo verfmaad , dat , alzo de poorten met enkele reyen van zoeden voor de loos geflopt waren , waarom zy meenden dat die niet konden doorgebroken werden , eenige het bolwerk met de hand beftonden te beklauteren , andere de grachten te vullen. Toen floeg Cefar , hebbende uit alle de poorten een uitval gedaan , en de ruitery voor uit gezonden , de vyanden eensflags op de vlucht ; ja zo , dat niemand in ftaat was om wederftand te kunnen bieden : en joeg hy van de hunnen een groot getal door de kling , en toogze alle de wapenen uit. Bevreest van verre te

L

ver

vervolgen, om dat 'er bosschen en moerasschen tusschen beiden lagen; en daar by wetende, dat zy niet lichtelyk eenige plaatze om geringe schade verlieten, kwam hy ten zelven dage met alle zyne machten behouden tot Cicero.

Hy verwonderde zich over de gemaakte toorens, schiltpaden, en de vestingen der vyanden. De keurbende te voorschyn gebracht zynde, bevond hy den tienden soldaat niet vry van eenige wond te wezen. Uit alle deze dingen oordeelde hy, met hoe groot een gevaar, met hoe groot een dapperheid, de zaken verricht waren: Cicero, naar zyne verdienste, en de keurbende prees hy: de Hondertmannen een voor een, en de Krygskornellen sprak hy aan, welkers dapperheid had uitgeblonken, als hy uit de getuigenis van Cicero verstond. Wegens 't omkomen van Sabinus en Cotta kreeg hy uit de gevangenen nader bericht. Daags daar aan, zamening houdende, stelde hy 't gebeurde voor: vertrooste de soldaten, en verzekerde: *dat de schuld der schade door d'onvoorzichtigheid des Stedehouders was veroorzaakt: en leeraarde, dat dit met gestreken gemoede te dragen stond, om dat door de goedertierentheid der onsterfelyke Goden; en hunne dapperheid de schade reeds was betaalt gezet, zo datze den vyanden geene langduurige vreugd, noch henlieden een lange droefheid zou nalaten.* Ondertusschen wierd de maare van Cefars overwinning met eene onge-looffelyke snelheid tot Labienus door de Rhemen overgebracht; zo dat 'er, schoon vyftig duizent schreeden van Ciceroos winter-quartier gelegen, na de negenste uure, dat Cefar daar gekomen was, een geroep voor midder-nacht

nacht aan de poorten van 't leger opgong, door welk geluit een bewys van overwinning, en gelukwensching van de Rhemen aan Labienus geschiede. Deze maare tot de Treviren overgebracht zynde, begaf zich Indutiomarus, die daags daar aan 't leger van Labienus beslooten had te bestormen, 's nachts op de vlugt, en hervoerde alle de machten tot de Treviren. Cesar herzond Fabius met de keurbende in zyn winterleger. Hy zelf nam voormet drie keurbenden rontom Samarobriva, in drie quartieren verdeelt, t'overwinteren; en besloot, mits 'er zo groote bewegingen in Gallie ontstaan waren, de geheele winter by 't heir te blyven.

Want na de rampspoed van Sabinus dood alomme te verbreiden, raadpleegden by na alle de Burgeryen van Gallie, zonden Bodē en Gezanten naer alle oorden af; en bespieden, welke besluiten d'andere namen, en van waar d'aanvang des oorlogs te geschieden stond; en hielden zy by nacht vergaderingen in onbewoonde plaatzen; noch ging eenige tyd des geheelē winters zonder bekommring van Cesar door, of dat hy niet dezen of geenen boode wegens de vergaderingen, en de beweeging der Gallen ontfong. Onder andere is hem van L. Roscius, Stedehouder, dien hy tot Gebieder der dertiende keurbende gesteld had, verstandigt, *dat groote machten der Gallen van die Burgeryen, welke Armoricen genaamt werden, om hem te bevechten, byeen gekomen waren, noch verder van zyn winterquartier dan acht duizent schreeden lagen: maar datze, na de maare van Cesars overwinning te booren, geweken waren, en dat zo schichtig, dat de hertred*

de gedaante eener vlucht scheen te hebben. Maar Cefar, hebbende de Vorftelingen van yder burgerye tot zich geroepen, eenige fchrik aan gejaagt, door hen te kennen te geven, dat hem alles, wat 'er omging, bekend was; andere vermaant, behielt het grootfte deel van Gallie in plicht. Doch de Senonen, dat eene zeer fterke Burgerye is, en onder de Gallen van groot vermogen, hebbende Cavarinus, dien Cefar by henlieden tot Koning had geftelt, wiens broeder Moritasgus, op Cefars aankomft in Gallie, en wiens voorouderen't gebied gevoert hadden, met gemeene bewilliging getracht te vermoorden, en hem, als hy daar van de lucht kreeg, en daar op vluchtte, tot 's lands einden vervolgt, en ten ryke en huize uitgeftooten; en ter voldoening aan Cefar Gezanten zenden- de, hadden, alhy van hen begeerde dat de geheele raad tot hem zou komen, tot die taal geen ooren. Zo veel heeft by de barbaarsche menfchen 't opwerpen eeniger Vorftelingen, tot ontginning des oorlogs, gegouden, en zo groot eene verandering in de gemoederen van alle toegebracht; dat, behalve d'Æduenen en Rhemen, die Cefar altyd in de hoogfte eere gehouden heeft, eenige door oude en gefladige trouwe tegens den Roomschen volke; andere door verfche dienften in den Gallifchen oorlog, geene burgerye byna ons niet is verdacht geweest. En dit's, myns bedunkens, geen verwonderen waardig, wanneer men de veelvuldige oorzaken daar van overweegt; dan voornamentlyk, dat menfchen, die in dapperheid ten ooreloge boven alle volkeren verheven wierden, na zo veel van hun glorie te verliezen, niet op alt-

't allerbitterfte zou finarten, nu onder 'tjuk des Roomfchen volke te moeten bukken.

Doch de Treviren, en ook Indutiomarus lieten genen tyd van de heele winter voorbyflijpen: zy zonden Gezanten over den Rhyn; zochten de Burgeryen aan; loofden gelden uit; en zeiden dat het grootfte deel van ons heir verflagen, en het kleinste flechts overgebleven was. Hy kon nochtans geene Burgeryen der Germanen beweegen, dat zy den Rhyn overftapten: *zy hadden, zeidenze, zulks tweemaal onderftaan, in den oorlog van Arioviftus, en in der Tenchtheren overgank, noch wilden zy de fortuin meerder beproeven.* Indutiomarus, na 't ontglijpen dezer hoope, begon niet te min machten te vergaderen, van de nabuuren uitgeftooten, paarden te vervaardigen, bannelingen en gedoemden uit Gallie met groote vereeringen tot zich te lokken; en had hy door deze dingen reeds voor zich in Gallie zo groot een aanzien verkregen, dat de gezantschappen van overal naer hem toerunden, en voor 't gemeen en byzonder *genade en vriendschap* verzochten. Als hy dan bemerkte, datze van zelfs tot hem kwamen; dat aan d'eene zyde de Senonen, en Carnuten, opgewekt door de wroeging van 't fchelmftuk; aan d'andere zyde de Nervien, en Atvaticen zich tegen de Romeinen ten oorlog bereiden; noch hem machten van vrywilligers gebreeken zouden, wanneer hy ter landpalen begoft uit te trekken, beriep hy eene gewapende zamening. Dit's, naer der Gallen wyze, 't beginzel des oorlogs, waar in, volgens eene algemeene wet, alle jongelingen gehouden zyn gewapent te verfchynen; en

word de gene, die 't allerlaaste van hun alle komt, in 't gezicht der meenigte, afgefolt door alle folteringen, gedood. In deze zaaming deed by Cingetorix, een Prins eener andere parthye, zyn schoonzoon, wien wy boven vertoonden de trouwe van Cesar betracht te hebben, en daar niet van geweken te zyn, voor vyand verklaren, en zyne goederen voor verbeurt houden. Na dit te volvoeren, verklaarde hy in de zamening; *dat hy van de Senonen, en Carnuten, en veele andere Burgeryen van Gallie geroepen was; des zou hy derwaarts door de landpalen der Rhemen den marsch nemen, en hunne akkers beplonderen; en, eer by dit werkstellig maakte, 't legerbewerp van Labienus eerst bestormen*: wat hy tot dien einde wilde gedaan hebben, wees hy aan. Labienus, leggende in een plaats en door de natuur, en door de hand gesterkt, vreesde wegens zyne en der keurbende gevaar niets; maar peinsde, op dat hy geene gelegenheid om iets goeds uit te rechten liet voorby glippen. Derhalve van Cingetorix, en zyne bloedverwanten van 't vertoog van Indutiomarus bericht, 't geen hy ter zamening gevoerd had, zond hy boden aan de naastgelegene Burgeryen, en ontbood van overal ruiters. Den zekeren dag van byeen te komen betekende aan dezelve.

Ondertusschen vagebondeerde Indutiomarus byna dagelyks onder zyn legerbewerp, een-deels om des zelvige gelegenheid te doorzichtigen, anderdeels om zamenpraak te houden, of om schrik aan te jagen: en wierpen de ruiters de pylen gemenelyk binnen 't bolwerk. Labienus hield de zynen binnen de vestingen,
en

en vermeerde, zo veel hy kon, alle vermoeden van vrees. Toen nu Indutiomarus dagelyks met meerder versmading 't legerbewerp naderde, bezorgde hy op zekeren nacht den intred der opontbodene ruiters van de naastgelegene Burgeryen, en hield alle de zynen met zo nauwe toezicht binnen 't leger, dat'er wegens die zaak niets kon uitlekken, of tot de Treviren overgebracht werden. Ondertusschen kwam Indutiomarus, uit dagelyksche gewoonte, onder 't legerbewerp; en fleet daar ook een groot deel van den dag; de ruiters wierpen schichten, en daagden d'onzen met bittere smaatwoorden ten stryde uit. Niet het minste antwoord van d'onzen bekomende, weeken zy, toen 't hun lang genoeg scheen, op den avond, verstroot en van den anderen verspreit, af. In allerhaast zond Labienus door twe poorten al de ruitery uit; wees aan en verbood, *dat zy alle, na de vyanden te bedremmelen, en op de vlucht te dryven*, want hy zag zulks, gelyk 't gebeurde, te geschieden, *op Indutiomarus zouden toezetten, noch iemand eer verwonden, voor dat men hem verslagen zag*: om dat hy hem, door zich met d'overige te verletten, genen tyd om te ontsnappen wilde gunnen. Groote vereeringen beloofde hy den genen, die hem te dooden kwamen: en zond, tot onderstand voor de ruiters, de regementen achteraan. De fortun keurde 's Mans besluit voor goed; en, alzo zy alle hem alleen zochten, wierd Indutiomarus binnen de rivier gegreepen, en daar afgemaakt; en is zyn hooft in 't legerbewerp gebracht. De te rug keerende ruiters vervolgden en dooden alle de geenen, die zy bekomen konden. Als

deze zaak ruchtbaar wierd, weeken al de machten der Eburonen, en Nervien, die vergadert waren; en had Cesar een weinig na dit bedryf een geruster Gallie.

C. JULIUS CESARS
AANTEKENINGEN
DER
GALLISCHE
OORLOOGEN.

ZESDE BOEK.

INHOUD.

*Cesar, grooter beroerte in Gallie te gemoed ziende, vergroot zyne machten. Overwint de Nervien, door hen onvoorziens t'overvallen; en overstroomt, na de Senonen en Carnuten tot overgave te dwingen, de Menapien. Onderwyle verwint Labienus de Treviren. Cesar stapt ten tweedemale den Rhyu over; by welke gelegenheid d'aart en zeden der Gallen en Germaanen, en hoe veel zy van den anderen daar in verschillen, beschreven werden. Te vergeefs eenen aanslag tegen de Sueven ondernomen hebbende, rukte Cesar naer d'Eburonen. Luttelende breef en wylt over d'akkers, storten de Siccambren op zyn leger, t'geen eene merkelyke
slach-*

slachting van Romeinen veroorzaakt; waar na zy, door aan de verwinning te wanhoopen, weer naar huis trekken. Cesar, de landen der Eburonen beplondert hebbende, houdt zamening, en reist daar op naer Italie. Dit geschach en den jaare 700 na Romes opbou, 53 Iaren voor Christus geboorte. Burgermeesters zynde

CNEJUS DOMITIUS CALVINUS, en
MARCUS VALERIUS MESSALA.

ESAR om veele redenen grooter be-
roerte van Gallie te gemoed ziende,
ordineerde door M. Silanus, C. An-
tistius Reginus, en T. Sextius, Ste-
dehouders, uitkeur te houden: verzocht teffens
van den Voorburgermeester Cnejus Pompejus,
overmits hy zelf by de Stad met de heerschap-
pye wegens het Gemeene beste verblyven zou,
dat hy de genen, die hy uit Nederalpisch Gal-
lie onder den eed des Burgermeesters gebracht
had, zou bevelen onder de tekenen te ver-
gaderen, en naar hem toe te trekken: ach-
tende dat het zien van zo groote machten van
Italie, ten opzichte van Gallie, een groot
ontzich in toekomende tyden zou baaren, om
dat, zo men eenig verlies in den oorlog be-
kwam, zulks niet alleen binnen weinig tyds kon
herstelt, maar ook met groote machten ver-
meedert worden. Als dit Pompejus hem zo
wegens den Staat, als eigene vriendschap te ge-
valle gedaan had; hebbende de soldaatkeur in
allerhaast door de zynen volvoert, drie keur-
benden voor den verloopen winter en opge-
recht

recht en aangevoert, en 't getal dier regementen verdubbelt, welke hy met Q. Titurius verlooren had, toonde hy en door de snelheid, en door de machten, wat de Roomfche krygstucht, en rykdommen vermochten. Na't omkomen van Indutiomarus, als wy getoont hebben, wierd de heerschappye aan zyne bloedverwanten door de Treviren opgedragen. Zy lieten niet af de nabuurige Germaanen aan te zoeken, en gelden te beloven. Toen zy de naaſtaangelegene niet bewegen konden, onderſtaſten zy de veraſgelegenſte. Na eenige op ſteven te loopen, verbonden de Burgeryen zich onder den anderen met eede, door Gyzelaars wegens de gelden te pande te ſtellen. In verzelling, en verbond trokken zy tot zich Ambiorix. Cefar deze dingen vernomen hebbende, en daarby ziende dat van overal gereetschap ten oorlog gemaakt werd; dat de Nervien, Atvaticen, en Menapien, vereenigt met de Neder-rhynſche Germaanen, in de wapenen waren; de Senonen op 't bevel niet verſcheenen, en met de Carnuten en de naaſtgelegene Burgeryen raadpleegden; de Germaanen van de Treviren door veelvoudige gezantschappen aangelokt wierden; vond voor zich geraden den oorlog in tyds aan te vangen. Derhalve rukt hy, eer noch de winter ten einde was, de vier naaſte keurbenden byeen vergadert hebbende, onvoorziens in de landpalen der Nervien; en zynde eerder, dan zy of verzamelen, of vluchten konden, een groot getal van klein vee en van menſchen gevangen genomen, en die beuit den ſoldaten gegeven, en d'akkers verwoeft, noodzaakte hyze in overgave te komen, en hem Gyzelaars te geven. Dit in allerhaaſt volvoert heb-

hebbende, leide hy de keurbenden wederom te rug in 't winterleger.

Zynde in den beginne van de lente, als hy voorgenomen had, eene zamening van Gallie beroepen, alwaar zy zich alle, behalve de Senonen, Carnuten, en Treviren, vinden lieten, oordeelde hy dit het beginzel van oorlog en afval te wezen; derhalve bracht hy de zamening, om te toonen hoe zeer hy die behartigde, te Lutetie by de Parisien over. Deze waren gebooren van de Senonen, en hadden zy de Burgerye by de geheugenisse der vaderen in een gesmolten: maar van dit besluit wierden zy geoordeelt afgeweken te zyn. Na wegens deze zaak van den preekdyk te redeneren, werd 'er ten zelven dage met de keurbenden naar de Senonen gerukt, en kwam hy daar met groote dagreizen. Acco, die hoofdbestierder van hun besluit geweest had, van zyn aankomste verwittigt, beval de meenigte binnen de steeden te trekken; doch werd den onderstaanderen, eer men dit uitvoeren kon, geboodschapt, dat de Romeinen by der hand waren. Dit noodzaakte hen van besluit te veranderen, en zonden zy, ter verbidde, Gezanten aan Cesar; nemende hunnen toegang door d'Æduenen, welkers Burgerye van outs her in trouwe gebleven was. Geerne, op 't verzoek der Æduenen, stond dit Cesar toe, en nam de verontschuldiging aan: om dat hy den zomertyd ten aanstaanden oorlog, niet tot onderzoek, oordeelde te behooren. Na hondert Gyzelaars t'eiffchen, gaf hy ze den Æduenen ter bewaring. Ten zelven tyde zonden de Carnuten Gezanten en Gyzelaars, met de Rhemen tot verbidde te gebruiken, onder welkers bescherming zy waren: 't zelfste is hen-
lieden

lieden geantwoord. Cefar voleinde de vergadering, eifchte van de Burgeryen ruitery. Na dit deel van Gallie te bevredigen, neigde hy geheel met ziele en gemoede tot den oorlog der Treviren en Ambiorix. Cavarinus beval hy met de ruitery der Senonen hem te volgen, op dat, of door zyne grimmigheid, of uit eenigen haat der Burgerye, dien hy verdient had, geene beroerte ontftonde. Dit dus beschikt hebbende, en daar by zich verzekerende, dat Ambiorix hem in den ftryd niet ftaan zou, overwoog hy in den gemoede alle zyne overige befluiten. Daar waren de Menapien, gebuuren der Eburonen door landscheiding, fterk door geduurige moeren en boffchen; die alleen uit Gallie, wegens pais, nooit Gezanten aan Cefar gezonden hadden. Met deze wift hy Ambiorix in goeden verftande te leven: en was hem insgelyks bekend, dat hy door de Treviren in de vriendschap van de Germaanen gekomen was. Hem eerder deze byftanden t'ontrukken, dan de zelve met oorlog te beftooken, fcheen hem oorbaarder toe; op dat hy zich, door aan de behoudenniffe te wanhoopen, noch by de Menapien verbergen, noch met d'overrhynfchen den heromtrek onderftaan zou.

Dit befluit vaf gefteft hebbende, zond hy al den omflag van 't heir naar Labienus by de Treviren, en beval twe keurbenden naer hem toe te trekken. Hy zelf rukte met vyf lichtgewapende keurbenden naer de Menapien. Zy, geene macht verzamelande, door op d'onderftand van de ftad te fteunen, vloedden in de boffchen en moeren; en voerden ter dier plaatfe hunne goederen. Cefar de machten met den Stedhouder C. Fabius, en den Ontfanger M. Craffus verdeelt

deelt, en in allerhaast bruggen geslagen hebbende, naderde met een drievoudig heir, lei de wooningen en wyken in affche; en wierd 'er een groot getal van klein vee, en ook van menschen bemachtigt. De Menapien, door deze dingen bedwongen, zonden hem, ter verzoeking van pais, Gezanten toe. Hy, na de Gyzelaars t'ontfangen, verzekerde *hen onder 't getal der vyanden te zullen houden, indienze of Ambiorix, of zyne Gezanten, binnen hunne landpaalen ontfangen.* Deze dingen wel verzekert zynde, liet hy Comius den Atrabater met de ruitery, ter bewaaring der plaatse, by de Menapien; hy zelf toog naar de Treviren. Terwyl dit van Cesar uitgevoert wierd, bereiden zich de Treviren, hebbende groote machten van voetvolk en ruitery vervaardigt, om Labienus met d'eene keurbende, die in hunne landpalen overwinterde, te bespringen. En waren zy reeds van hem niet verder dan twe dagen reizens, als zy verstonden, dat twee keurbenden, gezonden van Cesar, aangekomen waren. Na 't leger vyftien mylen van daar te plaatzen, beslooten zy de hulptroepen der Germaanen af te wachten. Labienus, van der vyanden besluit verstendigt, en hoopende dat hy door hunne onvoorzichtigheid eenige gelegenheit ten stryde zou bekomen, toog, na vyf regementen tot onderstand der bagagien daar te laten, met vyfentwintig regementen, en groote ruitery naar den vyand; en sterkte zyne legerplaats op eene tusschenwytte van duizent schreden. Daar was tusschen Labienus, en ook tusschen den vyand, een rivier bezwaarelyk ten doortred, en oversteil van boorden. Noch had hy zelf in den zin die door te stappen, noch oordeelde hy, dat dit de vyanden onderstaan zouden.

De

De hoop der bystanden wierd dagelyks vermeerderd. Opentlykriep hy ter zamening uit; *hy wilde noch zich zelven, noch zyne noch des heirs fortune, dewyl 'er gezegt wierd, dat de Germanen naderden, tengevaare opofferen, maar ten volgenden dage met het eerste licht 't leger opbreken.* Aanstonds wierd dit den vyanden overgebrieft, dewyl uit een groot getal van Gallische ruitery de natuur altyd eenigen aanzet om de Gallische zaken te begunstigen. Labienus, hebbende 's nachts de Krygskornellen, en de Hoofden der eerste ordenen beroepen, gaf te kennen wat zyn besluit was; en beval, op dat men te lichter den vyanden een vermoeden, van vrees gave, het leger met grooter gedruisch en getier, dan de wyze des Roomschen volke meebracht, op te breken. Hier door bracht hy te weeg, dat de reize de gedaante eener vlucht had. Dit wierd ook door de spieden voor den dag, in zo groot eene nabyheid der legeren, den vyanden overgebracht. Nauwelyks was d'allerachterste drift buiten de vestingen getreden; als de Gallen, met zich onder den anderen aan te moedigen, *men moest zich de gehoopte beuit niet ter handen uit laten glippen; 't zou te lang aanlopen, nu de Romeinen van schrik aarzelden, op de bystanders der Germaanen te wachten; noch stond hunne achtbaarheid te dulden, dat zy met zo groote machten zo geringen hoop, voornamentlyk vluchtende, niet zouden derren aanranzen; niet eens in bedenken trokken de rivierdoor te stappen, en op eene ongelegene plaats ten stryde te rukken.* Labienus, zyn vermoeden bekrachtigt ziende, van hen alle beneden de rivier te zullen trekken, trok met de zelve veinzing op den mars te laten blyken langzaam voort. De bagagien dan een
weinig

weinig voor uit gezonden, en ook op zekeren heuvel geplaatst hebbende; *Nu hebt ge, zegthij, o Soldaten eene gelegenheid, als gy gewenscht hebt: gy hebt den vyand op eene ongelegene en bekommerlyke plaats: toont derhalvenu aan ons uwen Overste de zelve dapperheid, gelyk gy meer-male den Veldheere bewezen hebt; met die ver-beelding, dat hy hier tegenwoordig is, en dit met eigene oogen beschouwt.* Teffens beval hy de tekenen naar den vyand te wenden, en de spits te verordenen: en plaatste, nageringe kor-netten tot onderstand voor al den omslag van 't heir te verzenden, d'overige ruiters op de vleu-gelen. d'Onzen, heffende een groot geschreeu aan, wierpen in allerhaast de schichten tegen de vyanden in. Zylieden, als ze buiten alle verwagting zagen, dat de genen, die zy meenden te vluchten, met vyandyke tekenen op hen toe traden, konden zelfs 't geweld niet uitstaan: en, door d'eerste aanval op de vlucht gedreven, koozen de naastgelegene bosschen. Labienus, met de ruitery hen achter herzittende, hernam, na een groot getal door de kling te jagen, en veelen gevangen te nemen, na weinig dagen de geheele Burgerye. Want de Germaanen, die ten bystande afzakten, hebbende de vlucht der Treviren verstaan, begaven zich wederom naar huis. Met hen traden ook de magen van Indutiomarus, die aanraders van den afval geweest waren, ter Burgerye uit. Aan Cingetorix, dien wy vertoont hebben van de beginne in plicht volhart te zyn, is de vorstlykheit, en heerschappye overgeleverd.

Als Cesar nu uit de landen der Menapien in der Treviren landpalen gekomen was, besloot hy om twe redenen den Rhyn t'overstappen. Waar
van

van d'eerste was, om dat de Germaanen bystonden tegen hem aan de Treviren gezonden hadden: d'andere, om dat Ambiorix geenen te rugtred by henlieden zou hebben. Dit vastgestelt zynde, bestond hy een luttel boven de zelve plaats, daar hy 't heir te voren overgevoert had, een brug te maaken. 't Werk wierd volgens de bekende en by hem uitgevondene ordre, door den ongemeenen yver der soldaten, in weinig dagen volbracht; en voerde hy, na eene sterke bezetting aan de zyde der Treviren by de brug te laten, d'overige machten en de ruitery over. d'Ubien, die te voren Gyzelaars gegeven, en zich onder zyn macht gestelt hadden, zonden hem om zich te zuiveren Gezanten toe: welke beweerden, *dat uit hunne Burgerye nooit bystanden aan de Treviren gezonden waren, noch van hunlieden de trouwe gekwest.* Zy verzochten, en baden ook *hy wilde hun toch spaaren, noch, door der Germaanen gemeenen baat, onschuldigen voor schuldigen ter peene sleepen. Wilde hy meer panden hebben, zy beloofden ze te geven.* De zaak onderzocht zynde, bevond Cesar de bystanden van de Sueven gezonden te zyn; nam der Ubien voldoening aan; en onderzocht de toegangen en wegen naar de Sueven. Ondertusschen wierd binnen weinig dagen van d'Ubien bericht, *dat de Sueven alle de machten op eene plaats by een zamelden; en aan die volkeren, die onder hun gebied stonden, aankundigden, dat zy bystanden van voetvolk en ruitery te zenden hadden.* Kundig dezer dingen, voorzorgde hy de graanzaken, en koos voor 't leger een bekwarne plaats uit. Den Ubien beval hy 't vee, en alle hunne goederen van de landen binnen de steden te voeren; hoopende

M

dat

dat barbaarsche en onervarene menschen, geprikkelt door armoede van leefmiddelen, tot eenen ongelegenen staat van gevecht zouden kunnen gebracht werden. En gebood hy, dat ze veele kohdschappers naer de Sueven zouden zenden, en, 't geen by hen verricht wierd, onderzoeken. Zy voerden de beveelen uit; en boodschapten, weinig dagen tusschen beiden verloopen zynde, *dat alle de Sueven, na dat'er zekere tydingen van 't heir der Romeinen gekomen waren, met alle hunne en der Bondgenooten machten, door hen byeen vergadert, zich heel in 't uiterste hunner landpalen vertrokken hadden.* Daar was een bosch van oneindige grootte, dat Bacenis genoemd werd. Dit liep verre innewaart, en, door eene natuurelyke muur geslooten, sneed, voor overlasten en stroperyen, de Cherusken van de Sueven, en de Sueven van de Cherusken af: aan den ingank van dit bosch hadden de Sueven de komst der Romeinen beslooten afte wachten. Na dat men tot deze plaats gekomen is, zal 't niet vreemtschynen de zeden van Gallie, en Germanie, en waar in die volkeren onder den anderen in verschillen, voor te stellen.

IN GALLIE, niet alleen in alle de burgeryen, en kreytsen, en vlekken, maar byna ook in yder huis, zyn parthyschappen: en zyn de Vorstelingen dezer parthyschappen, die, naar hun oordeel, geacht werden de hoogste aanzienlykheid te hebben: en werd aan hun believen en oordeel 't hoofstuk aller dingen en besluiten gestelt. d'Oorzaak van dit bedryfschynt van alle outhet af ingestelt te zyn, op dat niemant uit het gemeen hulpelingen tegen den Machtigste zou gebreeken. Want niemand staat het onderdruk-

drukken, en 't overvallen der zynen te dulden; noch zouhy, zo't anders gebeurde, de minste achtbaarheid onder de zynen behouden. Dit 's een eenparig gebruik van heel Gallie: want alle de Burgeryen zyn in twee parthyschappen verdeelt. Toen Cesar in Gallie kwam, waren d'Æduensche Vorstelingen van deze, de Sequaansche van geene parthy. Deze, also ze door zich zelveu luttel vermochten, om dat de hoogste achtbaarheid van alle outhed af by d'Æduenen was, en groote heerschappyen bezaten, hadden zich de Germaanen, en ook Ariovistus, bygevoegt, en die door groote beloften en geschenken tot zich getroont. En waren zy na veele en gelukkige sryden te voeren, en al den Adel der Æduenen van kant te helpen, tot zo groot een vermoogen gestegen, dat zy een groot deel der Æduensche volgelingen tot zich overbrachten; der Vorstelingen zoonen van hen tot Gyzelaars ontfongen; en opentlyk dwongen te zweeren, datze onder zich tegen de Sequanen niet zouden raadplegen; en een deel der nabuurige akkers, met geweld bemachtigt, in bezit namen; en het vorstendom van heel Gallie zich eigen maakten. Door welke zwaarigheid Divitiacus bewoogen, en gereist naar Rome om hulpe by den Raad te verzoeken, onverrechter zake was te rug gekeert. Doch op Cesars komste een groote verandering van zaken voorgevallen, de Gyzelaars den Æduenen herom herstelt, d'oude heerschappyen weder geleverd, nieuwe door Cesar daar by gebracht zynde; om dat de genen, die zich tot hun vriendschap overgegeven hadden, zich onder beter staat, en leeniger gebied gebracht zagen; wyders in andere dingen hun gunst, en waardigheid opgevyzelt

hebbende, lieten de Sequanen de vorstelykheid zakken. In hunne plaatse waren de Rhemen gekomen; en overmits 'er verstaan wierd, dat zy in gelyke gunste by Cesar stonden, begaven zich de genen, die wegens oude vyandlykheden op generlei wyze met d'Æduenen konden vereenigt werden, onder de heerschappye der Rhemen. En stonden zy ze vlytig voor: zo datze een nieuwe en schielyk opgekome ne aanzienlykheid bezaten. In dien staat was de zaak toen, dat d'Æduenen de vorstelykheid voor uit behielden, de Rhemen de tweede plaats van waar digheid bezaten.

In heel Gallie zyn twee zoorten van menschen, die daar in getalle en ook in eere zyn. Want het gemeene volk houd men byna in plaats van slaven, 't geen niets door zich zelf vermag, noch ingeene vergaderinge geroepen word. En veelen, als zy of door schulden bezwaart, of door de grootte der schattinggelden, of overlast der Machtigsten gedrukt werden, geven zich zelven den Adeldom ter dienstbaarheid over: over welke zy in alles 't zelve recht hebben, als heeren over slaven. Maar van deze twee zoorten is d'eene der Druiden, d'andere der Ridderen. De Druiden bemoeijen zich met de goddelyke dingen, bezorgen de gemeene en byzondere offerhanden, en verklaaren de kerkplegtigheden. Een groot getal van jongelingen vloeit ter onderwyzinge naar hen toe; en zynze by henlieden in groote eere. Want zy vonniffen byna van alle geschillen, zo gemeene, als byzondere; en zo 'er een schelmstuk gepleegt, een manslag begaan, wegens erffenisse, of om grond en landpalen geschil is, 't zelve werd aan hun uitspraak overgelaten: eergiften, en straf-

ten

fen verordenen zy. Zo 'er iemand of in 't byzonder, of 't geheele volk op hun besluit niet staat, zy bannenze van d'offerhanden. Deze straffe is by henlieden d'allerzwaarste. De genen, die dus gebannen zyn, werden onder 't getal der onvroomen en schelmen gehouden; alle menschen wyken van hun, schuwten hunnen ommevang en reden, op datze uit besmetting niet eenig ongeval krygen: ook werd hun, al verzoeken zy 't, geen recht gegeven, noch eenige eer bewezen. Doch van alle deze Druiden voert een eenige 't oppergezag, die onder hun de hoogste achtbaarheid heeft. Deze dood zynde, indien 'er iemand onder d'overige in waardigheid uitblinkt, hy klimpt op. Maar indien 'er veele evengelyken zyn, zo werd hy door 't bestemmen der Druiden verkooren; ook staan zy zomtyds door geweld van wapenen naer d'oppervoogdye. Zy vergaderen op zekeren tyd des jaars in de landpalen der Carnuten, welk landschap voor 't midden van geheel Gallie gehouden werd, in eene geheiligde plaats. Hier na toe vloejen van overal alle de genen, die enig geschil hebben; en onderwerpen zich aan hunne vonnissen en keuren.

Dat deze kerkucht in Brittannie gevonden, en van daar in Gallie overgebracht is, werd geloofd. En de genen nu, die deze zaak wat naarstiger willen onderzoeken, trekken gemeenelyk, om zich te laten onderwyzen, derwaarts heen. De Druiden zyn gewoon zich van den oorlog af te houden, noch betaalen met d'andere eenige schattingen, en zyn van den kryg, en van alle dingen vry. Door zo groote vereeringen opgewekt, begeven zich veele en van zelfs tot hun onderwys, en worden van hunne vrienden en

d'ouderen daar toe gezonden. Daar zegt 'men ze een groot getal vaarzen van buiten te leeren. Weshalve eenige in die kerkoeffening twintig jaren volharden; noch zy achten 't geoorlooft die te beschryven, daar zy nochtans byna in alle andere, zo gemeene als byzondere dingen, Grieksche letteren gebruiken. Dit schynt my om twee oorzaken ingestelt te zyn; om datze de kerkoeffening niet onder 't gemeen willen uitgespreit hebben; noch dat de genen, die dezelfde leeren, door zich op 't schrift te verlaten, te min hun geheugen zouden oefenen. En gebeurt dit byna de meesten, dat zy, door 't behulp der letteren, de nyverheid in 't van buiten leeren, en 't geheugen de schop geven. Voor al willen zy doengeloven, dat de zielen niet sterfen, maar van den eenen na de dood tot den anderen overgaan; en meenen dit grootelyks tot opwekking van dapperheid, en verachting van de vreeze des doods te dienen. Daarenboven beweeren zy veele dingen wegens de sterren, en haare beweging, wegens de grootheid der weerelt, en den aardkloot, wegens de natuur der dingen, en wegens 't vermoogen en de kracht der onsterffelyke Goden, en stampen 't de jeugd in.

d'Andere soort is der Ridderen. Deze, als 't de nood vereischt, en daar eenig oorlog voorvalt (dat voor Cesars aankomst byna 's jaarlyks pleeg te gebeuren, 't zy om anderen t'overvalen, of om zich zelven te beschermen) verhandelen gelykelyk de zaken van oorlog; en hebben ze, na dat ze van hogen huize zyn, en overdadige middelen bezitten, veel onderworpingen en volgelingen rontom zich. Deze eenige heerlykheid en macht erkennen zy. Al
'tvolk

't volk der Gallen is zeer geneegen tot kerkplechtigheden; en om deze oorzaak ook, die aan zwaare ziekten kwynen, en in stryden en gevaaren verkeerren, offeren of menschen voor dankoffer, of bedeloven d'offerhande te doen, en worden tot den dienst dier offerplegingen de Druiden gebruikt; om dat zy d'aanbiddelykheid der onsterffelyke Goden voor eenes mensche leven niet anders achten te kunnen verzoenen, ten waar men 't leven eenes mensche te rug geeft: en hebben zy voor 't gemeen offerhanden van dien zelven aart ingestelt. Andere hebben boetscerzels van onmatelyke grootte, wier ledematen, gevlochten uit teenen, zy met levendige menschen vullen, door welke in brand te steeken, de menschen van de heromsmorrende vlam ontademt werden. De doodstraffen der genen, die in dievery, of moordery, of in andere misdaden gegrepen zyn, achten zy den onsterffelyke Goden overaangenaam te wezen. Maar als d'overvloed dier zoorte gebreekt, stappen zy ook in 't opofferen tot d'onschuldigen over. Zy eeren voornamentlyk Mercurius, en zyn 'er veele boetscerzels van dien God. Hem dragen zy d'uitvinding aller kunsten op: hem noemen zy een leidsman op reizen en wegen; hem achtenze 't voornaamste vermoogen tot aanwin van gelden, en koopmanschappen te hebben. Naast hem, Apollo, en Mars, en Jupiter, en Minerva. Wegens deze hebben zy byna 't zelve gevoelen, als d'andere volkeren. Apollo zeggenze de ziekten te verdryven; Minerva d'uitvinding van werken en kunstenaryen over te brengen; Jupiter 't hemelsche gebied te voeren; Mars d'ooreloogen te regceeren. En bedeloven zy hem in 't gemeen, wen

zy beslooten hebben in 't gevechte sryden, die dingen, welke zy tot beuit bekomen. Die d'overhand behouden, offeren gevangene dieren: d'overige dingen brengen zy op eene plaats. In veele Burgeryen word toegelaten opgestapelde heuvelen dier dingen op geheiligde plaatzen te beschouwen. Noch gebeurt het dikwils dat iemand, uit verachting van kerkplechtigheid, of 't geroofde by zich zou derren verbergen, of 't ten toongestelde vervoeren: en is d'allerzwaarste peene van foltering wegens die zaak verordent.

Alle de Gallen beroemen zich van vader Dis gesprooten te zyn: en zeggen dit van de Druiden ontfangen te hebben. Om deze oorzaak rekenen zy 't beloop des tyds niet naer 't getal der dagen, maar der nachten; en slaan de geboortedagen en d'ingangen der maanden, en der jaren zo gade, dat aan den nacht de dag daar aan volgt. In d'overige manieren des levens verschillen zy dit bykans van alle andere; dat zy hunne kinderen, ten waar zo volwassen, dat zy dienst in den kryg kunnen doen, niet toestaan opentlyk tot hun te naderen. Een zoon van kindsche jaren op openbare straaten in 't gezicht des vaders te staan, noemen zy schandelyk. Zoo veele gelden de mannen van de vrouwen tot huwelyksgave t'ontfangen staan, zo veele gelden uit hunne goederen, na gedaane waardeering, brengen zy ook de huwelyksgave toe. Van alle deze te zaamgevoegde penningen werd rekening gehouden, en de vrucht bewaart. Zo d'een den ander overleeft, aan dien komt het gedeelte van wederzyden met de vrucht der voorige tyden. De mannen hebben over de vrouwen, gelyk over de kinderen, de macht van

van leven en dood; en als een huisvader, van aanzienelyken huize gebooren, overleden is, komen zyne magen te zamen; en zo de zaak, wegens de dood, in vermoeden komt, hebben zy slaaffcherwyze 't onderzoek wegens de vrouwen; en, indien 'er zekerheid is, doen zy ze met vuur, en alle ondragelyke pyningen een wrange dood aan. De lykftacien zyn voor de havening der Gallen heerlyk en overdadig: en werpen zy alles, wat zy oordeelen den levendigen overaangenaam geweest te zyn, in 't vuur, ook dieren; en wierden, een luttel voor deze geheugenisse, flaven, en volgelingen, welke men wist van hun gelieft te zyn, als ter behoorlykheid des uitvaarts dienende, teffens verbrand. De Burgeryen, welke geacht werden 's lands zaken op 't allergefchikfte te bestieren, hebben door wetten vastgesteld, dat zo iemand eenig gerucht of maare wegens 's lands zaken van de gebuuren ontfong, hy zulks den Magiftraat aan te brengen heeft, zonder daar van met eenig mensch te fpreken: om dat dikwils ondervonden is, dat kwalyk bedachte en onervaarene menschen door valsche geruchten verschrikt, en tot schelmstukken aangezet wierden, en wegens de hoogfte zaken tot besluit traden. Wat de Magiftraat goed dunkt, houd hy verborgden; wat hem oordeelt nodig te wezen, maakt hy den meenigte bekend: noch werd 'er toegelaten van 's lands zaken, dan op de vergaderingen, te fpreken.

DE GERMAANEN verschillen veel van deze gewoonte. Want zy hebben geene Druiden, die over de goddelyke dingen 't bewint voeren, noch yver tot de heiligdommen hebben. Onder 't getal der Goden noemen zy de
genen

genen alleen, welke zy zien, en door welkers werkzaamheden zy merkelyk gedient werden, als de Zon, het Vuur, en de Maan: van d'overige hebben zy zelfs de faame niet ontfangen. 't Heele leven bestaat in jagen, en krygsoeffeningen. Van kindsbeen af bevlytigen zy den arbeid, en 't ongemak. Die 't allerlangste baardeloos blyven, dragen onder henlieden den grootften lof weg: dit meenen zy een ander gestalte, andere krachten, en andere spieren te veroorzaken. Een vrouw voor de twintig jaren te bekennen, houden zy voor de schandelykste zaken. Noch kan die zaak verhoolen blyven, mits zy zich mengelings in de rivieren baden, en met vellen, of kleine vachten van geiten, kleeden, zynde het grootste gedeelte van 't lichchaam naakt. De landbou bevlytigen zy niet; en leeft het grootste gedeelte van henlieden by melk, kaas, en vlees: noch heeft iemand alleen zekere akkers, of eigene landpaalen; maar 's Landsopperhoofden, en de Voortreffelyksten deelen jaar voor jaar aan de volkeren, en de maagschappyen der menschen, die te samen gekomen zyn, zo veele, en zulke, en op zodanige plaats gelegene akkers uit, als 't hun goed dunkt; en dwingen ze 's jaars daar aan elders over te stappen. Van deze zaak geven zy veele redenen: namentlyk, op dat zy, door geduurig op eene plaats te blyven, de zuchten oorlooge niet voor die ter landbouwezouden verwisselen; noch zich bevlytigen wytluchtige landen te bereiden, en de machtigen de geringen ter bezittingen uitdreven; noch zy, tot bevryding van kouw en hitte, te welgemaakt zouden bouwen; noch 'er eenige zucht van geld ontfonde; uit welke zaak parthyschappen, en

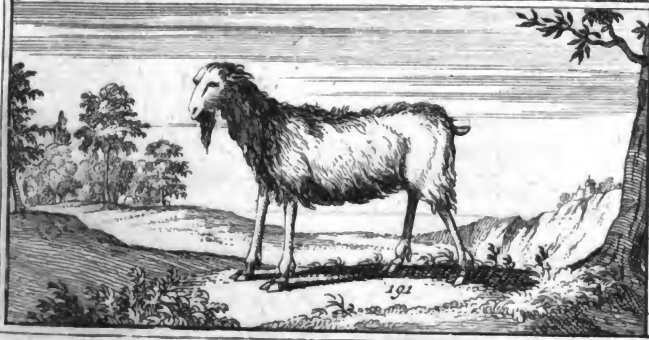
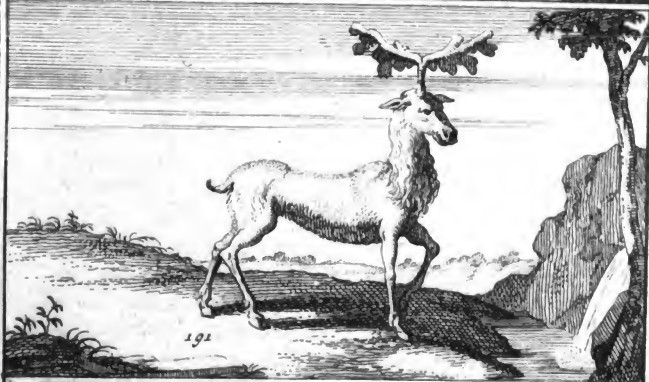
twe-

twespalten gebooren worden : wyders, op dat zy 't gepeupel in eene evengelykheid des gemoeds behielden, als het te zien kwam, dat zyne en yders goederen met de machtigen een en dezelve waren. 't Is voor de Burgeryen de grootste lof rontom zich, door 't beplonderen der gebuuren, wytuitgestreeke wildernissen te hebben. Want zy achten 't eene eigenschap van dapperheid de gebuuren, ten akkeren uitgedreven, te doen wyken, noch iemand omtrent hun met der woon te derren blyven. Dit oordeelen zy teffens voor zich veiliger, door de vrees van een schielijke instorting weg te nemen.

Als een Burgery den aangenomen oorlog of afkeert, of aanvoert, wierden daar Veldoversten gekooren, die in dien oorlog 't oppergezag voeren, om macht te hebben over leven en dood. In vrede hebben ze geenen algemenen Opperbevelhebber : maar d'Opperhoofden der landschappen en kreytsen doen recht onder de hunnen, en beslissen de geschillen. Te roven is by hen lieden geen schande, indien 'et buiten de landpalen van yders Burgery geschiet. Want zulks zeggen zy tot oefening voor de jeugd, en tot weering van alle luiheid te dienen. Derhalve, als iemand uit de Voortreffelyksten ter zamening zegt hun Overste te willen zyn, en dat, die hem volgen willen, te spreken hebben; staan de genen op, die en de reden, en den man pryzen, en zeggen hem hunne hulpe toe; waar over zy van de meenigte gepreezen werden. Die uit deze niet gevolgt zyn, werden onder 't getal der wegloopers en verraders gerekent : en hun naderhand 't geloof van alle zaken afgesneeden. De gastvryheid te schenden, achten zy voor een grou-

grouwel : die, om wat reden ook , tot hun overkomen , beschermen zy voor overlast, en houden ze als heilig : alle huizen staan voor hun open, en werd hun spyze voorgezet. Maar in voorige tyden, toen de Gallen in dapperheid de Germaanen te boven gongen, en daarenboven met oorlog bestookten, zonden zy, en wegens de meenigte der menschen, en d'armoede der akkeren, volkplantingen over den Rhyn. Weshalve d'akkers, welke d'allervruchtbaarste zyn, en de plaatzen van Germanië omtrent het Hercyniër woud, 't welk ik bemerk aan Eratosthenus, en eenige Grieken door de faame bekend geweest te zyn, 't geen zy Orcinia noemen, de Tectosager Volcen bemachtigden, en zich daar ook ter neer zetten. Welk volk tot dezen tyd toe zich in zyne zetels behoud, en de hoogste vermaardheid van gerechtigheid, en oorlogs lof heeft. Zy volharden nu ook, gelyk de Germaanen in de zelfste armoede, gebrekelykheid, en lydzaamheid; gebruiken de zelfste spyzen, en havening des lichaams. Doch de nabyheid van de Gallen, en de kennis der overzeesche zaken, brengt veele dingen ter overvloed, en gebruik aan. Allenskens gewent zich te laten overheeren, en in veele stryden overwonnen, waren zy zelfs in dapperheid met dezelve niet te vergelyken.

Dit Hercyniër woud, waar van wy boven spraaken, strekt zich in de breette tot negen dagreizen uit. Want anders kan men 't niet ten einde komen, noch de maaten der reizen geven. 't Neemt zynen oorspronk van de landpalen der Helveten, en Nemeten, en Rauracen; en loopt lynrecht voort met de rivier de Donauw tot aan de landpalen der Dacen, en Anarten. Van
hier

hier zwaait het zich ter flinkerzydeaf, door verscheide strecken van de rivier; en raakt, wegens zyne grootte, de landpalen veeler volkeren aan. Noch is 'er iemand van heel Germanie, die zeggen kan, dat hy aan 't begin van dit bosch gekomen is, schoon hy veertig dagreizen voortgetoogen was, of van wat plaats het zynen oorspronk neemt. 't Is zeker, dat daar in veele zoorten van wilde dieren voortgeteelt worden, die in andere plaatzen niet te zien zyn: uit welke, die van d'andere 't meeste verschillen, en gedenkwaardig schynen, deze zyn. Daar is een Os van de gedaante eenes Harts: wien uit het midden van 't voorhoofd, tusschen de ooren, een eenige hoorn zeer hoog uitsteekt, en dat veel rechter, dan de hoornen, die aan ons bekend zyn. Van den oppersten top des zelvige spreiden zich eenige takken, even als de Palmboomen, breed en wyt uit. De natuur van 't wyfke en 't manneke is een en 't zelfste, een en 't zelfste de gestalte en grootte der hoornen. Insgelyks zyn 'er, die * *Alces* genoemd werden. De gestalte dezer komt met de Geiten overeen, en de gespikkeltheid der vellen, maar in grootte staan zy een luttel boven; en zynze van hoornen verminkt, en hebben schinkels zonder gewrichten en kooten, noch leggen zich deshalve te ruste. Noch kunnen zy, indienze by geval ter neêr storten, of van zelf opstaan, of zich oprechten. Voor heur dienen de boomen tot rustplaatzen; waar tegen zy zich vlyen, en nemen dus een luttel hellenderwyze de rust. Dit van de jagers uit de voetstappen nagespoort zynde, werwaarts zy zich gewoon zyn naer toe

* *Wilde Elanden.*

toe te begeben, maaken zy daar ter plaatze alle de boomen of aan den wortel los, of zaagenze zo ver door, dat het opperste der zelve even staan kan. Als zy hier zich uit gewoonte tegen aan vlyen, verdringen zy door de zwaarte de losse boomen, en storten ook teffens zelf ter neer. De derde soort is, die * *Uri* genoemd werden. Deze zyn van grootte een weinig beneden d'Elefanten; van gedaante, en couleur, en gestalte de Stieren gelyk. Groot is de kracht, en groot der zelve snelheid. Noch mensch, noch beest spaaren zy, als zyze in 't gezicht krygen. Zorgvuldig in putten gevangen, dood men ze. Met dezen arbeid verharden zich de jongelingen, en oefenen zich met die soort van jacht ook; en, die de meesten hier van ter neer maken, met de hoornen in 't openbaar te brengen, die hun tot getuigen dienen, dragen eenen grooten lof weg. Maar ze aan menschen te gewinnen, en ze van jongs op zelfs tam te maken, is eene onmogelykheid. De langte der hoornen, en de gestalte, en gedaante verscheelt veel van de hoornen onzer Ossen. Deze, zorgvuldig opgezocht, beslaanze röntom de lippen met zilver; en werdenze op plechtige maaltyden voor bekers gebruikt.

Als Cesar nu door d'Ubier kondschappers verstond, dat de Sueven zich in de bosschen vertrokken hadden, vrezende d'armoede van graan, om dat alle de Germaanen, als boven vertoont is, de landbouw weinig behartigen, besloot hy niet verder voort te trekken: maar, op dat hy den barbaaren de vreeze van zyn wederkomst in 't geheel niet benaame, en ook hunne bystanden op-

* *Oerossen.*

ophielde, sloopte hy, na 't heir over te voeren, dat gedeelte van de brug, 't welk aan d'oevers der Ubien raakte, en zich tot de lengte van twe hondert voeten uitsprekte; en boude aan 't ander end van de brug een tooren van vier zolderingen; en plaatste daar tot bescherming der brugge eene bezetting van twalef regimenten; en steevigde de plaats met groote sterkten. Over die plaats, en de bezetting gaf hy den jongeling C. Volcatius Tullus 't oppergebied. Hy zelf, toen 't graan begon te rypen, zond, tot den oorlog van Ambiorix, door 't Arduenner woud, dat het grootste van heel Gallie is, en van d'oevers des Rhyns, en de landpalen der Treviren tot de Nervien zich uitsprekt, en meer dan vyf hondert mylen in de lengte heeft, L. Minucius Basilus met al de ruitery vooruit, of hy door de snelheid der reize, en gelegenheid des tyds eenig voordeel kon bekomen: en vermaande hem te verhinderen, dat men vuuren in 't leger stookten; op dat zyn aankomst van verre niet betekent wierde: hy zelf zou hem aanstonds volgen. Basilus kwam na, 't geen 'er geboden was; en, door den mars schielik, en tegen 't gevoelen van yder af te leggen, betrapte veele onvoorhoeden op d'akkers: toog op hun aangeven naet Ambiorix zelf, ter dier plaatze daar men voorgaf hy met weinig ruiters te wezen. Veel vermag de fortuin zo in alle andere dingen, als in krygszaken. Want gelyk 'et door een groot geval gebeurde, dat hy den zelve onvoorhoeds en onbereid overkwam, en zyn aankomst eer van de menschen gezien, dan door de faame en boden aangebracht wierd: alzo groot een fortuin is 't geweest, na alle gereetschappen van oorlog, die hy rontom zich had,

t'over-

t'overweldigen; karren en paarden te grypen, dat hy zelf de dood ontsnapte. Maar dit is bygekomen, om dat, zynde 't huis door een bosch omheint (gelyk byna de wooningen der Gallen zyn, die in 't gemeen, om de hitte te vermyden, de nabyheden van bosschen en rivieren zoeken) zyne verzelschappers en gemeenzame vrienden 't geweld onzer ruiters op eene enge plaats een luttel tegenhielden. Onder dit vechten hielp hem een uit de zyne te paarde; en dekten de bosschen den vluchteling. Zo veel vermogen heeft de fortuin om iemand in gevaar te brengen, en daar uit te verlossen.

Of Ambiorix zyne machten met voordacht niet voortgebracht heeft, om dat hy zich bezwaart vond voor de vuist te vechten; dan of hy van den tyd uitgeflooten, en door de schiele aankomst der ruiters verhindert is geweest, als denkende 't overige heir op volgenden wege te zyn, is onzeker. Maar zeker is 't, dat hy, na heimelyk boden door d'akkers te zenden, beval, *dat yder zich te bergen had*: waar van zommige in 't Arduener bosch, andere in de bygelegene moeren vlooden. Die den Oceaen naaft waren, burgen zich op d'eilanden, die de vlooden gewoon zyn te maaken. Veele traden ter eigene landpalen uit, en vertrouden zich zelve en al 't hunne den allervreemsten toe. Cativulcus, Koning van 't halve gedeelte der Eburonen, die teffens met Ambiorix 't besluit had ingegaan, reeds gekneukt door ouderdom, en derhalve noch den arbeid des oorlogs, noch der vlucht machtig, vergaf zich zelve, na Ambiorix, die bewerker van zyn besluit geweest was, door alle gebeden te vervloeken, met eenen Ysemboom, waar van een groote menigte in Gallie, en Germanie is. De Segnen, en
Con-

Condruſen, uit het geſlacht en getalle der Germaanen, die tuſſchen d'Eburonen en Treviren woonen, zonden Gezanten tot Ceſar, biddende *hy wilde henlieden toch onder 't getal der vyanden niet houden, noch de zaak aller Germaanen, die beneden den Rbyn waren, oordeelen een te zyn: geene gedachten hadden zy wegens den oorlog, geene byſtanden aan Ambiorix gezonden.* Ceſar, de zaak door onderzoek der gevangen doorſtikt hebbende, gebod, *indien eenige Eburonen tot henlieden uit de vlucht overgekomen waren, dat zy die tot hem zouden brengen: zo zy zulks deden, zonde hy hunne landpalen niet beſchadigen.*

Toen bracht hy, zynde de machten in drie deelen geſchikt, den omſlag van alle de keurbenden binnen Atvatica. Dit 's de naam van dat kaſteel. 't Is byna in 't hart der Eburonen landpalen gelegen, alwaar Titurius, en ook Aurunculejus, ter winterlegeringe, zich ter neêr geſlagen hadden. Deze plaats met meer andere dingen keurde Ceſar voor goed, vermits de veſtingen des voorgangen jaars onbeplukt gebleven waren, waar door hy den arbeid der ſoldaten te gemoed kon komen. Hy liet daar tot bezetting voor de legertrein de veertiende keurbende, die, jongſt beſchreven, hy uit Italie overgevoert had. Over die keurbende, en dat leger gaf hy Q. Tullius Cicero 't oppergebied, en ſtelde hem twe hondert ruiters ter hand. Het heir verdeelt zynde, beval hy T. Labienus met drie keurbenden naar den Oceaan te rukken, tegen over die oorden, welke de Menapien raaken. C. Trebonius zond hy met een diergelyk getal van keurbenden om dat landſchap af te loopen, 't welk den Atvaticen

N 't naaſt

't naast leid. Hy zelf besloot met het overige derde deel naar de rivier de Schelde, die in de Maas vloeit, en door d'uiteerste deelen van 't Arduenner woud, te trekken, werwaarts hy hoorde Ambiorix met weinig ruiters zich vertrokken te hebben. Vertrekkende, verzekerde hy, dat hy zich na den zevenden dag daar weer zou laten vinden: also hy wist, dat na den zevenden dag aan die keurbende, welke ter bezetting daar gelaten wierd, graan zou mangelen. Labienus, en Trebonius wierd vermaand ten dien dage, indien 't zonder schade des Gemeenen beste geschieden kon, te rug te keeren; op dat zy, na andermaal raad te plegen, en de gelegtheden der vyanden t'onderzoeken, eenen anderen aanvang des oorlogs grypen konden.

Daar was, als wy boven vertoont hebben, geen zekere macht, geene bezetting, geene stad, die zich met wapenen verweeren zou, maar eene verspreide meeningte in alle oorden. Yder zette zich of in een verhoole dal, of boschachtige plaats, of in een belemmert moer ter neêr, dat eenige hoop van onderstand of behoudenis scheen te belooven. Deze plaatzen waren den gebuurelingen bekend; en eischte de zaak groote omzichtigheid, niet tot bescherming van 't heele heir (want dat kon geen gevaar, na yder te verschrikken en van een te spreiden, overkomen) maar tot voorhoeding van yder soldaat; welke zaak nochtans ten deele ter behoudnisse van 't heir diende. Want de begeerte van beuit lokte veelen wel uit, doch d'onwisse en onbekende wegen van 't woud beletten d'onzekeren te naderen. Zo hy zyn voornemen volvoeren, en 't geslacht der boosaardige menschen uitroejen wilde, de meeste machten wa-

waren verzonden, en de soldaten van den anderen gerukt. Zo hy de rotten by de tekenen wilde houden, gelyk het ingestelt gebruik, en de gewoonte van 't Roomsche heir vereischt, de plaats zelf was den Barbaren ter bescherming; en ontbrak henlieden geene stoutmoedigheid, om uit hunne schuilplaatzen toe te schieten, en de van een verstrooiden t'overvallen. Maar in dusdanige zwarigheden wierd, zo veel de naarstigheid kon te weegbrengen, voorzien: zo dat men liever iets ter afbreuk achter wege liet, alhoewel de gemoederen van allen ter wraake branden, dan dat met eenige schade de soldaat ter slagbank gevoert wierde. Aan de nabuurige Burgeryen zond Cesar booden. Alle lokte hy ze door de hoope van beuit uit, om d'Eburonen te beplonderen; dewyl hy liever 't leven der Gallen, dan der keurbendelingen, in de bosschen wilde wagen; op dat teffens, doorze van alomme met zo groot eene meenigte t'omcingelen, voor zodanig een schelmstuk, het geslacht en de naam der Burgerye uitgeroeit wierde. Dit wierd in alle oorden der Eburonen verricht; en naakte de zevende dag, op welken Cesar beslooten had tot de legertrainen de keurbende te rug te keeren. Hier kon men hoe veel de fortuin in den oorlog vermag, en hoedanige gevallen zy voortbrengt, beschouwen.

Daar was na de vyanden te verstrooyen en schrik aan te jaagen, als wy boven vertoont hebben, geene macht, die de minste oorzaak van vreeze voortbracht. Over den Rhyn kwam de roep tot de Germaanen, dat d'Eburonen beplondert, en alle daarenboven tot de beuit opgeroepen wierden. De Sicambren, die naast aan den

Rhyn woonen , vergaderden twe duizent ruiteren , tot welke de Tenchtheren en d'Usipeten , als wy boven leeraarden , zich uit de vlucht geborgen hadden. En zynde den Rhyn met scheepen en vloten overgetoogen , omtrent drie duizent schreeden beneden de zelfste plaats , daar de half afgebrookene brug , en de bezetting van Cesar gelaten was , deden zy d'eerste landpalen der Eburonen aan : onderschepten veele verstrooiden uit de vlucht ; en bemachtigden een groot getal van klein vee , waar op de Barbaren het meeste gezet zyn. De beuit drongze verder voort tetreden. Henlieden , als in oorlog en roveryen gebooren , was geen moer , geen bosschadie in den wege. Zy onderzochten uit de gevangenen , in welke plaatzen Cesar wezen mocht : en verstonden dat hy verre van daar getoogen , en al 't heir geweeken was. Maar een uit de gevangenen , *Wat , zegt hy , jaagt gylieden deze deerelyke en geringe beuit na , daar 't reeds aan u staat d'allergelukkigsten te wesen ? Binnen drie uren kont gy 't Atvatuca komen : daar heeft het heir der Romeinen alle zyne fortuinen te hoope gebracht. En is de bezetting zo klein , dat het zelfs de muur niet kan omvangen , noch iemand buiten de vestingen durft treden.* De Germaanen , door de hoope aangezet , lieten de reeds verkregene beuit daar in 't verborgen : en rukten eenslags naer Atvatuca , met den zelve tot leidsman te gebruiken , door wiens ingeven zy dit verstaan hadden. Cicero , die in alle de voorledene dagen , volgens Cesars bevelen , met groote omzichtigheid de soldaten binnen 't legerbewerp gehouden had , en zelfs niet een der trosjongens vergunnen wilde den voet buiten de sterkte te zetten ,

zetten, twyffelende ten zevenden dage of Cefar wegens 't getal der dagen zyn woord wel zou houden, om dat hy hoorde, dat hy verder getoogen was, en niet de minste maare wegens den te rugtred bekwam; teffens beweegt door die stemmen, welke zyne lydzaamheid byna eene belegering noemden, dewyl ter legerbewaterpe uit te treden, niet geoorlooft was; zond, geen geval van dien aard te gemoed ziende, waar door hy, na 't optrekken van negen keurbenden, en eene overgroote ruitery, het verftrooyen en byna verdelgen der vyanden, binnen drie mylen zou kunnen bestookt werden, vyf regementen om graan te haalen in de naastgelegene zaadakkers, tuffchen welke en 't legerbewerp een eenige heuvel was. Veele zieken uit de keurbenden waren in 't leger gelaten: uit welke, die zich geduurende deze dagen in eenen beteren ftaat bevonden, omtrent drie hondert onder eene vane uitgezonden wierden: daarenboven volgde hun een groote meenigte van trosjongens, en een groote macht van laftdieren, die in 't legerbewerp gelaten waren, vermits zy verlof bekwamen.

Zo als dit voorviel, en op dien zelfen ftond kwamen de Germaanifche ruiters aanrunnen, en poogden met dien zelfen vaart recht toe recht aan door d'achterpoort ter legerbewaterpe in te ftorten: noch zyn zy eerder, door de daar tegen aan gelegene boffchen, gezien, voor dat zy reeds onder 't bolwerk genadert waren, zo dat de kooplieden, die zich onder 't bolwerk onthielden, niet den minften tyd hadden om zich te vertrekken. d'Onzen, nergens op denkende, wierden door zo nieuwe zaak ontroert: en ftutte het regement, dat op fchiltwacht ftond,

nauwelyks 't eerste geweld. Toen vielen de vyanden aan alle hoeken te gelyk aan, of zy ergens eenigen ingang bekomen konden. Bezwaarelyk bewaarden d'onzen de poorten. d'Overige toegangen verzekerde de plaats zo door zich zelve, als door de versterking. Door 't heele leger was vreeze en tzaaging, en zocht d'een uit den ander d'oorzaak der beroerte te weten: noch bemerkte iemand werwaarts de tekenen gevoert wierden, noch aan wat oord men byeen te komen had. d'Een sloeg uit, *dat het leger reeds ingenoomen was: d'ander dat de Barbaren, door 't verslaan van 't heir, en den Veldheer, overwinners waren:* de meesten boodseerden zich wegens de plaats *nieuwe rampzaligheden:* en stelden *de nederlaag van Cotta en Titurins, die in dat zelve kasteel omgekomen waren,* voor oogen. Alle door zodanige vreeze aan 't waggelen, wierden de Barbaren in hun meening versterkt, dat daar weinig bezetting binnen was, gelyk zy uit de gevangenen gehoord hadden. Met wakkeren yver bestonden zy hier op door te booren; en vermaande d'een den ander, *zy zouden zich zo groot eene fortune niet ter handen nit laten wringen.* In de bezetting was zieke-lyk gelaten P. Sextius Baculus, die d'eerste pyl by Cesar gevoert had, en van wien wy in de vorige oorloogen gewaagden; en had hy op den vyfden dag noch geene spyze genuttigt. Hy zyne, en de gemeene behoudenisse mistrouwende, trad ongewapent ter tente uit: zag de vyanden op 't punt van indringen, en de zaak in 't uiterste gevaar te wezen: greep de wapenen van de naaststaanders, en plaatste zich in de poort. Hem volgden de Hondertmannen van 't regiment, dat op schiltwacht was. Een luttel hielden

den zy teffens den ftryd tegen. Sextius, bekomende zwaare wonden, begon te bezwyken; en wierd hy bezwaarelyk, door de hand te rug getrokken, bewaart. Geduurende deze tuffchen-tyd, greepen d'andere zodanigen moed, dat zy zich op de veftingen dorften begeven, en't gelaat van verweerderftoonden. Ondertuffchen hoor- den onze foldaten, zynde de graanhaling vol- voert, een gefchreeu; de ruiters runden voor uit, en bemerkten in wat gevaar de zaak ftond. Doch hier was in de fterkte geene opening, waar door de verbaasden konden binnen flui- pen. De pas befchrevenen en in krygskunde onervarenen wenden de gezichten naer de krygs- kornellen en Hondertmannen: en wachten af, wat van hen zou gebooden werden. Niemand was zo dapper, dat hy door de nieuwigheid der zaake niet beroert wierd.

De Barbaren, befchouwende de tekenen van verre, ftaakten de beftorming, en geloofde in den beginne dat de keurbenden te rug kwamen, welke zy uit de gevangenen verftaan hadden verre van de hand gerukt te wezen. Daar na, de luttelheid der zelve gezien hebbende, doen zy eenen aanval van alle oorden. De trosjon- gens runden ter naafter heuvel op. Van daar in allerhaaft te rug gedreven, wierpen zy zich tuf- fchen de tekenen en rotten: waar door zy de verbaasde foldaten te meer ontroerden. Eenige verftonden, *dat men bytelsgewyze in aller- haaft behoorde door te dringen; dewyl 't legerbe- werp zo naby was: dat, fchoon men een omcin- gelt gedeelte verfloeg, d'overige nochtans, naer allen fchyn, konden bewaart werden: andere, dat men zich ten heuvel toppe moest zetten, en alle een gelyke avontuur afwachten.* Dit keurden

d'oude foldaten niet voor goed, welke wy gezegt hebben onder een vendel uitgetoogen tezyn: derhalve, na zich onder den anderen aan te moedigen, booren zy. onder 't geleide van C. Trebonius, Roomsch ridder, die over hen gebod, dwars door de vyanden heen, en kwamen alle tot een toe behouden in 't leger. Kort op hun hielen, in dien zelven aandrang, volgden de trosjongens, en deruiters, en wierden door de dapperheid der foldaten bewaart. Maar de geenen, die zich ten heuvel toppe geplaatst hadden, zonder toen ook eenig begrip van krygszaken te hebben, noch in dat besluit, 't geen zy voor goed gekeurt hadden, te volharden, om zich van de hoogte te verweeren, konden dat geweld noch die snelheid, 't geen zy uit de hoogte niet zonder vrucht geweeft te zyn gezien hadden, navolgen; maar, poogende zich in 't legerbewerp te storten, zakten op eene ongelegene plaats af. De Hondertmannen, waar van eenige uit de laagste ordenen der andere keurbenden, dapperheidshalve, tot de hoogste ordenen dezer keurbende opgevoert waren, op dat zy den reeds bekomen lof in krygszaken niet verliezen zouden, sneuvelden als dappere mannen. Een deel der foldaten, zynde door der zelve dapperheid de vyanden van een gerukt, is buiten alle hoope behouden in 't legerbewerp gekomen: een deel, door de Barbaren overvallen, gesneuveld.

De Germaanen, na aan de verovering van 't legerbewerp te wanhopen, om dat zy d'onzen binnen de sterktens gekomen zagen, begaven zich met dien buit, welke zy in de bosschen verborgen hadden, te rug over den Rhyn. En is

na

na den weggang der vyanden de schrik ook zo groot geweest , dat 's nachts daar aan , als C. Volufenus , gezonden met de ruitery , aan 't leger kwam , men geen geloof kon geven , dat Cefar met het heir behouden aangekomen was. Dus had de schrik de gemoederen van alle vooringenoomen , datze , byna als zinneloozen , uitfloegen , *dat de ruitery , na 't verslaan van alle de machten , zich alleen door de vlucht gered had;* noch geloofden zy , dat de Germaanen de bestorming van 't legerbewerp onderstaan zouden , indien 't heir behouden was. Welke vrees Cefars aankomst wegnam. Hy , te rug gekeert , nocte onkundig d'uitkomst des oorlogs , neemende alleen kwalyk , dat de regementen van schiltwacht en uit de bezetting gezonden waren , dewyl men zelfs geen plaats voor 't minste ongeval behoorde te laten , merkte aan dat de fortuin in de schielyke aankomst der vyanden van veel vermogen was geweest : en des te meer , omdatze de Barbaren byna van de wal zelfs , en van de poorten van 't leger afgekeert hadden. 't Verwonderenswaardigste hier in scheen , dat de Germaanen , die ten dien einde den Rhyn overgestapt waren , op dat zy de landpalen van Ambiorix beplonderen zouden , gevoert naer 't legerbewerp der Romeinen , den alleraangenaamsten dienst aan Ambiorix toegebracht hadden.

Cefar , andermaal om de vyanden te beschadigen opgetoogen , zond een groote meenigte , uit de naastgelegene Burgeryen verzamelt , naer alle oorden uit. Alle dorpen , alle huizen , die zy ergens zagen , wierden verbrand : de beuit van alle plaatzen weggevoert : 't graan niet alleen door zo groot een meenigte van lastdieren , en ook van menschen verteert , maar door den tyd des jaars ,

en de slagregens ter neer gerukt: zo dat de genen, die zich voor tegenwoordig verschoolen, nochtans, na d'aftocht van 't heir, door d'armoede aller dingen omkomen moesten. En hoe vaake deze plaats doorzocht wierd, met zo veel ruitery aan alle oorden te verdeelen, nochtans kon men Ambiorix niet bekomen, schoon eenige, op de vlucht gegrepen, sterk dreven, dat hy noch uit den gezichte niet was; door welke hoop zommige in 't vervolgen genen arbeid achterwege lieten, en door hunnen yver de natuur geweld deden, vermits zy zich inbeelden den grootsten dank daar voor van Cesar te zullen wegdragen; doch 't scheen, dat 'er iets aan 't hoogste geluk moest gebreeken; want hy onttrok zich door hooien, en bosschen, of kreupelbosschadien, en zocht, verdonkert door den nacht, andere landschappen en oorden, met geen meerder onderstand van ruiteren, dan vier, aan welke hy alleen zyn leven vertrouwen derde. Na op dusdanige wyze de landschappen te verwoesten, voerde Cesar 't heir, met verlies van twee regementen, binnen Durocortorum, een stad der Rhemen; en, na de byeenkomst van Gallie in die plaats te beleggen, deed hy onderzoek doen wegens de zamenzweering der Senonen en Carnuten; waar op hy Acco, die aanleider van dat besluit geweest was, door een bitter vonnis tegen hem uit te spreken, naer de wyze der voorouderen ter peene sleepte. Eenige, 't gerichte vrezende, vlooden weg: den welke hy en water en vuur ontzei. Thans voerde hy twee keurbenden in de landpalen der Treviren, twee by de Lingonen, en de zes overige binnen Agendicum, in de landpalen der Senonen, ter overwintering; en toog, na 't heir van graan te voorzien, als hy beslooten had, om de byeenkomsten by te wonen, naer Italie.

C.

C. JULIUS CESARS
 AANTEKENINGEN
 DER
 GALLISCHE
 OORLOOGEN.

ZEVENDE BOEK.

INHOUD.

*Tot herkryging der verlorene vryheid spannen
 veel Gallische volkeren t'zamen, en kie-
 zen eenen Vercingetorix tot hunnen Overste.
 Cesar, onvoorzins d'Arvernien verrast heb-
 bende, komt de Bojen te hulpe. Neemt de
 steden Vellaunodunum, Genabum en Ne-
 viodunum in. De Gallen verbranden de
 zwakste plaatsen in de landen der Biturigen,
 en bergen zich binnen Avaricum, welke
 Stad van Cesar belegerd word. Vercingeto-
 rix, ondertusschen van verraderye beschuld,
 zuivert zich. Avaricum, een tyd lang
 dapper verdedigt, werd met geweld ingenoo-
 men. Der Aduenen oneemigheden trekken
 hem van dien oorlog af. Na 't slissen der
 zelve*

zelve rukt hy met zyn heir naer Gergovie. Ondertusschen raaken d'Æduenen andermaal overhoop, en vallen af. De Romeinen overweldigden drie vyandlyke legers by Gergovie, doen eenen hevigen aanval op die Stad, doch werden met groot verlies afgewezen. Cesar, de belegering verlatende, rukt naer d'Æduenen. Labienus, zyne zaken voorspoedig by de Parisien verricht hebbende, voegt zyne machten by die van Cesar. Meest alle de Gallen, 't voorbeeld der Æduenen volgende, vallen af: randen Cesar op den weg naer de Sequanen aan; doch werden geslagen. Cesar vervolgt hun tot aan Alesie, welke Stad hy belegerd. De Gallen, na alle hunne machten van alomme t'ontbieden, trachten hunne Bondgenooten van 't beleg te verlossen, doch werden t'eenemaal geslagen; waar op d'overgave dier Stad volgt, dewyl Vercingetorix, d'Æduenen en d'andere zich onder de macht van Cesar begeven. Dit geschach in den jaare 701 na Romes opbou, 52 Iaren voor Christus geboorte. Burgermeesters zynde

CNEJUS POMPEJUS ten derdemaale,

eerst alleen, daarna met

Q. CÆCILIUS METELLUS PIUS SCIPIO.

ALLIE in ruste gebracht zynde, toog Cesar, als hy beslooten had, naar Italie, om de byeenkomsten by te wonen. Daar verstond hy de moord van P. Clodius; en, wegens Raadsorde

orde verwittigt, dat alle de jongelingschap van Italië zamenzwoer, deed hy uitkeur door 't heele wingewest doen. Deze zaak wierd in allerhaast in 't Overalpisch Gallie overgevoert. Hier voegden en verdichten noch de Gallen geruchten by, die eenig schynzel tot de zaak hadden, namentlyk, *dat Cesar door steedsche beroerte opgehouden wierd, noch door zo groote twespalten tot het heir kon komen.* Door deze gelegenheid aangezet, begosten zy, die reeds te voren t'onvreden waren, van zich onderwerpingen des Roomschen gebieds te zien, gratig en stoutmoedig wegens den oorlog te raadpleegen. Hebbende de Voortreffelyksten van Gallie onder zich in bosschen en afgelegene plaatzen ter zamening beroepen, overwogen zy de dood van Acco : en vertoonden, dat hen Ichier of morgen 't zelve geval mede overkomen kon. Zy bejammerden *de gemeene ellenden van Gallie* : loofden den geen groote beloften en giften uit, *die 't begin des oorlogs zou maken, en Gallie ten gevaare van zyn leven in vryheid herstellen.* Voor al scheen hun oorbaar te bezorgen, *dat Cesar, eer dan hunne heimelyke besluiten uitlekten, van 't heir afgeslooten wierd : en had dit luttel arbeids in, om dat de keurbenden, in 't afwezen des Veldheers, noch ter winterlegeringe uitgaan deden, noch de Veldheer zonder onderstand tot de keurbenden komen kon.* Entlyk, *'t was beter in den stryd te sneuvelen, dan datze d'oude krygs-glorie, en de vryheid, welke zy van de voorouderen ontfangen hadden, niet herom verworven.* Na deze dingen t'overwegen, sloegen de Carnuten opentlyk uit ; zy wilden geenig gevaar, wegens 't gemene welwezen, van de hand wyzen ; en beloofden zy, *d'eerstelingen van alle*
in

in 't aanvaarden van den oorlog te zullen zyn; en verzochten, nadien men voor tegenwoordig zich door Gyzelaars niet onder den anderen verzekeren kon, dat men met belofte en eede zou bevestigen, niets van 't beslootene te zullen repen. Toen rechten zy de krygstekenen op, door welk eene wyze hunne plegtigste kerkdienstigheden stand grypen, *dat, na een begin des oorlogs te maken, zy van d'andere niet zouden verlaten werden.* Thans, na de Carnuten te pryzen, van alle den eed af te nemen, dien'er tegenwoordig waren, en dag en tyd van deze zaak te beraamen, scheiden zy uit de zaamening. De bestemde dag daar zynde, runden de Carnuten op 't gegevene teken, onder 't beleid van Cotuatus en Conetodunus, als wanhoopige menschen, naar Genabum; en joegen de Roomsche burgers, die, wegens den koophandel, zich daar ter neer gezet hadden, en onder deze C. Fufius Cotta, een eerlyk Roomsch ridder, die over de graanmiddelen, door Cefars bevel, 't gezach voerde, door de kling; en beplunderden hunne goederen. In allerhaast wierd die maare tot alle de Gallische Burgeryen overgevoert. Want, als 'er een groote en doorluchte zaak voorvalt, geven zy zulks met een geroep door velden en landen te kennen. Andere ontfangen dit vervolgens, en leveren 't den naastgelegen over; als toen gebeurde. Want 't geen met zonsopgang binnen Genabum verricht was, is voor 't volenden der eerste nachtwake in de landpalen der Arvernen gehoord: 't geen eene tusschenwyte van omtrent hondert en zestig duizent schreden is.

Om gelyke reden stak Vercingetorix, Arverner van herkomste, de zoon van Celtillus, een
jon

jongeling van zeer groot vermoogen, aan wiens vader de Vorstelykheid van heel Gallie was opgedraagen, en om de zelve oorzaak, overmits hy naer een Koningryk stond, van de Burgerye uit den lyve was gehulpen, zyne volgelingen, van alomme ontboden, gemakkelyk aan brand. Zyn besluit bekend zynde, rund men tot de wapenen: doch wierd hy van Gobanitio, zynen vaderlyken oom, en d'overige Voortreffelyksten, die niet oorbaar vonden die fortune ter proeve te stellen, uit de stad Gergovia gedreven. Hy liet 'et daar nochtans niet by; en hielt landwaarts in uitkeur van schooyers en vagebonden. Na zulk eene bende te verzamelen, onderstond hy eenen yegelyk uit de Burgerye aan te spreken, en tot zyn besluit te trekken. Hy vermaande, *zy zouden toch, om de gemeene vryheids wille, de wapenen aangrypen*: en dreef, door groote machten te vergaderen, zyne parthyen, van welke hy een luttel te voren uitgestommelt was, ter Burgerye uit. Hy wierd van de zynen Koning genaamt: zond aan alle oorden Gezanten uit: verzocht, *datze in trouwe volharden zouden*. In allerhaast voegde hy zich de Senonen, Parisien, Pictonen, Cadurcen, Turonen, Aulercen, Lemovicen, Anden, en alle d'overige toe, die aan den Oceaan paalen. Met aller bewilliging wierd hem de heerschappye opgedragen. Gesteegen tot zulk eenen staate, eischte hy Gyzelaars van alle de Burgeryen; beval in allerhaast een zeker getal van soldaten naer hem toe te voeren; verorde hoe veel wapenen yder Burgerschap zou vervaardigen, om in tyds daar van voorzien te zyn. Boven al beyverde hy de ruitery: voegde de strengste beveelen aan zyne hoogste nyverheid: dwong de twyfelaars door
de

de grootte der peene. Want , na een zwaare misdaad te begaan , doode hy ze met vuur , en alle folteringen : lichter feit bedreven zynde , zond hy ze met afgesnedene ooren , of met een oog uit te booren , naer huis ; op dat zy den anderen ten spiegel dienden , en den overigen door de zwaarte der peene eenen schrik aanjoegen. Hebbende door die peenen in allers haast een heir verzamelt , zond hy Lucterius den Cadurcer , een overgegeve mensch , met een gedeelte der machten naer de Ruthenen. Hy zelf rukte naer de Biturigen.

Op zyn aankomst zonden de Biturigen Gezanten aan d'Æduenen , onder wiens trouwe zy waren , verzoekende onderstand , om daar door te lichter de machten der vyanden te kunnen tegenstaan. d'Æduenen , opvolgende den raad der Stedehouderen , die Cefar by 't heir gelaten had , zonden machten van ruitery en voetvolk tot onderstand van de Biturigen : die , als ze tot de riviere de Loire genadert waren , welke de Biturigen van d'Æduenen affcheid , na weinig dagen daar te vertoeven , noch de rivier te darren doorstappen , te rug naer huis keerden ; en aan onze Stedehouderen boodschapten , *datze , vreezende de trouweloosheid der Biturigen , te rug gekomen waren : van welke hun verftendigt was , datze , zo zy de rivier doortraden , van d'eene zyde van de Biturigen zelf , van d'andere zyde van d'Arvernen zouden omcingelt werden.* Of dit zo geweest is , 't geen zy den Stedehouderen boodschapten , dan of zy zulks door ontrouwe gedaan hebben , is niets zekers te stellen , dewyl ons niets daar van gebleken is. Aanstonds na hun te rugted vereenigden zich de Biturigen met d'Arvernen. Dit in Italie aan
Ce-

Cesar geboodſchapt zynde, toog hy, overmits hy de ſteedsche zaken door de wakkerheid van Cn. Pompejus reeds in eenen beteren ſtaat verſtond gebracht te zyn, naer 't Overalpiſch Gallie. Toen hy daar gekomen was, wierd hy door groote bekommering geroert, niet wetende door wat middel hy by 't heir zou kunnen geraaken. Want, zo hy de keurbenden in 't wingewest ontbood, hy begreep, datze op den marſch in zyn afzyn te ſtryden hadden. • Indien hy zelf den weg naer 't heir inſloeg; zelfs niet den genen, die ten dien tyde bevreedigt ſcheenen, zag hy te regt zyn leven te vertrouwen. Ondertuſſchen vereenigde Luſterius de Cadurcer, gezonden naer de Ruthenen, die burgerye met d'Arvernen. Voortgetoogen tot de Nitio-brigen, en Gabalen, ontfong hy van beide gyzelaars; en met eene groote verzaamde macht gezwenkt naer 't Narbonenſer wingewest, zocht hy daar eenen inval te doen. Deze zaak overgebracht zynde, oordeelde Cesar, na alle overwegingen aan een zyde te ſchuiven, dat hem naer Narbo te reizen ſtond. Daar gekomen, verſterkte hy de vreesachtigen, plaatſtebezetting by de Ruthenen, Provincialen, Arecomicen, Volcen, Tolofaten, en rontom Narbo, dat volkeren waren naaſt aan de vyanden gelegen; en beval een gedeelte der machten uit het wingewest en 't vulzel, dat hy uit Italie aangebracht had, by de Helvien, die de landpalen der Arvernen naaſt leggen, byeen te komen.

Na dit aldus te beſtellen, Luſterius reeds in te binden en te verſpaden, mits hy bemerkte, hoe gevaarelyk het was tuſſchen de bezettingen in te booren, toog hy naer de Helvien. En alhoewel 't Gabenner gebergte, dat d'Arvernen

O

van

van de Helvien affcheyd, in den strengften tyd des jaars, den marsch door d'overdikke snee verhinderde: nochtans, na de snee ter hoogte van zes voeten weg te stooten, en hem dus eenen weg te baanen, kwam hy door den zwaarsten arbeid der soldaten in de landpalen der Arvernen. Hen dus onvoorziens overvallende, alzo zy door 't Gabenner gebergte, als door een muur, zich geloofden betuint te zyn, noch eenig mensch ten dien tyde des jaars ooit gebaande wegen gevonden had; beval hy aan de ruiteren, datze 't land, zo wyt 't hun mogelyk was, zouden afloopen, en aldus den vyanden den allergrootsten schrik aanjaagen. Dit wierd in allerhaast aan Vercingetorix door geruchten en booden overgebracht. Hier op omringden hem d'Arvernen, nu alle aan 't zidderen, en baaden, *hy wilde toch hunne fortune gade slaan, noch dulden, dat ze van de vyanden beplundert wierden; voornamentlyk, nu hy al den oorlog tot hen overgebracht zag.* Door hunne gebeden bewoogen, brak hy 't leger by de Biturigen op, en toog naer d'Arvernen. Maar Cesar twe dagen ter dier plaatzen vertoevende, dewyl hy dit van Vercingetorix te gemoed zag te zullen gebeuren, week onder dekzel van vulzel, en ruitery te verzamelen, van 't heir af, en stelde den jongeling Brutus tot gebieder over die machten. Hem vermaande hy, *dat hy de ruiters wyd en zyd door 't land zou laten runnen: hy zou zyn best doen, om niet langer dan drie dagen van 't heir af te zyn.* Dit bestelt hebbende, kwam hy, buiten vermoeden van de zynen, door zo schielyk den weg als 't hem mogelyk was af te leggen, te Vienna. Daar versche ruitery bekommende, dien hy daar veele dagen te voren voor-

uit-

uitgezonden had, toog hy, met daags noch 's nachts van 't reizen op te houden, door de landpalen der Æduenen naer de Lingonen; alwaar twee keurbenden overwinterden; op dat hy door snelheid te voren kwame, indien 'er iets van d'Æduenen, wegens hunne vryheid, mocht beraadslaagt werden.

Als hy daar aankwam, zond hy de keurbenden naer d'overige, en vergaderde ze alle eender in een plaats, dan van zyn aankomst aan d'Arvernen kon gebodschapt werden. Vercingetorix, dit ter ooren gekomen, rukte andermaal het heir naer de Biturigen, en van daar getoogen naer Gergovia, eene stad der Bojen, welke Cesar in den Helvetischen oorlog overwonnen, en den Æduenen overgegeven had, bestond ze te bestormen. Groote zwaarigheid veroorzaakte dit aan Cesar om tot besluit te komen; zo hy 't overige deel des winters de keurbenden op een plaats hiel, stond te vrezen, dat, na de schattinggeveren der Æduenen t'overwinnen, heel Gallie zou afvallen, dewyl hy daar geene hulpe in vrienden te gemoed zag; zo hyze vroeger ter winterlegeringe uitleide, met gebrek van graan, en moeielyke aanvoerig had hy te worstelen. Nochtans scheen hem oorbaar alle zwaarigheden zich te getroosten, dan, na zo groot een hoon t'ontfangen, de gemoederen van alle de zynen te vervreemden. Derhalve na d'Æduenen wegens den aanvoer der leefmiddelen aan te spreken, zond hy eenige voor uit naer de Bojen, die van zyn aankomst kennis gaven; en wierd 'er vermaant, *dat zy in trouwe volharden, en 't geweld der vyanden met mannelyken moede tegenstaan zouden.* Na twee keurbenden, en al den omslag van 't heele heir

O 2

bin-

binnen Agendicum te laten, toog hy naer de Bojen. 's Anderendaags by Vellaunodunum, een stad der Senonen, gekomen, nam hy voor, op dat hy genen vyand achter den rug liete, en de toevoer der graanen te meer beveiligt wierde, diel'omlegeren. Twee dagen besloot hyze. Ten derden dage Gezanten wegens overgave uit de stad gezonden zynde, beval hy ze de wapenen over te geven, de lastdieren aan te voeren, en zeshondert Gyzelaars te leveren. Op dat men zulks nakwame, liet hy daar den Stedehouder C. Trebonius. Hy zelf, om de reize aanstonds te vervorderen, toog naer Genabum, een stad der Carnuten; die toen eerst op de bekomene kundschap van de belegering van Genabum, overmits zy die zaak van langer toefstelt oordeelden, d'onderstand ter versterking van Genabum, welke zy daar zenden zouden, gereet gemaakt hadden. Cesar kwam daar ten tweden dage; en schorte na 't leger voor de stad te planten, mits de dag reeds ten avond neeg, de bestorming tot den volgenden dag op; en gebod aan de soldaten het vereischte daar toe te vervaardigen; en, vreezende, om dat de stad Genabum een brug over de rivier de Loire had, of zy niet by nacht ter stede mochten uitvlieden, beval twee keurbenden gewapent de wacht te houden. Een luttel voor middernacht bestonden de Genabenz, in stilte uit de stad getreden, de rivier te t'overstappen.

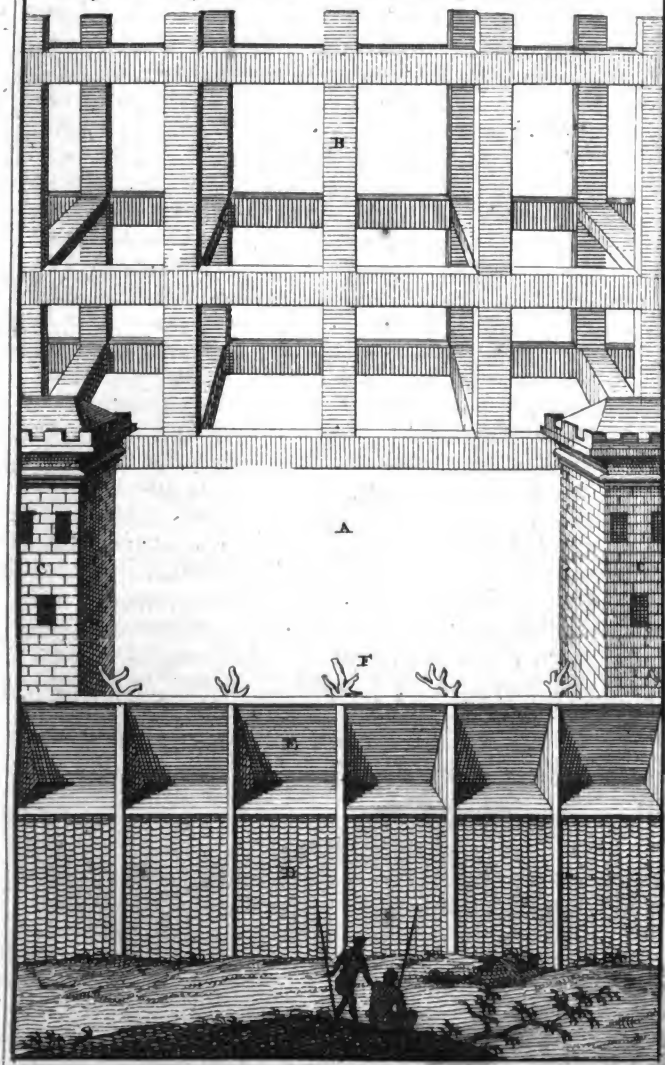
Dit door de kundschappers geboodschap, liet Cesar de keurbenden, welke hy bevolen had gereet te wezen, hebbende de poorten aan brand gestookt, binnen treden, en nam de stad in. Weinige uit het getal der vyanden ontvloden 'tgevaar, daar zy alle te gelyk om yverden, om dat d'engte

te van de brug en van den weg de vlucht voor zo veele aandringeren gestopt had. Hy plunderde, en verbrande de stad, schonk den beuit den soldaten: voerde 't heir over de Loire, en kwam in de ländpalen der Biturigen. Vercingetorix, als hy van Cefars komste kennis kreeg, stond van de belegering af, en toog Cesar op den weg te gemoed. Hy had beslooten Noviodunum, een stad der Biturigen, gelegen op den weg, te belegeren. Als uit die stad Gezanten tot hem gekomen waren, biddende, *dat hy hen verschoonen, en hun leven spaaren wilde*; beval hy, op dat hy d'overige zaken door snelheid voltooide, waar door de meeste uitgevoert waren, de wapenen te voorschyn te brengen, de paarden aan te voeren, en Gyzelaars te geven. Zynde een gedeelte der Gyzelaars reeds geleverd, en eenige Hondertmannen en weinige soldaten, terwyl d'overige dingen bezorgt wierden, binnen gelaten, die onderzoek wegens de wapenen en lastdieren zouden doen, is de ruitery der vyanden van verre gezien, die de drift van Vercingetorix voor by gerukt was. Zo dra de stedelingen die in 't oog kregen, en in hoope van onderstand kwamen, bestonden zy, heffende een groot geschreeu aan, de wapenen te grypen, de poorten te sluiten, de muur te bevolken. De Hondertmannen, als zy uit het bewys der Gallen verstonden, dat zy iets nieuws in den zin hadden, veroverden met uitgetogene zwaarden de poorten, en brachten alle de hunnen behouden te rug. Cesar beval de ruitery buiten de legerplaats te brengen, en sloeg eenen slag te paarde: en als het de zynen nu te kwaat hadden, zond hy omtrent vierhondert Germanische ruiters, welke hy van den beginne af beslooten had by

zich te hebben. Hun geweld konden de Gallen niet tegenstaan; des op de vlucht gedreven, begaven zy zich met verlies van veel volks te rug naer de drift: na welke nederlaag de beteuterde stedelingen hunne gevangenen, door welkers toedoen zy't gepeupel oordeelden opgeruit te zyn, naer Cesar sleepten, en zich andermaal aan hem overgaven. Deze dingen volvoert zynde, trok Cesar naer de stad Avaricum, die de grootste en sterkste stad in de landpalen der Biturigen is, en in een overvruchtbaar oord gelegen: vermits hy vertroude dat hy de burge ryeder Biturigen, na die stad te veroveren, in zyn geweld zou krygen.

Vercingetorix, zynde zo veele rampen den Vellaunodunen, Genaben, Noviodunen overgekomen, beriep de zynen ter zaamening. Hy wees aan, dat op een heel andere wyze, als tot noch toe gedaan was, 't oorlog te voeren stond. Voor alles stond henlieden te behartigen, dat de Romeinen van voederagie en toevoer afgesneeden wierden. En had dit niet veel arbeids in, dewyl zy overvloed van ruitery hadden, en door den tyd des jaars daar in verlicht wierden. 't Voeder kon niet gesneeden werden: en waren de vyanden genoodzaakt dat bier en gins uit de huizen te halen. Dit alles kon dagelyks van der ruiteren vernietigt werden. Men moest, daarenboven, om 't gemeene welwezen, zyne huizelyke zaken aan een zyde stellen: dorpen en huizen den vlam opofferen, beginnende met het land van Boja, en waar gezien wierd, dat zy om de voederagie konden uitloopen. d'Overvloed dezer dingen was de worm, die hun 't hart knaagde, dewyl zy door de hulpe der genen, in welkers landen zy den oorlog voerden, opgeheven wier-

A. Avaricum. B. Oude muuren der Biturigen ten tyde van Cesar.
 C. 2 Toorens van Cesar opgericht. D. De Borstweering met horden en
 teenen gedekt en gesterkt. E. Onderloopen. F. Getakte Houten.

wierden. Noch konden de Romeinen of d'armoe-
 de nitstaan, of zonder groot gevaar verre van
 't leger uitloopen. 't Verscheelde niets, of zy
 hen door de kling joegen, of van de bagagie be-
 roofden, na welke te verliezen 't oorlog niet ge-
 voert kon werden. 't Was daarenboven nodig de
 steden aan brand te steeken, die niet door ver-
 sterking, of door de natuur der plaatze, tegen
 alle gevaar verzekert waren; op dat ze noch tot
 vertrekplaatzen ter verslappinge des oorlogs voor
 de hunnen dienden, noch aan de Romeinen scheenen
 voortgezet te zyn, om'er overvloed van spyze, en
 buit te halen. Indien deze dingen zwaar en
 bitter voorkwamen, veel zwaarder behoorden zy
 t'achten, kinderen, vrouwen in slaverny wegge-
 ruikt, zy zelf gedood te werden: welke rampen
 noodwendig den verwonnenen zouden overkomen.
 Dit besluit met bewilging van alle goed gekeurt
 zynde, wierden op eenen enkelen dag meer
 dan twintig steden der Biturigen aan brand ge-
 stookten. Dat zelfste geschiede in d'andere
 Burgeryen. Aan alle oorden wierd de vlam ge-
 zien. En alhoewel zy dit alle met groote sinar-
 te droegen, nochtans stelden zy zich tot eene
 troost te voeren, dat zy 't verloorne, door d'over-
 winning byna in handen te hebben, in 't korte
 wederom zouden krygen. Daarom wierd ook
 wegens Avaricum in eene algemeene zaame-
 ning geraadpleegt, of men 't goed vond aan
 brand te steeken, of te verweeren. Doch de
 Biturigen vielen aan de voeten van alle de Gal-
 len, en baaden, dat ze toch niet gedwongen
 wierden d'allerschoonste stad byna van heel Gal-
 lie, die en voor een sterkte, en voor een cieraad
 den burgerye verstrekte, met eigene handen in
 brand te steeken: Lichtelyk kon ze zich door de

natuur der plaatze beschermen, om datze byna aan alle kanten van een rivier en een moeras omcingelt wierd, en eenen overengen toegank had. Hun verzoek wierd ingewilligt, zynde Vercingetorix het eerst ontraden, daar na ook en door hun bidden, en 't gejammer des volks bewoogen. Voor de stad wierden bekwame verweerders gekoozen.

Vercingetorix volgde Cesar met kleine marschen op, en koos voor 't leger een plaats uit, sterk door moerassen en bosschen, vyftien duizent schreden van Avaricum gelegen. Daar verstond hy alle uren van den dag door zekere spieden, wat binnen Avaricum verricht wierd, en gebod, wat hy wilde gedaan hebben. Alle onze voeragiers en graanhaalders sloeg hy gade: de verstrooiden, die uit nooddwang wat verder toogen, wierden besprongen, en veel leets toegebracht: alhoewel van d'onzen op alle bedenkelijke wyzen daar in voorzien wierd, met op onzekere tyden, en door onbekende wegen den tocht t'aanvaarden. Cesar, hebbende aan dat oord der stede het leger geplant, 't welk tusschen de rivier en 't moeras den engen toegank had, als wy boven gezegt hebben, begon eene dyk op te werpen, galleryen aan te voeren, en twe stormtorens op te rechten: want de natuur der plaatze verhinderde 't omcingelen. Wegens de graanmiddelen liet hy niet na de Bojen, en ook d'Æduenen aan te maanen; van welke d'eene, om dat zy 't zonder yver deden, luttel hulps toebrachten; d'andere, als van geen vermogen zynde, om dat de burglary gering en zwak was, verteerden in korte 't geen zy hadden. Derhalve is 't leger in zo groot eene benauwtheid van graan gekomen, zo door 't on-

't onvermoogen der Bojen, als door d'onwil-
ligheid der *Æduenen*, en 't verbranden der hui-
zen, dat de soldaten ettelyke dagen gebrek van
graan leeden, en met vee, uit overwytafgele-
gene vlekken aangevoert, den uitersten honger
stilden. Geen woord nochtans is hun ten mon-
de uitgegaan, de majesteit des Roomschen vol-
ke, en de voorige overwinningen onwaardig.
Dat meer is, als Cesar nu deze dan gene keur-
bende in den arbeid aansprak, en beloofde:
dat, zo zy d'armoede te bitter droegen, hy hun
van de belegering ontslaan wilde; verzochten zy
alle aan hem met eenen monde, hy zoude toch
zulks niet doen: zo hadden zy veele jaren onder
zyne veldbeerschappye gedient, dat zy nooit
schandteken behaalt, nooit van eene onvolvoerde
zaak geweken hadden: deze plaats, indien zy
van de begonnene belegering aflieten, zou hun met
schande merken: liever wilden zy alle bitterhe-
den uitstaan, dan dat zy den Romeinsche burge-
ren, die binnen Genabum door de trouweloosheid
der Gallen vermoord waren, geene wraake toe-
brachten. Dit zelfste bevallen zy aan de Hon-
dertmannen, en Krygskornellen, op dat 'et door
hen aan Cesar mocht aangebracht werden. Als
nu de stormtorens naby de muur gebracht wa-
ren, verstond Cesar uit de gevangenen, dat
Vercingetorix, hebbende het voeder vertceert, en
't leger opgebroken, Avaricum genadert, en hy
zelf, met de ruitery, en de lichtgewapenden,
die tusschen de ruiters gewoon waren te stryden,
ter laaglegginge derwaarts getoogen was, daar
d'onzen daags daar aan om voeragie meenden uit
te loopen.

Kennisse van deze dingen bekomende, toog
hy ter middernacht in stilte uit, en kwam in den

morgenstond by 't leger der vyanden. Zy, van Cefars aankomste in allerhaast door de kundschappers verstendigt, verstaaken de karren, en hun legerrein in de binnenste bosschen, en stelden alle de machten op eene verhevene en opene plaats in order. Na dit te boodschappen, beval Cefar de legerpakken in allerhaast te hoopen te brengen, en de wapenen te vervaardigen. Daar was een heuvel zachtelyk van beneden opwaarts gaande. Een moejelyk en ongelege moeras omringde dien byna aan alle kanten, niet wyder dan vyftig voeten. Op dien heuvel, zynde de bruggen afgebrooken, hadden zich de Gallen, door op de vastigheid der plaatze te steunen, gelegert, de burgeryen aan zoorten byeen geschaart, alle de watten en 't bosch van 't zelve moeras met zekere wachten bezet; zo dat zy bereid scheenen, indien de Romeinen dat moeras met geweld poogden door te stappen, om op de blemmerden uit de hoogte toe te zetten. d'Onzen, bereid ten moede, ziende de nabyligheyt der plaatze, oordeelden met gelyke kansse te zullen stryden: die d'ongelykheyt van den stand door keeken, bemerkten dat zy zich met eene ydele veinzing vertoonden. De verstoorde soldaten, om dat de vyanden hun gezicht konden uitstaan, met zo luttel ruimte tusschen beide, en naer het teken des stryds jankende, heeft Cefar ver- toont, *met hoe groot eene nederlage, met hoe zwaar eene bloedstorting van dappere mannen d'overwinning te bekomen stond: dat schoon hy hen bereid ten moede zag, om geenig gevaar voor zyn eere te wygeren, zy nochtans d'ongelykheid ten hoogste behoorden te doemen, indien hy meer liefde voor zyn eigen welwezen, dan voor 't leven*
der

der zynen had. Dus de soldaten ter neer gezet hebbende, voerde hy ze ten zelfigen dage te rug in 't leger; en beval d'overige dingen, die ter bestorming der stede behoorden, gereet te maaken.

Vercingetorix, tot de zynen te rug gekomen, wierd opentlyk van verraderye beschuldigt, *dat hy, na 't opbreeken van 't heir, de Romeinen genadert, met al de ruitery geweeken was; dat hy zonder opperbevel zo groote machten verlaten had; dat door zyn weggank de Romeinen, by zo eene gelegentheid, met zulk een snelheid aangekomen waren: alle deze dingen konden niet by geval, of zonder voorbedachten raade geschieden: liever wilde hy 't ryk van Gallie van Cesar te leen bezitten, dan 't door een weldaad der zynen genieten.* Op dusdanige wyze beschuldigt, antwoorde hy daar op: *dat hy 't leger opgebrooken had, was nyt gebrek van voeder, ook op hunne eigene aanporringen gedaan: dat hy de Romeinen genadert was, daar toe had hem de gelegentheid der plaatze bewogen, die zich zelven door eigene sterkte verdedigen kon: de hulp der ruiteren kwam in eene moerige plaats niet te pas, weshalve zy derwaarts getoogen waren, daar zy van nutte konden zyn: dat hy 't oppergebied in zyn afzyn aan niemand overgelevert had, was met voorbedachten raade geschied, op dat niet zo een door den yver der meenigte ten stryde voortgezet wierde: tot welke zaak, wegens hunne weekhartigheid, hy ze alle zag yveren, dewyl zy den arbeid niet langer uitstaan konden: de Romeinen, zo zy by geval gekomen waren, dank zy daar van de fortune; zo door iemands ingeven, dien zy niet minder dank, vermits zy daar door en de geringheid der zelve van eene hoogte beken-*

bekennen, en hunne dapperheid versmaaden konden; zo dat zy, door niet te derren ten stryde nittreden, schandelyk zich te rug in 't leger begaven. De heerschappye behoefde hy voor zich door verraderye van Cesar niet te verzoeken, die hy door d'overwinning bekomen kon, welke reeds voor hem, en alle de Gallen buiten alle bedenken was: met blyden gemoede was hy bereid henliedent'ontslaan, indien zy zich inbeelden hem meerder eere te zullen aandoen, dan diensten van hem ontfangen. En op dat gy verstaat, zegt hy, oprechtelyk van my gesprooken te werden, hoort de Roomsche soldaten. Men bracht de slaven voort, dien hy weynig dagen te voren, om voeragie uitgeloopen, gevangen, en met honger en boeien gepynigt had. Deze, van te voren onderrecht, wat zy, ondervraagt werdende, t'antwoorden hadden, zeiden, dat zy keurbendelingen waren; genoodzaakt door honger en armoede heimelyk ten legere uit te sluipen, op hoope of zy eenig graan, of klein vee in de velden konden vinden: op gelyke wyze wierd al 't heir door gebrek gedrukt, zo dat niemand eenige krachten meer over had, noch den last van 't werk dragen kon. Weshalve de Veldheer beslooten had, indien hy in de bestorming der stad niets vorderde, 't heir binnen den derden dag van daar te voeren. Dit zyn de diensten, zegt Vercingetorix, die gy van my reeds hebt, wien gy van verraderye beschuldigt: door wiens beleid, zonder een druppel van uw bloed, gy zo groot een verwinnend heir byna door gebrek vergaan ziet; dat van geene burgerye altoos, als 't zich schandelyk uit de vlucht zal trachten te bergen, binnen haare grenzen zal ontfangen werden, dewyl van my daar in voorzien is.

Toen

Toen riep al de meenigte, en rammelde volgens zyne wyze met de wapenen; 't welk zy tegen den geene gewoon zyn te doen, wiens vertoog zy goedkeuren: *Vercingetorix was een treffelyk Overste, noch aan zyne trouwte twyffelen, noch kon 't oorlog met grooter beleid gevoert werden.* Zy beslooten tien duizent mannen, gekoozen uit alle de machten, in de stad te zenden; noch vonden goed de gemeene behoudenis aan de Biturigen alleen over te laten, vermits zy begreepen, dat, zo zy de stad behielden, de heele overwinning daar in gelegen was. ***** Verscheide middelen verzinden de Gallen, om daar door de byzondere wakkerheid van onze soldaten tegen te staan, als zynde een volk van groote scherpszinnigheid, zeer bekwaam om alles op te volgen, en na te maken, wat hem voorgezet wort. Want zy wendden en met strikken de stormhaken om, en togen ze, dus bestrikt, met gereetschappen binnewaarts over; en ondermynden de dyk, in die zaak kundig, om dat by hen lieden groote yzermynen, en alle soorten van ondergravingen bekend, en ook gebruikelyk zyn. De geheele muur hadden zy met toorens bebouwt, en de zelve met leder overtrokken. Ook vielen zy dikwils by dag en by nacht uit, of wierpen vuur aan de dyk, of overvielen de beslommerde soldaten in den arbeid; en maakten de hoogte hunner toorens, die langs de dyk heen opgebouwt wierden, als zy de masten tegen onze toorens aanvoerden, d'onze gelyk; en verhinderden d'opene loopgraven door gebrand, gescherpt en in pik gevuurt hout, en zwaare klompen van klipsteen, en beletten dus de muuren te naderen.

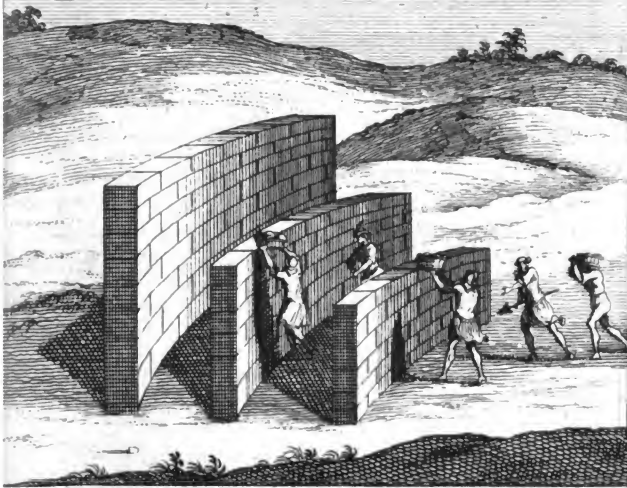
Alle

* *Hier ontbreekt iets.*

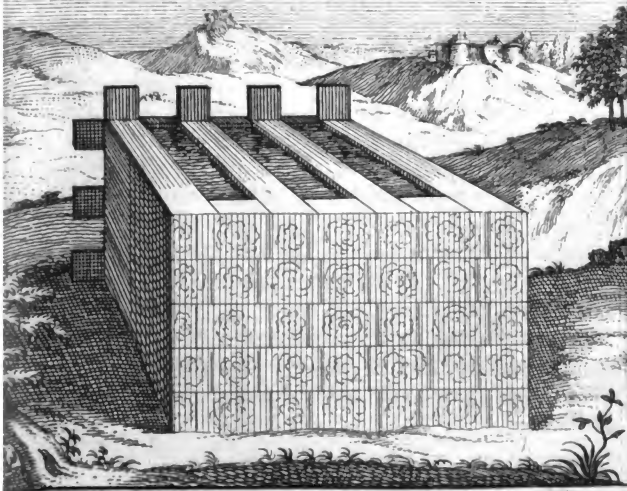
Alle de Gallifche muuren zyn byna van deze gedaante : rechte balken werden vervolgens in de lengte, op eene gelyke tuffchenwyte van twee voeten, in d'aarde geheit. Deze werden met dwars-houten verbonden; en met veel aarde overtrokken. Doch deze tuffchenwytens, welke wy genoemd hebben, werden van voren met groote keisteenen aangevult. Die geplaatst, en d'eene in den andere gevoegt, wierd 'er een ander dwarshout over heen gelegd, ten eynde de zelfste ruimte bewaart wierde, noch de balken elkanderen raakten, maar op eene gelyke ordre te zamen gevoegt, met in yder opening keisteenen te leggen, door kunst verknocht wierden. Dus werd daarna al 't werk op den anderen geschikt, tot dat 'et de behoorlyke hoogte eener muur vervulle. Dit's, zo in gedaante als schokkierzel, geen ongeschikt werk, dan van balken dan van steenen, die in rechte linien hunne reien bewaren : 't is ook zeer voordeelig, en in 't verweeren der steden van grooten nutte, om dat en de steen het voor den brand, en de stoffe 't voor den ram beschermt, dewyl het, door 't met rechte balken van veertig voeten van binnen te verbinden, noch doorboort, noch omvergerukt kan werden.

Maar schoon de belegering door alle deze dingen bekommert, en de soldaat geduurende al den tyd door slyk, koude en geduurige slachregens vertraagt wierd, nochtans kwam hy door gestadigen arbeid dit alles te boven; en worpen zy binnen vyfentwintig dagen een borstweering op van driehondert dertig voet in de langte, en tachtig in de hoogte. Toen deze borstweering byna de muur der vyanden raakte, en Cesar naer gewoonte by 't werk de wacht had, en de
sol-

VEGETIANER MUUREN.

GALLISCHE MUUREN.

The fifth part of the document outlines the responsibilities of the management team in overseeing the financial operations. It states that the management should ensure that the financial policies are followed and that the financial goals of the organization are achieved. Regular communication and reporting are essential for this purpose.

The seventh part of the document outlines the process for handling financial disputes or claims. It states that the organization should have a clear policy for dealing with such situations, including the steps for investigation and resolution. This helps to ensure that any disputes are handled fairly and efficiently.

The ninth part of the document outlines the procedures for reconciling the accounts. It states that the reconciling officer should compare the internal records with the external statements provided by the bank or other financial institutions. Any discrepancies should be investigated immediately and resolved to prevent errors from accumulating.

The tenth part of the document describes the process of auditing the financial statements. It notes that an independent auditor should be engaged to review the records and provide an objective opinion on their accuracy. This process is crucial for ensuring that the financial statements are reliable and can be used for decision-making purposes.

foldaten vermaande, datze den minsten tyd van den arbeid niet zouden voorby laten glippen; is luttel voor de derde wake gemerkt, dat de borstweering rookte, dewyl de vyanden door ondermyning de zelve aan brand gestookten hadden. En wierd ten zelve tyd, na een geschreeuw langs de geheele muur aan te heffen, door twee poorten, ter wederzyde van de toorens, een uitval gedaan. Eenige wierpen toortzen, en brandende stoffen van verre van de muur op de borstweering, andere slingerden pik, en diergelijke dingen uit, waar door het vuur aangezet word; zo dat men nauwelyks wist, werwaarts men eerst te loopen, of wat zaak men hulpe toe te brengen had. Nochtans, om dat altyd, volgens Cefars instelling, twee keurbenden voor 't legerbewerp op schildwacht stonden, en twee by beurten in den arbeid waren, is in allerhaast te weege gebracht, dat eenige d'uitvallen tegenstonden, andere de toorens afvoerden, en de borstweering doorsneden, en voorts de heele meenigte uit het leger toeschoot om den brand te lesschen. Als nu aan alle oorden, zyn 't overige deel des nachts reeds doorgeschooten, gestreden, en de hoop van overwinning telkens aan de vyanden hernieuwt wierd, en des te meer, om dat zy de verbrande loopgraven der toorens zagen, en bemerkten, dat d'opene plaatzen niet dichtelyk ter hulpe te naderen waren, telkens met versch volk in plaatse van de vermoeiden ondersteunt wierden, en derhalve de behoudenis van Gallie in dat oogenblik des tyds achten gelegen te zyn; is'er iets ten aanschouwen van ons gebeurt, dat, waardig de gedachtenisse, wy niet behoorelyk geacht hebben te verzwigen. Zeker Gal voor de poort der stad, die met de hand vuurballen,

gemaakt van pik en ongel , recht tegen over de stormtoorens in den brand wierp , is van de rechterzyde met een schorpioenschicht doorregen , en plofte dood ter aarde : een uit de bystaanders , den ter neêr geploften overstappende , deed den zelfen dienst : op de zelve wyze door de scheut eener schorpioenbooge dood neêr geploft , trad de derde voort , en na de derde de vierde : noch is de plaats eer van verweerders ontbloot geweest , dan toen , na den brand der borstweering te slijschen , en de vyanden aan alle oorden te verdryven , een eind van 't vechten gemaakt wierd. De Gallen , nu geheel beproeft hebbende , dat geenig ding hun gelukken wilde , beslooten daags daar aan , door aanmaaning en bevel van Vercingetorix , ter stede uit te vluchten. Indien zy dit by stilte in den nacht onderstonden , hoopten zy 't met een gering verlies tot de hunnen te brengen : te meer , om dat de legerplaatsen van Vercingetorix niet verre van de stad laagen ; en 't moeras , dat tusschen beiden was , de Romeinen in 't vervolgen zou verhinderen. En reeds vervaardigden zy alles om dit des nachts te doen , als de huismoeders onvoorziens op straat kwamen , en schreiende , en gevallen aan de voeten der haren , al biddende verzochten , *zy zouden toch haar , noch hunne gemeene kinderen den vyanden ter slachting overgeven : noch de genen verlaten , wier natuure en zwakheid van krachten het vluchten verhinderden.* Toen zy hun in 't besluit zagen volharden , om dat de vrees voor d' uiterste nood meest altyd geen acht op de barmhertigheid slaat , bestonden zy te schreeuwen , en wegens de vlucht den Romeinen kennis te geven. Door welke vrees de beteuterde Gallen , op dat de wegen door de ruitery der Romeinen niet vooringenomen wierden , van 't besluit afftonden.

Daags

Daags daar aan de toorens bewoogen, en de werken opgerecht zynde, 't geen Cefar voorgenomen had te doen; achtte hy, door 't ontstaan van een zwaare stortregen, dat onweer niet ondienſtig om tot beſluit te komen, overmits hy de wachten een luttel te zorgeloos op de muur uitgezet zag: en gebod hy de zynen wat ſlapper met den arbeid voort te varen, en toonde wat hy wilde gedaan hebben. De lichtgewapende keurbenden, verſchoolen binnen de galleryen, moedigde hy aan, *dat ze eens de vrucht der overwinning voor zo veel arbeids ſmaaken zouden*, beloofde aan de genen, die eerſt de muur te beklauteren kwamen, groote vereeringen, en gaf den ſoldaten het teken. Schielyk vloogen zy van alle oorden toe, en vervulden de muur. De vyanden door zulk eene ongewoone zaak bedremmelt, en de muur en de toorens verlatende, ſtelden zich op de markt en op ruime plaatzen beizelsgewyze t'ſchrap, met voorneemen datze, indien'er aan eenig oord op hun toegestapt wierd, als ſtaande in ſlagorder, het hoofd zouden bieden. Toen ze niemand naer beneden zagen afzakken, maar rontom de muur voorttrekken, runden zy, bevreesd of niet de hoop der vluchte in 't geheel mocht afgeſneeden werden, en de wapenen wegwerpende, met een groot gedruis naer d' uiterſte deelen van de ſtad: en is daar een gedeelte, dewyl zy zich zelve in den engen uitgank der poorten verdrongen, van 't voetvolk; een gedeelte; reeds ter poorten uitgetreden, van de ruiters gedood. Noch is'er iemand geweest, die naer eenigen buit taalde. Zo had en de Genabener moord, en d' arbeid van zo veele werken de gemoederen verbittert, datze noch ſtokoude mannen, noch vrouwen, noch kinderen verſchoonden, maar alles

P

door

door de kling joegen. Weshalve uit dat heele getal, dat omtrent veertig duizent geweest is, nauwelyks acht hondert, die zich op 't hooren van 't eerste geschreeuw uit de stad begaven, behouden by Vercingetorix kwamen. Welke hy, reeds laat in den nacht, met zulk eene stilte uit de vlucht ontfong, (want hy vreesde, dat mogelyk en door hun toeloop in 't leger, en door de bederenis des volks een beroerte zou gebooren werden) dat hy, door zyne gemeenzame vrienden, en de Voortrefelyksten der burgeryen van verre op de wegen te plaatzen, bezorgde dat zy van eengescheiden, en by hunne landsgenooten gebracht wierden, volgens d' ordre aan yder burgerye van den beginnē in 't leger toegeschikt.

Des anderen daags, zynde de zaamening be-roepen, heeft hy getroost en aangemoedigt; zy zouden den moed niet te zeer laten zakken, noch zich over de geledeneschade te veel ontzetten: niet door dapperheid, noch in eenigen veldslag stonden de Romeinen boven, maar door eene zekere kunst, en kennisse van bestorming, waar in zy ongeoeffent waren: en sloegen zy de balmis, die alle uitkomsten in den oorlog even voorspoedig verbeiden. Nooit had hem bebaagt, dat *Avaricum* zou verdedigt werden, van welke zaake hy hun alle tot getuigen bad; maar 't was door d' onvoorzichtigheid der Biturigen, en door de te geringe geboorzaamheid der overigen veroorzaakt, dat zy die nederlage bekomen hadden. Deze breuke, nochtans, zoude hy binnen luttel tyds met grooter voordeelen herstellen. Want die burgeryen, welke met d' andere Gallen niet overeengekomen waren, zou hy door zyne naarstigheid vereenigen, en heel Gallie tot een enig besluit brengen; door welkers eendrachtigheid de heele weerelt zelfs niet zou kunnen staande blyven:

ven: en had hy dit byna al tot een gewenscht einde gebracht. Daarentusschen was 't ter behoudnisse van 't gemeene welwezen nodig, dat zy aanstonds, tot versterking van 't leger, de handen uit de mou staken, waar door zy des te lichter de schielyke aanvallen der vyanden wederstaan konden. Dit ver-
toog is aan de Gallen niet onaangenaam geweest, voornamentlyk om dat hy zelf niet gekreukt van moede was, noch zich, hebbende zo groot een nederlag bekomen, in 't verborgen opsloot, noch 't aanschouwen der meenigte schuwde: en hielden zy hem voor een, die meer als yemand met verstand voorzien en bemerken kon; vermits hy, toen de zaak noch in zyn geheel stont, eerst 't verbranden, daarna 't verlaten van Avaricum goed gevonden had. Derhalve, gelyk de tegen-
spoeden d'aanzienlykheid van andere Veldheeren verminderen; also wierd hierentegen zyne waar-
digheid, na de geledene schade, van dage te dage vermeerderd. Teffens kwamen zy in hoope, dat d' overige burgeryen, volgens zyn voorgeven, hun zouden toegevoegt werden: en van dien dag aan bestonden de Gallen 't leger te sterken; en dat met zulk een geboogzaam harte, schoon zy menschen waren den arbeid ongewoon, dat zy oordeelden alles, wat'er geboden wierd, met gestreken gemoede te moeten opvolgen.

Niet minder, dan'er beloofd was, yverde Ver-
cingetorix met hart en ziele, op dat hy d' overige burgeryen aan zyn snoer kreege, en lokte de Voortreffelyksten der zelve met giften en belof-
ten aan. Hier toe koos hy bekwame mannen uit, door welkers listige tonge, of vriendschap lichtelyk yder een kon gevangen werden. Die in 't veroveren van Avaricum zich door de vlucht geborgen hadden, bezorgde hy wapenen en klede-

ren. Teffens, op dat de verminderde machten weder aangevult wierden, eifchte hy van de burgeryen een zeker getal foldaten; dien hy voor zekeren dag in 't leger wilde aangevoert hebben: alle de boogfchutters, waar van 't getal zeer groot in Gallie was, beval hy op te zoeken, en tot hem te zenden. Door alle deze dingen wierd in allerhaast dat geen, dat binnen Avaricum verfmolten was, hervult. Ondertuffchen kwam Theutomatus, de zoon van Ollovico, Koning der Nitobrigen, wiens vader van onzen Raad Vriend genoemd was, met een groot getal zyner ruiteren, en welke hy uit Aquitanie met zich gebracht had, by hem aan. Celar veele dagen binnen Avaricum vertoevende, en daar eenen grooten overvloed van graan en leefmiddelen gevonden hebbende, verfrifte 't heir wegens den arbeid en 't geledene gebrek. Reeds was de winter byna doorgefchooten, als hy zelf door den tyd van 't jaar om t' oorelogen geroepen wierd; en had hy beflooten naer den vyand te rukken; of hy hem uit de moeren en boffchen lokken, of met eene belegering benauwen kon; als de Voortreffelykften der Æduenen in gezandfchappe tot hem kwamen, en baaden, *hy wilde tock de burgerye in dezen tyd van nood te hulpe komen; in 't uiterfte gevaar was de zaak; om dat'er, alzo zy van alle oudheid afgewoon waren eene Overigheid te kiezen, en de koninklyke macht voor een jaar op te dragen, twe het Magiftraatschap voerden; en uitsloegen, datze beiden volgens de wetten gekooren waren. d' Eene was Conviictolitanis, een bloejend en doorluchtig jongeling; d' andere Cotus, uit eene aloude flamme geboren, en zelf ook een man van hoog vermoogen, en groote verwandschappen, wiens broeder Vede-liacus 't jaar te voren 't zelve Magiftraatschap bekleed*

kleed had. Al de burgerye was in de wapenen: de raad verdeelt: 't volk aan twee parthyen gescheurt, en had yder van hun zyne aanhangelingen. Dat, zo die twist langer aangevoed wierd, te wachten stond, dat het eene gedeelte der burgerye met het andere te wapen zou komen; en hing van zyne wakkerheid en achtbaarheid af, dat zulks niet gebeurde.

Cesar, alhoewel hy 't schadelyk bemerkte te wezen, van den oorlog en den vyand te wyken, nochtans niet onkundig, hoe groote onheilen uit twedrachten gewoon zyn te ryzen; oordeelde, op dat niet zo groote, en reeds aan den Roomschen volke verbondene burgerye, welke hy zelf altyd gelieft, en alle eere toegebracht had, tot geweld, en de wapenen kwame; noch dat gedeelte, dat zich 't minst vertroude, hulpe van Vercingetorix zou verzoeken, die zwaarigheid te moeten voorkoomen. En om dat aan de genen, die d' oppermacht in handen hebben, volgens de wetten der Æduenen, niet geoorloft is ten landpalen uit te treden; noch hy hunne rechten en wetten scheene te verkorten, nam hy zelf voor naer d' Æduenen te reizen, en beriep al den raad, en tusschen welke oneenigheden waren, by hem te Decetia. Als de heele burgerye byna daar te zamen gekomen was, en'er, na weinigen in 't verborgen te roepen, beweezen wierd, dat het, zo ten aanzien van plaats als tyd, tegen de behoorlykheid streed, dat de broeder van den broeder verkoren wierd; dewyl de wetten twee uit een geslacht, en beiden in 't leven, niet alleen verboden tot het Magistraatschap te kiezen, maar zelfs niet toelieten in den Raad te wezen; dwong hy Cotus de hooge Overigheid neer te leggen: Conviſtolitanis, die door de Priesters, volgens 's landswyze, by mangel

van eene 's Landsoverigheid, gekoren was, beval hy d'oppermacht te behouden. Zyne achtbaarheid tusschen beiden gezet, en d'Æduenen vermaand hebbende, *dat zy de twisten en oneenigheden zouden vergeeten, en, schrijvende alle dingen aan een zyde, hem in den oorlog dienen, en die vereeringen, welke zy zich waardig maakten, van hem, na 't veroveren van Gallie, te gemoed zien, en hem al de ruitery, en tien duizent voetenaren toezenden, die hy tot onderstande wegens de graanmiddelen zou verordenen*, deelde hy 't heir in twe parthyen. Vier keurbenden gaf hy aan Labienus, om die by de Senonen, en Pariſien te geleiden. Hy zelf bracht'er zes in de landpalen der Arvernen, naer de stad Gergovia, by de rivier d'Allier. Hem voegde hy een gedeelte van de ruitery toe, 't andere behielt hy voor zich zelve. Vercingetorix daar van verſtendigt, en alle de bruggen der rivier geſloopt hebbende, begon aan d'overzyde van d'Allier den maſch voort te zetten. Als 't eene heir in 't gezicht van 't andere gekomen was, en 't eene leger byna tegen 't andere over ſtond; zynde kundſchappers beſtelt, of niet de Romeinen ergens over eene gemaakte brug de machten zouden overvoeren; was de zaak aan Cefars zyde zeer twyffelachtig, of niet het grootſte gedeelte des zomers door de rivier zou opgehouden werden, vermits men d'Allier niet voor de herſt byna gewoon was door te ſtappen.

Derhalve, op dat dit niet gebeurde, zynde 't leger in eene boſchachtige plaats geveſt, recht over een der bruggen, die door de voorzorge van Vercingetorix geſloopt waren, bleef hy daags daar aan met twe keurbenden in 't verhoelen leggen: en verzond d'overige machten met alle de
baga-

bagagien, als hy gewoon was, behalve het vierde en 't vyfde regiment, op dat het getal der keurbenden onvermindert scheene. Henlieden beval hy zo ver zy konden voort te rukken. Thans uit den tyd des dags bevroedende, dat elk ten legere ingetrokken was; bestond hy op de zelve paalen, die van onderen heel gebleven waren, de brug te hermaaken. 't Werk in allerhaast volvoert, de keurbenden overgevoert, en eene bekwame plaats ter legeringe uitgekoozen hebbende, herriep hy d'overige machten. Vercingetorix, hier van kennis bekommende, rukte met snellen tred derwaarts, op dat hy niet gedwongen wierde tegen zynen wille te stryden. Uit die plaats kwam Cesar na de vyfde legering by Gergovia; en slaande ten dien dage een geringen slag te paarde, en de gelegenheid van de stad doorziende, die, op eenen zeer hoogen berg gelegen, bezwaarelyke toegangen had, wanhoopte hy wegens de bestorming; en besloot d'omlegering niet eer werkstellig te maaken, voor dat hy de graanzaken verzekert had. Maar Vercingetorix, hebbende 't leger naby de stad op 't gebergte gevestigd, stelde de machten van alle de burgeryen, latende eene matelyke tusschenwyte, afgezonderlyk; en toonde, door alle de heuvelen van den top des gebergte te bezetten, van waar hy rontom zien kon, een vreeslelyk gedaante; de Voortreffelyksten der burgeryen, welke hy zich ter raadpleginge uitgekoozen had, beval hy dagelyks met het aanbreken van den dag by hem te komen; op dat'er gezien wierde, of'er iets gemeen te maken, of te verordenen was: noch liet hy byna eenen enkelen dag doorslippen, of hy beproefde in stryden te paarde, ondermengt met de boogschutters, hoe groot de moed en de dapperheid der zynen zou

wezen. Daar was tegen over de stad een heuvel onder aan de voeten van 't gebergte, uitnemen sterk, en aan alle oorden afgesneden: indien d' onzen die in hun gewout hadden, scheen men de vyanden en van 't grootste gedeelte van 't water, en van eenen vryen uitgang ter voederagie af te sluiten. Maar deze plaats wierd van hen met eene niet al te stevige bezetting ingehouden. Cesar nochtans in stilte by nacht ter legerbewaterpe uitgetreden, deed de bezetting, eer daar eenig ontzet uit de stad kon komen, verdryven, en de plaats bemachtigt hebbende, plaatste daar twe keurbenden; en trok 'er eene dubbelde gragt van twalef voeten om, strekkende van 't grootste tot het kleinste leger: op datze veilig voor een' schielijken aanval der vyanden over en weer konden gaan.

Terwyl deze dingen by Gergovia verricht wierden, hiel Conviſtolitanis d' Æduen, aan wien wy vertoont hebben de hooge overigheid van Cesar toegewezen te zyn; van d' Arvernen met geld aangezocht, met zekere jongelingen t' zamenspraak. De voornaamste der zelve was Litavicus, en ook zyne broederen, jongelingen uit doorluchtigen huize gebooren. Met deze overwoog hy de vereeringen, en de moedigde hun aan, dat zy gedenken zouden, *dat zy vryen waren, en tot de heerschappye gebooren: de burgerye der Æduenen was d' eenigste, die de gewisse overwinning van Gallie tegenbiel; door welkers achtbaarheid d' overige ingehouden wierden; welke overgevoert zynde, geen blyvende plaats voor de Romeinen in Gallie zou wezen: en schoon hy voor eenigen weldaad van Cesar verplicht scheen, dat, zo hy geen rechtvaardige zaake gedreven had, niet zou geschiet zyn, hy echter veel meer in de gemeene vryheid gehouden was. Want*

waar-

*waárom kwamen d'Æduenen wegens hunne wetten en rechten meer by Cesar ter vonnisse, dan de Romeinen by d'Æduenen? De jongelingen in allerhaast, en door de hoope van 't magistratschap, en der vereeringen geleid, wierd, als zy zich tot aanvoerders van zyn besluit aanboden, het middel ter uitvoeringe overwogen; om dat zy vertrouden, dat de burgerye zo gemakkelijk niet ter aanvaardig des oorlogs zou kunnen overgehaalt werden. 't Behaagde, dat Litavicus over die tien duizent soldaten, welke dan Cesar tot den oorlog zouden gezonden wer- aen, het gebied zou voeren, die derwaarts geleiden, en zyne broederen voor uit naer Cesar trekken: op wat wyze zy 't overige volvoert be- geerden, stelden zy vast. Litavicus het heir be- komende, en tot op omtrent dertig duizent schre- den aan Gergovia genadert, en schieglyk de sol- daten byeen roepende; *Waar rukken wy, zegt hy al schreiende, o krygsknechten, toch heene? al onze ruitery, al den Adel is omgebracht; de Voor- treffelyksten der burgerye Eporedorix, en Virdu- marus zyn door de Romeinen van verradery be- schuldigt, en ongehoort ter doodgebracht. Dit al- les kunt gy uit de genen onderzoeken, die 't uit de zelve moord ontvloden zyn. Want ik, na myne broederenen alle myne bloedmagen om te brengen, werd door smarte verbindert te verklaaren, 't geen'er uitgevoerd is. Men bracht de genen te voor- schyn, welke hy onderwezen had, wat hy wil- de gezegt hebben: en verklaarden zy aan de mee- nigte 't geen Litavicus te berde gebracht had: veele Ædueensche ruiteren waren omgebracht, ver- mits zy van verstandhouding met d'Arvernen be- schuldigt wierden; en hadden zy zich zelven, ver- schoolen onder de meenigte, midden uit de moord gered.**

d'Æduenen schreeuden te gelyk, en baden Litavicus, dat hy zich spaaren zou. Zeker, zegt hy, 't is eene zaake van overweeging, of 't ons niet nutter waare binnen Gergovia te rukken, en ons met d'Arvernien te vereenen. Of zullen wy in twyffel trekken, dat de Romeinen, hebbende zo snood een schelmstuk reeds gepleegt, niet zullen toerunnen om ons t'ontzielen? Derhalve, indien noch eenige kloekmoedigheid in ons is, laat ons de dood der genen wreken, die zo onnozel omgekomen zyn; en die moordenaren uit den lyve helpen. Hy toonde de Roomsche burgeren, die onder de voorzorg zyner hoede by hem waren. Terstond ontroofde hy ze een groote meenigte van graanen, en leefmiddelen, bracht de zelve, zynde wredelyk gepynigt, om 't leven: zond booden door de geheele burgery der Æduenen: be-roerde yder door de zelve logen wegens de moord der ruiteren en Edelen: en moedigde ze aan, dat zy op gelyke wyze, als hy zelf gedaan had, hunne ongelyken zouden wreken. Eporedorix d'Æduen was een jongeling uit doorluchtigen huize geboren, en van zeer groot vermoogen by de zynen, insgelyks Virdumarus, en van gelyke jaren en achtbaarheid, doch van ongelyken geslachte, wien Cesar, dewyl hy hem van Divitiacus aanbevolen was, uit eenen laagen staat tot de hoogste waardigheid opgetogen had; en waren zy, by name van hem ontboden, in 't getal der ruiteren overgekomen. Wegens de Vorstelykheid was onder hen verschil, en had d'eene in de twist der Magistraten voor Convictolitanis, d'andere voor Cotus met d' uiterste krachten gestreden. Uit deze bracht Eporedorix, van Litavicus besluit verstandigt, byna ter middernacht de zaak aan Cesar over; en bad, hy wilde toch niet ly-

lyden, dat de burgerye, door slingsche besluiten van jongelingen, van de vriendschap des Roomschen volke zoude afwyken: dat hy voorzag te gebeuren, indien zo veel duizent mannen zich met de vyanden vereenigden; vermits noch de gebuurren, noch de burgerye iets zouden veronachtzamen, 't geen ter behoudenisfe scheen te kunnen dienen. Cefar door deze tyding tot in de ziele becommert, om dat hy altyd zo veel zucht aan de burgerye der Æduenen getoont had, voerde zonder lang be- raad vier lichtgewapende keurbenden, en al de rui- tery ter legerbewaterpe uit. Noch is'er op zoda- nigen tyd gelegentheid geweest om de legeren by een te trekken, om dat de zaak in haastigheid scheen gelegen te zyn. Den Stedhouder C. Fa- bius liet hy met twe keurbenden tot bewaaring van de legerplaats. Men bevond, dat de broe- ders van Litavicus, die hy bevolen had gevangen te nemen, een luttel te voren tot de vyanden over- geloopen waren. De soldaten aangemoedigt, dat zy zich in zo hoognoodigen tyd den last der reize niet zouden verdrieten laten, en zy alle even willig vyfentwintig duizent schreden voorstappende, en daar op de drift der Æduenen in 't gezicht be- komende, verspade en belette hy, door de rui- tery daar op in te zenden, hunnen marsch: en verbood eenen iegelyk, dat zy niemand dooden zouden. Eporedorix, en Virdumarus, die zy achten omgebracht te zyn, beval hy onder de ruiters gins en weer te ryden, en de hunnen aan te spre- ken. Deze bekennende, en 't bedrog van Lita- vicus beschouwende, begonnen d' Æduenen de handen uit te steeken, bewys van overgave te doen, en op 't neerleggen van de wapenen de dood te verbidden. Litavicus vlood met zyne vol- gelingen, aan welke, Gallischer wyze, niet ge- oorloft

oorloft is, zelfs in d' uiterste nood, hunne Heeren te verlaten, naer Gergovia.

Cesar booden aan de burgerye der Æduenen gezonden hebbende, die vertoonen zouden, *dat door zyne goedertierenheid de genen behouden waren, welke hy volgens 't recht des oorlogs konde ombrengen*, en drie uuren des nachts tot ruste aan 't heir gegeven, brak het leger naer Gergovia op. Byna ten halven wege gaven de ruiters, gezonden van Fabius, te verstaan, in hoe groot een gevaar de zaak gestaan had: zy vertoonden, *dat de legerbewerpen van alle de machten bestormt, telkens onbepluukten den vermoeden toegezonden, en d' onzen door gestadigen arbeid afgemat waren, dewyl zy, wegens de grootte der legerbewerpen, genoodzaakt wierden altyd op eene plaats te blyven: dat veele door de meenigte der pylen, en alle soorten van schichten verwond; de werprustringen ten tegenstande van grooten gebruike geweest waren: dat Fabius na 't wyken der vyanden, het verlaten van twee poorten, het toestoppen der overige, en de loopgraven aan de wal te brengen, zich tegen den volgenden dag voor gelyke zwarigheid bereide*. Kennisse van deze dingen bekomen hebbende, kwam Cesar door den ongemenen yver der soldaten voor zons opgang binnen de legerplaats. Terwyl deze dingen by Gergovia verricht wierden, gingen d' Æduenen op d' eerste tyding van Litavicus te bekomen, zonder de gelegenheid der zake eens te doorstikken, hunnen gank. De gierigheid dreef eenige voort, de gramschap en lichtvaardigheid andere, 't welk voornamentlyk dat soort van menschen aangeboren is, houdende een los gerucht voor eene zekere zaake. Zy beplonderden de goederen der Roomsche burgers, bedreven moorderyen; en sleepten ze weg
ter

ter flavernye. Convictolitanis smeet de vervalle zaak noch verder aan duigen, dreef het graaf tot dolligheid, op dat het zich fchaamde, als beklad met zulk een fchelmftuk, weer tot gehoorzaamheid te keeren. M. Ariftius Krygskornel, de reize naer de keurbende voortzettende, en vry geleide gegeven zynde, voerden zy uit de ftad Cabillonum: 't zelfte dwongen zy de genen te doen, die wegens de koophandel aldaar gezeeten waren. Straks daar aan overvielen zy hun op den weg, beroofden ze van alle pakkadien; omcینگelden de weerftandbieders dag en nacht: en zynde veele ter wederzyde gefneuvelt, verwekten zy een grooter meenigte tot de wapenen. Daarentuffchen de tyding bekomende, dat alle hunne foldaten in Cefars gewout gehouden wierden, runden zy naer Ariftius: *niets was'er*, vertoonden ze, *met gemeenen raade gedaan: onderzoek wegens de geroofde goederen zouden zy verordenen: de goederen van Litavicus en der broederen verbeurt verklaren: Gezanten, om zich te zuiveren, naer Cefar zenden.* Dit deden zy alleen om de hunnen wederom te krygen. Maar doordrenkt in fchelmftukken, en verlekkert op het voordeel uit de geroofde goederen, met welke misdaad veele befmet waren, en vervaart uit vreeze van straffen, beftonden zy in 't heimelyk befluiten wegens den oorlog in te gaan, en d'overige burgeryen door Gezanten aan te lokken.

Cefar nochtans, alhoewel hy zulks vernam, bejegende de Gezanten zo vriendelyk, als 't hem mogelyk was, zeggende; *dat hy, wegens d'onervarentheid en lichtvaardigheid des gemeenen volks, geen flings gevoelen van de burgerye had, noch zyne genegentheid tegen d'Æduenen daarom vermindert was.* Hy, meerder beroerte van Gallic

lie te gemoed ziende, beraadslaagde, op dat hy van alle de burgeryen niet omcingelt wierde, by zich zelve, op wat wyze hy van Gergoviazou afwyken, en al 't heir andermaal te zamentrekken, ten einde zyn aftocht, als spruitende uit vreeze des afvals, niet de gedaante eener vlucht vertoonde. Terwyl hy dit overwoog, scheen hem eene gelegenheid, om zyne zaken wel uit te voeren, voor te komen. Want als hy in 't kleinste leger, om de werken te bezichtigen, gekomen was, bemerkte hy den heuvel, die van de vyanden ingehouden wierd, ontbloot van menschen, die in de voorige dagen nauwelyks door de meenigte der menschen kon bekend werden. Hier over verwondert, onderzocht hy de reden uit d'overlopers: van welke dagelyks een groot getal naer hem toevloede. 't Was eenen yegelyk bekend, en had zulks Cesar reeds door de kondschappers verstaan, dat de rug van dezen heuvel byna vlak was; doch boschachtig, en eng, werwaarts de toegang naer 't andere gedeelte van de stad strekte. Men kon niet anders oordeelen, dan dat zy voor deze plaats ten uiterste bekommerd waren, als te gemoed ziende, dat, zynde d'eene heuvel reeds van de Romeinen bemachtigt, indien zy d'andere verlooren, zy niet alleen omcingelt, maar ook van allen uitgank, en voeragie zouden afgeslooten werden. Om deze plaats te sterken waren zy alle van Vercingetorix ontbouden.

Hier van kennisse bekomende, zond Cesar ter middernacht verscheide kornetten ruiters derwaarts. Hen gebood hy, datze met groot gerammel door alle de plaatzen gins en herwaarts zouden rukken. Met het aanbreken van den dag beval hy een groot getal van bagagien, en van muilen ter legerbewaterpe uit te voeren, van welke
die-

dieren 't stroo afgeworpen was , en de muildryvers met helmetten , onder schyn en veinzing van ruitery , de heuvelen rontom te trekken. Hier voegde hy eenige ruiters by , die wat wyder ter bravade zouden herom zweven. En beval , door lange omwegen , alle de wyken door en weder door te rukken. Dit wierd uit de stad van verre gezien , om dat het uitzicht van Gergovia tot in 't legerbewerp strekte : doch zy konden door zo groot een wytte niet wel bekennen , wat'er gaande was. Eene keurbende zond hy ten zelve toppe op , en liet die , een luttel voortgetoogen , in de laagte halte houden , en in de bosschen verschuilen. Dit veroorzaakte den Gallen een zwaar nadenken : en voerden zy alle de machten naer die sterkte toe. Cesar 't leger ontblood van vyanden beschouwende , voerde de soldaten zeer enkel , met bedekte livereyen , en verborgene krygstekenen , op dat het uit de stad te min bemerkt wierde , uit het grootste in 't kleinste legerbewerp over : en toonde den Stedehouderen , die hy over yder keurbende gestelt had , wat hy wilde gedaan hebben. Vooral vermande hy , *dat zy de soldaten inteugelen zouden , op dat zy door de hitte van 't stryden , of door de hoop van beuit niet te verre vooruit traden.* Hy stelde voor oogen , *welk een ongemak in d'ongelegenheid der plaatze gelegen was. Dit alleen kon door haastigheid vermyd werden. De zaak was in de tyd , niet in 't gevecht gelegen.* Dit verklaard hebbende , gaf hy 't teken , en zond ter zelve tyd d' Æduenen van de rechter zyde door eenen anderen aangank op. De stads muur was van de vlakke , en 't begin des opganks , recht toe recht aan , zonder eenige kromtens of inbochten te rekenen , twalefhondert treden. Die om een effen pad te hebben door de kromtens

den

den tocht namen, rekten den weg noch langer. Byna ten middeltoppe in de langte (want de berg van natuure zo gelegen was) hadden de Gallen een muur van zes voeten uit overgroote keisteenen getrokken, om daar door 't geweld der onzen te verlankezamen; en, latende al de benedenste wytte ledig, 't hoogste deel der toppe tot aan de muur van de stad met zeer dikke legeringen gevult.

De soldaten snelden op 't gegevene teken in allerhaast naer de sterkte, en bemachtigden, door die t'overstappen, drie legeringen. En is de haastigheid in 't veroveren der legeren zo groot geweest, dat Theutomatus, Koning der Nitiobrigen, schielyk in de tente overvallen, zo als hy 's middags te ruste gelegen had, met het bovenlyf naakt, en een gewond paard, zich nauwelyks uit de handen der beuitgretige soldaten bergen kon. Dat opgevolgt zynde, dat hy in den gemoede voorgenomen had, beval Cesar den aftocht te blazen: en bleven de tekenen der tiende keurbende, tegen welke hy geredeneert had, staan. Doch de soldaten der overige keurbenden, hoorende den klank der trompette niet, die geen krachts genoeg had om door de vallyen te dringen, wierden nochtans van de Krygskornellen, en de Ste-dehouderen, gelyk het gebod van Cesar inhiel, wederhouden. Maar zy, aangezet door de hoope eener schielyke overwinning, en de vlucht der vyanden, en de stryden der voorige tyden, oordeelden dat'er niets zo zwaar kon wezen, dat zy door dapperheid niet zouden te boven komen: noch maakten zy eer een eind van 't vervolgen, voor datze aan de muur en de poorten van de stad genadert waren. Wanneer nu uit alle oorden van de stad, door 't opgaan van een gekreits,
de

de verafgelengensten , verbaast door zo schielyk eene beroerte, de vyanden geloofden binnen de poorten te zyn, ploften zy zich zelve ter stede uit. De huismoeders wierpen klederen, en zil-verwerken van de muur af; vertoonden den bloo-ten boezem , en baden erbarmelykerwyze met uitgespreide handen de Romeinen , *zy wilden heur toch spaaren; noch met vrouwen en kinderen zo wrang te werke gaan, als zy t' Avaricum ge-
daan hadden.* Ja eenige, door de Hand van de muur om laag gezonken, gaven zich den solda-ten over.

Lucius Fabius Hondertman der achtste keur-bende, als hy ten dien dage tegen de zynen ge-zegt had, *dat hy, aangezet door d' Avaricenzers vereeningen, niet gedoogen zou, dat iemand voor hem de muur beklauderde*, bekomende drie van zyne rotgezellen, en van deze opgeheven, be-klom de muur. Hy zelf, d' een voor d' ander na daar op te hemwaarts trekkende, toogze alle ter muur op. De genen ondertusschen, die aan 't andere oord van de stad, als wy vertoont heb-ben, wegens de versterking, byeen gekomen wa-ren, runden, op 't eerste gekreits te hooren, daa-na door tyding op tyding ook aangezet, *dat de stad door de Romeinen veroverd was*, hebbende de ruiters vooruit gezonden, met een groot ge-druijs herwaarts aan. Na dat een yegelyk eerst aankwam, bleef hy onder de muur staan, en ver-meerde 't getal haarer verweerders. Toen nu een groote meenigte van hun daar byeen gekomen was, bestonden de huismoeders, die een luttel te voren aan de Romeinen van de muur de han-den toegereikt hadden, de hunnen te bezweeren, en , Gallischer wyze , d' ontsnoerde haren te vertoonen, en de kinderen in 't gezicht hervoort

te brengen. Noch vergelyking van plaatze, noch overeenkoming van getalle was daar voor de Romeinen : teffens door de toerun, en de langduurigheid van 't gevecht afgemat, stonden zy de verschen en onbeplukten bezwarelyk tegen. Cesar, als hy op zo eene ongelegene plaats zag vechten, en de machten der vyanden vermeerderen, zond, bekommert voor de zynen, aan den Stehouder T. Sextius, die hy tot bezetting van 't kleinste legerbewerp gelaten had, beveelende dat hy in allerhaast de regementen ter legerbewerpe zou uitvoeren, en onder den laagsten heuvel, ter rechter zyde der vyanden, plaatzen: op dat, indien hy d'onzen ter plaatze zag uitdrijven, hy de vyanden schrik aanjoege, om niet te vrymoedig in 't vervolgen te zyn. Hy zelf een weinig met de keurbende van die plaats vertoogen, daar hy gestaan had, verbeide d'uitkomst van 't gevecht. Toen'er nu heftig hand aan hand gestreden wierd; de vyanden op de plaats en 't getal, d'onzen op de dapperheid steunden; zyn schielyk d'Æduenen aan d'opene zyde van d'onzen gezien, die Cesar door eenen anderen opgank van de rechter zyde, om de macht te verontledigen, gezonden had. Deze, overmits de gelykheid der wapenen, verschrikten d'onzen geweldig: en alhoewel zy met opgehevene rechter schouderen gezien wierden, welk teken zy gewoon waren aan vrienden te vertoonen, nochtans oordeelden de soldaten dit bedrog, en van de vyanden dus bestooken te wezen.

Ten zelven tyde wierd L. Fabius Hondertman, en die teffens met hem de muur beklauter hadden, overvallen en verslagen, over de muur geworpen. M. Petrejus Hondertman der zelfste keurbende, als hy gepoogt hadde de poorten op
te

te breeken, overdrongen van de meenigte, en zieh zelve mistrouwende, alzo hy reeds veele wonden bekomen had, sprak dus zyne rotgezellen aan, die hem gevolgt waaren: *Nademaal ik my zelve, teffens met ulieden, niet by den lyve behouden kan, zal ik nu gewisse behoudenisse te weeg brengen, welke ik, uit gratigheid van eere, in dit gevaar gevoert heb. Gy dan, gelegentheid gegeven zynde, verzekert ulieden.* Teffens drong hy met geweld in 't midden der vyanden; en hebbende twe ter neer gevelt, dreef de rest een luttel van de poort af. De zynen hem poogende t'ondersteunen; *Te vergeefs*, zegt hy, *zoekt gy den gene by den lyve te behouden, wien reeds het bloed, en de krachten begeben.* Des gaat van hier, *dewyl'er gelegentheid is, en begeeft u naer de keurbende.* Dus strydende, ploite hy een luttel daarna dood ter aarde, en is den zynen ter behoudenisse geweest. d'Onzen, toenze van overal verdrongen wierden, zyn na zesenvertig Hondertmannen verlooren te hebben ter plaatze uit over hoop geworpen. Maar de tiende keurbende ondersteunde de machtelozen voor de najagende Gallen, die ten onderstande op eene effene plaats gestelt was. Andermaal onderschepten hun de regementen der dertiende keurbende; welke, ter kleinste legerbewaterpe uitgevoerd, met de Steghouder T. Sextius de hoogste plaats ingenomen hadden. En stonden de keurbenden, zo dra zy op de vlakte gekomen waren, met gekeerde tekenen tegen de vyanden pal. Vercingetorix voerde de zynen van de voeten des gebergte te rug binnen de vestingen. Ten dien dage zyn'er weinig minder dan achthondert soldaten gesneuveld.

Daags daar aan, de zaamening beroepen zyn-

de, heeft Cesar de lichtvvaardigheid, en de drift der soldaten begrauwt, om datze by zich zelven oordeelden, werwaarts zy te gaan, of wat zy te verrichten hadden, noch, het teken van halte gegeven zynde, stil stonden, noch van de Krygskornellen en Stedehouderen konden tegengehouden werden. Hy gaf te kennen, wat d'ongelegentheid der plaatze vermocht, wat hy zelf voor *Avaricum* ontwaart had, toen hy, vindende de vyanden en zonder Overste, en zonder ruitery, de gewisse overwinning van de hand had gewezen, op dat hy in 't gevecht, om de rompeligheid der plaatze, zelfs niet de minste schade bekwame. Hoe zeer hem ook de grootheid hunnes gemoeds verwonderde, waar voor noch de sterkten der legeringen, noch de hoogte van 't gebergte, noch de muur der Stad had kunnen tegenhouden: zo veel te meer moest hy de te groote vryheid en de vermetelheid bestraffen, om dat zy zich inbeelden veel meer verstand en wysheid, dan de Veldheer, wegens d'overwinning, en d'uitkomst der dingen, te hebben: noch begeerde hy in den soldaat minder de zedigheid en gevolgzaamheid, dan de dapperheid en de grootheid des gemoeds. Dit ter zaameniging uitgebromt hebbende, moedigde hy de soldaten op 't einde der redening aan, zy zouden om deze reden niet verslagen zyn; noch was dat geen, dat d'ongelegentheid der plaatze veroorzaakt had, aan de dapperheid der vyanden toe te schryven. 't Zelfste wegens den aftrek overwegende, 't geen hy te voren in den zin gehad hadde, voerde hy de keurbenden ter legerwerpen uit; en stelde op eene bekwame plaats de spits toe. Doch als Vercingetorix echter ter vlakte afdaalde, geleide hy, hebbende een licht gevecht te paarde, en dat ook voorspoedig, gehouden

houden, 't heir te rug binnen de legeringen. Als hy dat zelfste daags daar aan gedaan had, brak hy, oordelende genoeg ter vermindering der Gallische bravade, en versterking der gemoederen zyner soldaten gedaan te hebben, 't leger naer d' Æduenen op. Toenmaals zelfs van geene vyanden nagestapt, herboude hy ten derden dage de brug aan de rivier d' Allier, en voerde de heirmacht over. Daar van Viridomarus, en Eporedorix aangesprooken, verstond hy, *dat Litavicus met al deruitery op weg was, om d' Æduenen tot afval te bewegen: en 't hun oorbaar scheen, dat zy zelf ter versterking der burgerye voorheen toogen.* Cesar, alhoewel hy reeds in veele dingen de trouweloosheid der Æduenen bemerkt had, en bevroede dat d' afval der burgerye door hun weggang te meer zou verhaast werden, vond nochtans niet geraden hun vast te houden; op dat hy noch geweld scheene in te voeren, of eenig vermoeden van vrees te geven. Hen dan, ten vertrekke vaardig, vertoonde hy in 't kort zyne weldaden aan d' Æduenen, hoedanig en hoe ongeacht hy ze aangenomen had: *Ter steden uitgedreven, ter landeryen uitgestommelt, verstookt van vrienden en bondgenooten, bezwaart met schatting, geperst met bittere smaatheid om gyzelaars te geven, tot welk eene fortune, tot welk eene heerelykheid had hy ze gebracht; zo datze niet alleen in den ouden staat gebracht waren, maar de heerlykheid en 't geluk van alle tyden scheenen voorby te stappen.* Na 't geven van deze beveelen liet hy ze van zich vertrekken.

Daar was een stad der Æduenen, Noviodunum genaamt, op eene zeer voordeelige plaats aan de boorden der Loire gelegen. Hier in had Cesar alle de gyzelaars van Gallie, de graanen,

de gemeene gelden, en een groot deel van zyn bagagien en ook van al 't heir te hoop gebracht. Hier in had hy een groot getal van paarden, in Italie en Hispanie tot dezen oorlog opgekocht, gezonden. Als nu Eporedorix, en Viridomarus daar aangekomen waren, en van den staat der burgerye kennisse genomen hadden, dat Litavicus van d'Æduenen binnen Bibracte, dat een stad by hun van groote aanzienlykheid is, ontfangen was, Convictolitanis 's Landsoverheid, en 't grootste deel des Raads, daar by hen gekomen, Gezanten aan Vercingetorix gezonden hadden, om met den anderen een verbond van vrede en vriendschap op te rechten; vonden zy niet geraden zo groot eene gelegenheid te verwaareloozen. Derhalve, hebbende de bewaarders van Noviodunum om hals gebracht, en die daar of om de koophandel, of de reize byeen gekomen waren, deelden zy de gelden en paarden onder den anderen; bezorgden dat de gyzelaars der burgeryen aan de Magistraat tot Bibracte overgezonden wierden; verbranden de stad, om datze hun niet houwbaar scheen, noch den Romeinen ten nutte ware; voerden de granen, zo veel 't hun in allerhaast mogelyk was, met scheepen weg; vernielden de rest met water en vuur; en bestonden zelf machten uit de nabuurige landschappen te verzamelen, onderstanden, en wachters aan de rivier de Loire uit te zetten, en de ruitery, om meerder schrik te baaren, op alle plaatzen te vertoonen; om daar door, was 't mogelyk, de Romeinen van alle graanmiddelen af te sluiten, of, gedrukt door d'uiterste nood, ter winneweeste uit te stommelen; tot welke hoop hen veel behulps gaf, dat de Loire door veel snee was opgezwollen, zo datze door geenige ondiepte scheen

scheen doorgestapt te kunnen werden. Cefar deze dingen overweegende, vond oorbaar zich te spoeden; zo hy 't hermaken van de bruggen niet wilde in de waagschaal zetten, op dat hy eerder, dan daar grooter machten verzamelt waren, ten stryde tooge. Want dat hy met veranderen besluite den weg naer 't wingewest insloege, scheen hem niet geraaden te beginnen, doordien de hoon en d'onwaardigheid der zake, en 't Gabenner gebergte, dat voor de boeg lag, en de zwaarigheid der wegen zulks verhinderde; te meer ook, om dat hy grootelyks begeerde zich met Labienus, en die keurbenden te vereenigen, die hy met hem verzonden had. Derhalve, zynde met groote tochten, over dag over nacht, de marsch voortgezet, kwam hy tegen 't vermoeden van yder aan de Loire; en hebbende eene ondiepte door de ruiters opgespoort, dienstig naer gelegentheid der zake, en de ruitery, op dat die 't geweld der stroome verbraake, zo geplaatst, dat d'armen en de schouders slecht, om de wapenen te torssen, vry van 't water konden wezen, voerde hy ten aanschouwe van de vyanden, die op 't eerste gezicht dremmelden, 't heir behouden over: en vindende veele graanen op de landeryen, en eenen overvloed van klein vee, en 't heir door deze dingen opvullende, besloot hy den marsch naer de Senonen te doen.

Terwyl dit by Cefar verricht wierd, toog Labienus, hebbende het vulzel, 't welk onlangs uit Italie aangekomen was, binnen Agendicum gelaten, op dat het ten onderstande voor de bagagien diende, met vier keurbenden naer Lutetia. Dit 's een stad der Parisien, op een eiland van de rivier de Seine gelegen. Zynde zyn aankomst van de vyanden vernomen, kwamen groote mach-

ten uit de naastgelegene burgeryen te zamen. De klem der heerschappye wierd aan Camulogenus den Aulercer opgedragen; die, alhoewel zeer hoog bejaart, nochtans om zyne byzondereervarentheid van krygszaken tot die eere by hun ontbooden is. Deze, als hy bemerkte, dat'er een gestadig moer was, dat tot in de Seine voortschokte, en grootelyks die plaats benadelde, bleef daar leggen; en besloot d'onzen in den doortred te verhinderen. Labienus onderstond eerst wyngaarden aan te voeren, 't moeras met horden en aarde te slevigen, en dus den marsch te veiligen. Als hy daarna bemerkte, dat dit bezwaarelyk stond te geschieden, kwam hy, ter derdewake in stilte ter legere uitgetreden, door den zelften weg, dien hy gekomen was, tot Metiosedum. Dit 's een stad der Senonen, op een eiland van de Seine gelegen, als wy een luttel te voren van Lutetia gezegt hebben. Hebbende omtrent vyftig scheepen genomen, en in allerhaast aan een gemaakt, en daar in de soldaten gescheept, en de stedelingen door de nieuwigheid der zake schrik aan gejaagt, waar van 't grootste deel tot den oorlog opgeroepen was, bemachtigde hy zonder eenige tegenstand de Stad. De brug hermaakt zynde, die de vyanden eenige dagen te voren gesloopt hadden, voerde hy 't heir over, en bestond voor stroom den tocht naer Lutetia te doen. De vyanden, hier van door de genen verstendigt, die van Metiosedum gevlucht waren, bevailen Lutetia aan brand te steeken, en de bruggen van die stad te sloopen; zy zelf, vertoogen van 't moeras, legerden zich op de boorden van de Seine, recht over Lutetia, tegen 't leger van Labienus. Ter dezer uure wierd'er gehoord; *dat Cesar van Gergovia geweken was: nu de geruchten van d'*
afval

afval der Aduenen, en de tweede beroerte van Gallie verzekert; en sloegen de Gallen in mondgemeenschappen uit, dat Cesar, beslooten tusschen den weg en de Loire, door armoede van graan genoodzaakt was geweest ter wingeweste in te trekken.

De Bollovacen, die reeds te voren van zich zelve trouweloos waren, bestonden, verstaande den afval der Aduenen, machten te vergaderen, en opentlyk gereetschap ten ooreloge te bereiden. Toen bevroede Labienus, door zo groot eene verandering van zaken, dat hem een heel ander besluit te nemen stond, als hy te voren verzint had. Hy overwoog nu niet op wat wyze hy iets zou bekomen, of de vyanden ten stryde zarren, maar hoe hy 't heir best behouden t'Agendicum zou overbrengen. Want aan d' eene zyde stonden de Bellovacen, welke burgerye een overgrooten naam van dapperheid heeft: d' andere zyde hield Camulogenus met een bereid en geschaart heir bezet. Daar by wederhiel eene overgroot rivier de keurbenden, afgeslooten van onderstand en bagagien. In zo groote zwarigheden, zo schielyk opgekomen, zag hy geene hulpe dan van de dapperheid des gemoeds te vergen: derhalve, hebbende de vergadering op den avond beroepen, en vermaand, dat zy dat gene, dat hy te gebieden kwame, naarstelyk en wakkerlyk zouden uitvoeren, gaf hy de scheepen een voor een, welke hy van Metiosedum afgebracht had, aan Roomsche Ridderen, en beval, op 't einde der eerste wake, vier mylen voor stroom af te zakken, en hem daar te verwachten. Vyf regimenten, welke hy 't minst bestendig tot het gevecht dacht te wezen, liet hy tot bezetting van 't leger. d' Andere vyf der zelfte keurbende gebod

hy ter middernacht met alle de bagagien tegen stroom met veel geruchts op te trekken. Hy zocht ook roeischuiten op. Deze zond hy, voortgerukt met een groot geklak der riemen, ter zelve oorde. Hy zelf een luttel daar na, in stilte met drie keurbenden uitgestapt, rukte naer die plaats toe, daer hy de scheepen bevoolen had aan te leggen. Als hy daar gekomen was, wierden de kondschappers der vyanden, die aan alle oorden der riviere uitgezet waren, onvoorhoeds, om dat'er, schielyk een groot onweer ontstaan was, van d'onzen overvallen, en 't heir en de ruitery, door de zorg der Roomsche Ridderen, die hy ten dien dienste verordent had, in allerhaast overgevoert,

Op dien zelve tyd byna wierd aan de vyanden, omtrent den morgenstond, geboodschapt, *dat in 't leger der Romeinen buiten gewoonte een groot getier gemaakt wierd, een groote drift tegens stroom optoog, 't geklak der riemen aan dat oord gehoord wierd, en de soldaten een weinig nederwaarf met scheepen overvoeren.* Hoorende deze dingen, deelden zy, om dat zy de keurbenden op drie plaatzen waanden over te stappen, en alle zich, beteutert door den afval der Æduenen, ter vluchte te bereiden, hunne macht ook in driën. Want hebbende een bezetting recht tegen over 't leger gelaten, en een kleine macht naer Metiosedum gezonden, die zo veel voort te trekken had, als de scheepen voortvoeren, leiden zy d'overige machten tegens Labienus aan. Met het aanbreken van den dag waren alle d'onzen overgevoert, en wierd de spits der vyanden bekend. Labienus onder 't aanmoedigen de soldaten inscherpende, *dat zy zich 't geheugen hunner oude dapperheid, en van zo veele over-*
heer-

heerlyke overwinningen zouden te binnen brengen, en zich verbeelden, dat Cesar, onder wiens geleide zy zo vaake hunne vyanden verwonnen hadden, zelf tegenwoordig was; gaf hy het teken des gevechts. Op d' eerste toerun, van de rechter hoorn, daar hy de zevende keurbende geplaatst had, wierden de vyanden verdreven, en overhoop op de vlucht geworpen: van de slinker, welke plaats de twalefde keurbende aanbevolen was, als d' eerste gelederen, doorregen met schichten, neer geploft waren; booden d' andere nochtans een vinnig tegenweer, noch gaf iemand nadenken van vluchten. Zelf d' Overste der vyanden Camulogenus naderde de zynen, en moedigde hun aan. Maar als van de Kornellen der zevende keurbende, zynde d' uitkomst der overwinning noch onzeker, geboodschapt was, wat'er aan de slinker hoorn verricht wierd, vertoonden zy de keurbende achter den rug der vyanden, en voerden de tekenen aan. Noch week zelfs iemand ten dien tyde ter zyner plaats uit, maar zy zyn alle omcingelt, en verslagen. Camulogenus droeg gelyke fortune. Maar de genen, die tegen 't leger van Labienus ter bezetting gelaten waren, als zy den aangevangen sryd gehoord hadden, liepen den hunnen ter hulpe, en namen een heuvel in, doch konden 't geweld onzer verwinnende soldaten niet uitstaan. Zo datze, vermengt met hunne vluchtelingen, die de bosschen en bergen niet verschoolen, van de ruitery ter neer gemaakt zyn. Dit werk volvoert zynde, toog Labienus weer binnen Agendicum, daar de legerpakken van 't heele heir gelaten waren: en kwam van daar, met alle de machten, by Cesar.

d' Afval der Aduenen rugtbaar geworden, wierd 't oorlog vermeerderd. Rontom aan alle

oor-

oorden wierden Gezanten gezonden. Zo veel zy door gunste, aanzienlykheid, en geld vermochten, wierd, om de burgeryen aan te lokken, in 't werk gestelt. De gyzelaars bekomende, die Cesar by hun ter bewaarige bestelt had, joegen zy de twyffelaars door zwaare peenen schrik aan. En verzochten d'Æduenen van Vercingetorix, dat hy by henlieden zou komen, en de midde-len ter uitvoering des oorloogs deelachtig maaken. Dit verwervende, dreven zy, dat het hoofstuk der heerschappye aan hen behoorde overgegeven werden: en wierd'er, door de zaak in twyffel te trekken, eene vergadering van heel Gallie te Bibracte aangekondigt. Een overgroot getal vloeyde van overal daar na toe: en wierd de zaak aan de stemmen der meenigte overgelaten. Alle tot een toe koozen den Veldheer Vercingetorix. Op deze vergadering waren de Rhemen, Lingonen, en Treviren niet gekomen: de twe eersten, om dat zy by de vriendschap der Romeinen verbleven: de Treviren, om dat zy te ver van de hand waren, en van de Germaanen gedrukt wierden: 'tgeen d'oorzaak is geweest, waarom zy buiten den geheelen oorlog bleven, noch bystanden aan d'eene of d'andre zonden. Met groote smarte droegen d'Æduenen zich van de Vorstelykheid verstookten te zien. Zy beklagden de verandering der fortune, en brachten zich Cesars goedertierentheid te binnen: doch derden echter, zynde 't oorlog reeds aangevaart, hun besluit van d'andere niet afscheiden. Eporedorix en Viridomarus, jongelingen van overgroote hoope, gehoorzaamden Vercingetorix tegens dank. Van d'andere burgeryen eischte hy gyzelaars. Hier toe een dag verordent hebbende, beval hy alle de ruiters, ten getalle van vyftien duizent,

zent, in allerhaast ter dier plaatse aan te voeren. Met het voetvolk, dat hy te voren had gehad, gaf hy voor zich voor tegenwoordig te zullen genoegen, noch de fortuin te tergen, noch ter spitze te stryden; maar dat het niet zwaar zou vallen, als hebbende eenen overvloed van ruiterye, de Romeinen in de toevoer van graanen en voederagie te verhinderen; indien zy slechts met een gestreken gemoede hunne graanen zelfs verdorven, en de wooningen aan brand staaken; door welke huizelyke schade zy te gemoed konden zien, dat hun een eeuwige heerschappy en vryheid te volgen stond. Dit vastgesteld zynde, eischte hy van d' Æduenen, en Segusianen, die gebuuren van 't wingewest zyn, tien duizent voetnaren. Hier voegde hy acht hondert ruiters by. Over deze macht stelde hy den broeder van Eporedorix tot Overste, en beval hem d' Allobrogen met oorlog te bestooken. Aan een ander oord zond hy de Gabalen, en de naastgelegene Arverner kreytzelingen tegen de Helvien, insgelyk de Ruthenen, en de Cadurcen om de landpallen der Volcen en Rhemen te beplonderen. Niet tegenstaande dit alles, lokte hy d' Allobrogen door heimelyke booden en gezantschappen aan, welkers gemoederen hy van den voorigen oorlog niet r'eenemaal hoopte gerust te wezen. Aan hunne Vorstelingen wierd geld, aan de burgerye de heerschappy van 't geheele wingewest beloofd.

Tegen alle deze voorgeziene zwarigheden waren tweëntwintig regementen verordent, die, zelf in 't wingewest aangenoomen, van den Ste-dehouder L. Cesar aan alle oorden uitgezet werden. De Helvien, uit eigene drift met de gebuuren ten stryde uitgetreden, werden overhoop geworpen,

worpen, en met verlies van C. Valerius Donotaurus, zoon van Caburus, een Prins der burgerye, en van veele andere, binnen de stad en de muuren gedreven. d'Allobrogen, hebbende veele bezettingen aan de Rhone geplaatst, bewaarden hunne grenzen met groote zorg en wakkerheid. Cesar, alzo hy bemerkte dat de vyanden in ruitery boven stonden, en in geenig ding, door 't affluiten van alle de wegen, uit het wingewest, en Italie kon ondersteunt werden, zond over den Rhyn in Germanie aan die burgeryen, welke hy in de voorige jaren bevredigt had; en deed van haar de ruiters naderen, en de lichtgewapende voetenaaren, die onder henlieden gewoon zyn te stryden. Op hun aankomst, vermits zy van geene bekwame paarden voorzien waren, nam hy niet alleen van de Krygskornellen, en d'andere, maar ook van de Roomsche Ridderen, en d'Opgeroepenen de paarden, en deeldeze aan de Germaanen uit. Terwyl deze dingen verricht wierden, kwamen de machten der vyanden uit d'Arvernen, en de ruiters, die van heel Gallie opgeëischt waren, te zamen. Een groot getal hier van byeen vergadert zynde, plaatste zich Vercingetorix, als Cesar naer de Sequanen door d' uiterste landpalen der Lingonen op weg was, op dat hy 't wingewest daar door te lichter te hulpe kon komen, met drie legers omtrent tien duizent schreden van de Romeinen; en vertoonde, de Ritmeesteren ter zaamening beroepen zynde, dat de tyd der zege gekomen was: *de Romeinen vlooden ter wingeweste in, en weeken uit Gallie: en schoon hem dit voor tegenwoordig tot de bekomene vryheid genoeg scheen; nochtans was'er weinig tot de vrede en rust des toekomenden tyds geworden. Want met meerder*

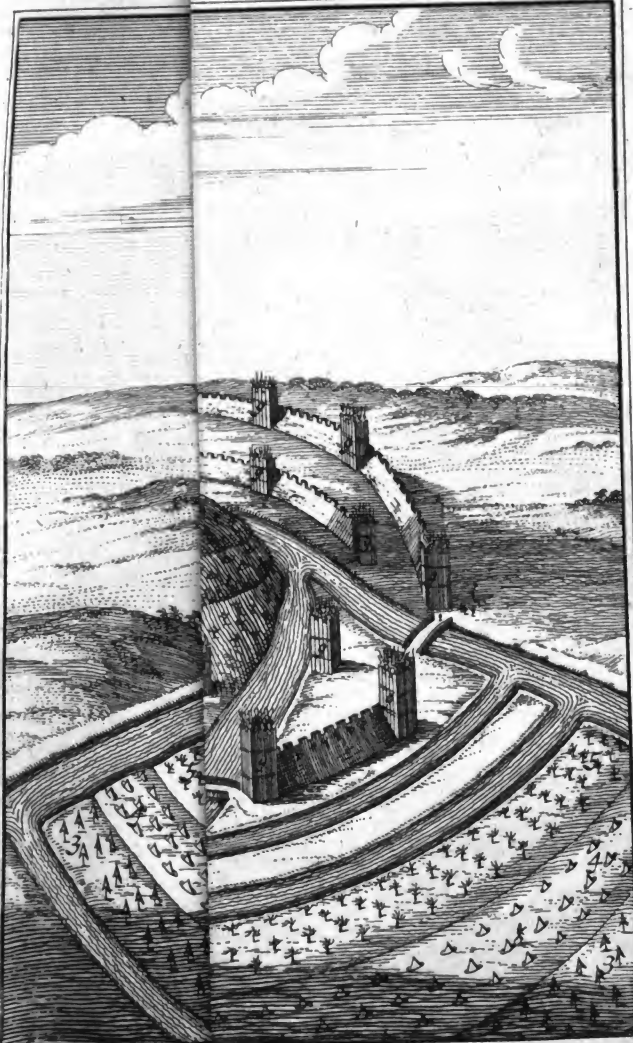
ver-

verzaamde machten zouden zy te rug komen, noch een eind van 't oorlog maaken. Zy zouden derhalve de belemmerden in de drift aanvallen. Brachten de voetenaren den huxnen hulpe toe, en bleven zy ter dier plaatse t'schrap staan, dan konden zy den marsch niet voortzetten: indien zy, dat eerder te gebeuren stond, verlatende de bagage, om een goed heenkomen zagen, dan zouden zy van 't gebruik aller noodwendigheden, en van d'aanzienlykheid versteken zyn. Want wat de ruitery der vyanden aangong, zy zelf behoorden niet eens in twyffel te trekken, dat iemand van hun buiten de drift zou derren stappen. En zou hy, op dat zy dit met meerder gemoede werkstellig maaken, alle de machten buiten de legers voeren, en zich aan de vyanden ten schrik vertoonen. De ruiters riepen te gelyk, men moest met den allerheiligsten eed bevestigen, dat niemand onder 't dak zou komen, noch toegang tot kinderen, noch tot ouders, noch tot vrouwen hebben, ten waar by tweemaal door de drift der vyanden gerukt had.

De zaak goed gekeurt, en malkander den eed afgenomen hebbende, vertoonden zy, zynde daags daar aan de ruitery in drie hoopen verdeelt, twe slagordenen ter wederzyden: en bestond de derde den weg van de voordrift afte snyden. Dit geboodschapt, beval Cesar de ruitery, insgelyks verdeelt in drie hoopen, tegen de vyanden aan te trekken. Teffens wierd aan alle oorden gestreden. De drift stond t'schrap. De legerpakken wierden binnen de keurbenden ontfangen. Ter wat oorde men 't d'onzen te zwaar zag hebben, of te hevig geperst werden, derwaarts had Cesar bevoolen de tekenen aan te voeren, en de spits te zwenken. Welke zaak de vyanden in 't vervolgen niet allcen tegenhiel, maar d'onzen in
de

de hoop van hulpe versterkte. Eindelyk dreeven de Germanen van de rechter zyde, 't hoogste gebergte bemachtigt hebbende, de vyanden ter dier plaatze uit: vervolgden de vluchtelingen tot de rivier, daar Vercingetorix met de machten te voet geleegert was, en versloegen een groot getal. Dit bemerkte zynde, begaf zich de rest, bevreezende dat zy mochten omcingelt werden, op de vlucht. Drie overadelyke Æduenen wierden gevankelyk naer Cesar gesleept, Cotus Overste der ruiteren, die met Coniactolitanis in de laatste byeenkomsten overhoop had gelegen; en Cavarillus, die na den afval van Litavicus Overste over de machten te paarde was geweest; en Eporodorus, onder wiens geleide d' Æduenen, voor Cesars aankomst, tegen de Sequanen geoorlogt hadden. Na 't vluchten van al de ruitery voerde Vercingetorix zyne machten, alzo hy ze voor de legeringen geplaatst had, te rug; en bestond al vervolgens naer Alefie te trekken, dat een stad der Mandubien is; en beval de bagagien in allerhaast uit de legeren te voeren, en hem te volgen. Cesar, hebbende de legerpakken ter naafte heuvel gevoert, en twee keurbenden ter bezetting daar gelaten, volgde de vyanden, zo veel de tyd des dags het toeliet, achterher, en sloeg 's anderen daags, zynde omtrent drie duizent vyanden uit d'achterhoede verslagen, 't leger voor Alefie.

De gelegenheid van de stad doorspied, en de vyanden betoutert bemerkte zynde, om dat de ruitery, waar op het heir voor 't meerendeel steunde, geslagen was, besloot hy na de soldaten tot den arbeid aan te moedigen de stad t' omlegeren. De stad zelf was op een zeer hoogen heuvel, en zo verhevene plaatze gelegen, dat de zelve, ten
waar

1. Alesia op een hoogt uit aarde, het opboeizel van hout.
2. De gracht beneden t'kte houten om't opklimmen te verhinderen.
3. Pynstammen, en in de ronte.

waar met eene omlegering, onwinbaar scheen te wezen. Aan de voeten van dit gebergte vloeiden aan twe zyden twe rivieren. De vlakte voor de stad begreep omtrent drie duizent treden in de langte. 't Overige wierd aan alle oorden met bergen omcingelt, de grond der stad gelyk, en tamelyk ver van den anderen geleegen. Onderaan de muur, welk gedeelte des heuvels naer 't Oosten uitzag, al die plaats hadden de machten der Gallen vervult; en daar voor een gragt, en een losse muur van zes voeten in de hoogte getrokken. d' Omtrek der sterkte, die van de Romeinen ter hand gevat wierd, besloeg elf duizent treden. De legerbewaterpen waren op voordeelige plaatsen gevest; en daar drieentwintig schanssen opgeworpen, in welke over dag wachten geplaatst wierden, op dat'er geen schielyke inval geschiede: en wierden de zelve by nacht met wachters, en sterke bezettingen verzekert. 't Werk verordent zynde, is'er een sryd te paarde in die vlakte voorgevallen, dien wy boven zonder eenige heuvelen vertoont hebben drie duizent treden in de langte uit te strekken. Van wederzyden wierd met d' uiterste kracht gestreden. Aan d'onzen die in nood waren, onderzond Cesar de Germaanen, en schaarde de keurbenden voor de legerbewaterpen, op dat'er geen schielyke inval van 't voetvolk der vyanden geschiede. De hulpe der keurbenden toegevoegt zynde, schepden d'onzen eenen nieuwen moed: zo dat de vyanden, gedreven op de vlucht, zich zelve door de meenigte overhoop wierpen, en, opgehouden door d'al te enge poorten, verdrongen. De Germaanen vervolgdense hevig tot aan de vestingen toe. Daar geschiede eene groote slachting. Eenigen, de paarden verlatende, poogden de

R

gragt

gragt te doorstappen, en de losse muur t' overklauteren. Cesar beval de keurbenden, die hy voor de legerwal geplaatst had, een luttel voort te treden. Niet minder wierden toen de Gallen, die binnen de vestingen waren, verschrikt. Zy, waanende dat die aanstonds naer hun toe zouden komen, schreeuden te wapen. Niet weinige verbaasden drongen ter stad in. Vercingetorix beval de poorten te sluiten, op dat het leger niet ontbloot wierde. Na veelen te verslaan, en een groot getal van paarden op te vangen, begaven zich de Germaanen te rug.

Vercingetorix besloot al de ruitery, eer de vestingen van de Romeinen noch voltooit waren, by nacht van zich te verzenden. Den weggangeren beval hy, *dat een yder van hun naer zyne burgerrye zou trekken, en alle, die om hunne jaren de wapenen voeren konden, tot den oorlog byeen rukken.* Hy stelde hen zyne verdiensten te voren, en bad vieriglyk, *zy wilden toch acht op hunne behoudenis slaan, noch hem, die zich zo treffelyk voor de gemeene vryheid gekweeten had, den vyanden ter peene overgeven.* Hy vertoonde, *indien zy daar in te zorgeloos waren, dat'er tachtig duizent uitgelezene mannen te gelyk met hem zonden omkomen. Volgens gedaane rekening had hy nauwelyks graan voor dertig dagen bevonden, doch kon dit met spaaren een weinig langer gerekt werden.* Deze beveelen gegeven hebbende, verzond hyze, daar 't werk der onzen noch open was, in stilte ter tweede wake; beval al't graan tot zich te voeren: verorde doodstraffen voor de genen, die daar in ongehoorzaam waren: deelde 't klein vee, waar van een groote overvloed van de Mandubien was aangedreven, man voor man uit: gebod het graan spaarzaam, en scherp toe te meeten:

ten: bracht alle de machten, welke hy voor de stad gelegd had, binnen de stad. Op deze manieren bereide hy zich de hulptroepen van Gallie af te wachten, en den oorlog uit te voeren. Deze dingen uit d'overlopers en de gevangenen verstaan, vond Cesar deze zoorten van versterking aan. Hy trok een gragt van twintig voeten in rechte kanten; op dat d'aarde daar van zo veel plaats besloeg, als d'uiteerste lippen van den anderen waren. Alle d'overige sterkten plaatste hy vier hondert voeten van die gragt af: en dat ten dien einde, also men genoodzaakt was zo groot een ruimte te bevatten, op dat het geheele werk der soldaten niet lichtelyk door eene hoop volks omcingelt wierde; noch eene meenigte van vyanden, of onvoorziens, of by nacht, naer de vestingen toefchoot, noch zy by dag de schichten op d'onzen konden werpen, die met den arbeid bezig waren. Eene tamelyke wytte hier tusschen latende, trok hy twee gragten van vyftien voeten breed, en eene gelyke diepte: en vulde 't binnenste der zelve met water, afgeleit uit de rivier door veldachtige en laage plaatzen. Hier achter worp hy een dyk op, en een bolwerk van twalef voeten. Daar hechte hy een opboezel, bestaande uit horden en pennen, aan, met zwaare getakte houten tegen de voegingen der onderloopen, en der dyk, die vooruittaaken, en 't opklimmen der vyanden verhinderen zouden; en omvang 't geheele werk met toorens, die tachtig voeten van den anderen stonden.

Men was op een tyd genoodzaakt en hout te kappen, en graan te haalen, en zo groote werken te bearbeiten, waar door onze machten zeer dunden, also'er ver van de legerbewaterpen afge loopen wierd: en onderstonden veeltyds de Gal-

len onzen werken te beproeven , en uit de stad door veele poorten een uitval met het uiterste geweld te doen. Waarom Cefar goedvond by deze werken andermaal zodanige te voegen , waar door de vestingen met minder getal van soldaten konden verweert werden. Derhalve wierden doorgaande groeven , ter diepte van vyf voeten , met stammen van boomen , of slechts met stevige afgeknotte takken , welkers kroonen geschild en gescherpt waren , ingelyft. Deze , doorschooren met staaken , en van onderen vastgemaakt , op dat zy niet konden uitgerukt werden , vertoon den boven d'aarde haar scherpetakken. Vyf reyen waren by den anderen gevoegt , en in eengevlochten ; waar door de genen , die daar binnen gestapt waren , zich tusschen een scherp bolwerk beheint vonden. Deze noemden zy Pynstammen. Voor de zelve wierden putten , ter diepte van drie voeten , uitgezet met verscheide reyen in 't kruis , gegraven , loopende van beneden naer de hoogte allenskens enger. Hier in wierden ronde staaken , ter dikte eener dye , zeer scherp en gebrand van toppe , gestookten ; doch zo , datze niet verder dan vier vingeren ter aarde uitkeeken. Teffens , op datze te hechter en te bestendiger waaren , werd d'aarde van elk in 't byzonder met de voet aangetrapt : en 't overige deel der put , op dat de laage niet bleeke , met ryzen en takken overdekt. Hier van wierden acht reien gemaakt , welke drie voeten vanden anderen stonden. Dit noemde zy , om de gelykenisse eener bloeme , een Lely. Hier voor wierden scheuten van afgekapte takken , ter langte van een voet , waar aan yzere haken gehecht waren , geheel onder d'aarde begraven , die tamelyk ver van den anderen , en op alle plaatzen hier en daar gezaait wierden , die zy Voetangels noemden.

den. Deze dingen voltooit zynde, boude hy vervolgens van wyk tot wyk, zo ver hy effen grond bekomen kon, begrypende veertien duizent treden, vestingen van gelyken aard, afgezonderd van die tegen den indringenden vyand; op dat de bezettingen der vestingen in hunnen uittred, indien zulks gebeurde, door geen groote meenigte zelfs konden overstort werden. En, op dat'er niet met gevaar onderstaan wierde ter legerbewaterpen uit te treden, beval hy voeder en graan, zo veel zy in dertig dagen benoodigt waren, byeen te haalen.

Terwyl dit by Aleſie verricht wierd, beslooten de Gallen, hebbende eene zaamening van Vorstelingen aangekondigt, niet alle, die de wapenen voeren konden, als Vercingetorix begeert had, op te roepen, maar een zeker getal van yder burgerye t'eischen; dewyl men, door zo groot eene meenigte onder een te mengen, noch de zynen zou kunnen regeeren, noch onderscheiden, noch behoorlyk van graan voorzien. Zy eischten van de Æduenen, en hunne volgelingen, de Segusianen, Ambivareten, Aulercen en Brannovien vyfendertig duizent koppen. Een gelyk getal van d'Arvernen, met byvoeginge van d'Eleuther Cadurcen, Gabalen, Velaunen, die onder de heerschappye der Arvernen gewoon zyn te wezen: van de Senonen, Sequanen, Biturigen, Xantonen, Ruthenen, Carnuten twalef duizent; van de Bellocassen tien duizent; een gelyk getal van de Lemovicen; acht duizent van de Pictonen, en Turonen, en Parisien, en d'Eleuther Sueſſionen; van d'Ambianen, Mediomatricen, Petrocorien, Nervien, Morinen, Nitiobrigen vyf duizent; van d'Aulercer Cenomanen een gelyk getal; van d'Atrebaten vier duizent; van de Bellocassen, Lexovien,

Aulercen, Eburonen drie duizent; van de Rauracen, en Bojen dertig duizent. Van alle de burgeryen, die aan den Oceaan raaken, en welke volgens hunne wyze Armoricen genaamt worden, waar onder zyn de Curiosoliten, Rhedonen, Ambibaren, Cadeten, Osifinien, Lemovicen, Veneten en Unellen, zes duizent. Uit alle deze brachten de Bellovacen hun getal niet op, om dat zy zeiden, datze op hunnen naame, en volgens hun eigen goeddunken den oorlog tegen de Romeinen wilden voeren, noch iemands heerschappye onderworpen zyn. Zy zonden nochtans, op 't verzoek van Comius, wegens zyn verblyf aldaar, twe duizent koppen. Deze Comius had zich in de vorige jaren, gelyk wy eertyds vertoont hebben, ten dienste van Cesar in Britannie loffelyk en getrouw gekweeten: voor welke diensten hy zyne burgerye van alle lasten vrygehouden; de rechten en wetten herom gegeven, en zelfs de Morinen daar aan gehecht had. Zo groot nochtans, ter herkryging der vryheid, en ter behouding der aloude krygsglorie, is de gemeene t' zamenzweering van Gallie geweest; datze noch door 't geheugen van weldaden, noch van vriendschap aangedaan wierden; maar alle, met goed en bloed, hunne krachten tot dien oorlog inspanden: zo dat zy acht duizent ruiters, en omtrent twemaal hondert en veertig duizent voetenaaren byeen rukten. Deze wierden in de landpalen der Æduenen gemonstert, 't getal aangevult, en gebieders gekoozen. De klem der heerschappye wierd aan Comius den Atrebarer, Viridomarus, en Eporedorix, Æduenen, en Vergatillanus den Arverner, neef van Vercingetorix, overgelevert. By henlieden wierden gevoegt de Geboornen uit de burgeryen, naer welkers raad den oorlog zou behandelt werden. Met

Met koenen moede, en vol van eigene vertrouwen trokken zy naer Alesie. Noch was iemand van alle van gedachten, dat alleen 't beschouwen van zo groot eene meenigte konde uitgestaan werden, voornamelyk in een gevecht van twe oorden; als door een uitval uit de stad zou gestreden, en van buiten zo groote machten van ruitery en voetvolk beschouwt werden. Maar de genen, die binnen Alesie belegert waren, zynde de dag reeds verloop, waar in zy de hulpe der hunnen te gemoed gezien hadden, en al 't graan verteert, noch wetende wat by d'Æduenen verricht wierd, en de zaamening beroepen, raadpleegden wegens d'uitkomst hunner fortune. Doch na verschillende gevoelens t'uiten, eenige d'overgave; andere, zo lang zy noch krachten hadden, den uitval te stemmen, dunkt my de redening van Critognatus, om des zelfs byzondere en gruwelyke wreedheid, niet te moeten overslaan. Deze was by d'Arvernen van hoogen huize gebooren, en in groote eere aldaar. *Niets, zegth y, zal ik van de zinnitting der genen spreken, die d'allerschandelykste slavernye met den naam van overgave doopen; noch meine ik, dat die plaats onder burgeren, of toegank ten Raade behooren te hebben. Met de genen is myn zaak gemeen, die d'uitvallen goedkeuren; in welkers zinnitting, volgens uwer aller gevoel, 't geheugen der aloude dapperheid schynt plaats te hebben. 't Is eene weekbertigheid, geene dapperheid, 't gebrek niet een luttel te konnen uitstaan. Die van zelfs zich aan de dood opofferen, werden hier gereeder gevonden, dan die de smarte geduldig dragen. En zoude ik dat gevoel goedkeuren. Want d'eere vermacht veel by my; indien ik niets, dan alleen ons eigen leven, zag verloren gaan.* Maar

in 't beraadslaan zien wy op heel Gallie, dat wy tot hulpe der onzen opgewekt hebben. Hoe meent gy, na tachtich duizend menschen op eene plaats om te brengen, dat de gemoederen van onze vrienden en bloedverwanten dan zullen gestelt zyn, indien zy byna op de zelfste lyken gedwongen werden ten stryde te stappen? Wilt hen uwe hulpe niet ontrooven, die om uwe behoudenisse hun eigen gevaar niet ontzien hebben, noch door uwe dwaasheid, en vrëesachtigheid, of weekbertigheid heel Gallie ter neder slaan, en eene eeuwige slavernye veroorzaken. Of twyffelt gy, mits zy ten gezetten dage niet gekomen zyn, aan hunne trouwe en standvastigheid? Wat dan? Waant gy de Romeinen uit eigen geneugte zo vlytig dag op dag aan hunne buitenwerken t'arbeiten? Indien gy hunnenthalve door Booden niet kunt verzekert werden, dewyl alle toegangen afgeslooten zyn, laaten zy zelfs u tot getuigen dienen, dat hunne komst op handen is; door welke vrees de verbaasden over dag over nacht den arbeid voorzetten. Wat is myn besluit dan? Te doen, dat onze voorouderen certyds in den oorlog der Cimbren en Teutonen, niet by deze te vergelyken, gedaan hebben; die, ter steden ingedreven, en tot gelyke nooddrustigheid gebracht, met de lichchamen der genen, die door den ouderdom onbekwaam tot den oorlog scheenen, 't leven onderhouden hebben, noch zich den vyanden overgaven. En schoon wy hier van geen voorbeeld hadden, nochtans zou ik 't, als ingestelt ter vryheid, voor een doorluchtig heldenstuk houden, en 't aan de nakomelingen ten baake nalaten. Want wat oorlog, gelykenis met deze hebbende, is'er geweest? De Cimbren, na Gallie te beplonderen, en groote schade toe te brengen, traden zomtyds ter onzer landpalen nit, en zochten andere lan-

landen: zy hebben ons rechten, wetten, akkers, vryheid gelaten. Maar de Romeinen, wat eischen zy anders, of wat willen zy anders, dan zich, aangezet door afgunst, na de faam onzer Edelen, en hunne strydheid ten oorlooge behoort te hebben, in de landen en burgerijen dier genen ter neer te zetten, en hen eene eenwige slavernye op te leggen? Want op geen andere voorwaarde hebben zy d'oorelog en ooit gevoert. Doch zo ulieden de dingen, die by verasgelegene volkeren verricht werden, onbekent zyn; beschouwt het nabuurig Gallie, 't welk, na rechten en wetten te veranderen, tot een wingeweest gebracht is, en, onderworpen aan bylen, met eene eenwige slavernye gedrukt werd.

De gevoelens geuit zynde, beslooten zy, dat de genen, die wegens ziekte, of hooge jaren nutteloos tot den oorlog waren, ter stede zouden uitstappen; en zy eer alles beproeven, dan tot de zinuitting van Critognatus overgaan: nochtans, indien 't de nood vereischte, en de hulp-troepen achter bleven, zouden zy zich liever aan dat gevoelen overgeven, dan eenig verdrag van overgave of vrede ingaan. De Mandubien, die hen lieden binnen de stad ontfangen hadden, wierden met kinderen en vrouwen gedwongen uit te gaan. Als zy tot de vestingen der Romeinen genadert waren, baadenze al schreiende op eene demoedige wyze, *men wilde hun toch voor wat spyze ter slavernye opnemen*. Cesar, wachters op 't bolwerk uit zettende, verhinderde die r'ontfangen. Ondertusschen kwam Comius, en d'andere Vorsten, den welke de klem der heerschappye aanbevolen was, met alle de machten voor Alesie, en legerden zich op 't bemaichtigen van eenen afgelegenen heuvel, niet boven de vyfhondert treden van onze vestingen. 's Anderen

daags, de ruitery ten legere uitgevoert zynde, vervulden zy al die vlakke, welke wy vertoont hebben drie duizent treden in de lengte uit te strekken; en planten de machten te paarde, verschoolen in verhevene plaatzen, een luttel van daar. Het neerzicht uit de stad Alefie was over 't velt. Men runde, op deze hulptroepen te zien, byeen, men pleegde gelukwensling onder den anderen, en wierden de gemoederen van alle tot blydschap opgewekt. Derhalve, de machten hervooft gevoert, stelden zy ze voor de stad; dekten de naaste gragt met horden, en vulden ze met aarde aan; en bereiden zich ter uitvalle, en alle andere avontueren. Cesar, al 't heir ter wederzyden der vestingen uitzettende, op dat, zo 't de zaak vereischte, yder zyn plaats te houden, en 't onderscheiden had; beval de ruitery ter legerbewaterpen uit te voeren, en den sryd t'aanvaarden. Uit alle de legerbewaterpen, die langs het hoog gebergte heen liepen, was 't gezicht; en d'aandachtige gemoederen van alle de soldaten verbeiden d' uitkomst van 't gevecht. Onder de ruiters hadden de Gallen eenige boogschutters, en ervarene lichtgewapenden, gemengt, die aan de gewekenen hulpe toe te brengen, en 't geweld onzer ruiteren te stutten hadden. Eenige van deze, onvoorziens verwond, liepen ten sryd uit. Toen de Gallen de hunnen in 't gevecht geloofden boven te staan, en d'onzen door de meenigte scheenen verdrongen te werden; sterkten zy aan alle oorden, en de genen, die door de vestingen omlegert wierden; en de genen, die ten onderstande aangekomen waren, de gemoederen met schreeuwen en baken. En overmits de zaak in 't gezicht van alle verricht wierd, kon noch braaf, noch schandelyk bedryf bedekt gehouden werden; en had van wederzyde, en de

de graatigheid van lof, en de vreeze van oneere de dapperheid opgewekt. Wanneer'er nu van den middag tot zons ondergang byna met twyffelden de kanſſe geſtreden wierd, deden de Germaanen aan een oord met ineengedrongene kornetten gewelt op de vyanden, en wierpen hun overhoop. Door welke op de vlucht te dryven, de boogſchutters omcingelt, en verſlagen zyn. Aan d'andere oorden, inſgelyks, vervolden d'onzen de vluchtenden tot aan de legeringen toe, noch gaven ze gelegenheid van zich te herzamelen. Maar de genen, die buiten Aleſie geſtapt waren, tot in de ziel bedroeft, en aan de verwinning byna wanhoopende, begaven zich weer binnen de ſtad.

Een dag tuſſchen beide verlopen zynde, in welken tyd de Gallen een groot getal van horden, ladders, en haaken vervaardigt hadden, naderden zy, in ſtilte ter midder nacht buiten de legeringen geſtapt, de veſtingen, die veldwaarts inlaagen. Schielyk een geſchreeuw aanheffende, op datze door dat teken de genen, die binnen de ſtad belegert waren, van hun aankomſt konden verſtendigen, beſtonden zy horden voor te werpen, met ſlingers, ſchichten, en ſteenen d'onzen van 't bolwerk te dryven, en alle andere dingen te verrichten, welke tot eene beſtorming behooren. Ten zelve tyd, het geſchreeuw gehoort zynde, gaf Vercingetorix door de trompet aan de zynen het teken, en voerde ze ter ſtede uit. d'Onzen, om dat in de voorige dagen yder zyn plaats toegeſchikt was, ſtaptten ter veſtingen op; en joegen met ſlingers, knodzen, en ſtaaken, die zy in den arbeid voor de hand gelegd hadden, en zwaarden de Gallen ſchrik aan. Veele gewonden, zynde 't uitzicht door de donkerheid be-

noomen,

270 C. JULIUS CESARS VII. BOEK
noomen, wierden van wederzyde bekomen,
veelen schichten ter werpruſtingen uitgedreven.
Maar M. Antonius, en C. Trebonius Stedehou-
ders, den welke die poſten ter verweering aan-
bevolen waren, onderzonden, werwaarts zy d'
onzen verſtonden gedrukt te werden, de genen
ten onderſtande, die zy uit de vergelegenſte blok-
huizen aanvoerden. De Gallen, zo lang zy ver-
re van de veſting afwaaren, vorderden wakker
door de meenigte der ſchichten: daar na, als zy
heinder kwamen, haakten zy zich zelven of in
de voetangels; of wierden, ter putten inſtorten-
de, doordolven; of in 't voortgaan van 't bolwerk,
en uit de toorens met muurſchichten doorregen.
Veele wonden ter wederzyde bekomende, zonder
nochtans eenige ſterkte met geweld te bemach-
tigen, brak de dag door; weſhalve bevreest, of
zy niet door een uitval van d'opene zyde uit de
bovenſte legeringen mochten omcingelt werden,
begaven zy zich te rug naer de hunnen. Maar de
belegerden, terwyl zy die dingen, welke van Ver-
cingetorix ten uitvalle vervaardigt waren, voort-
brachten, en de voorſten de gragten vulden; ver-
ſtonden eer, door in 't beſchikken van die din-
gen te zukkelen, dat de hunnen den hertred ge-
nomen hadden, dan zy tot de veſtingen genadert
waren; weſhalve zy onverrechter zake in de ſtad
te rug keerden.

De Gallen, twemaal met groot verlies afge-
ſlagen, overwoegen wat hun te doen ſtond. Zy
ontbooden kenners der plaatzen. Van deze ver-
ſtonden zy de ſtrekking der bovenſte legeringen,
en de veſtingen. Ten Noorden was een heu-
vel, waar door d'onzen, om dat zy die, we-
gens de grootte des omtreks, in 't werk niet be-
grypen konden, genoodzaakt waren op eene by-

na ongelegene plaats; en zachtelyk afdalende, de legerbewaterpen te bouwen. Deze post hadden de Stedehouders C. Antistius Reginus, en C. Caninius Rebilus met twee keurbenden bezet. De wyken door de kundschappers verkent zynde, koozen d' Oversten der vyanden vyfenvyftig duizent mannen uit al het getal hunner burgeryen, die eenen byzonderen naam van dapperheid hadden; en ordineerden heimelyk onder den anderen, wat zy wilden gedaan, wat by der hand gevat hebben. Zy bepaalden den tyd der aankomste, als de middag schein te naderen. Tot Overste over die machten stelden zy Vergasillaunus den Arverner, een uit de vier Hoofstoversten, namaag van Vercingetorix. Hy ter eerste wake ter legeringen uitgetreden, en omtrent den dag den marsch byna afgelegd hebbende, verschool zich achter 't gebergte, en beval de soldaten zich van den arbeid des nachts te verfrissen. Als nu de middag schein te naderen, toog hy naer die legeringen, die wy boven vertoont hebben; en begon ten zelve tyd de ruitery naer de veldwaartste vestingen te rukken, en d' overige machten zich voor de legerbewaterpen te vertoonen. Vercingetorix, beschouwende de zynen uit een kasteel van Alefie, trad uit, en bracht uit zyne vestingen lange reepen, stormschutten, haaken, en alle andere dingen voort, welke hy ten uitvalle vervaardigt had. Op een tyd wierd aan alle oorden gevochten, en alles beproeft. Wat post men 't ergens te zwaar zag hebben, derwaarts wierd gerunt. De macht der Romeinen wierd door zo groote vestingen verhindert, noch liep men lichtelyk op zo veele plaatzen. Veel vermocht het geschreeuw om d' onzen te verbazen, dat achter den rug van de vechters opging, mits zy in een vreemde dapperheid hun

hun gevaar te bestaan dachten. Want in't gemeen ontzetten die dingen , die verre afgelegen zyn, de gemoederen der menschen op't hevigste.

Cesar, een bekwame plaats bekomen hebbende, vernam wat op yder post verricht wierd, en zond den noodlydenden hulpe toe. Van wederzyde lieten de gemoederen zich voorstaan, dit d'eenigste tyd te wezen, waar in men met d'uiterste krachten te stryden had. De Gallen, tenwaar zy de vestingen doorbraaken, wanhoopten aan alle behoudenis. De Romeinen, indien zy 't geweld afkaasten, zaagen een einde van allen arbeid te gemoed. De grootste nood was aan de bovenste vestingen, werwaarts wy vertoont hebben Vergafillaunus gezonden te zyn. De geringe top der plaatse naer d'afdaaling bracht groot voordeel toe. Eenige wierpenschichten, andere naderden met gemaakten schildpad: waar afgematten waren, stapten onbeplukten by beurte op. De dyk tegen de sterkte van overal ter neergeworpen, gaf den Gallen en het opklimmen, en overstolpte wat de Romeinen onder d'aarde verborgen hadden. Noch wapenen, noch krachten wierden van d'onzen reeds meer te werke gestelt. Deze dingen verstaanzynde, zond Cesar Labienus met zes regementen den noodlydenden te hulpe. Hy gebood, *indien hy 't niet staande kon houden, dat hy, na de regementen af te voeren, uitvallenderwyze zou stryden. Dit zou hy niet, ten waar 't de nood vereischte, doen.* Hy zelf naderde d'andere; vermaande, *zy zouden toch in 't gevecht niet bezwyken; en vertoonde, dat de vrucht aller voorgaande stryden in dien eenen dag, ja in dat uur gelegen was.* De binnewaersten, wanhoopende aan de plaatzen te veldwaarts, wegens de grootte der vestingen, beproefden met eene be-

beklimming d'afgebrookene plaatzen. Derwaarts voerden zy alles, 't geen zy vervaardigt hadden: dreeven door de meenigte der fchichten de verweerders ter stormtorens uit: baanden eenen toegank door dyk en horden: rukten 't bolwerk, en 't borststuk met haaken omver.

Eerst zond Cefar den jongeling Brutus met zes regementen: daarna den Stedehouder Fabius met zeven andere. Hy zelf, entlyk, dewyl'er zeer hevig gestreden wierd, voerde onbeplukten ten onderftande aan. De ftryd in staat gefteit, en de vyanden afgeflagen zynde, runde hy ter dier plaatfe, daar hy Labienus gezonden had. Uit het naaftegelegene blokhuis voerde hy vier regementen. Een deel der ruitery beval hy hem te volgen, een deel buiten de veftingen om te runnen, en de vyanden van achteren aan te vallen. Labienus, als noch dyken, noch gragten 't geweld der vyanden konden tegenhouden, teffens uit de veertig regementen de geenen byeen gezamelt hebbende, welke, aangevoert uit de naafte bezettingen, hem 't geval toebracht, liet Cefar door booden weten, wat hy oordeelde gedaan te werden. Derwaarts vloog Cefar, op dat hy ook by den ftryd waare. Zyn komst uit de kleur van 't gewaad verkennt, 't welk hy, als een zichtbaar teken, in de ftryden gewoon was te gebruiken, en de kornetten der ruiteren, en de regementen in 't oog gekregen, welke hy bevolen had hem te volgen, dewyl die uit de hoogfte plaatzen langs de daaling gemakkelyk in de laagte gezien wierden, hernieuwen de vyanden den ftryd. Van wederzyde een gefchreeuw aangeheft zynde, verhief zich andermaal een gekreits uit het bolwerk, en alle de veftingen. d'Onzen, de fchichten verfprait hebbende, voerden de zaak met de zwaarden uit.

uit. Onvoorziens wierd de ruitery achter den rug gezien. Eenige regementen naderden. De vyanden wenden den rug. De ruiters runden de vluchtelingen na. Daar gescheide eene groote slachting. d'Overste Sedulius, en de Prins der Lemovicen wierd gedood. Vergasillaunus levendig in de vlucht gegreepen. Vierenzeventig krygsvaanen wierden by Cesar gebracht. Weinigen, uit zo groot eene getalle, burgen zich behouden binnen de legeringen. Die van de stad, beschouwende de nederlage, en de vlucht der hunnen, voerden de machten, door aan de behoudenis te wanhopen, van de vestingen af. Aanstonds, op die zaak te hooren, geschiedde de vlucht der Gallen uit de legeringen. En konden alle de machten der vyanden verflagen werden, zo niet de soldaten, door zo vaake ten onderstande te dienen, en den arbeid des geheelen dags, afgeslooft geweest waren. De ruitery, ter midder nacht uitgezonden, joeg d'achterdrift na. Een groot getal wierd gevangen, en door de kling gejaagt: de rest uit de vlucht week binnen de burgeryen.

Daags daar aan, de zaamening beroepen zynde, vertoonde Vercingetorix, *dat hy dien oorlog niet uit eigene noodzaaklykheden, maar om de gemeene vryheid aangevaart had: en 't hem onteven was, nademaal zy van de noodeen deugd moesten maaken, of zy aan de Romeinen met zyn dood voldoening wilden geven, of hem levendig overleveren.* Wegens deze dingen wierden Gezanten aan Cesar gezonden. Hy beval de wapenen over te geven, de Vorstelingen aan te voeren. Hy zelf zat binnen de sterkte voor de legerbewaterpen. Derwaarts wierden de Bevelhebbers gevoert. Vercingetorix overgegeven. De wapenen te hoop geworpen. Met d'Æduenen, en ook d'Arvernen be-

te behouden , of hy door de zelve de burgeryen herom bekomen kon , deelde hy aan't heele heir, hooft voor hooft, van d'overige gevangenen, onder den naam van beuit, uit. Deze dingen volvoert zynde, toog hy naer d'Æduenen; en herkreeg de burgerye. De Gezanten der Arvernen, derwaarts gezonden, beloofden na te komen, wat hy gelieven zou te beveelen. Hy eischte een groot getal gyzelaaren. Zond de keurbenden naer de winterkwartieren. Gaf aan d'Æduenen, en d'Arvernen, omtrent twintig duizent gevangenen terugge. T. Labienus beval hy met twee keurbenden, en deruitery naer de Sequanen te trekken. Hem voegde hy M. Sempronius Rutilus toe. Cajus Fabius, en L. Minucius Basilus plaatste hy met twee keurbenden by de Rhemen, op dat zy geen scha- de van de gebuuren, de Bellovacen, ontfingen. Cajus Antistius Reginus zond hy naer d'Ambivareten; T. Sextius naer de Biturigen; C. Caninius Rebilus naer de Ruthenen, en yder met zyne keurbende. Quintus Tullius Cicero, en P. Sulpicius plaatste hy, wegens de graanmid- delen, te Cabilonum, en te Matisco aan deri- vier d'Arax in de landpalen der Æduenen. Hy zelf besloot binnen Bibracte t'overwinteren. De- ze dingen uit Cefars brieven verstaan zynde, wierd te Rome eene dankzegging van twintig dagen verordent.

AANTEKENINGEN

VAN

C. JULIUS CESARS

GALLISCHE OORLOOGEN.

ACHSTE BOEK.

Beschreven door

A. HIRTIUS PANSA.

INHOUD.

*Hirtiüs voorreden, waar in hy voorneemt d'Aan-
tekeningen van Cefars Gallische oorloogen te
vervolgen. De Gallen hervatten den oorlog. Ce-
sar de landpalen der Biturigen en Carnu-
ten afgeloopen hebbende, overwint de Bello-
vacen, en d'andere Gallen. De Pictonen,
Carnuten en Armoricen verwekken een nieu-
we beroerte, die door den Stedehouder C. Fa-
bius gedempt werd. Ondertusschen verslaat
de Stedehouder Caninius de machten van Lu-
terius den Cadurcer, en van Drapes den Se-
noon, wien hy gevangen neemt. Cesar,
voegende zyne machten by die van Caninius,
neemt*

neemt de Stad Uxellodunum in. Comius, in eenen strijd te paarde overwonnen, werd in genade aangenomen. Heel Gallie bevredegt zynde, reist Cesar ten volgenden jaare opwaarts en nederwaarts om alles te verordenen; in welken tyd zyne vyanden te Rome tegen hem eene zamenfpanning fmeeden. Dit gefchach in den jaare 702 na Romes opbouw, 51 jaren voor Christus geboorte, en in eenigen tyd van 't volgende jaar. Burgermeesters zynde;

SER. SULPICIUS RUFUS en
M. CLAUDIUS MARCELLUS;

en ten volgenden jaare

L. ÆMILIUS PAULLUS en
C. CLAUDIUS MARCELLUS

EPERST door uwe geduurige aanzoe-
ken, o Balbus, zal ik, op dat myn
dagelyksche weigering geen onschuld
van onvermogen, maar een bewys van
traagheyd fcheene te hebben, dit gewichtig werk
aanvaarden. By d'Aantekeningen der Gallifche
Oorlogen van onzen Cesar heb ik gevoegd, 't
welk geenzins by zijne voorige en navolgende
fchriften te vergelyken is: en volvoert het jong-
fte onvoltooide van d'Alexandrynsche oorlogen,
tot aan 't einde toe, niet van de burgerlyke on-
eenigheid, waar van wy geen einde zien, maar
van Cefars leven. En wenschten wy, dat de
genen, die deze boeken zullen lezen, weten
konden, hoe ongaarne ik die aangevaart hebbe
te fchryven, op dat ik des te minder van dwaas-
heid en vermetelheid befchuldigt wierde, die my
in 't midden van Cefars fchriften dar insteken.

Want 't is aan yder bekend, dat'er niets zo heerlijk van anderen voltooit is, 't geen door de deftigheid dezer Aantekeningen niet zou te boven gegaan werden : en zynze in 't licht gekomen, op dat de kennis van zo groote zaken den schryveren niet gebrake : en dragen zy derhalve, volgens het gemeen gevoelen, den lof, datze den schryveren de stoffe niet slechts schynen te geven, maar te beneemen. Hier over hebben wy ons meer dan andere te verwonderen : want andere mogen weeten op wat wyze, en hoe heerlijk hy ze geschreven heeft ; doch wy weeten, hoe licht en schielyk hy de zelve byeen stelde. Zeker , in Cesar was zo wel de bekwaamheid, en de grootste deftigheid van schryven, als d'allerzekerste kennis om zyne besluiten uit te drukken. My aangaande, noch in den Alexandrynschen, noch in den Afrikaanschen oorlog ben ik tegenwoordig geweest : en alhoewel ons deze oorlogen voor een gedeelte uit Cesars eigen mond bekend zyn ; nochtans is 't iets anders 't geen wy gehoord hebben , 't welk ons door de nieuwigheid der zaken , of door de verwondering by d'ooren houd ; iets anders , 't geen wy ter getuigenisse der waarheid te boek slaan. Maar zeker, terwyl ik alle redenen van onschuld byeen zamel, op dat ik met Cesar niet vergeleken wierde, verval in de zelve misdaad van laatsdunkentheid , vermits ik my schyne te verbeelden, dat ik door iemands oordeel met Cesar zou kunnen vergeleken werden. Vaar wel.

ALS Cesar na 't verwinnen van geheel Gallie de soldaten, alzo hy in den vorigen zomer geenigen tyd om t'oorlogen had laten doorslippen, van zo veele moejelykheden binnen de winterkwartieren

ren door de rust verfrissen wilde ; wierd'er geboodschapt , dat veele burgeryen ten dien tyde wegens 't hernieuwen van den oorlog raadpleegden , en t'zamenzweeringen maakten. Voor de waarfchynlykfte reden dezer zaake wierd bygebracht , overmits aan alle de Gallen bewuft was , dat zy met geene meenigte , verzamelt in eene plaatfe , den Romeinen konden tegenftaan ; dat ook , indien veele burgeryen op een en den zelve tyd verfcheide oorlogen aanvoerden , 't heir der Romeinen van geenegenoegezame hulpe , of tyd , of machten zou voorzien zyn , om alles te vervolgen. Derhalve ftond aan geene burgerye het geval der fchade te weigeren , indien d'andere door zulk een beletzel zich konden in vryheid ftellen. Cefar , op dat de meening der Gallen niet verfterkt wierde , ftelde den Ontfanger M. Antonius tot Overfte over zyne winterkwartieren. Hy zelf , verzelt van de ruitery , toog daags voor den eerften van Louwmaand van de ftad Bibracte naer de twaleffte keurbende , die hy niet ver van de grenzen der Æduenen in de landen der Biturigen geplaatft had , en voegde daar d'elffte keurbende by , die de naafte daar aan geweest had. Na twe regementen ter bewaaring van de bagagien te laten , verfpreade hy 't heir in d'overvloeyenfte landen der Biturgien : die , als hebbende wyduitgezettene grenzen , en zeer veel fteden , door de verwintering cener keurbende zo kort niet konden ingehouden werden , datze zich niet ten oorlog vervaardigden , noch t'zamenzweeringen maakten.

Henlieden , door Cefars fchielyke aankomft , kwam over , 't geen den onbereiden en onverhoeden gewoon is over te komen ; want zy , zonder eenige vaar de zaaylanden bebouwende ,

wierden eer van de ruitery overvallen , dan zy binnen de steeden konden vluchten. Noch werd het teken van der vyanden inval te werk gestelt , dat men gewoon is door 't verbranden der huizen te betekenen , dewyl zulks door ordre van Cesar verboden was ; op dat hy daar door noch de machten van voeder en graan , indien hy verder wilde voortrukken , beroofde , noch de vyanden door 't brandstichten te veel verschrikken zou. Veele duizenden van menschen gegrepen zynde , vlooden de verbaasde Biturigen , die op d'eerste aankomst der Romeinen de vlucht konden neemen , in de nabuurige burgeryen , door zich of op byzondere gastsryheden , of op het bondgenoodschap der raadplegeren te verlaten. Te vergeefs. Want Cesar doorrunde met groote tochten alle de plaatzen ; noch gaf aan eenige burgerye den tyd van liever op eens anders , dan op eigene behoudenis te denken. Door welke haastigheid hy en de vrienden getrou behiel , en de twyffelaars door schrik tot voorwaarden van vrede bracht. De Biturigen , diergelyke voorwaarde voorgesteld zynde , als zy voor zich door Cesars goedertierentheid eenen heromgank tot zyne vriendschap zagen , en dat de nabuurige burgeryen zonder eenige peene gyzelaars overgegeven hadden , en in trouwe aangenomen waren , deden insgelyks. Aan de soldaten voor zo grooten arbeid en verduldigheid , die in wintersche dagen , op ongebaande wegen , en in onlydelyke koude even vlytig in den arbeid volhaart hadden , beloofde Cesar op den naam van beuit vyf duizent kroonen te tellen : aan de Hondertmannen twe duizent penningen : en is hy zelf ten veertigsten dage , zendende de keurbenden te rug in de winterkwartieren , binnen Bibracte gekomen.

Als

Als hy daar het gerechte zou oeffenen , zonden de Biturigen Gezanten aan hem , hulp verzoekende tegen de Carnuten , welke zy beschuldigden henlieden 't oorlog aangedaan te hebben. Die zaak verstaan zynde , alhoewel hy niet meer dan achtiën dagen in 't winterleger vertoeft had , voerde hy de veertiende , en zesde keurbende van d'Arar uit de winterkwartieren ; welke keurbenden hy aldaar ter voorzorge der graanmiddelen geplaatst had , als in 't voorgaande boek getoont is. Dus toog hy met twe keurbenden om de Carnuten te vervolgen. Als de maare van 't heir tot de vyanden overgebracht was , vlooden de Carnuten , geleert door de schade van andere , verlatende de vlekken en steden , die zy door schieelyk geringe hutten ten gebruike op te slaan , tot bevryding van de koude bewoonden (want onlangs overwonnen , hadden zy de meeste steden verlaaten) gins en herwaarts. Cefar , niet willende , dat de soldaten door zo hevige onweeren , als toen ter tyd voornamentlyk opstonden , zouden voortrukken , plaatste 't leger binnen Genabum een stad der Carnuten , en voerde de soldaten voor een gedeelte onder 't dak der Gallen , voor een gedeelte onder 't stroo , dat schieelyk te hoop geworpen , en ter opbouw van hutten ineen gevlochten was. Hy zond nochtans de ruiters , en de hulpelingen te voet naer alle oorden , werwaarts de vyanden gezegt wierden gerukt te zyn : noch te vergeefs. Want meesten tyd keerden d'onzen met grooten beuit te rugge. De Carnuten , gedrukt door de wrangheid des winters , en de vrees des gevaars , derden , mits zy ten huize uitgedreven waren , niet lange op eene plaats verblyven , noch konden onder 't beschut-

zel der boſſchen door de felle kou en vlymende winden duuren; weshalve de verſtrooiden, hebbende een groot deel der hunnen verlooren, in de nabuurige burgeryen verſpreid wierden.

Cesar, als 't hem genoeg ſcheen de byeenkomende machten, in den moejelykſten tyd des jaars, te verſtrooyen, op dat 'er geen beginzel des oorlogs gebooren wierde; en zich, zo veel 'er te overwegen was, verzekert hiel, dat geen zwaare oorlog ontrent den zomer ontſtaan konde; plaatſte C. Trebonius met de twee keurbenden, die hy by zich had, te Genabum in verwintering: hy zelf, als hy door verſcheide Gezantschappen der Rhemen verwittigt was, dat de *Bellovacen*, die in krygsglorie alle de *Gallen* en *Belgen* te boven gingen, en in de nabuurige burgeryen, onder den algemenen Bevelhebber *Correns* den *Bellovacer*, en *Comius* den *Atrebarer*, 't heir byeen rukten, en op eene plaats verzamelden, op datze met alle de meenigte in de landpalen van de *Sueſſonen*, die onderhoorelingen van de *Rhemen* waren, eenen inval deden; en hy 't nochtans, niet alleen tot zyne eere, maar ook tot zyne behoudeniffe oordeelde te behooren, dat de bondgenooten, die zich loffelyk voor 't Gemeene beſte gekweeten hadden, geenige ſchade bekwamen; beriep andermaal d'elfde keurbende uit het winterkwartier, doch zond aan C. Fabius brieven, dat hy de twee keurbenden, die hy by zich had, in de landpalen der *Sueſſonen* zou aanvoeren; en ontbood een uit de twee keurbenden van T. Labienus. Dus had hy, zo veel de gelegentheden der winterkwartieren, en de reden des oorlogs toelaten kon, door zyn geſtadigen arbeid, aan de keurbenden by beurte den laſt der ondernemingen opleit.

Deze

Deze machten byeen gezamelt zynde , toog hy naer de Bellovacen ; en zond , het leger op hunne grenzen geveest hebbende , drommen van ruiters aan alle oorden uit om eenige op te lichten , waar uit men de besluiten der vyanden t'ontwarren kwam. De ruiters, hunnen plicht betrachtende , boodschapten , dat 'er weinige in de huizen gevonden wierden ; en deze niet om d'akkeren te bebouwen gebleven -(want zy waren van overal zorgvuldig verhuist) maar derwaarts om te bespieden gezonden waren. Toen Cesar van deze onderzocht , in wat plaats de meenigte der Bellovacen was , en waar op hun besluit doelde ; bevond hy , *dat alle de Bellovacen , die de wapenen voeren konden , op eene plaats byeen gekomen waren , en teffens met d' Ambianen , Aulercen , Caleten , Vellocaffen , Atrebaten eene verhevene plaats ter legeringe , onttrokken van een onbegaanbaar moeras , uitgekipt , en al de bagagien in verasgelegene bosschen verborgen hadden ; dat veele Vorstelingen aanvoerders des oorlogs waren , doch dat de grootste meenigte aan Correns onderdanigheid toonde , overmits zy bemerkte hadden , dat hy den naame des Roomschen volke eenen grooten haai toedroeg. En was Comius weinige dagen te voren ten legeringe nitgeweezen om de hulptroepen der Germaanen aan te voeren , welk gebuurschap naby , en de meenigte ontelbaar was. Doch hadden de Bellovacen , met overeenstemming van alle de Vorstelingen , en de grootste begeerte des volks , beslooten , zich zelven , indien Cesar met drie keurbenden , als 'er gezegt wierd , aankwam , ten stryde aan te bieden ; op datze naderhand , door nood en minder gelegentheid , niet gedwongen wierden met het geheele heir te wechten : doch zo hy meerder*

machten aanvoerde , in die plaats te verblyven ; welke zy nitgekeurt hadden ; maar de Romeinen nit hinderlagen in de voederagie , die niet alleen wegens den tyd des jaars gering , maar hier en gins verspreid was , en in 't voorzien van granen , en alle andere toevoer afbreuk te doen .

Als Cesar bemerkt had , dat zy meest alle daar in overeen kwamen , oordeelde hy , dat die besluiten , welke te berde gebracht wierden , vol van voorzichtigheid , en wyd van de roekeloosheid der barbaren af waren ; en vond ten belange van alle dingen oorbaar , dat de vyanden hoe eer hoe liever , door de geringheid der zynen te verachten , in slagorder voorttraaden . Want hy achte d'ouwelingen der zevenste , achtste , en negenste keurbende van eene byzondere dapperheid , en d'elfste , gekooren uit jongelingen , van groote hoope te wezen , schoon die nu in eenen achtjarigen krygsdienst trad , en , in vergelyking der anderen , toen noch den zelve naam van outhed en dapperheid niet bekomen had . Derhalve de zamening beroepende , en die dingen , welke aan hem overgebracht waren , aan alle openbaarende , sterkte hy de gemoederen der meenigte . Hy stelde dan , of hy mogelyk de vyanden door 't getal van drie keurbenden ten stryde uitlokken konde , dus d'ordre der drift in ; dat de zevenste , achtste , en negenste keurbende voor al de bagagien zou trekken ; daar na zou d'elfste de drift van al de bagagien (die nochtans middelbaar was , als 't in d'ondernemingen gewoon is te wezen) sluiten ; op dat aan de vyanden geen schynzel van grooter meenigte kon te voren komen , dan zy zelfs begeert hadden . Op deze wyze byna een vierkante drift verordent hebbende , voerde hy 't heir veel raffer

tasser in 't gezicht der vyanden , dan zy 't vermoeden.

Als nu de Gallen de geschaarde keurbenden , als in eene drift , met zekeren tred zagen aankomen , stelden zy , welkers besluiten , overgebracht aan Cefar , vol van verwaantheid waren , of om 't gevaar des sryds , of wegens de schielijke aankomst , of om ons besluit af te wachten , de machten voor de legeringen in ordre , doch stapten ter verhevene plaatse niet af : Cefar , alhoewel hy gewenscht had te sryden , nochtans zo groot een meenigte van vyanden met verwondering beschouwende , plaatste zyn leger voor 't leger der vyanden , latende slechts een dal tusschen beide , dat zich meer ter laagte neeg , dan ter breete uitzette. Dit beval hy met een bolkwerk van twalef voeten te sterken , en met voordaaken , ten gelage van des zelfs hoogte , te bebouwen ; voorts zou men een dubbelde gragt van vyftien voeten , in rechte kanten , daar om trekken ; veele toorens , ter hoogte van drie zolderingen , oprechten , en met aangevoerde en overdekte bruggen vereenigen ; en des zelfs voorhoofden met een opboeizel van ineengevlochte ryzen sterken , op dat de vyand door een dubbelde rey van bevechters afgeweert wierde ; waar van d'eene uit de bruggen , die door de hoogte veiliger stond , de schichten des te slouter en te verder zou uitwerpen ; d'andere , die naast aan den vyand onder 't bolwerk geplaatst was , van de vallende schichten door de brug gedekt werden. Aan poorten hechte hy deuren , en plaatste daar toorens boven. 't Besluit dezer sterkte was tweevoudig. Want hy hoopte , dat en de groote van 't werk , en zyn vrees den barbaren eene vermetelheid zoude aanvoeren , en de legeringen ,

ringen , wanneer men om voederagie , of om graan verre van de hand moest loopen , met geringe machten door eigene sterkte konden verweert werden. Ondertusschen wierd dikwils van eenige voorlopers van wederzyde in 't moer, tusschen de twe legers ingeleegen , gestreden: nochtans zo , dat zomtyds of onze hulpelingen der Gallen en Germaanen 't moer doorstapten , en de vyanden zeer heftig najoegen , of de vyanden , by beurte 't moer doorgestapt , d'onzen een ver end aan den rug hingen. Doch het gebeurde door de dagelyksche voerageringen ('t welk noodwendig geschieden moest , dewyl 't voeder uit dungezaaide en neergeworpene huizen byeen gezocht wierd) dat de verstrooide Voeragiers op belemmerde plaatzen omcingelt wierden : welke zaak , alhoewelze den onzen slechts een gering verlies van lastdieren en slaven toebrecht , nochtans de dwaze gedachten der barbaren aanzette. En des te meer , om dat Cornius , dien ik gezegt hebbe om de hulptroepen der Germaanen af te haalen vertoogen te zyn , met de ruiters aangekomen was ; en alhoewel die niet boven de vyfhondert in 't getal waren , nochtans wierden de barbaren door de komst der Germaanen zeer verhovaardigt.

Cesar , als hy bemerkte , dat de vyand zich veele dagen binnen de legering , gesterkt door een moer en de natuur der plaatze , inhiel ; noch dat zyn legering zonder een gevaarlyk gevecht kon bestormt , noch de plaats met vestingen , ten waar van grooter heirmacht , beslooten werden ; zond brieven aan Trebonius , dat hy zo spoedig , als 't hem mogelyk was , de dertienste keurbende , die met den Stedehouder T. Sextius by de Biturigen verwin-
tert

tert had, zou afhaalen; en dus met drie keurbenden door groote dagreizen by hem komen. Hy zelf zond de ruiters der Rhemen, en Lingonen, en der overige burgeryen, waar van hy een groot getal opgeroepen had, by beurte, ten onderstaande van de Voeragiers, die de schielyke invallen der vyanden te sluiten hadden. En alzo dit dagelyks geschiede, en d'omzichtigheid door de gewoonte reeds verslapt wierd, (dat gemeenelyk in eene langduurigheid gebeurt) stelden de Bellovacen met eene uitgekoorne troep van voetenaren, kennende de dagelyksche wachtstanden onzer ruiteren, in bosachtige plaatzen lagen uit; en zonden ten volgenden dage de ruiters, die d'onzen eerst binnen de lagen te lokken, daarna d'omcingelden aan te vallen hadden. 't Lot dezès kwaats kwam den Rhemen over, aan welke den last der geleiding ten dien dage te beurt gevallen was. Want zy wierden, als zy onvoorziens de ruiters der vyanden gezien, en de geringheid, door meerder in getalle te zyn, veracht hadden, te driftig in 't vervolgen, aan alle oorden van de voetenaren omingelt. Hier door schielyk in wanorde gebracht, dat gemeenelyk in sryden te paarde gebeurt, begaven zy zich te rug, met Vertiscus, Prins der burgerye, en Overste der ruiteren, achter te laten: die, alzo hy om zynen ouderdom nauwelyks te paarde kon zitten, nochtans naer der Gallen wyze, in 't aanvaarden van 't Bevelhebberschap, geen verschooning van jaaren begeert, noch gewild had, dat men zonder hem sryden zou. De gemoederen der vyanden wierden door dat gelukkig gevecht verhovaardigt en opgeblazen; overmits de Prins en Overste der Rhemen verslagen lag. d'Onzen wierden door de schade gewaarschouwt,
de

de wachtftanden voorzigtiger op doorfpiede plaatzen uit te zetten , en gematigder den wykenden vyand te vervolgen.

Ondertuffchen wierden geene dagelykfche gevechten in 't gezicht van bei de legeringen achterwege gelaten , die op de wadden en d'overgangen van 't moeras voorvielen. In welk gevecht de Germaanen , die Cefar ten dien einde over den Rhyn gebracht had , op datze tuffchen de ruiters inftreden ; als zy alle te gelyk zeer ftandvastig het moeras doorgestapt waren ; en na 't verflaan van eenige tegenftanders d'overige meenigte zeer hartnekkig aan den rug hingen , niet alleen de genen verbaasden , die van naby of verdrongen , of van verre verwond wierden ; maar ftelden 't ook de genen , die van verre gewoon waren ter hulpe te ftaan , fchandelyk op een loopen ; noch maakten zy eer een eind van de vlucht , voor dat zy zich , met dikwils de verhevenfte plaatzen te verliezen , of in de legeringen der hunnen borgen ; of eenige , geperft door fchaamte , verder voortvlooden. Door welkers gevaar alle de machten zo beroert wierden , dat men nauwelyks zou kunnen oordeelen , of zy in voorfpoed hovaardiger , of in tegenspoed kleinhartiger waren. Slytende dus veele dagen binnen de legeringen , en verftaande dat de keurbenden , en de Stedehouder C. Trebonius naderden , verzonden d'Overften der Bellovacen , vrezende eene gelyke beleegering van Alefie , by nacht de genen , die of door ouderdom , of door krachten onnut ten oorloge , of ongewapent waren , en teffens alle de bagagie. Terwyl die verbaasde en verwarde drift toegetakeld wierd (want een groote meenigte van karren is d'onbelemmerde Gallen ook gewoon te volgen)

ftel-

stelden zy; bekroopen van 't licht, de machten der gewapenden voor hune legeringen in slagorder; op dat de Romeinen niet eer een begin van vervolgen maakten, voor dat de drift hunner bagagie verre zou vooruitgetogen zyn. Maar Cesar vond niet raadzaam de tegenstanders, met zo hoog een gebergte op te stappen, te tergen; noch de keurbenden zo dicht te doen naderen, op dat de Barbaren, door onze soldaten te benauwen, den te rugtred uit die plaats niet gevaarlyk maakten. Des als hy bemerkte, dat een belemmert moeras 't eene leger van 't andere scheide, welkers moeielykheid van door te stappen de haastigheid van 't vervolgen vertragen kon; endat dat gebergte, dat over 't moeras byna aan 't leger der vyanden raakte, met een matelyk dal van hunne legeringen afgesneden was; voerde hy, beleggende het moeras met bruggen, de keurbenden over, en kwam schielyk op de hoogste vlakte van 't gebergte, 't welk met eene afhellende hoogte aan twee zyden gesterkt wierd. De keurbenden daar geschaart zynde, steeg hy ten oppersten toppe: en reed ter dier plaatze de spits toe, van waar de schichten, ter werprusting uitgedreven, op de beitels der vyanden konden geschooten werden.

De Barbaren, steunende op de natuur der plaatze, also zy niet weigerden te sryden, indien by geval de Romeinen 't gebergte poogden op te stappen, noch allenskens de verdeelde machten dorsten aftrekken, op dat de verspreiden niet in wanorde geraakten, bleven in slagorder staan. Cesar hunne hertnekkigheid bemerkende, twintig regimenten geschaart, en ter dier plaats 't leger geplant hebbende, beval 't leger te sterken. De werken voltooit zynde,

plaatse

plaatste hy de geschaarde keurbenden voor de legerwal : stelde de ruiters met geteugelde paarden op wachtstanden uit. De Bellovacen , als zy de Romeinen bereid ter vervolging zagen , noch ter dier plaats vernachten , noch daar langer zonder leefmiddelen verblyven konden , vonden met den anderen dusdanigen raad uit : zy plaatsten de bondels , waar op zy gezeten waren (want dat de Gallen in de slagorder gewoon zyn te zitten , is in de vorige boeken vertoont) gemaakt van stroo en ryzen , waar van een groote overvloed in 't leger was , hand voor hand den anderen overgegeeven , voor des pits ; en stakenze op 't vallen van den avond , op 't gegevene teken , te gelyk aan brand. Zo dat de voortloopende vlamme schielyk alle de machten voor 't gezicht der Romeinen dekte. Terwyl de vlam dus voortsloeg , vlooden de Barbaren met eenen oversnellen run. Cesar , alhoewel hy den weggank der vyanden door de tusschengelegene vlammen niet had kunnen bemerken ; nochtans vermoedende , dat dit besluit om te vluchten was ingegaan , deed de keurbenden voortkomen ; en zond de kornetten om te vervolgen. Hy zelf , vrezende de lagen , of mogelyk de vyand op zekere plaats niet stal hielde , en d'onzen in eene ongelegene plaats poogde uit te lokken , stapte langzaam voort. De ruiters , vrezende den rook en overdikke vlamme door te stappen , om dat eenige , die te driftig ingerunt waren , nauwelijks de voorste deelen der paarden bekennen konden , gaven , beducht voor lagen , den Bellovacen een vrye gelegenheid om zich te bergen. De vyanden , niet boven de tien duizent sterk , dus zonder eenige schade in de vlucht

VOORT-

voortgetoogen , die vol van vreeze en loosheid was , vesten 't leger op eene oversterke plaats. Van waar zy , door dikwils de ruiters en voetenaren in lagen uit te zetten , den Romeinen in de voerageringen groote schaade toebrachten.

Als dit vaake gebeurde , verstond Cesar uit zekeren gevangen , *dat Correus , Overste der Bellovacen , zes duizent van d'allerdapperste voetenaren , en duizent ruiters uit al de meenigte gekooren had , welke hy ter dier plaatze in lagen zou leggen , alwaar , wegens d'overvloed van graan en voeder , vermoed wierd , dat de Romeinen om voeragie zouden gezonden werden.* Kennisse van dit besluit bekomen hebbende , voerde Cesar meer keurbenden uit , als hy gewoon was ; en zond de ruitery voor heen , welke hy volgens 't gebruik gewoon was ten geleide van de voeragiers te zenden. Onder de zelve stak hy onderstanden van lichtgewapenden : hy zelf naderde met de keurbenden zo heinde , als 't hem mogelyk was. Als de vyanden , uitgezet in lagen , om de zaak uit te voeren , voor zich een veld , niet boven de duizent treden in alle zyne deelen uitgestrekt , gesterkt van overal met zeer bekommerde boschagien , of eene overdiepe rivier , even als een jagersnet , uitgekooren hadden , omcingelden d'onzen die plaats met eene loosheid. 't Besluit der vyanden doorspied zynde , reeden zy , met hart en wapenen ten stryde bereit , by kornetten binnen die plaats , overmits zy , opgevolgt van de keurbenden , geenig gevecht affloegen. Correus zich verbeeldende , dat door hun aankomst hem eene gelegenheid gegeven was om wat groots te verrichten , vertoonde zich eerst met weinigen ; en deed op de naaste kornetten eenen aanval. d'Onzen

T

ston-

stonden het geweld der laagleggers kloekhartig tegen ; noch schoolden veele op eene plaats te zamen ; dat gemenelyk , als 't uit eenige vreeze in slyden te paarde gebeurt , aan der zelve meenigte dan schade toebrengt. Als'er nu met verdeelde kornetten , by beurte , zeer enkel gestreden , noch de hunnen van de zyden te omringen geleden wierd ; borsten d'overige , terwyl Correus met den slyd bezig was , ter bosfschadien uit. Hevig wierd van wederzyde gestreden. Doch toen een tydlang met gelyke kansse gehardebolt was , is allenskens de verorde meenigte der voetenaren uit de bosfschen te voorschyng gekomen , die onze ruiters dwong te wyken. Hen onderschepten de lichtgewapende voetenaren , welke ik gezegt hebbe voor de keurbenden gezonden te zyn ; en streeden , geplaatst tusschen de kornetten der onzen , met kloeken gemoede. Een tyd lang vocht men met gelyken yver : daar na , gelyk de reden van 't gevecht vereischte , wierden de genen , die d'eerste aanvallen der laagleggeren afgekaast hadden , doorgangskloekmoediger , om dat zy geenige schade van de laagleggeren , dan van een onverwacht overval , geleden hadden. Ondertusschen naderden de keurbenden : en wierd vaake en op een tyd en aan d'onzen , en aan de vyanden de tydingen gebracht , *dat de Veldbeer met de verorde machten byderhand was.* Hier van kennisse bekoomende , streeden d'onzen , door op 't ontzet der regementen te steunen , des te hertnekkiger ; op datze de glorie der overwinning , indien zy de zaak te traag uitvoerden , niet met de keurbenden scheenen gemeen te hebben. De vyanden gaven den moed op ; en zochten door verscheide wegen de vlucht. 't Was vruchteloos. Want in de

de zwarigheden der plaatzen, waar in zy de Romeinen meenden te besluiten, wierden zy zelf tegengehouden. Verwonnen, en over hoop geworpen, stelden 't de verbaasden, hebbende het grootste gedeelte verloren, nochtans op een vluchten, werwaarts hun 't geval voerde. Zommige zochten de bosschen, andere de rivier; die nochtans, heftig van d'onzen nagerunt, in de vlucht verslagen wierden. Als daarentusschen Correus, verwonnen door geenige zwarigheid, niet gebracht kon werden, dat hy ten sryde uitweek, en de bosschen zocht, of zich aan onze verzoekers ter genade overgaf, dwong hy, zeer kloekmoedig den sryd aanbindende, en veele verwondende, de moedige overwinnaars in gramschap de schichten op hem uit te werpen.

Cesar de zaak op deze wyze volvoert hebbende, en de versche voetstappen des gevechts opvolgende, alzo hy achtte, dat de vyanden, neerslachtig door zo groot eene nederlage, op bekomene kundschap, de legerplaats verlaten zouden, welk niet ver boven de achtduizent treden van de slachting gezegt wierd gelegen te zyn; stapte, alhoewel hy de doortocht door de rivier belemmert zag, 't heir overgevoert zynde, nochtans voort. Maar de Bellovacen, en d'andere burgeryen, hebbende schielyk eenige weinige, en die verwond, uit de vlucht ontfangen, die door de weldaad der bosschen 't ongeluk ontsnapt waren, en daar uit al de wanspoed, het jammer, 't verslaan van Correus, en 't verlies van de ruitery, en der allerdapperste voetenaren verstaan, riepen teffens, zynde in aller haast de zaamening door 't geluit der trompetten beroepen, alzo zy de Romeinen spoorflags meenden aan te rukken, *dat men Gezanten en Gyzelaars aan Cesar te zenden had.*

Dit besluit van alle goedgekeurt zynde, vlood Comius d'Atrabater naer die Germaanen, van welke hy de hulptroepen tot dezen oorlog ontleend had. d'Andere zonden aanstonds Gezanten aan Cesar; en verzochten, *hy wilde zich toch met die peene der vyanden vergenoegen, die zo groot was, dat hy door zyne goedertierentheid en beleeftheid, indien hy ze zonder stryd in't geheel straffen konde, hun nimmer zulk eene zou doen dragen: de machten der Bellovacen waren in't gevecht te paarde verbryzelt: veele duizenden van uitgekoorne voetenaren omgekomen: booden der nederlage nauwelyks te rug gekeert. En alhoewel die ramp zeer zwaar was, nochtans hadden de Bellovacen van dien stryd geen gering voordeel bekomen; om dat Correus, de stichter des oorlogs, de beroerder des volks, gesneuveld was. Want nimmer had de Raad, geduurende zyn leven, zo veel gezachts op de burgerye konnen bekomen, dan de gemeene man.*

De Gezanten uitgesprooken hebbende, hernieuwde Cesar, dat de Bellovacen ten zelven tyde in 't voorgange jaar, en d'andere Gallische burgeryen den oorlog aangevaart, en zy't hertnekkigste van alle by 't besluit volhart hadden, zonder zich tot hun welstand door de rest der andere te laten bewegen. Hy wist wel, en begreep, dat de schult des misdada's zeer gemakkelijk op eenen doode te schuiven was: niemand echter vermocht zo veel, dat hy, in weerwil der Vorstelingen, gedwarshoomt door den Raad, tegengesproken van alle vroomen, met zo eene geringe macht van 't graauw den oorlog verwekken, en uitvoeren kon: hy zou zich nochtans voor tegenwoordig met die peene vergenoegen, die zy zich zelven over den kals gehaalt hadden.

's Nachts

's Nachts daar aan brachten de Gezanten d'antwoorden den hunnen over, en vervaardigden de gyzelaars. De Gezanten der andere burgeryen runden te zamen, die d'uitkomst der Bellovacen bescpied hadden. Zy gaven Gyzelaars. Kwamen de bevelen na, uitgezondert Comius, dien de vrees zo zeer veroverd had, dat hy zyn leven aan niemands trouwe verpanden derde. Want in 't voorgange jaar, als Cesar in Neder gallie het gerechte oeffende, had T. Labienus klaar bevonden, dat Comius de burgeryen aanzocht, en eene t'zamenzweering tegen Cesar maakte; en geoordeelt, dat die trouweloosheid zonder eenige breuke van trouwe kon gestraft werden: doch niet geraden vindende hem binnen de legering te beroepen, vermits hy toch niet komen zou, noch door de proef omzichtiger te maken, zond hy C. Volufenus Quadratus, die hem onder schyn van t'zamenpraak, de moordsteek te bezorgen had. Tot dit bedryf gaf hy hem gekoorne Hondertmannen mee. Als men ter t'zamenpraak gekomen was, en Volufenus, als men beslooten had, de hand van Comius vatte, kon de Hondertman, verbaast door zo ongewoone zaak, en hier op schielyk door de gemeenzame vrienden van Comius verhindert, 't besluit niet uitvoeren. Op't eerste raaken nochtans kweste hy 't hooft gevaarlyk met den zwaard. Hier op wierden van wederzyde de zwaarden uitgerukt; doch 't besluit van weer kanten doelde meer op weg te vluchten, dan op zich te weer te stellen; der onzen, overmits zy geloofden, dat Comius eene doodelyke wonde bekomen had; der Gallen, om datze, door de lagen te kennen, voor meerdere, dan zy zagen, bekommert waren. Door welk bedryf gezegt

T 3

werd,

werd Comius beslooten te hebben, dat hy nooit in de tegenwoordigheid van eenig Romein komen zou.

d'Allerstrydbaarste volkeren verwonnen zynde, besloot Cesar, also hy reeds geenige burgerye zag, die bereidzelen ten oorlog maakte, om hem 't hooft te bieden, maar dat veele, om de tegenwoordige heerschappye t'ontsluipen, uit de steden verhuisden, en ten velde uitvlooden; 't heir aan veele oorden te verzenden. Den Ontfanger M. Antonius voegde hy zich met d'elfste keurbende toe. Den Stedehouder C. Fabius zond hy met vyfentwintig regementen in een zeer afgelegene hoek van Gallie; om dat hy gehoord had, dat eenige burgeryen aldaar in de wapenen waren, noch den Stedehouder C. Caninius Rebilus, die over die landschappen gebod, daar tegen bestendig genoch met twe keurbenden oordeelde. Tot zich ontbood hy T. Labienus: en zond de dertienste keurbende, welke met hem overwintert had, naer 't Getabbert Gallie, om de volkplantingen der Roomsche burgeren te veiligen, op dat hun geene gelyke schade door d'invallen der barbaren overkwamen, als aan de Tergestinen in den voorgangen zomer was overgekomen, die onvoorziens door der zelve moorderyen, en geweltplegingen overvallen waren. Hy zelf toog op om de grenzen van Ambiorix af te loopen, en te beplonderen. En alhoewel hy wanhoopte dien verbaasden, en veldvluchtigen in zyn macht te zullen bekomen, nochtans vond hy 't voor zyn eere t'allernaaste, zyne landpalen zo zeer van burgeren, huizen, en vee t'ontblooten, dat Ambiorix, uit haat der zynen, indien de fortuin noch eenige overgelaten had, geen en hertred, wegens zo groote schaden, binnen de bur-

burgerye zou hebben. Als hy nu door 't heele land van Ambiorix of de keurbenden, of de hulptroepen gezonden, en alles met moorden, branden, en rooven verwoest had; zond hy, hebbende een groot getal van menschen zogedood, alsgevangen, Labienus met twee keurbenden naer de Treviren; welkers burgerye, overmits de nabuurschap van Germanie, geoeffent door dagelyksche sryden, in havening en wrangheid niet veel van de Germaanen verscheelde: noch had ze immer, dan genoodzaakt door 't heir, de beveelen gehoorzaamt.

Ondertusschen rukte de Stedehouder C. Caninius, als hy door brieven en booden van Duracius, die in eene geduurige vriendschap der Romeinen volharde, verstaan had, dat een groote meenigte van vyanden in de landpalen der Lingonen byeen gekomen, en een zeker gedeelte dier burgerye afgefallen was, naer de stad Limonum. Derwaarts den marsch voortzettende, en door de gevangenen verzekert, dat Duracius door veele duizenden van menschen, onder 't beleid van Dumnacus, Overste der Anden, binnen Limonum beslooten, en de stad bestormt wierd; vestte hy, niet dervende de zwakke keurbenden tegen de vyanden in de waagschaal stellen, het leger op eene sterke plaats. Dumnacus, als hy Caninius verstond te naderen, hebbende alle de machten naer de keurbenden gewend, besloot het leger der Romeinen te bestormen. Als hy veele dagen met de bestorming doorgebracht had; en, met een groot verlies der zynen, 't minste deel der sterkte niet kon omver werpen, keerde hy andermaal om Limonum te belegeren. Ten zelve tyde heeft de Stedehouder C. Fabius veele burgeryen in trou-

we herkregen, en door Gyzelaars verzekert; en wierd hy door brieven van C. Caninius verftendigt, welke dingen by de Pictonen omgingen. Hier van kennisfe bekomende, toog hy op om aan Duracius hulpe toe te brengen. Maar Dumnacus, de komst van Fabius verftaande, en wanhoopende aan de behoudenisfe, indien hy op een tyd genoodzaakt ware en den vyand der Romeinen van buiten af te kaatzen, en de stedelingen af te wachten en te vreezen, week aanftonds met de machten ter dier plaatze uit; noch waandezich genoeg in veiligheid te zien, ten waar hy de machten over de rivier de Loire, welkers wytte niet dan door een brug te doorftappen was, gevoert had.

Fabius, alhoewel hy noch in 't gezicht der vyanden niet gekomen was, noch zich met Caninius vereenigt had, nochtans van de genen onderrecht, die de natuur der plaatzen kenden, oordeelde by zich zelve, dat de verbaasde vyanden nergens dan naer die plaats, welke zy gezocht hadden, gevloeden waren. Hy toog derhalven met de machten naer die brug toe, en beval de ruitery zo ver voor de drift der keurbenden vooruit te rukken, als 't oorbaar fcheen, om zonder afmatting van de paarden te rug in 't leger te kunnen komen. Onze ruiters floegen, als 't bevolen was, ter vervolging voort, en overvielen de drift van Dumnacus: en hebbende de vluchters en verbaasden onder de pakken op den weg besprongen, veroverden zy met veele te verflaan eenen grooten beuit. Weshalve zy zich, de zaak wel volvoert zynde, te rug naer 't leger begaven.

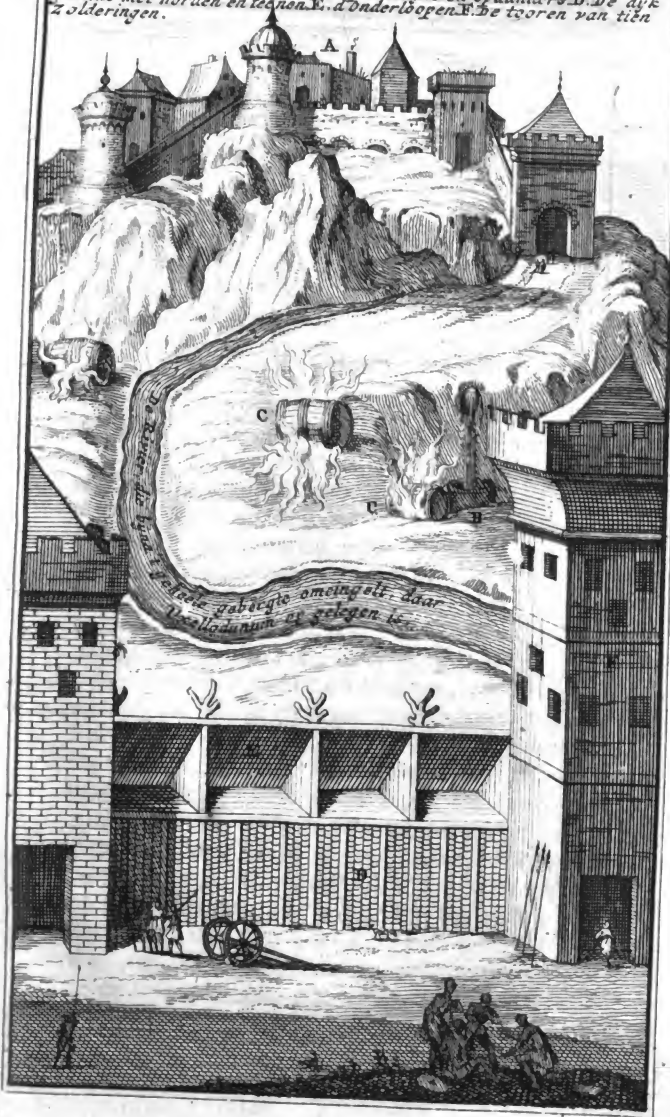
's Nachts

's Nachts daar aan zond Fabius de ruiters ganseh bereid voor uit, op datze stryden, en al de drift zo lang verspaaden zouden, tot dat hy die zelf zoude achterhaalt hebben. Op dat dit te beter nagekomen wierde, maande Q. Atius Varus, Overste der ruiteren, een man van byzondere kloekmoedigheid en wysheid, de zynen aan; en de drift der vyanden achterhaalt hebbende, zette eenige kornetten op bekwame plaatzen uit, en begon met d'andere eenen stryd te paarde. De ruitery der vyanden bleef onverzaagt staan, zich ondersteunt ziende van de voetenaaren, die door de heele drift t'schrap stonden, en met hunne ruiteren tegen d'onzen hulpe aanvoerden. Met heftigen yver ging 't gevecht aan. Want d'onzen, door daags te voren de vyanden t'overmeesteren, en daar by te weten, dat de keurbenden aanstapten, en aangezet door schaamte, en begeerte van 't gevecht op 't schielykste door zich ten einde te brengen, streden zeer kloekmoedig tegen de voetenaaren: en de vyanden, waanende geen meerder machten te zullen aankomen, dan zy daags te voren vernomen hadden, dachten een bekwame gelegenheid bekomen te hebben om onze ruiters te verdelgen. Als 'er nu een tyd lang met den grootsten yver gestreden was, schaarde Dumnacus de spits, op dat die by beurte aan zyne ruiteren ten onderstande diende. Toen kwamen de dikke keurbenden onvoorzien in 't gezicht der vyanden. Door welke te zien de verslagene kornetten der Barbaren, en de verbaasde spitzen der vyanden, zynde de drift der bagagie overhoop geworpen, met een groot geschreeuw, en hier en gins te loopen, zich op de vlucht begaven. Maar onze ruiters, die een luttel te voren met de tegenstanders zo kloekmoed-

dig gevochten hadden , heffende door de blyfchap der overwinning van overal een groot gefchreeuw aan , en de vluchters omcingelende , versloegen in dat gevecht zo groot een meenigte , als de krachten der paarden om te vervolgen , en de rechterhanden om te moorden beftandig waren. Derhalve , na meer dan twalef duizent of der gewapenden , of der genen , die uit vrees de wapenen weggeworpen hadden , te verflaan , werd al de meenigte der bagagie gegrepen.

Als men verftond dat uit deze nederlag Drapès de Senoon (die , toen Gallie eerft afgeweken was , door van overal landlopers te verzamelen , flaven tot de vryheid te beroepen , bannelingen van alle de burgeryen t'ontbieden , en moordenaars aan te nemen , de bagagien , en de toevoer der Romeinen gerooft had) hebbende niet boven de vyf duizent menfchen uit de vlucht verzamelt , naer 't wingewest toog , en Luterius den Cadurcer met zich in een befluit gebracht had , die in d'eerfte afval van Gallie gewelt op 't wingewest poogde te doen , als in 't voorgaande boek te zien is ; trok de Stedehouder Caninius met twe keurbenden op om hem te vervolgen , op dat uit de vrees of fchade van 't wingewest , door de moorderyen dier verdorvene menfchen , geen groote oneere behaalt wierde. C. Fabius rukte met het overige heir naer de Carnuten , en d'andere burgeryen , welkers machten hy in dien ftryd , welke hy met Damnacus gevoert had , wift ontbooden te zyn. Want hy twyffelde niet , of zy zouden thans door de verfche nederlage geverdemoedigt wezen , doch datze , zo men hun gelegenheid en tyd gaf , aangezocht ter zelve plaatze van Dumnacus , konden beroert werden. In welke zaak Fabius ,
door

A. Voelloduum B. De groote Fontein onder aan de voet dier Stad
 C. Brandende tonnen gevult met pik angel en spaanders D. De dyk
 gedekt met horden en teegon E. d' Onderloopen F. de tooren van tien
 zolderingen.

door de burgeryen in allerhaaft herom te krygen, van't hoogfte geluk verzelt wierd. Want de Carnuten, die, vaake aangeranf, nooit gewag van pais gemaakt hadden, kwamen, op 't geven van Gyzelaars, in overgave over; en d'andere burgeryen, gelegen op d'uiterfte grenzen van Gallie, omtrent den Oceaen, welke Armoricaen genoemd werden, aangezet door 't voorbeeld der Carnuten, gehoorzaamden op de komft van Fabius en der keurbenden aanftonds de beveelen. Dumnacus, ter zyner landpaalen uitgestooten, doolende, en zich verfhuilende, was genoodzaakt alleen d'uiterfte grenzen van Gallie te zoeken.

Maar Drapes, en te gelyk Luterius, als zy de keurbenden van Caninius verftonden by der hand te wezen, en begreepen, dat zy zonder merkelyke fchade, opgevolgt door't heir, niet binnen de landpalen van't wingeweft konden ftappen, noch eenen vryen toegang tot moorden en rooven hebben, bleven in de velden der Cadurcen leggen. Alwaar Luterius, alzo hy eertyds by zyne burgeren, toen de zaken noch onbeplukt waren, veel vermogt, en altyd, als d'aanzetter van nieuwe befluiten, een groot aanzien by de Barbaren gehad hadde; de ftad Uxelodunum, die onder zyne heerschappye geweest, en door de natuur der plaatfe uitnemenf fterk was, met zyne en de machten van Drapes innam, en de ftedelingen met zich vereenigde. Als C. Caninius in alleryl daar gekomen was, en bemerkte, dat alle d'oorden van de ftad met zeer afgebrokene klippen gefterkt waren, waar door het aan gewapenden niet wel doendelyk was, al bood men flechts geen tegenweer, daar over te klauteren; doch alzo hy heel veel bagagie

gie van de stedelingen zag, waar door, indien zy die met eene heimelyke vlucht poogden binnen te haalen, zy niet alleen de ruitery, maar ook de keurbenden niet ontsnappen konden; vette hy, de regementen in drie hoopen verdeelende, drie legers op een zeer hooge plaats, van waar hy allenskens, zo veel de machten veelen konden, een legerwal in den omtrek der stede bestond op te werpen. Als dit de stedelingen zagen, vreesden zy, geknaagt door 't allerdeerlykste geheugen van Alesie, eene gelyke ramp van belegering; en hiel voornamentlyk uit alle Lucterius aan, die 't gevaar dier fortune gesmaakt had, dat men acht op de graanmiddelen zou hebben. Met aller toestemming wierd beslooten, dat zy een gedeelte der machten daar laten, en met de vaardigsten om graan te haalen uittrekken zouden. Dit besluit goedgekeurt, voerden Drapes en Luterius ten naastvolgenden nacht, latende daar twe duizent gewapenden, d'overige machten ter stad uit. Zy, weinig dagen uitgebleven, zamelden uit de landpalen der Cadurcen, van welke eenige hun in 't behulp van graan ten dienste stonden, andere onwillig waren, alhoewel zy die voorzorg niet beletten konden, een' grooten overvloed van graan byeen. Ook wierden de blokhuisen der onzen, door by nacht uit te vallen, dikwils aangeranst. Om welke oorzaak C. Caninius uitstelde de geheele stad met vestingen t'omringen; dewyl hy 't volvoerde werk noch beschermen, noch met zo zwak eene hulpe bezetten kon.

Een grooten overvloed van granen byeen gevoert hebbende, bleven Drapes en Luterius niet boven de tien duizent treden van de stad leggen, van waar zy 't graan allenskens in de stad zouden

den overvoeren. Zy zelf verdeelden de lasten onder den anderen. Drapes bleef met een gedeelte der machten tot bezetting van 't leger leggen: Lufterius voerde de drift der lastdieren naer de stad toe. Bezettingen hier en daar verdeelt hebbende, besloot hy 't graan omtrent de tiende uur des nachts door enge en boschachtige wegen in de stad te voeren. Toen de wachters der legeringen dat gedruis gehoorde, en d'uitgezondene kondschappers, wat 'er verricht wierd, gebodschapt hadden; deed Caninius in allerhaast met de gewapende regementen uit de naaste blokhuisen, omtrent den dageraat, geweld op de graanhaalders. Zy, beroert door zo schielyk een overval, vlooden naer hunne bezettingen. d'Onzen, dit ziende, wierden des te meer tegen de gewapenden verbittert, noch leeden dat iemand uit dat getal levendig gevangen wierd. Lufterius ontvlood het met weinige, noch begaf zich binnen 't leger.

De zaak wel uitgevoerd zynde, vernam Caninius uit de gevangenen, dat een gedeelte der machten met Drapes niet boven de tien duizent treden van de legeringen af waren. Dit uit veel verstaande, begreep hy lichtelyk, dat, door den eenen Overste op de vlucht te jagen, hy d'overige verbaasden zeer licht zou kunnen veroveren; en achte hy 't een zaak van groot geluk te wezen, dat niemand uit de nederlage in 't leger gevlucht was, om de maare der bekomene schade aan Drapes over te brengen. Derhalve, alzo hy in d'onderneming geen gevaar zag, zond hy de geheele ruitery, en de Germanische voetenaars, alle van eene ongemeene snelheid, vooruit naer de legeringen der vyanden. Hy zelf verdeelde d'eene keurbende in de drie legers: voerde

voerde d'andere onbelemmert met zich uit. Toen hy naby den vyand gekomen was, verstond hy van de kondschappers, die hy voorheen gezonden had, dat hunne legeringen, als de gewoonte der Barbaren meebrengt, door't verlaten van de verhevenste plaatsen, aan de boorden der rivier geveest waren, doch dat de Germanische ruiters, buiten alle vermoeden hen overgekomen, reeds streden. Kennisse hier van bekomen hebbende, voerde hy de gewapende en geschaarde keurbende aan. Zo dat, door in allerhaast aan alle d'oorden het teken te geven, de bovenste plaatsen bemachtigt wierden. Terwyl dit daar gebeurde, streden de Germanische ruiters, ziende de tekenen der keurbende, zeer heftiglyk. Aanstonds deden alle de regementen aan alle oorden geweld: en bekwamen, door alle of door de kling te jagen, of gevangen te nemen, eenen grooten beuit. Drapes zelf wierd in dat gevecht gegrepen. Caninius, de zaak dus gelukkig, zonder byna eenige wonde des soldaats, volvoert hebbende, keerde te rug om de stedelingen te belegeren. En alzo hem, door den vyand van buiten te verslaan, veel verhindering uit den weege genomen was, door welkers vreeze hy te voren belet wierd de bezettingen te vermindern, en de stedelingen met vestingen t'omringen, beval hy de werken aan alle oorden op te maaken. 's Anderen daags kwam C. Fabius met zyne machten daar aan, en nam een gedeelte van de stad ten zynen laste t'omlegeren.

Daarentusschen heeft Cesar den Ontfanger M. Antonius met vyftien regementen in de landen der Bellovacen gelaten; op dat hun andermaal geen gelegenheid van nieuwe besluiten met de Belgen te maken gegeven wierde. Hy zelf naderde

derde d'overige burgeryen : eischte meer Gyze-
laars : genas de vreesachtige gemoederen door
vertroosting. Als hy in de landpaalen der Car-
nuten gekomen was , en bemerkte , alzo door
hun besluit het begin des oorlogs ontstaan was ,
als Cesar in 't voorige boek verklaart heeft , dat
voornamentlyk de genen , welkers geweeten zich
schuldig kenden , vol schrik waren ; eischte hy ,
op dat hy te rasser de burgerye van vreeze ver-
loste , Guturvatus , hooft des schelmstuks , en
stichter des oorlogs , ter hooftpeene ; die , al-
hoewel hy zich ook aan zyne burgeren niet ver-
troude , nochtans schielyk , opgespoort door de
vlyt van alle , in 't leger gebracht wierd. Te-
gen zyne natuure wierd Cesar tot zyne hooft-
peene gedrongen , voornamentlyk door de toc-
loop der soldaten , die alle gevaren en verliezen
des oorlogs voortbrachten van Guturvatus ver-
oorzaakt te zyn ; derhalve , door slagen onta-
demt , wierd het lichchaam met den bylegeknot.
Aldaar wierd hy door veele brieven van Cani-
nius verstendigt , welke dingen van Drapes en
Luterius verricht waren , en dat de stedelin-
gen in 't besluit volstonden : en alhoewel hy
hun geringheid verachte , nochtans oordeelde
hy , dat de hertnekkigheid met groote peene
behoorde gestraft te worden ; op dat heel Gal-
lie zich niet verbeelde , dat hun niet de krach-
ten , om den Romeinen 't hooft te bieden ,
maar de standvastigheid ontbrooken had ; noch
d'andere burgeryen door dat voorbeeld , met
op de gelegenheid der steden te steunen , 't
hoofd ter vryheid opstaken ; alzo hy aan alle
Gallen wist bekend te zyn , dat hem ter be-
stiering van 't wingewest een eenige zomer
maar overig was ; zo datze geen meer gevaar
te

te vreezen hadden , indien zy die konden uitstaan. Derhalve heeft hy den Stedehouder Q. Calenus met twe keurbenden daar gelaten , die hem met bekwame tochten te volgen had : hy zelf begaf zich met al de ruitery , zo ras 't hem mogelyk was , naer Caninius.

Als Cesar tegen 't vermoeden van yder voor Uxellodunum gekomen was , en de stad met krygswerken beslooten bemerkte ; noch zag dat op eenige voorwaarde van 't beleg kon geweken werden ; onderstond hy , door uit d'overlopers te vernemen , dat de stedelingen van graanen overvloedigen , den vyand van 't water te bekommeren. De rivier had een gering dal van een gescheide , dat byna 't heele gebergte omcingelde , waar op de stad Uxellodunum aan alle hoeken op afgebrookene klippen gelegen was. Deze rivier af te wenden , liet de natuur der plaatze niet toe. Want ze wierd zo aan de laagste wortelen van 't gebergte omgevoert , datze naer geenig oord , door diepe gragten , kon afgeleit werden. d'Afgank ter dier plaatze was nochtans voor de stedelingen zwaar en moejelyk ; zo datze , door d'onzen tegengestaan , zonder wonden , of gevaar des levens , noch de rivier naderen , noch door de moeielyke opklimming zich te rug begeven konden. Na deze zwaarigheid der vyanden te kennen , had Cesar , door boogschutters en slingeraars uit te zetten , en werprustringen op zommige plaatzen tegen de geestste afgangen te planten , de stedelingen 't water der rivier verhindert ; weshalve de geheele meenigte daarna op eene plaats om water te hoop liep. Onder aan de muur der zelve stad welde een groote fontein aan dat oord op , 't
welk

welk byna driehondert voeten in de wytte aan den omloop der riviere ledig liet. Toen yder wenschte de stedelingen van deze fontein te kunnen afhouden, zag 'er Cefar middel toe; niet zonder groot gevaar. Uit dat oord begon hy wyngaarden tegen 't gebergte aan te brengen, en borstweeringen op te werpen, met grooten arbeid, en geduurigen ftryd. Want de stedelingen, ftortende ter verhevene plaarze af, vochten zonder gevaar, en brachten den genen, die hertnekiglyk indrongen, veele wonden toe; nochtans zo, dat onze foldaten niet afgeshrikt wierden de wyngaarden aan te voeren, en de zwaarigheden der plaatzen door arbeid en kunstwerken te boven te komen. Ten zelve tyd maakten zy verhoole mynen by de horden en wyngaarden omtrent het hooft der fontein. Dat zoort van werk kon zonder eenig gevaar, of vermoeden der vyanden verricht werden. Men worp ook een dyk van zeffig voeten in de hoogte op, waar op een tooren van tien zolderingen geplaatft wierd, die echter niet zo hoog als de vellen rees (want dit kon door geene werken te weeg gebracht werden) maar boven het toppunt der fonteine uitkeek. Als hier uit fchichten door werpruften tegen den afgang der fonteine geworpen wierden; noch de stedelingen zonder gevaar om water konden loopen; fturf niet alleen het klein vee, en de laftdieren, maar ook een grote meenigte van menfchen van dorft.

De stedelingen, door die ramp zeer bedremmelt, vulden tonnen met ongel, pik, en fpaanders, en rolden die al brandende tegen de werken af. Ten zelve tyde vielen zy zeer vinnig uit, op datze de Romeinen door 't gevecht en 't gevaar van 't uitbluffen des brands affchrikten.

ten. Schielyk ontstond 'er een groote vlam in die werken. Want de tonnen, die van boven naer de laagte afgerolt waren, en van dyk en wyngaarden ondervangen, staken dat aan, 't geen tegen hiel. Onze soldaten daarentegen, alhoewel zy door eene gevaarelyke wyze van stryden, en eene ongelegene plaats gedrukt wierden, stonden nochtans alles zeer kloekmoedig tegen. Want de zaak wierd en op eene verhevene plaats, en in 't gezicht van ons heir verricht; en een groot gekrysch van weerkanten gehoord: zo dat yder, zo veel 't hem mogelyk was, op dat zyne dapperheid kennelyk wierde, en ten getuige diende, zich door de schichten der vyan den den vlamme opofferde.

Cesar, toen hy veele van de zynen verwond zag, beval de regementen aan alle oorden van de stad het gebergte te beklimmen, en van overal, even of zy de vesten veroveren wilden, eengeschreeuw aan te heffen. De stedelingen, hier door verschrikt, vermits hen onbekent was, wat op d'andere plaatzen verricht wierd, riepen de gewapenden van 't bestormen der werken te rugge, en plaatstenze op de muuren. Zo dat d'onzen, na 't gevecht ten einde was, zeer schielyk de brandende werken ten deele uitbluschten, ten deele van den anderen afsneden. Als nu de stedelingen hertnekkiglyk weerstand booden, en, onaangezien een groot gedeelte der hunnen door enkelen dorst gestorven was, in 't besluit volstandigden, zyn entlyk door mynen d'aders der fonteine doorgesneden, en afgeleit. d'Altyduurende fonteine daar door schielyk uitgeput, bracht dit den stedelingen zo groot een wanhoop der behoudenisse toe, dat zy dit niet door raad van menschen, maar door den

den wille der Goden meenden veroorzaakt te zyn. Derhalve, geperst door d'uiterste nood, gaven zy zich over.

Cesar, alzo hy zyne zachtmoedigheid aan allen wist bekend te zyn, en bekommert ietwes met wreedheid tegen zyne natuure te doen, nochtans geen uitkomst zyner besluiten te gemoet ziende, indien d'andere aan verscheide oorden op gelyke wyze zich bestonden te wreken; vondoorbaar door een voorbeeld van peene d'overigen af te schrikken. Derhalve liet hy al de genen, die de wapenen gevoert hadden, de hand afhouwen. 't Leven liet hyze; op dat de peene der onvromen ter getuige diende. Drapes, die ik gezegt hebbe van Caninius gevangen te zyn, of uit mistroostigheid, of door de pyn der banden, of door de vrees van zwaarder peene, onthield zich eenige dagen van spyze, en sturf dus. Ten zelve tyde wierd Luterius, dien ik geschreven hebbe uit den stryd weggevlucht te zyn, gevallen in de handen van Epasnactus den Averner (want door dikwils van plaatzen te veranderen, had hy zich aan de trouwe van veelen overgegeven; om dat hy nergens zonder gevaar lang vertoeven kon, alzo hem bekend was, voor welken vyand hy Cesar behoorde te houden) door den zelve Epasnactus, een groot vriend des Roomschen volke, zonder eenige overweging gebonden naer Cesar gesleept.

Ondertusschen sloeg Labienus in de landen der Treviren een' gelukkigen slag te paarde, en kreeg door zeer veel Treviren en Germaanen te verslaan, die aan niemand hulptroepen tegen de Romeinen geweigert hadden, hunne Princen levendig in zyn gewouwt; en onder deze Sursus den Aduen, die en in dapperheid, en in

adelyken huize voor veelen uitblonk , en alleen uit d'Æduenen tot dien tyd toe in de wapenen volhart hadde.

Cesar hier van kenniffe bekomende , en zien-
de dat de zaken aan alle oorden van Gallie wel
uitgevoert waren , en achtte dat Gallie in
de voorige zomers verwonnen en t'onderge-
bragt was , hy zelf Aquitanie nooit was gena-
dert , maar aan zekeren hoek door P. Crassus
overwonnen had ; toog met twe keurbenden
naer dat oord , op dat hy daar de rest der zomer
doorbrengen zou. Welke zaak , even als d'an-
dere , hy schielyk en gelukkiglyk ten einde bracht.
Want alle de burgeryen van Aquitanie zonden
naer hem Gezanten , en leverden aan hem de
gyzelaars over. Deze dingen volvoert zynde ,
toog hy zelf met d'onderstand der ruiteren naer
Narbo : voerde 't heir door de Stedehouders
binnen de winterkwartieren : plaatste vier keur-
benden met Marcus Antonius , en Cajus Tre-
bonius , en Publius Vatinius , en Quintus Tul-
lius , Stedehouders , in Belgium : zond twee
keurbenden in de landen der Æduenen , wel-
kers achtbaarheid hy 't allergrootste van heel
Gallie wist te wezen : bestelde twe keurbenden
by de Turonen aan de grenzen der Carnuten ,
op dat zy al 't land , gehecht aan den Oceaan ,
in behoortlyke onderdanigheid hielden : de twe
overige in de landpalen der Lemovicen niet verre
van d'Arvernen , op dat geenig oord van Gallie
zou ledig van 't heir wezen. Hy zelf vertoefde
eenige dagen in 't wingewest , alzo hy daar
schielyk alle de byeenkomsten doorwandelen ,
de gemeene geschillen onderzoeken , en aan de
welverdienden vereeringen zou uitreiken : want
om t'onderzoeken hoe , en op wat wyze de ge-
moede

moederen van yder in den afval van geheel Gallie geweest waren, had hy een zeer groote gelegenheid, alzo hy door de getrouwigheid en d'onderstanden van dat wingewest alles was te boven gekomen.

Dit zyn volle beslag hebbende, begaf hy zich naer de keurbenden in Belgium; en overwinterde binnen Nemetocenna. Aldaar verstond hy, dat Comius d'Atrebater in een gevecht met zyn ruitery geweest was. Want als Antonius in 't winterkwartier gekomen was, en de burgerye der Atrebaten in behoorlyke onderdanigheid vond; had Comius, diena de bekomene kwetzuure, welke wy boven gedacht hebben, tot alle bewegingen met zyne burgeren gewoon was altyd gereet te wezen, noch 't ampt van Overste en Geleider der gewapenden aan de beraadslageren van oorlog geweigert had, zich met zyne ruyteren, en de zynen, alzo zyn eigene burgerye den Romeinen onderdanig bleef, met vrybuiteryen geneert, en de toevoeren, die naer de winterkwartieren der Romeinen gesleept wierden, menigmaal op de wegen vyandelyk gestroopt.

Aan Antonius was Cajus Volusenus Quadratus, overste der ruiteren, toegevoegt, die met hem daar verwinteren zou. Hem zond Antonius om de ruitery der vyanden te vervolgen. Met blyden gemoede nam Volusenus dit bevel aan uit te voeren, overmits zyne uitnemende dapperheid, en zyn groote haat tegen Comius hem daar toe aanspoorde. Derhalve, door 't leggen van laagen, zyne ruiteren dikwils verrassende, sloeg hy gelukkige slagen. In 't jongste gevecht, als 'er heftig gestreden werd, en Volusenus zelf, uit begeerte van Comius t'on-

derscheppen , met weinigen hem hertnekkig was narunnende , doch hy door een geweldige vlucht Volusenus verre vooruit gelokt had , riep hy schielyk de trouwe en hulpe van alle de zynen aan , op dat zyne wonden , door bedrog bekomen , niet ongewrooken geleeden wierden : en storte zich , na 't paard te zwenken , onvoorzichtig van de zynen tegen den Overste in. 't Zelfste deden alle zyne ruiters , zo dat zy eenige van d'onzen op de vlucht brachten en najoegen. Comius , steekende zyn paard met spoorren , runde op 't paard van Quadratus in , en dreef met groote krachten eene vyandlyke speere midden door zyne dye. Op 't verwonden van den Overste twyffelden d'onzen niet pal te staan , en gezwenkt , den vyand te verdryven. Waar door te gebeuren kwam , dat veele van de vyanden , overhoop geworpen door 't groot geweld der onzen , verwond , eenige in de vlucht vertreden , andere gevangen wierden. d'Overste nochtans ontsnapte dat gevaar door de snelheid van zyn paard ; waar op d'onzen , alzo hun Overste zwaar gewond was , en in gevaar van den lyve scheen te wezen , te rug naer 't leger keerden. Comius echter , 't zy dat hy zyn leet genoegzaam gewrooken oordeelde , of dat hy een groot gedeelte der zynen verlooren had , zond Gezanten aan Antonius , en verzekerde , door Gyzelaars aante bieden , dat hy zich namaals , daar 't hem geliefde , onthouden , en 't geen hy hem voorschreef , nakomen zou : dit eenige bad hy slechts , men zoude toch aan zyne vreeze toegeven , dat hy nimmer in 't gezicht van eenig Romein genoodzaakt waare te komen. Antonius , alzo hy bevroede , dat dit verzoek uit een ongeveinsde vreeze zyn oorspronk nam , stemde zynen

zynen eifch toe, en ontfong de Gyzelaars.

MY is bewuft, dat Cefar zyne Aantekeningen jaar om jaar geeindigt heeft, 't geen ik geoordeelt hebbe niet te behouden nate volgen: te meer, om dat in 't volgende jaar, Lucius Paulus, en Cajus Marcellus Burgermeesters zynde, geene byzondere gedenkwaardige dingen zyn voorgevallen. Nochtans, op dat men niet onkundig zy, in welke plaatzen Cefar, en 't heir op dien tyd geweest zyn, heb ik beflooten een weinig daar van te fchryven, en 't aan dit boek te hechten.

TOEN Cefar in Belgium verwinterde, beoogde hy alleen maar, dat de burgeryen de vriendschap onderhielden, noch aan iemand hoope of oorzaak ten oorlog gaven. Want vooral zocht hy voor te komen; dat hy op zyn vertrek genoodzaakt waare de wapenen aan te grypen; noch, wanneer hy 't heir te rug voerde, eenigen oorlog overliete, waar toe geheel Gallie, ziende 't gevaar van den halze gefchooven, lichtelyk befluiten zou. Derhalve door de burgeryen eerlyk aan te fpreken, de voornaamfte Princen met vereeringen te verplichten, geene nieuwe laften op te leggen, en te toonen dat Gallie, afgemat door zo veele tegenspoedige ftryden, door onderdanigheid tot eenen beteren ftaat zou komen, hield hyze gemakkelyk in peis.

Zelf toog hy, de winter voorby gefchooten zynde, tegen zyn gewoonte met overgrootte dagreizen naer Italie, op dat hy d'amprechtgebende, en bouwfteden aanspraake, aan welke hy 't verzoek van zynen Ontfanger Marcus Antonius, wegens het Priesterschap, had aanbevoelen. Want alzo hy hem een toegedaane vriend

was, wien hy een luttel te voren tot het verzoek voorheen gezonden had, yverde hy zo met bitterheid als vriendschap tegen de streng en de macht van eenigen, die Marcus Antonius buiten slooten, om door dat middel de gunst van Cesar, na zyn vertrek, te verminderen. Doch alhoewel hy voor zyne komste in Italie hoorde, dat hy Wichchelaar geworden was; nochtans oordeelde hy niet te min een rechtvaardige oorzaak te hebben om tot in d'amprecht hebbende en bouwsteden voort te trekken, op dat hy die dankpleegde, om dat zy hunnen dienst met zo veel trouwe aan Antonius bewezen hadden: en teffens hem en zyne eere in 't verzoek ten volgenden jaare zouden gedachtig wezen: te meer overmits zyne vyanden stoutelyk roemden, dat Lucius Lentulus, en Cajus Marcellus daarom tot Burgermeesteren gekooren waren, op dat zy Cesar van alle eere en waardigheid zouden berooven; en dat Servius Galba, niettegenstaande hy veel meer gunst en stemmen had, buiten 't burgermeesterschap was gehouden, om dat hy door gemeenzaamheid, en gelyke bediening van gezandschap aan hem verknocht was.

Op zyn aankomst is Cesar van alle d'amprecht hebbende en bouwsteden met eene ongehooffelyke eere en liefde ontfangen. Want hy kwam toen eerst uit eenen oorlog van geheel Gallie. Niets wierd achterwege gelaten, wat tot vercierzel van Poorten, Weegen, en alle Plaatzen, waar Cesar door te trekken had, kon bedacht werden. De geheele meenigte met de kinderen liep hem op den weg te gemoete. Aan alle oorden wierden Offerdieren geslacht. De Markten en Tempelen met Tapyten overvloert, op dat 'er eene blyschap der allerge-
wenschte

wenschte triomf kon bespeurt werden. Zo groot eene heerlykheid was 'er by de Ryken, zo groot eene genegentheid by d'Armen.

Als Cesar alle de landschappen van 't Getabbert Gallie doorwandelt had, begaf hy zich weder met d'uiterste snelheid naer 't heir tot Nemetocenna; en hebbende de keurbenden uit alle de de winterkwartieren naer de landpalen der Treviren opgeroepen, toog hy derwaars, en monsterde aldaar 't heir. Over 't Getabbert Gallie stelde hy Titus Labienus tot Landvoogd, op dat hy met te grooter voorspraak in 't verzoek van 't burgermeesterschap gevordert wierde. Hy zelf deed zodanige tochten, als hy om de verandering der plaatzen tot de gezondheid achtte nodig te wezen. En alhoewel hy daar dikwils verstond, dat Labienus van zyne vyanden aangezocht wierd; en verwittigt was, dat eenige alle krachten inspanden, op dat hy van een gedeelte van 't heir, bekrachtigt door eene Raadkeure, berooft wierde: nochtans geloofde hy niet het minste van Labienus, noch hy kon zo ver gebracht werden, dat hy iets tegen d'achtbaarheid des Raads kwam te doen; overmits hy zich verzekerd hield, dat zyn zaak door de vrye zinstemmen der Beschrevene Vaderen gemakkelyk zou boven dryven. Want Cajus Curio, Gildhooftman der gemeente, als hy Cesars zaak en waardigheid bestond te verweeren, had dikwils in Raade vertoont, dat, nademaal de vrees van Cesars wapenen eenig nadenken baarde, en Pompejus heerschappye en wapenen geen minder schrik den Pleitplaatse veroorzaakten, zy beide de wapenen af te leggen, en de heiren te verlaten hadden. Door welk middel de stad weder vry, en haar eige meester zou werden

den. Dit had hy niet alleen meermalen vertoont , maar hy begon ook door zich zelven fcheidgang in Raade te maaken. Op dat dit genen voortgang hadde , ftelden zich de Burgermeesters , en de vrienden van Pompejus daar tuffchen , en fcheidten na de zaak met den anderen gemiddelt te hebben.

Dit was een groote getuigeniffe des geheelen Raads , en overeenkomende met het geene voor heen gedaan was. Want Metellus had 'sjaars te voren , als hy Cefars waardigheid het hoofd bood , tegen de wet van Pompejus en Crassus , buiten tyds , wegens Cefars wingewesten voorftel in Raade gedaan ; en was , na de zinstemmen t'uiten , in't gevoelen der genen overgegaan , die alle eere van Cefar uit nydigheid zich zochten eigen te maaken ; daar de meeste Raad tot alle d'andere overftapte. Door deze dingen wierden de gemoederen van Cefars vyanden niet verflauwt , maar aangemoedigt om grooter vriendschappen aan te lokken , door welke de Raad kon gedrongen worden , dat voor goed te keuren , 't geen zy beslooten hadden.

Daarna is 'er eene Raadskeure gemaakt , dat eene keurbende van Cnejus Pompejus , en eene van Cajus Cefar naer den Parthifchen oorlog zou gezonden werden. Niet duifter wierden deze twe keurbenden Cefar alleen onttrokken. Want Cnejus Pompejus rekende d'eerfte keurbende , welke hy naer Cefar , opgerecht uit d'uitkeur van 't wingewest , gezonden had , zelfs Cefar aan , als of hy die uit zyn eigene getal gegeven had. Cefar nochtans , alhoewel het genoegzaam bleek , dat hy volgens den wille zyner parthye en van zyne soldaten zou berooft werden , herzond de keurbende aan Cnejus Pom-

Pompejus, en beval uit zyn getal de vyftiende, welke hy in Nedergallie had, volgens Raadkeure af te trekken. In der zelve plaatze zond hy de dertiende keurbende in Italie, om de bezetting te ftevigén, uit welke bezettingen de vyftiende getrokken was. Hy zelf verdeelde 't heir door de verwinteringen, plaatfte Cajus Trebonius met vier keurbenden in Belgium; zond Cajus Fabius met een gelyk getal in de landen der Æduenen. Want dus achtte hy Gallie 't zekerfte bewaart te zyn, indien de Belgen, welkers dapperheid zeer groot, en d'Æduenen, welkers aanzienlykheid ten opperften toppe geftegen was, met heirmachten bezet bleven. Hy zelf toog naer Italie. Op zyn komft aldaar verftond hy, dat de twe van hem herzondene keurbenden, welke volgens Raadkeure naer den Partifchen oorlog moesten gevoert werden, door den Burgermeester Marcellus aan Cnejus Pompejus overgegeven, en in Italie opgehouden waren. En alhoewel niemand door dat bedryf in twyffel trok, dat de wapenen tegen Cefar vervaardigt wierden, nochtans befloot Cefar alles met gedult af te wachten, om zich liever, zo lang 'er eenige hoope wierd overgelaten, in rechten te verantwoorden, dan t'oorelogén.

EINDE DES EERSTE DEEL.

VER-

Van d'oude namen der volken, steden, vlekken, rivieren, en boschen, die in de Gallische oorlogen van Cesar geleezen worden ;

Gesteld naer 't gevoelen, de bewyzen, en gissingen der voornaamste Aardryksbeschryvers.

A,
 Advaldubis of *Aldvasdubis*, van Ptolomæus *Dubis* geheeten, een Rivier in 't Lugdunenzer Gallie, of 't France Comte, stroomende voorby Dole en Bezancon, nu *le Doux* genoemd.

Advaticen, welkers stad Atvatuca geweest is, zynde eertyds een stad der Tungren of Tongeren, die naderhand de Maas zyn overgevoert ; nu die van 's Hertogenbosch en Maftricht.

Æduenen: volkeren in Gallie of Vrankryk, tusschen de Loire en de Saone, nu het *Autunois* genaamt.

Agendicum, een stad der Senonen, nu de stad *Sens*, beneden de rivier Yonne in Champagne.

Alexia of Alefio, nu *Alais*, *Alets* of *Alez*; een stad in Languedok, aan den voet van 't gebergte der Cevennes.

Allobrogen: een volk van 't Narbonisch Gallie, bewoonende een gedeelte van 't Dauphine, en van Savoyen, daar de steden Vienne, Grenoble, Geneve, Chambery, Sint Jean en Moustiers

Mouftiers leggen.

Alpen, zeer zwaare gebergten, die een geweldige ftreek wegs aan malkanderen beflaan, en Italie als met een natuurelyke muur van Duitſchland en Vrankryk afzonderen.

Amagetobria, een ſtad der Celten, thans onbekent. Eenige echter willen, als Marlianus, dat het *Touat*; andere, als Vigenorius, dat het *Monbeljard*; zommige, als Bovilles, dat het *Mafieres* is.

Ambarren, thans onbekent. Eenige nochtans meenen dat het volken zyn, die omtrent *Berry* woonden; zommige dat zy hunne zetels of by 't *Charrolois*, of by 't *Bourbonnois* hadden. Andere dryven het volkeren te zyn van *Semar* en *Monthar*.

Ambianen, een Gallifch volk, woonende omtrent Amiens in Picardie, welkers ſtad *Ambianum* genaamt was.

Ambibarien, een volk tuſſchen d'Aremorien ingelezen, thans onbekent. Zommige nochtans meenen, datze by *Bretagne* hunne zetels gehad hebben.

Ambialiten of Ambiliaten in Celtica, thans onbekent.

Ambivariten, Belgifche of Nederlandſche volken, thans onbekent. Eenige nochtans meenen, dat het Antwerpenaars zyn, andere datze hunne zetels tuſſchen de Maas en Schelde by Bergen op zoom, Steenberg, Zevenbergen, en Geertruidenberg gehad hebben.

Anarten. Deze zyn by Ceſar Daciſche volken, als *Walachejers*, *Servters*, en *Bulgaren*.

Ancaliten: een volk in Britannie, nu die van *Anke*

Ankelut of The hundred of Henly.

Anden: een Gallifch volk, nu die van 't Hertogdom van *Anjou*, wier voornaamfte stad *Angiers* is.

Antuaten. Zie Nantuaten.

Aquitanie, een gedeelte van Gallie, begrypende Guienne, Bearn, een deel van Gascogne, voorts Xantoigne, Perigort, Limoges, Angoulesme, en andere landen van Vrankryk.

Arar, een Gallifche rivier, vloeiende tuffchen de grenzen der Æduenen en de Sequanen met eene ongelooffelyke traagheid in de Rhodaan of *Rhone*. Heden werdze de *Saone* genaamt.

Arduenna, een geweldig groot wout van Nederland, waar van de overblyfzelen noch heden den naam van *Arduenner wout* dragen. *Irenicus* noemt het *Achterwalt*; *Rhenanus Lutlicherwalt*.

Arecomicen; een Gallifch volk, waar van 'er twee zoorten geweest zyn; d'eerfte waren de *Volcer Arecomicen*, welkers Hooftftad *Narbo*, d'andere de *Tectozaager Arecomicen*, welkers hooftftad *Tolofa* geweest is.

Armoricer burgeryen. Dit waren landfchapen in Gallie; gelegen, volgens de fteiling van Cefar, in dat gewest, 't welk klein Britannie, en heden Britaigne genoemd werd. En wil *Joannes Lelandus*, dat het woord *Armoria* in d'Engelfche taale noch heden zo veel betekent, als op de zee.

Arvernen; een Gallifch volk, zynde thans de geen, die *Auvergne* in 't *Lionnois* bewoonen.

Atrebaten. Belgifche of Nederlandfche volken, woonende in de provincie van *Artois*, wel-

welkers stad *Origiacum* geweest is , tegenwoordig *Arras* geheeten.

Avaricum ; een groote en sterke stad der *Biturigen*. Eenige willen, dat 'et een stad in de landpalen van *Berry* is. Andere dryven 't de stad *Viarons*; zommige de stad *Bourges* te wezen.

Aulercen ; een Gallisch volk , gebuurig aan *Lions*. Zommigen verstaan daar de bewooners van *Orleans* meede ; andere die van *Ro-vaan* ; eenige die van 't land van *Auge*. Doch 't is waarfchynelyker dat dit woord alleen een voornaam van eenige volken betekent, overmits 'er vierderlei *Aulercen* geweest zyn ; als d'*Aulercer Eburoviken* ; volken van d'*Evreus* in *Normandyen* ; *Aulercer Diablintren* ; *Aulercer Cenomannen*, die van de landen *du Main* ; en d'*Aulercer Brannoviken*.

Auscen, een Gallisch volk , nu die van *Aux* en *Gujenne*.

Axona, een zeer bekende rivier, lopende door de grenzen van *Rheims*, nu d'*Aisne* genaamt.

B.

Bacenis, een bosch in Germanie of Duitschland van een oneindige grootte, dat, volgens de getuigenisse van Cefar, als met een natuurelyke muur voor alle overlasten en stroperyen de *Cherufcen* van de *Sueven* afsneed, en *Althamerus* het *Thuringerwalt* meent te zyn. Anderen dryven dat dit het *Herkynerwout* is, en geven het den naam van *Schwartzwalt*.

Batavia, het eiland der *Batavieren*, 't welk van den *Rhyn* en zee omringt werd : namentlyk van

van den Rhyn daar hy zich by Schinkenschans in tweeën deelt; behoudende d'eene arm zynen ouden naam, en wordende d'andere de Waal geheeten, die daarna ook de Merwe, en eindelijk by Rotterdam de Maas genoemd word, tot datze voorby den Briel in zee loopt. Dit eiland begreep een klein gedeelte van 't Land van Kleef; een gedeelte van Gelderland: de Provincie van Utrecht; en een groot deel van Holland: met de volgende steden, als Heussen in 't land van Kleef; Tiel, Buuren, Kuilenburg in Gelderland; Wyk te Duurstede, de helft van de stad Utrecht aan de zuidzyde des Rhyns, en Montfoort in 't Sticht van Utrecht; voorts in Holland Asperen, Heukelum, Leerdam, Vianen, Ysselstein, Gorinchem, Nieupoort, Schoonhoven, Oudewater, Goude, Rotterdam, Schiedam, Vlaardingen, Woerden, Delft, 's Gravenhage, Dordrecht en Leyden, zo ver het zich binnen den Rhyn vertoont. En heeft de *Betuw*, gelegen tusschen Rhyn en Waal, van dat eiland haaren naam.

Belgen, inwoonders van Belgica of Nederland, welk land een gedeelte van Vrankryk en Nederduitschland in zich begreep; nemende, volgens Cesar, hunnen oorspronk van d'uiterste grenzen van Gallie, behoorende aan 't nederste gedeelte des Rhyns, en wendende zich eenigzins naer 't Noorden, en der zonne opgank.

Belgium, een zeker landschap onder de Belgen, geen stad, als eenige beuzelen, welkers naam niet bekend is.

Bellocasten, een Gallisch volk, nu die van 't land van *Bayens in Normandyen*.

Bel

Bellovacen, een volk in Belgica of Nederland, huiden die van omtrent *Beauvais* in 't eiland *der Francen*.

Bibraſte, een groote en volkryke ſtad der *Æduen*-*nen*, nu *Bevray d'Autun*.

Bibrax, een ſtad der Rhemen, thans onbekent.

Bibrocen, eenige leezen Bibrocassen, een Britanniſch volk. Glareanus noemt dezelve *Bibrogger*; Camdenus *The Hundred of Bray*.

Bigerrionen, een Aquitanifch volk, nu die van 't Graaffſchap van *Bigorre* in *Gascogne*.

Biturigen, nu die van den lande *Berry* in Gallie of Vrankryk.

Bojen: een volk uit Gallie overgekomen, be-
woonende het land van Bohemen: en|daar-
na, van de Marcomannen verdreven, namen
ze hun woonplaats in het land, dat nu onder
den naam van *Bayere* bekend is.

Brannovicen, een volk in Gallie, dat eenige,
doch zonder zekerheid, die van *Moriane*,
andere die van *Briancon* meenen te zyn.

Bratuspantium, een ſtad der Bellovacen, tuſſchen
d'*Ambianen* ingelezen, thans onbekent.
Eenige nochtans willen, dat dit een dorp is,
't welk *Granviller* of *Grattepance* genoemd is.

Britannie, wytloopig van Ceſar beſchreven,
is het grootſte eiland van Europa, nu Enge-
land en Schotland, met alle deszelfs omleg-
gende eilanden.

C.

CAbillonum, een ſtad der *Æduenen*, die haa-
ren ouden naam behouden heeft, en thans
Chalons aan de Saone is.

Cadeten, een Galliſch volk, tuſſchen die van
X *Britag*.

Bretagne ingelezen, thans onbekent.

Cadurcen; een volk woonende omtrent *Cahors* in *Guienne*.

Cæresien, een Germanisch volk, thans onbekent.

Caleten, Belgische of Nederlandsche volken, welke zommigen de geenen achten te zyn, die den geheelen streek van Cales tot aan Diepe bewoond hebben.

Cantium, een uithoek van Brittannië ten oosten, dragende thans den naam van *Northforland*; doch Cesar noemt den geheelen streek ten oosten Cantium, die noch tegenwoordig in 't gemeen van de bewoonders *Kent* genoemd werd.

Carnuten, een Gallisch volk, nu die van *Chartres* in 't land *du Chartrain*.

Cassien, een Britannisch volk. Eenigen verstaan daar door die van *Gafferer*, anderen die van *Chaishouw*.

Catvacen, een volk onder de Belgen of Nederlanders, nu onbekent. Eenigen nochtans verstaan daar by de volkeren van *Doray*, doch zonder zekerheid.

Caturigen, een volk woonende in 't Alpische gebergte, welkers stad nu Embrum is.

Celten, een Gallisch volk, begreepen tusschen de Marnè, Seine en Rhone, als Cesar aantoonde, en derhalve het hart van Gallie bewoonende.

Cenimagnen, een Britannisch volk. Glareanus noemt dezelve *Cunman*.

Cenomannen, Gallische volken, nu die van 't Hartogdom *Maine* in 't *Orleanois*.

Centonen, volkeren van 't Alpische gebergte, nu die van *Tarantaise*.

Centro-

Centronen, dorpelingen onder de Nervien, of die van Doornik en Audenaarde; en is deze lezing verdacht. Zommigen houden deze Centronen voor die van St. Truiden in Brabant, anderen verstaan daar door die van Kortryk, een stad in Vlaanderen aan de Schelde.

Cheruscen; een groot volk in Germanie, bewoonende een land dat van d'Elve beïroomt werd, nu begrypende het Bisdóm van Ferden, de Hartogdommen van Lunenburg en Brunswyk, de Bisdømmen van Hildesheim en Halberstad, het Graaffchap van Schouwenburg; en aan dees zyde van d'Elve een gedeelte van 't Bisdóm Maagdenburg, ook van 't Graaffchap Danneberg, en 't Hartogdom Lauwenburg.

Cimbren; weleer een groot volk, bewoonende het land, dat zich van d'Elve strekte tot aan den Codanischen inham der zee, 't welk nu geheel Jutland tot aan 't Schaager rif begrypt, met de Hartogdommen van Sleeswyk en Holstein; en door Middelfart Sund van 't eiland Funen werd afgescheiden.

Cocofaten; Gallische of Gasconnische volken, nu onbekent.

Condruſien; een Belgisch of Nederlandsch volk, nu die van Huy in 't land van Luik aan de Maaze.

Curioſoliten, Gallische volken, nu die van Bretagne, hunne wooningen hebbende aan den Oceaan, tusschen d'Armorice.

D,

Decetia, een stad aan de Loire, nu een vlek in Nederborgonje, dragende den naam van *Decise aan de Loire*.

Diablinten of **Diablintren**, een Gallisch volk, in 't landschap Perche in 't Orleanois. Marlianus verstaat by de zelve die van *Leondoul*; Becanus die van *Linter*, een Dorp in Brabant.

Durocortorum, de hoofstad der Rhemen, nu ter tyd de stad *Rhems*.

E.

Eburonen, Nederlandsche volken; hebbende hunne wooningen breed en wyt tusschen den Rhyu en Maaze uitgestrekt, nu de Luikenaars, en de gebuuren, in hunnen omtrek en rechtsban gelegen.

Eburoviken, een Gallisch volk, nu die van *Evrens* naer 't gevoelen van Marlianus.

Eleaver, een Gallische rivier, vloeyende door 't land van Auvergne, nu d'Allier genaamt.

Elusaten, een volk in Gascogne, nu die van Euse. Eenigen nochtans dryven, doch ydel, dat dit volkeren zyn van 't Graaffschap *Foix*.

Effuen, een Gallisch volk, nu onbekent.

G.

Gabalen, een Gallisch volk, nu de bewooners van 't land van Givaudan, welkers hoofstad Mende is, niet de stad Arle, als eenigen dryven.

Gallie

Gallie, een voornaam gedeelte van Europa, onder 't welk 't land, dat nu Vrankryk wort genaamt, begrepen werd: want aan 'de kant van Germanie of Duitschland strekte het zich uit tot aan den Rhynstroom; aan de kant der Nederlanden tot aan de Noordzee; en aan de kant van Italie verre over 't Alpisch gebergte tot aan d'Adriatische zee. In den beginne onderscheiden de Romeinen Gallie in over en beneden de Alpen, 't *Nederalpisch Gallie* begreep alles wat aan deze zyde der Alpen in 't opperste gedeelte van Italie door de Gallen bewoont wierd. 't *Overalpisch Gallie* omvatte alles wat over de Alpen tot aan de Schelde gelegen was. Naderhand verdeelden zy 't Overalpisch Gallie weder in vier deel; namentlyk in 't *Celtisch Gallie*, 't welk ook 't *Lugdunenzer* genoemd wierd, en strekte zich van de Siene tot aan de Garonne. Het tweede deel noemden zy 't *Aquitaniſch Gallie*, en zette zich uit van de Garonne tot aan 't Pyrenees gebergte. Het derde gaven zy den naam van 't *Narbonisch Gallie*, dus genaamt naer de stad Narbone, en begreep in zich de landen van Languedok, Province, Dauphiné, en een gedeelte van Savoye. Het vierde wierd het *Belgisch Gallie* geheeten, en strekte zich van den Rhyn en de Schelde tot aan de Seine. Entlyk maakten zy noch een verdeeling naer 't onderscheid der kleederen. Want het Nederalpisch Gallie, overmits der zelve bewoonders op de Romeinsche wyze den tabbert droegen, wierd van hen het *Getabbert Gallie* genaamt. Het Overalpisch Gallie, overmits der zelve bewoonders lange broeken droegen,

gen, het *Gebroekt Gallie* geheeten. Die van 't Celtisch, 't Aquitanisch en 't Belgisch Gallie lieten het hoofthair groejen, en noemden derhalve de Romeinen dat gedeelte van Gallie het *Geperruikt Gallie*.

Gariten, een Aquitanisch volk by Cesar, nu onbekent: mogelyk dat het de Gavaritanen zyn, namentlyk die van *Gavardan*.

Garocelen, een volk woonende binnen 't Alpisch gebergte. Eenigen plaatzen de zelve op den berg *Cenis*, anderen in de Valleye van *Marienne*.

Garumna, een Gallische rivier, scheidende de Celten van d'Aquitane, nu de *Garonne* geheeten.

Garumnen, een Aquitanisch volk, hunne woningen omtrent de Garonne hebbende, nu onbekent.

Gebenna, een zwaar gebergte, dat d'Arvernen van de Helyien afzondert, nu 't gebergte der Cevennes.

Genabum, een Gallische stad aan de rivier de Loire, nu de stad *Orleans*.

Geneva, een stad der Allobrogen aan 't Lemaner meir, nu het Genever Lak, van de tegenwoordige inwoonders *Geneve*, van de Zwitsers en Duitschers *Genff* genaamt.

Gergovia. Deze plaats werd heden *Gergeoje* genaamt, en is een uur gaans van de Biscoplyke stad Clermont in Auvergne gelegen, alwaar noch eenige tekenen van een oude vervalle stad zyn; en werden daar noch huiden eenige overblyfzelen der zelve, en van de Romeinen gevonden.

Germanie is oud Duitschland, en wierd ten tyde van Tacitus mer den Rhyn en Donauw van

van Gallie, Rhætie en Pannonie, en van Sarmacie en Dacie door bergen afgezonderd, zynde de rest van de zee omringt. Doch naderhand zyn de paalen van Germanie veel verder over den Donauw en Rhyu uitgestrekt.

Gordunen, een volk onder de Belgen, wiens woonstede niet bekend is. Doch zommigen stellen hunne zetels omtrent Gent.

Grudien, een Belgisch volk, en volgelingen van die van Audenaarde en Doornik, die men gelooft die van Brugge in Vlaanderen geweest te zyn: want men weet noch binnen dezelve stad te spreken van het Grutenhuis, mitsgaders van den Grud of Grudentol.

H.

HAruden, een overrhynsch volk, paalende aan de Sequanen, nu onbekent. Eenigen echter meenen dat het die van *Costantz* zyn.

Helveten of Helvetien, van outs een groot volk onder de Germanen, of, gelyk zommigen willen, onder de Gallen, woonende in een land bepaalt met den Rhyu, den Mein, en de Boheemsche bergen en bosschen. Nu bewoonenze Zwitserland.

Helvien, een volk aan den linker oever der riviere de Rhone, welkers hoofdstad men zegt *Viviers* te zyn.

Hercyniër woud, een groot bosch in Germanie of Duitschland, zestig dagreizen lang, door lankheid van tyd meest om vergehouden, daar noch overblyfzelen van zyn de Hartz, en 't Hartzwald, Zwartzwald.

Thuringerwald, Bohemerwald, en Westerwald.

Hibernië, nu *Irland*.

I.

Itischehaven, een scheepshelling in Belgica of Nederland als Strabo schryft. Heden werdze genoemd Calais, of de haven van Cales, als Lhuydus aantoon: welke stad P. Oudegerst in zyne Vlaamsche jaarboeken getuigt eertyds in eigener taale Petresse genoemd te zyn. Daar zyn 'er welke meenen, dat S. Omar eertyds d'Itische haven is genaamt geweest, daar toe aangezet wegens de gelegenheid der plaatse; laag zynde, en omzet met zeer hooge oevers, die de stad besluiten, en overzulks eenen ruimen inham voor de scheepen gemaakt hebben; anderdeels uit den ouden naam der stede, namentlyk Sithieu, dat zo veel als d'Itische boezem of haven betekent. By dit alles is te voegende uitgestrektheid, die tusschen deze stad en Engeland is, bedragende de juiste 320 stadien, die Strabo dezelfde toeschryft, uitmakende dertien van onze mylen, op welke eene wytte Engeland thans van deze stad werd gerekent gelegen te zyn. Cesar steld deze wytte dertig duizent schreeden te zyn, Plinius vyftig duizent, maakende drie duizent schreeden een van onze mylen.

Jura, een zwaar gebergte op de grenzen van Borge, nu de berg Juras genaamt.

L.

Latobrigen, gebuuren der Helvetien, welkers woonsteden niet bekend zyn.

Le:

Lemaner meir, een groot water by Geneve, strekkende tot aan Zwitserland. Heden noemen het de Franschen *Lac de Jossanne* en *Lac de Geneve*, de Duitschen de *Genever zee* of *meir*.

Lemovicen, een Aquitanisch volk, nu die van *Limofin*, welkers voornaamste stad *Limoges* is.

Lepontien, Helvetische volkeren, by welke, volgens 't zeggen van Cesar, de fonteinen van den Rhyn zyn, nu naer 't gevoelen van eenigen de Rhynwalders, bewoonende de toppen der Alpen.

Levacen, een Belgisch volk, nu onbekent. Eenigen echter verstaan by de zelve die van Leuven in Brabant; anderen die van ter Sluis, Aardenburg, Axel en Oostburg.

Leucen; een volk van Belgisch Gallie, woonende in 't gewest daar nu Toul leit aan den Moezel.

Lexovien of **Lexobien**, een Gallisch volk, nu die van *Lisfeur* in Normandyen.

Liger of **Ligris**, een geweldige rivier in Celtisch Gallie, nu de Loire.

Lingonen: een volk en stad in Celtisch Gallie, nu genoemd *Langres*, een Bisschoppelyke stad in Campagne.

Lutetia, een stad in 't eiland der Parisien, nu *Parys*, de hoofstad van Vrankryk.

M.

MAndubien, een Celtisch volk, welkers hoofstad *Alaix* of *Alets* is, gelegen in 't Hartogdom van Borgondien, tegen de grenzen aan van Campagne.

Marcomannen, een Germanisch volk, dat met Ariovistus Gallie aanklampie. Eerst woonde het in Moravie, en daarna in Boheeme.

Maaze, van de Romeinen *Mosa* genaamt, een beruchte rivier in Belgisch Gallie, wytloppig van Cesar in 't IV boek beschreven.

Matisco, een stad der Æduenen aan d'Arar, nu *Mascon*.

Matrona, een Gallische rivier, heden de Marne.

Mediomatricen: een volk in Belgisch Gallie, woonende in een gedeelte van Lotharingen, en in de Palts aan dees zyde van den Rhyne, en in de Nederelzas: welkers hoofdstad was Divodurum, nu Mets.

Menapien, een volk bewoonende een gedeelte van Brabant, tusschen de Maas, de Demer en Schelde, ook 't land daar Zevenbergen en Geertruidenberg leit: voorts een gedeelte van Gelderland en Keulsland aan dees zyde des Rhyns.

Metiosedum, een Gallische stad aan de Seine, die driemaal van Cesar genoemd werd, en naderhand den naam van Melodunum kreeg, nu *Melum*, of zo andere willen *Corbiel*.

Mona: een eiland in de Yrsche zee op de westkust van Engeland, nu *Anglesey* genoemd.

Morinen, een volk van 't Belgisch Gallie, woonende in een gedeelte van Picardie, Artois en Vlaanderen. Hun hoofdstad was daarna Teruanna of Terouanna.

N.

Nanneten of Namneten, een Gallisch volk omtrent den mond van de Loire, nu die van *Nantes*. Nan-

Nantuaten, een volk tusschen de Veragren en de grenzen der Genevenfers, aan den oever van 't Lemaner of Genever meir. En bedriegen zy zich in hun oordeel, die het Klooster of steedeke Nantua, gelegen tusschen Lions en Geneve, aan de Nantuaten toeschryven; want die landschappen, alhoewel de gelykenisse van dien naam ons toelicht, zyn te wyt van eengeleegen.

Narbo, een stad van 't Romeinsche wingewest, waar van het Narbonenzer Gallie den naam bewaart, heetende de stad noch huiden *Narbone*.

Nemeten, een Germanisch volk aan den Rhyn in 't gewest van Spier.

Nemetocenna, een stad der Belgen, nu onbekent. Eenigen nochtans willen dat dit Naamen is.

Nervien, en volk van 't Belgisch Gallie, gesprooten uit de Germanen, bewoonende een gedeelte van 't land van Naamen, van Henegou, van 't land van Kameryk, en van Picardie, te weten omtrent Chapelle en Tirasse, en Maubert Fontaine.

Nitiobrigen, een Aquitanisch volk, welkers hoofstad Agen is, nu die van 't Seneschaalschap van 't Agenois.

Noricen, inwoonders van *Noricum*, eengedeelte van Illyrie, woonende in 't Wester deel van Oostenryk, in 't land van Steirmark, Krain, Carinthiën, ook Tirol, en een gedeelte van Bayeren.

Noviodunum. Drie steden komen ons in de Gallische ooreloogen van Cesar te voren, die dezen naam voeren. De I. is een stad der *Æduenen*, nu de stad *Nevers* in 't Hartogdom

dom van 't Nivernois; de II is een stad der Belgen, nu de Bisschoplyke stad *Noyen*; de III een stad der Biturigen, die thans onbekent is.

O.

Ocelum, een stad in 't Alpisch gebergte, nu *Oulx*: d'Italianen zeggen *Ours*.

Octodurus, een vlek der Veragren, nu dat van *Sint Mauritius*, als Marlianus wil; doch Scudus en Rhenanus dryven, dat 'et *Martenach* is.

Ofismen, of liever Ofismien', een Gallisch volk aan de Britannische zee, die men wil dat die van *Landrignet* zyn.

P.

Pæmanen, een volk onder de Belgen, nu onbekent. Men meent echter dat het degenen zyn, die omtrent het Hertogdom van *Bouillon* hunne wooningen gehad hebben.

Parisien, een volk aan de Sequana of Seine, zynde huiden eigentlyk de geenen, die 't eiland der Francen bewoonen, welkers Hooftstad Parys is.

Petrogorien, een Aquitanisch volk, nu die van *Perigord*, welkers hoofstad *Perigueux* is.

Pictonen, een Gallisch volk, nu die van *Poitou*, een wytluchtige Provintie aan de zee, behoorende onder 't Gouvernement van Orleans, welkers Hooftstad *Poitiers* is, volgende Parys in grootte.

Pleumosen, een Belgisch volk, eertyds volgelingen van die van Audenaarde. Eenigen hou-

houdenze voor *Vlamingen*; anderen willen dat zy een zekere streek van *Westvlaanderen* bewoont hebben, daar *Dixmuiden* gelegen is; zommigen dryven dat zy die van Kortryk zyn.

Precianen zyn *Aquitaner Gallen*, woonende omtrent Spanje, en zyn tegenwoordig, meenen zommigen, die van *Bajonne*; anderen, die van *Preciny*.

Pyreneën, overhooge bergen, die thans noch dien naam draagen, en Gallie van Hispanie afzonderen.

R.

Rauracen, een volk aan den Rhyn, en gebuuren van de Helvetien, nu die van *Basel*.

Rhedonen, een stad en volk onder d'*Aremoricen*, nu *Rennes* in Bretagne.

Rhemen, een stad en volk in 't Belgisch Gallie, nu *Reims* in Campagne, tusschen Parys en Mets.

Rhyn, of *Rhenus*, een zeer bekende rivier, scheidende Gallie van Germanie, van Cesar in 't IV boek beschreven.

Rhodaan, een vermaarde rivier van Gallie of Vrankryk, scheidende het Roomsche wingewest van de Celten af, heden de *Rhosne* genaamt.

Roomsch Wingewest, van de Romeinen en zo, en van ons wingewest genaamt, overmits zy dat allereerst onder hun gehoorzaamheid gebracht hadden. Het zelve vervatte de landschappen, die nu Languedok, Provence, Dauphiné en Savoyen genoemd werden. Het had

had ook den naam van *Opper-en Nederwin-*
gewest, ten opzichte van de landschappen,
die, van Rome gerekent, of over of bene-
den d'Alpen gelegen waren.

Rutenen, een Gallisch volk, nu die van *Roverg-*
ne en *Rodias* in Guienne.

S.

Sabis, een rivier van Belgica, vloeyende in de
Maas, nu de *Sambre*.

Samarobriva, een stad in Belgica of Nederland,
nu *Amiens*, of, zo anderen dryven, *Kame-*
rik.

Santonen, een volk in 't Aquitanisch Gallie,
welkers land nu *Xantoigne*, of *Santonge*
word genaamt, gelegen tusschen Poictou en
Guienne in Vrankryk.

Scaldis, een rivier van Belgica of Nederland,
werdende met weinig verandering nu de
Schelde gehoemt, zeggende de Franschen
l'Escault.

Sedunen, Gallische volken, gebuuren van 't
Alpisch gebergte, nu die van *Wallisland*, wel-
kers Hooftstad *Sitten* is, zynde in den jaare 1533
met de Zwitzers in Verbond getreden.

Sedusien, een volk onder de Germanen of
Duitschers, nu onbekent.

Segnen; een volk onder de Belgen of Neder-
landers, nu onbekent. Men vind 'er ech-
ter die willen, dat zy die van *Limburg* zyn.

Segontiacen, Britannische of Engelsche volken,
nu die van *Sengerer* volgens Glareanus.

Segusianen, een Gallisch volk, dat zyne woo-
ningen heeft gehad, daar nu *La Bresse* in 't
Hartogdom van Borgonje legt.

Seno-

Senonen, Gallische volken, nu die van *Sens* of *Saintes* in 't Hartogdom van Guienne.

Sequana, een rivier tusschen de Celten en Belgen, nu de *Seine*.

Sequanen, een volk van 't Lugdunenzer Gallie, bewoonende het Graaffchap van Burgonje, d'opper Elzas, en andere landen. Zommigen stellen hun woonplaats, doch buiten schyn van waarheid, aan de *Schelde*, die van outs, als zo even vertoont is, *Sequana* genoemd wierd.

Sesuvien, een volk onder d'Aremorice, nu onbekent.

Sebutzaten. Dit volk plaatst Cesar onder die van Aquitanie, en weet men thans hunne zetels niet.

Sicambren, of *Sugambren*, die ook *Sigambren* genoemd werden. Zommigen verstaan dat hun land begreep een gedeelte van Westfalen; tusschen den Lipstroom en de grenzen van Hessen, de helft van Bergsland, het Graaffchap van der Mark, en een deel van 't Kleefland over den Rhyn. Anderen meenen dat ze 't land van Gelder tusschen Rhyn en Maas bewoonden.

Sotiaten, een Gallisch volk, nu die van *Sots*.

Suessonen, een volk woonende in 't gewest van *Isle de France*, omtrent *Soissons*.

Sueven, een groot volk; 't welk bewoonde een gedeelte van 't hedendaagsch Swaabenland en d'Opperpalts, Voiland, Misniën, Opperfaxen, Bohemen, een gedeelte van Oostenryk en Hongarië; voorts Moravië, Slesie, en Poolen aan dees zyde van de Wyssel, het Hartogdom van Mekelenburg, en andere aangrenzende landen.

T.

T.

Tarbellen, een Aquitanisch volk, bewoonende de boorden van de rivier Aturrus of *le Dou*, nu die van de steden *Abs* en *Bajonne* in 't land van Labourd.

Terufaten, een Aquitanisch volk by Cesar, nu onbekent. Zommigen verstaan daar nochtans by die van de Bisschoplyke stad *Tursa* in 't land van Aix, die in geheel Gascogne niet te vinden is.

Taurentum, een stad in 't Narbonenzer wingewest, nu onbekent.

Tectosagen, by Cesar een Germanisch volk, dat eertyds in Gallië gewoont heeft, en in Germanië is overgetoogen omtrent het Zwartzwold. Zommigen stellen, dat zy aan de rivier de Nekker gewoont hebben, alwaar noch huiden een out slot is, dat den naam van *Teck* voert.

Tenchtheren, of *Thenchtberer*, van Appianus *Tancharen*, van Plutarchus *Tenteriden*, van Ptolæmeus *Tingren* genoemd, een Germanisch volk, woonende nevens den Rhyn, en beslaande het land, dat nu een gedeelte is van 't Graaffschap van der Mark, en daar in de steden van Keizerswaart, Dusseldorp, Solingen, Lennip, en Steinbach leggen; ook een gedeelte van het Graaffschap van der Lip, en dat deel van Westfalen, dat tusschen de Graaffschappen van der Lip, Mark en Waldek, en het Bisdum van Paterborn leit, en daar onder de steden Giesken, Ruden, Arensberg, Werle en Menden behooren.

Teutonen, een Germanisch volk., nabuuren der

der Cimbren, woonende in d'eilanden van Zeeland en Funen in Denemarken. Van dat woort Teutonen, meent men, komt de naam van Duitschen.

Tiguriner Kreyts, nu, zo eenigen willen, het Canton van *Zurich*. Anderen zeggen dat desselfs hoofstad *Avenches* is geweest, en bewyzen dat uit een steen, aldaar gevonden, waar op men leeft, GEN. PAG. TIGOR. betekenende, *aan den Geleigeeft van de Tiguriner kreyts*.

Tolofaten, een Gallisch volk omtrent Narbone, nu die van *Tholouse*.

Treviren, of *Trevirs*, die van *Trier*.

Tribocen, van Ptolomeus *Triboccen* genoemd, een Germanisch volk, nu zo eenigen meenen die van *Straatsburg*.

Trinobanten, of Trinovaten, een Brittannisch of Engelsch volk, nu die niet alleen van *Londen*, maar ook van *Essex* en *Middelfex*.

Tulingen, een Celtisch volk, gebuuren van de Helvetien, nu naer de meening van zommigen de *Lotharingers*; naer die van anderen die van *Stulingen* en *Nellenburg*.

Turonen, een Gallisch volk, welkers hoofstad *Tours* is.

V.

VAngionen, een volk in Germanië, in het land daarde stad Worms leit; in de Nederpals tusschen Ments en Philipsburg.

Ubiën, een volk bewoonende byna 't gheele land van Keulen, en het meeste gedeelte van Gulikerland. Hun stad wierd naderhand, toen Nero daar een volkplanting gezonden
Y had,

had, ter eere van zyne, Moeder d'Agrippinenzer boustad, en d'Ubiën Agrippinenfen genaamt.

Velaunen, een Gallisch volk, nu die van *Vilaye*, of *Nostre Dame du pui*.

Vellaunodunum, een stad der Senonen, nu of *Auxerre*, of *Casteaulaudon*, of *Villeneuve* en *Lorraine*: zo verschillig zyn de meeningen.

Velocassen, een Belgisch volk, nu die van 't Graaffschap van Vlaanderen, in 't land van Kassel.

Veneten, een volk van 't Celtisch of Lugdunenzer Gallie, daar nu de stad *Vannes* leit in Bretagne.

Veragren, een volk van 't Alpisch gebergte, welkers stad Oëtodurus was. Zie Oëtodurus.

Verbigeney kreyts, dorpelingen der Helvetien, nu onbekent.

Veromanduën, nu d'inwoonders van 't *Vermendois*.

Vesontio, een groote stad der Sequanen, nu genaamt *Besancon*.

Vienna, een stad der Allobrogen aan de Rhodaan of *Rhosne*, nu *Vienne*.

Unellen, een Gallisch Volk, nu onbekent.

Vocaten, een Aquitanisch volk, die eenigen, doch zonder zekerheid, meenen die van *Basaz* te zyn.

Vocontiën, een volk in 't Narbonisch Gallie, woonende, in 't Dauphine, of omtrent die en *Vaifon*.

Vogesus, een berg in de landpalen der Lingonen, waar uit de Maas haaren oorspronk neemt.

Volcen, Gallische volkeren, welkers hoofstad eenige

eenige meenen Avignon te zyn.

Usipeten, of *Usipien*, een volk woonende aan den Rhyn, omtrent den Lipstroóm, in dat gedeelte van Munsterland, daar nu de steden Olfen, Halteren, Dulmen, Gemen, Borken en Boekholt leggen; voorts in 't Graafschap Rekelinkhuizen, en 't naaste deel van 't Graafschap van der Mark, daar de steden van Dortmund, Kalltrop, en Essen onder behooren.

Uxellodunum, een stad in Aquitanisch Gallie, op de grenzen der Cadurcen, op afgebrokene rotzen gelegen aan welkers, uiterste wortelen de rivier Dordogne vloeit, thans van d'inwoonders de *penye van Ussoldun* genaamt, behoorende onder 't gebied van de stad Martelli. Tegenwoordig werden daar noch vake Roomsche penningen opgedolen; en werd de fontein daar van de Boeren getoont, waar van in 't VIII boek gesproken word, die voorgeven van hand tot hand ontfangen te hebben, dat Ussoldun van Cesar is bestookt geweest, en na een zwaaren moejelyke belegering heeft moeten bukken.

BLADWYZER.

A.

Angetygdén by de Helvetien zyn genoodzaakt zich uit boejens te verantwoorden. 5.
Acco, een Prins der Senonen, ruit de Gallen op. 174. Zyn doodstraffe. 204. Zyn dood werd van de Gallen bejammert. 207.
Adcantuannus opstand en overgave. 89. 90.
Advaldubis, een rivier, nu le Doux genaamt. 32.
Advaticen beloven tot den oorlog negenentwintig duizent koppen. 51. Vluchten in een van hun weerbaarste steden. 68. Werden van de Romeinen belgert. 69. Geven zich aan Cesar over. 70. Vallen andermaal onvoorziens op de Romeinen. 71. Treden in Bondgenootschap met Ambiorix. 153. Daarna in verbond met Indutiomarus. 167. 173.
Aduenen werden van de Helvetien beplondert. 10. Verzoeken hier over heul by de Romeinen. 10. Stryden ongelukkig tegen de Sequanen en Germanen. 26. Brengen wegens den over-

last der Germanen hunne klachten voor Cesar. 25. Werden in hun oude achtbaarheid herstelt. 81. Vrienden van den Roomschen raad genaamt. 28. Wet van hunne Majestraten. 231. Hun zaak met Ariovistus. 28. Met d'Arvernén. 25. Met de Biturigen. 210. Met Cesar en de Romeinen. 10. 14. 27. 30. 38. 131. 166. 174. 230. 247. 253. 274. Met de Helvetien. 10. 12. Met de Sequanen. 181. Hun oproer en afval. 230. Trouweloosheid. 247.
Afgelegene dingen beroeren de gemoederen der menschen op't hevigste. 272.
Agendicum, een stad der Senonen. 204. 214.
Afsnydinge der ooren tot eene peene by de Gallen om geringe feiten geoeffent. 210.
Afwezende vreezen de Sequanen zo zeer de wreedheid van Ariovistus, dan of hy tegenwoordig was. 28.
Alesie, een stad der Mandubien. 258. Werd van Cesar omcingelt met geweldige

B L A D W Y Z E R.

- weldige en verwonderens-
 waarde werken. 259.
261. Komt tot d' uiterste
 hongersnood. 265. De
 standvastigheid der bele-
 gerden. 266. Tot drie-
 maal werd te vergeefs ge-
 tracht de stad t'ontzetten.
270. 273. Geeft haar ent-
 lyk aan Cesar over. 274.
- Allier, een rivier, kan be-
 zwaarlyk voor de herft
 doorgestapt werden. 232.
- Allobrogen en derzelver ge-
 moederen tegen de Romei-
 meinen. 6. 255. Werden van
 de Helvetien beplondert, en
 brengen deswegen hunne
 klagten voor Cesar. 10.
 Hen werd belast graan aan
 de Helvetien te geven. 23.
 Werden van Vercingetorix
 aangelokt. 255.
- Alpen, een groot en zwaar ge-
 bergte. 9. Bezwaarlykheid
 der zelver doortocht. 74.
- Amagetobria, een stad der
 Celten. 27.
- Ambarren zenden wegens
 den overlast der Helvetien
 Gezanten aan Cesar. 10.
- Ambianen geven zich aan
 Cesar over. 58. Hun ver-
 mogen. 51.
- Ambialiten van de Veneten
 tot den oorlog opgeroepen.
 80.
- Ambiorix en Cativulcus,
 Princen der Eburonen.
 143.
- Ambiorix, Prins der Ebu-
 nen, lokt de Romeinen door
 een arglistig vertoog uit
 hunne legeringen. 145.
 Verslaat hen op den weg.
 152. Ruit d' Atuatien,
 Nervien, Centronen,
 Grudien, Levacen,
 Pleumosien en Gordunen
 op. 154. Bestormt
 het leger van Curio. 154.
 Omringt het zelve met
 een wal, en werpt daar
 gloende klöoten in. 156.
 Breekt het beleg op, en
 rukt met de machten naer
 Cesar. 161. Wird van
 Cesar geslagen. 163. Ba-
 cilus overvalt hem in't Ar-
 duenner woud, doch hy
 ontsnapt het gevaar. 193.
 Wird van Cesar alom
 vervolgt. 203. Ontsnapt
 andermaal het gevaar.
 304.
- Ambivareten, volgelingen
 der Æduenen. 101. 263.
- Anden. 71, 78. 209.
- Antebrogius en Iccius, Ge-
 zanten der Rhemen. 49.
- Antonius werd door Cesar in
 zyn verzoek met yver de
 behulplyke hand geboden.
 313.
- Antuaten of Nantuaten. 74.
- Apollo verdryft de ziekten.
 185.
- Aquilegia, een stad. 9.
- Aquitanie, het derde deel
 van

BLADWYZER.

- van Gallie. 2. Der zelve scheittpalen. 3. Het grootste deel daar van geeft zich aan Crassus over. 93. Derwaarts trekt Cesar zelf. 310.
- Aquitaner** nederlag. 89.
- Arar**, een rivier, vloeiende met ongelooffelyke traagheid. 10.
- Arbeid** kunnen de Gallen niet uitstaan. 121. 229.
- Arduenner** wout, en der zelve beschryving. 126. 193.
- Arecomicen**. 211.
- Ariovistus**, Koning der Germanen, werd door de Sequanen in Gallie geroepen. 25. Ontbied veele Germanen om hunne zetels in Germanie te planten. 26. Is hoogmoedig. 27. Maakt de Sequanen rampzaliger dan d'ane re Gallen. 28. Geeft den Gezanten van Cesar een wrang antwoord. 29. 30. Verzoekt in onderhandeling met Cesar te treden. 36. Voert andermaal een bittere reden. 38. Verbied de Romeinen Gallie. 40. Andermaal aan hem Gezanten gezonden zynde, mishandelt hy die. 42. Voert zyn heirmacht tegen Cesar aan. 42. Bestookt de kleinste legering van Cesar. 43. Treed ten veldslage tegen Cesar. 44. Werd geslagen, en vlucht. 45. Zyne vrouwen snuevelen in de vlucht. 45. Zyn krygsvolk was in geen 14 jaren onder 't dak geweest. 31.
- Armoricer** burgeryen. 165. 264. 301.
- Arvernen** en **Rutenen** van **Fabius Maximus** overwonnen. 40.
- Atrebaten** beloven tot den oorlog vyftien duizent mannen. 51. Trekken met de Nervien tegen de Romeinen op. 59. Hun gevecht met de zelve. 63. Leveren vier duizent koppen tot het ontzet van Alesie. 263.
- Atvatica**, een kasteel in 't hart der Eburonen landpalen. 195. Werd van de Germanen bestormt. 198.
- Avaricum**, een stad der Biturigen. 216. Dezelve te verbranden brengt Vercingetorix in overweging. 217. Dat de bewoonders verbidden. 218. Werd zwaar van Cesar met geweldige krygswerken belegerd. 218. En deftig van de belegerden verdadigt. 223. Die in wanorder door de vrouwen geraaken, 226. Werd door

BLAD WYSEER.

door Cesar stormender. Bellovacen vermogen 't aller-
hand ingenomen. 227. meest onder de Belgen, en
Moort aldaar gepleegt. 228. konnen hondertduizent ge-
wapenden te berde bren-
gen. 50. Beloven uit dat
Aulercen geven zich aan de getal zesfig duizent tot den
Romeinen over. 71. Hun oorlog. 50. Geven de stad
opstand. 86. 263. Bratuspantium aan Cesar
Aulercer Cenomanen. 263. over. 57. Misgaders zes
Aufcen, Aquitanische vo- hondert Gyzelaars 58.
ken, geven zich aan de Vallen af, en bereiden zich
Romeinen over. 93. tot den oorlog. 251. Geven
Axona, nu de rivier d'Ais- tot het ontzet van Alefie
ne. 52. 54. tien duizent koppen. 263.
Voeren alle hunne mach-
ten in een onbegaanbare
plaats 283. Overvallen
de Romeinsche ruiters.
287. Ontsnappen het ge-
vaar door een krygslift.
290. Werden onder hun-
nen Overste Correns gesla-
gen. 293. Geven zich aan
Cesar over. 294.

B.

BAcenis, een bosch van on-
eindige grootte. 180.
Baleärer slingerluden. 53.
Barbaren of woeste menschen
noemen zich de Morinen.
III.
Batavieren eiland. 101.
Belgen zyn d'allerdappersten
der Gallen. 2. Zweeren
tegen den Roomschen volke
t'zamen. 48. Bestormen
Bibracte, een stad der Re-
men. 52. Trachten het
blokhuis van Q. Titurius
met geweld te veroveren.
54. In hun hoop bedrogen,
besluiten zy weder naer
hunne grenzen te trkken.
55. Werden van Cesar in
den hertred geslagen. 56.
Hunne grenspalen. 3.
Belgium. 136. 143. 144.
Bellocassen. 263.

Beuken groeyen in Britannie
niet. 136.
Bibracte, een stad der Ædu-
enen. 19. 248. 279.
Bibrax, een stad der Remen.
52.
Bibrocen, Britannische vol-
ken. 141.
Bigerrionen geven zich aan
de Romeinen over. 93.
Biturigen verzoeken hulp van
d'Æduenen. 210. Vallen
d'Arvernien toe. 210. Ver-
branden op een dag meer
dan twintig van hunne
steden

B L A D W Y Z E R.

- steden.** 217. Hunne grenzen werden van Cesar overvallen. 279. Geven zich aan hem over. 280.
Boduognatus, overste der Nervien. 64.
Boja, een stad. 216.
Bojen bestormen Norica. 6. Zyn hulpelingen van de Helvstien. 21. Werden van Cesar overwonnen, en den Aduenen toegevoegt. 23. 213.
Borfiweering der Romeinen voor Atwatica. 224.
Brannovien. 263.
Bratuspantium, een stad der Bellovacen. 57.
Britannie is van natuure driehoekig. 136. Heeft ten Noorden geen land. 137. Vloeit over van klein vee. 136. Teelt binnen 's lands Tin. 136. Alle zoort van hout wast daar, behalve Beuken en Dennen. 136. Haar zeekant werd van de genen bewoont, die uit Belgium overgestapt zyn. 136. De koude is daar zo groot niet als in Gallie 136.
Britanners en hunne zeden. 137. Zenden hulptroepen aan de Gallen tot den oorlog. 110. Beloven op 't bespieden hunner landen zich de Roomsche heerschappye onderwerpen. 111. Werden met een vloot van Cesar bezocht. 112. Verdadigen hunne stranden. 113. Krygen de nederlag. 115. Zenden Gezanten wegens peis. 115. Vallen weder af. 117. Krygen andermaal de nederlag, en geven Gyzelaars. 120. Werden ten tweede maale van Cesar bezocht. 133. Stryden met kloeken gemoede tegen de Romeinen 137. 140. Werden onder de Schatting der Romeinen gebracht. 142.
Brug over den Rbyn door Cesar geslagen, en der zelve beschryving. 107. 179
Brutus de jongeling werd tot Ammiraal der vloote, en van de Gallische scheepen gestelt. 81. Verwint de Veneten in eenen schipstryd 84. Werd van Cesar tot Gebieder over zyne machten gestelt. 212.
Burgeryen grootste lof by de Germanen. 189.

C.

Abillonum, een stad der Aduenen. 239. 275.
Caburus d'Allobroger. 256.
Cadeten. 264.
Caresen, Germanische volken. 51.
Cajus Cesar, hoorende van den

BLADWYZER.

den optocht der Helvetien, komt ſchielyk in Gallie. 7. Stelt zich in ſtaat om hen uit het wingewest te weeren. 7. Weigert hen de doortocht door 't zelve. 8. Trekt naer Rome, en brengt van daar met zich vyf keurbenden. 9. Stryd tegens de bewoonders der Alpen. 9. Verſlaat de Tiguriner kreytzelingen. 11. Werd van de Helvetien om vrede aangezocht. 12. Zyne ruiters werden van hen geſlagen. 13. Wend den tocht wegens gebrek van Graan van de Helveten af. 20. Slaats tegen de zelve. 21. En overwintze. 22. Neemt d'overgeblevenen in genade aan. 23. Zoekt door Gezanten de wrangheid van Arioviſtus te ſmeedigen. 29. Treed met hem in mondgemeenſchap. 37. Rukt met zyne machten naer hem toe. 41. Bereit zich ten ſlag. 43. Slaats, en overwint hem. 45. Leit zyn volk in winterkwartier by de Sequanen. 46. 't Geen de Belgen tegen hem doet t'zamenzweeren. 48. Komt ſchielyk op de grenzen der Belgen. 49. Krygt de Remen aan zyne zyde. 49. Beveelt Divitiacus de lan-

den der Bellovacen te beplonderen tot afbreuk der Belgen. 51. Verſlaat een groote meenigte der Belgen aan de rivier Axona. 56. Veroverst de ſtad Noviodunum. 57. En Bratuspantium. 57. Neemt de Bellovacen en Ambianen in genade aan. 58. Trekt op tegen de Nervien. 59. Die manmoedig tegen zyne machten aanvallen. 61. Nood der Romeinen. 65. Cesar bekamt de overwinning. 67. Belegert en overwint d'Atvaticen. 69. Veele volken vallen hem toe. 71. Bereid zich tegen de Veneten ten oorlog. 79. Overwint de zelve in eenen ſchipſtryd. 85. Valt in de landen der Morinenen Menapien. 93. Trekt na 't verwoeſten dier landen en 't verbranden hunner wooningen te rug. 94. Bereit zich tegen de Tenctheren en Uſſipeten ten oorlog. 100. Neemt hun legerplaats in, en vervolgtze daar de Rhyen en Maas in den anderen vloeyen. 105. Werd van d'Ubien tothulpe tegen de Sueven verzocht. 107. Stapt door 't maaken van een Brug den Rhyen over. 108. Beſluit naer Britannië over te ſcheepen.

BLAD W Y Z E R.

110. Laat dat eiland eerst doorspieden. 110. 111. Stevent derwaarts met een groote vloot. 112. Wert op zyn aankomst van de Britanners wederstaan. 113. Zyn vloot werd door onweer zeer beschadigt. 116. 134. Overwint ze. 120. Keert weder naer 't vaste land. 121. Doet meerder scheepen aanbouwen. 124. Betengelt de Pirusten. 125. Stevent ten tweedemaal naer Britannie. 132. Slaat de Britanners. 134. Vervolgt ze tot over de Theems. 140. Veele burgeryen vallen hem toe. 141. Verwint Cassivellaunus der Britannen Overste. 142. Keert weder naer Gallie. 143. Ontzet Cicero, belegert van de Nervien. 163. Bedwingt de Nervien. 173. Neemt de Senonen in genade aan. 174. Betengelt de Menapien. 176. Slaat weder een Brug over den Rhyn. 179. Maakt zwaarigheid de Sueven te vervolgen. 192. Vervolgt alomme Ambiorix. 193. Doet de landen der Belgen van Atuatia tot aan den Oceaan en de Schelde beplonderen. 196. Oeffent binnen Durocortorum, een stad der

Remen, zwaare straffe over de slichters der oorlooge. 204. Versterkt Narbo. 112. Baant zich tot verwondering van alle de Gallen eenen weg door 't Gabenner gebergte. 212. Belegert en overwind Vellaunodunum en Ganabum. 214. Insgelyks Noviodunum. 215. Rukt naer de stad Avaricum. 216. Bemachtigt de zelve na een zwaare belegering. 227. Slaat een brug over de rivier d'Allier. 233. Belegert Gergovie, 233. Breekt van daar het leger op. 246. Waad de rivier de Loire door. 249. Wordt van 't wingewest en Italie afgeslooten. 256. Slaat Vercingetorix, en vervolgt hem tot Alefie. 258. Belegert hem daar binnen met verwonderenswaardige krygswerken. 259. 261. en 262. Verslaat d'onzaggelyke machten tot ontzet der stede byeengerukt 273. Neemt Alefie in. 274. Beplondert de Biturigen. 280. Loopt de landpalen der Carnuten af. 281. Overwint de Bellovacen. 292. Verwoest de landen van Ambiorix. 296. Neemt de stad Uxellodunum in. 309. Trekt na 't bevreedingen

B L A D W Y Z E R.

- gen van Gallie op en nederwaarts om alles te verordenen. 315. Werd overal in Italie met veel pompe ingehaalt. 314. Zyne vyanden maaken binnen Rome tegen hem een t'zamenzweering. 316. Gaat s'jaarlyks naer Italie. 124.
- Cajus Cesar** tegen d'Atvaticen. 59. 68. Tegen d'Ambianen. 60. Tegen Ariovistus. 28. Tegen de Belgen. 48. Tegen de Bellowacen. 57. Tegen de Britanners. 109. 132. Tegen de Gallen. 273. Tegen de Germanen. 100. 105. Tegen d'Æduenen. 237. Tegen de Nervien. 59. 159. Tegen de Soriaten. 88. Tegen de Suesſonen. 56. Tegen de Veneten. 79. Tegen Vercingetorix. 211.
- Cajus Antistius Reginus**, stedehouder van Cesar. 172.
- Cajus Caninius Rebilus**, stedehouder van Cesar. 296. Ontzeg Limonum van 'tbeleg van Dumnacus. 298. Belegert Uxellodunum, 302. Slaat Lucterius. 303. Neemt den Overſte Drapes gevangen. 304.
- Cajus Carpinejus**, of C. Arpinus, Roomſch ridder. 145.
- Cajus Curio**, Gildhoofstman der Gemeente, Begunſtiger van Cesar. 315.
- Cajus Fabius**, stedehouder van Cesar. 143. 298.
- Cajus Fusius Cotta** werd van de Carnuten vermoord. 208.
- Cajus Marius**. 34.
- Cajus Trebonius**, stedehouder van Cesar. 139. 202. 214.
- Cajus Valerius Caburus**. 41.
- Cajus Valerius Donataurus** sneuvelt. 256.
- Cajus Valerius Flaccus**. 42.
- Cajus Valerius Proculus**, Prins van 't Galliſch wingewest. 17. 41. Werd door gunſt der looten door Arioviſtus by den lyve behouden. 46.
- Cajus Volcatius Tullus**. 193.
- Cajus Voluſenus**. 77. Werd tot verſpieding van Britannië gezonden. 110. Misgaders tot de moorddood van Comius. 295. Krygt eene zwaare wonde van Comius. 312.
- Caleten** beloven tien duizent koppen tot den oorlog. 51.
- Camulogenus d'Aulercer**. 250. Zyn dood. 253.
- Cantium** van Britannië. 137. 141.
- Carnuten** vermoorden hunnen Prins Tasgetius. 144. Breiden zich tegen de Romeinen ten oorlog. 167. 173. Verzoeken peis. 174. Vallen andermaal af, en vermoorden de Roomſche handelaars binnen Genabum. 207. Hunne

BLADWYZER.

- ne grenzen werden van Cesar afgeloopen, en zy alomte verstroit. 281. Geven zich aan Cajus Fabius over. 301.
- Cassien, Britannische volkeren, geven zich aan Cesar over. 141.
- Cassivellannus, Overste der Britanners. 135.
- Casticus de Sequaan. 4.
- Catamantalides de Sequaan. 4.
- Cativulcus, Prins der Eburonen. 143. Vergeeft zich zelven met eenen Yfenboom. 194.
- Caturigen, poogen Cefars tocht over d' Alpen te stuiten. 9.
- Cavarillus d' Aedueen werd gevangen. 258.
- Cavarinus, Koning der Senonen. 166. 175.
- Celten, van de Romeinen Gallen genaamt. 2. Hunne grenzen. 3.
- Celtillus, vader van Vercingetorix. 208.
- Cenimagnen, Britannische volken, geven zich aan Cesar over. 141.
- Cenomanen. zie Aulercen.
- Centronen trachten Cefars tocht door d' Alpen te stuiten. 9. Staan onder de heerschappye der Nervien. 154.
- Cesarianen en hunne zwarigheden tegen de Britanners. 116. Hun angst voor de Germanen. 32. Uitmuntende yver en naarstigheid. 124. 135. Weekheid. 63. Krygservarentheid. 62. Durven in kleinen getalle groote machten onder d' oogen zien. 91. Hun vertwyffelt en tegenwoordig gemoed. 76. Wonderlyke standvastigheid. 157.
- Cheruscen, Germanische volken. 180.
- Cicero (Quintus) werd in winterkwartier by de Nervien gezonden. 143. Zyn legerplaats werd beslooten te beformen. 154. Zyn voorzichtigheid. 155. Gevaar. 156. Cefars zorg voor hem. 161. Volgt stip de bevelen van Cesar op. 198.
- Cimberius en Nasua, Veldheeren der Sueven. 31.
- Cimberen en Teutonen verwoefsten Italie. 29. 266. Werden van Cajus Marius geslagen. 34.
- Cingetorix en zyne bedryven. 126. 141. 168. 178.
- Clodius moord. 206.
- Cnejus Pompejus, tolk van Quintus Titurius. 151.
- Cnejus Pompejus beleefdheid tegens Cesar. 172. Zyn onredelykheid tegen den zelven. 316.
- Cocosaten, Aquitanische volken, geven zich aan de Romeinen over. 93.

B L A D W Y Z E R.

- Comius, Koning der Atreba-
ten, en zyne bedryven. 111.
115. 120. 176. 264. 282.
295.
- Condrusen, Germanische vol-
ken. 51. 195. Staan onder
de heerschappye van de Tre-
viren. 100.
- Conetodunus en Cotuatus, op-
perhoofden der Gallen. 208.
- Convictolitanes d'Æduen en
zyne bedryven. 230. 231.
248. 258.
- Corbeus of Correns, Veldheer
der Bellovacen. 282. Zyn
dood. 293.
- Cotta Aurunculejus werd van
Titurius in Raade over-
schreeuwt, en geeft het op.
148. Zyn dapperheid. 150.
Dood. 153.
- Cotus d'Æduen, en zyn zaak.
230. 231. 258.
- Critognatus d'Arverner wree-
de redening gedurende de
belegering van Alesia. 265.
- Curiosoliten, Aquitaansche vol-
ken, geven zich aan de Ro-
meinen over. 71. 78. 264.
- D.
- Dankzeggingen te Rome van
vyftien dagen wegens Ce-
sars victory tegen de Bel-
gen. 72. Van twintig da-
gen wegens de Britaansche
Zegen. 122. Van twintig
dagen over 't veroveren
van Alesia. 275.
- Dapperheid des Arendrigs der
tiende keurbende. 114.
- Dat men 't liefst wil, geloofst
men 't lichtst. 87.
- Decetia, een stad aan de
Loire. 231.
- Decimus Brutus de jongeling.
81.
- Dennen groeyen in Britannie
niet. 136.
- Diablinten, Gallische volken,
van de Veneten tot den
oorlog beroepen. 80.
- Dis, vader der Gallen. 186.
- Divico, Afgezant der Hel-
vetien en zyn vertoog. 11.
- Divitiacus, Prins der Æ-
duenen. 4. zyn lof. 17.
- Verbid zynen broeder
Dumnorix by Cesar. 17.
- Zyn vertoog wegens de
Gallen. 25. Wegens de
Sequanen in 't byzonder.
28. Werd van Cesar ver-
zocht de grenzen der Bel-
lovacen te beplonderen.
51. 181.
- Drapes, Prins der Senonen
beplondert de Romeinen.
300. Werd van Caninius
gevangen. 304. Sterft in
de gevangenis. 309.
- Druïden, Priesters der Gal-
len, en hun beschryving.
182.
- Dumnacus, Overste der
Anden. 297. zyn vlucht.
301.
Du.

BLADWYZER.

- Dumnorix* d'Æduen treed 248. Gehoorzaamt Ver-
in verbond met de Helve-
tien. 4. Werd by Cesar
beschuldigt. 15. Door
zynen broeder Divitiacus
verbeeden. 17. 18. Weigert
met Cesar naer Britan-
nie over te scheepen. 130.
Vlucht en werd gedood.
132.
Duracius volstandige vriend-
schap tegen de Romeinen.
297.
Duracortorum, een stad der
Rhemen. 204.

E.

- Eburonen*. 51. Staan onder
de gehoorzaamheid der
Treviren. 100. Waar
gelegen. 190. Hun afval.
145. Zyn een onadelyke
en geringe burgery. 147.
Werden van Cesar ter be-
plondering overgegeven.
197.
Eburovici zweeren tegen de
Romeinen met d'Unellen
t'zamen. 86.
Een Haaze, Hinne of Gans
te nuttigen is by de Britan-
ners een gruwel. 136.
Eleuther Cadurcen. 263.
Elusaten geven zich aan de
Romeinen over. 93.
Epasnaetus d'Arverner. 309.
Eporedorix d'Æduen, en
zyne trouweloosheid. 247.

- Erastosthenes* aangehaalt.
190.
Essuen. 143.
Evengelykheid van nacht en
dag maakt een bekommer-
lyke schipvaart. 120. 143.

F.

- Fabius Maximus* overwint
de Rutenen en Arvernen.
40.
Form en maakzel der Galli-
sche scheepen. 82.
Fusius Cotta werd gedood.
208.

G.

- Gabalen*. 255. 263.
Galba, Koning der Sues-
sonen. 50. Zyne zoonen
werd aap Cesar onder 't
getal der gyzelaars gegeven.
57.
Gallie en des zelfs verdeeling.
2. Grenzing en bepaaling
der zelve deelen. 3.
Gallen zyn zeer oorlogzuch-
tigt. 88. 166. 184. 207.
Zeden en instellingen hun-
ner voorvaderen. 180.
Zeggen van vader Dis ge-
sprootten te zyn, 186. Ge-
bruiken Grieksche letteren.
184.

BLADWYZER.

184. Bedeloven menschen ten offerhande. 185. Onderhielden zig in den Cimbrischen oorlog met mensche vlees. 266. Zyn gewoon in de spits te zitten. 290. Beminnen voornamelyk de lastdieren. 97. Hebben veele karren in den oorlog by zich. 288. Zyn zeer genegen tot kerkplechtigheden. 185. Komen gewapent in de vergadering. 167. Beulytigen veeltyds nieuwigheden. 99. Hunne wyze in 't beroepen eener gewapende zaamening. 167. Hun adel, en waar die in bestaan. 182. Zweeken tegen de Romeinen t'zamen. 48. 165. Hun haat en laagen. 148. 207. Opstand. 76. 100. 173. 176. Oorloogden voor Cesars komst 'sjaarlyks. 184. Hunne huwelyken. 186. Schielijke en veranderlyke besluiten. 79. 99. Gewoonte wegens hun onvolwafche kinderen. 186. Wegens het 't ondervorschen van nieuwe geruchten. 99. Hun gevecht met de Cesarianen. 76. 215. Dapperheid. 190. Wakerheid en scherpzinnigheid. 223. Onstandvastigheid. 99. 104. Opulientheid en lichtvaardig-

heid. 48. 81. 99. Week en ongestadigheid in tegenspoeden. 88. Aangeboorene lichtvaardigheid. 238. Grootdadigheid in voor 't vaderland te sterven. 225. Vlucht en nederlag. 77. 270. 274. Geweldige Heirmachten. 263. Aan hen is Britannie onbekent. 110. Gallische muuren en der zelve gedaante. 224. Gallische Ridders en der zelve vermoogen. 184. Gallische scheepen en haar gedaante. 82. Gallische vloot tegen de Romeinen. 82. Gariten geven zich aan de Romeinen over. 93. Garocelen poogen Cesar den tocht over d' Alpen te betwisten. 9. Garonne, een rivier, zonderende de Gallen van d'Aquitanen af. 2. Garummen geven zich aan de Romeinen over. 93. Gastvryheid der Germanen. 189. Gebenner gebergte. 212. 249. Geheimen des Raads by eede verzekert niet t'openbaren. 25. Geheugenisse der Alefier moord. 302. Gelykheid der wapenen baart zomsyds bedrog. 144. 66.

BLADWYZER.

Gekoornen te velde uit de Gallische burgeryen, naer welkers raad den oorlog moet behaandelt werden.

264.

Genabum, een stad der Carnuten. 208. 281. Werd van de Romeinen ingenomen en verbrand. 215.

Geneva, een stad der Allobrogen. 6.

Gergovia, een stad der Bojen. 209. 213.

Gergovia, een stad der Arvernien. 232. Desselfs belegering. 238.

Germanen wanneer eerst en om wat reden in Gallie overgekomen. 25. 28.

106. Van daar verdreven.

45. Zyn wilde en barbaarsche menschen. 29.

Weigeren geen oorlog. 100. Gebruiken geen lastdieren van buyten.

ingebracht. 97. Zyn in veertien jaar onder geen dak geweest. 31.

Willen de fortuin tegen de Romeinen ten derdemaale niet ter proeve stellen. 167.

Wyken voor niemand op den aardbodem dan voor de Sueven. 101. Hebben geen Druiden, noch yver tot de heiligdommen. 187.

Havening des lichaams. 188. Schriken grootte der zelve. 32. Gaan meest

naakt, en bekennen geen vrouw voor hun twintigste jaar. 188. Wyze van zich ten oorlog te bereiden. 198.

Overgeloof in tot den slag te komen. 44. De huis-

moeder schryven hun door lootingen en wischelary-

en der tyd van 't gevecht te voren. 44. Hun heele

leven bestaat in jagen, en krygsoeffeningen. 188.

Zenden Gezanten aan Cesar. 100. De zelve werden om hun bedrog vast

gehouden. 104. Hun haat tegen de Romeinen. 148.

Vermetelheid. 100. Gevecht tegen de Romeinen.

45. Vlucht en nederlag. 45. 105. Trouweloosheid en geveinstheid. 103.

Beroerte. 105. Dapperheid. 259.

Germanische Ruiters springen in de gevechten dikwils van de paarden, en sloen

te voet. 97.

Germanische voetenaaren zyn gewoon onder de ruiters te vechten. 42.

256.

Getabbert Gallie. 296. 315.

Gevecht uit de strytwagens. 113. 119.

Gobanitia, Vaderlyke Oom van Vercingetorix. 209.

Goden der Gallen. 185.

Der Germanen. 187. Zyn gewoon

BLAD WYZER.

gewoon den genen, wel-
kers schelmstukken zy
straffen willen, dikwils
voorspoed tegeven. 13.
Godisgeleertheid der Gallen.
184. Der Germanen. 187.
Gordunen, volgelingen der
Nervien. 154.
Grieksche taale zyn de Ner-
vien onkundig. 161. De
zelve wierd eertyds van
de Gallen gebruikt. 184.
Gruidien, onderhoorelingen
van de Nervien. 154.
Gaturvatus, hooft des Car-
nutischen opstands, werd
ter hooftpeene gesleept. 305.

H.

HAaken ten gebruike van
scheepsoorelogen. 84.
Hartshoornen, of zwaare
getakte houten tot krygs-
werken gebeezigt. 261.
Haruden, of Harudische vol-
ken. 26. 31. 44.
Heerlykheid der Gallen lyk-
staatsien. 183.
Heiningen, gevlochten uit
teere boomen, en met braam-
ranken gesterkt, van de
Gallen voor bolwerken ge-
bruikt. 60.
Heir der Romeinen van de
Helvetiengeslagen, en onder
't juk door gejaagt. 7.
Helvetie is in 't geheel in vier
Kreytzen verdeelt. 11.

Helvetien gaan d'andere
Gallen in Dapperheid te
boven. 2. Zyn verwin-
naars van de Germanen.
2. Verstaan den Roomschen
Burgermeester, en jagen
het heir onder 't juk door. 7.
Insgelyk eenige Cesarianen.
13. Werden van Cesar ge-
slagen. 11. 21. Zyn ge-
woon Gyzelaars t'ontfan-
gen, niet te geven. 13.
Verbranden hunne steden
en huijzelyken voorraad tot
wegdoen der hoope. 5. 8.
Werden gelast die weder op
te bouwen. 23. Trachten
in Gallie over te stappen. 3.
Redenen waarom zy ten
vaderlande uitreden. 3.
Hun optocht. 6. 8. Werden
in den doortocht der Rho-
daane door Cesar verhin-
dert. 11. Gebruiken Griek-
sche letters. 24. Hun t'za-
menzweering. 4. Woest-
heid en hartnekkigheid in
den oorlog. 21. Vlucht.
21. Booging. 11. De moe-
dige bezending aan Cesar.
7. 11. Wyze in rechtza-
ken. 5. Dapperheid. 12.
Helvien. 211. 255.
Hercyniër woud, en der zel-
ver beschryving. 190.
Hiberie, een eiland in de
Britannische zee. 136.
Hitte en yver der Romeinsche
soldaten. 219. 224. Spaa-
ren

BLADWYSER

- ren daar geen kinderen in. 227.
 Gallen geen en oorlog voe-
 ren. 294.
 Hispanische ruiters onder de 130.
 troepen van Cesar. 145.
 Itische haven.
 Jupiter van de Gallen geeert. 185.
 Honderd en twintig stormto-
 rens in allerhaast van de 3.6.
 Romeinen opgerecht. 155.
 Hongersnood der Cesarianen,
 en hun verduldigheid. 218.
 Hoop van roof, en zucht ten
 oorlog wend de Gallen van
 de landbouw, en den da-
 gelykschen arbeid af. 86.
 Huis- en hofgenooten van Or-
 getorix ten getalle van tien
 duizend. 5.

I.

- I**ccius en Antebrogius, Ge-
 zanten der Remen, en
 hun vertoog. 49.
 Uiterste
 nood des eersten. 52.
 Imanuentius, Koning der
 Tribonanten. 140.
 In brand steeken der huizen is
 het gemeene teken der
 vyanden inval. 280.
 Indutiomarus de Trevier en
 zyne veinzing. 126.
 Bedrog
 en afval. 127. 167.
 Vlucht. 165.
 Nederlag. 169.
 In overdikke snee baand zich
 Cesar eenen weg. 212.
 In mynen te graven zyn d'A-
 quitaners zeer ervaren.
 89. 223.
 In weerwil van de Magistraat
 en der Princen kunnen de

K.

- K**arren van de Helvetien
 tot eenen legerwal ver-
 zuit. 22.
 Die in grooten
 getalle altyd by zich te
 hebben, is der Gallen wy-
 ze. 288.
 Koning en Vriend van de Ro-
 meinen genoemd te werden
 is de grootste weldaad. 37.
 Koopluiden waarom by de Su-
 even toegelaten. 97.
 Koetsvechter der Britannen,
 en hunne wyze van stry-
 den. 119.
 Koper, of yzere plaatjes by
 de Britanners voor geld ge-
 bruikt. 136.
 Koper groeit in Brittannie
 niet. 136.
 Kracht der fortuine. 193.
 Kracht der Vloeden. 132.
 Krygslift van Ambiorix. 151.
 Der Bellovacen. 287.
 Van
 Cesar. 240.

L.

B L A D W Y Z E R.

L.

L Abienus, stedehouder van Cesar, werd geduuren-
de des zelfs afzyn het be-
wind over de strekte by Ge-
neva gegeven. 9. Neemt
in den tocht tegen de Hel-
vetien een gebergte in. 19.
Slaat d'achterhoede der
Belgen. 56. Bemachtigt
de legerplaats der Nervien.
66. Werd met de ruitery
naer de Treviren gezon-
den. 81. Thans naer de
Morinen, en brengt die
onder de knie. 121. Be-
waart d'Itische haven.
132. Lukt met loosheid de
Treviren tot den stryd, en
overwintze. 177. 178.
Trekt naer Lutetia. 249.
Verlaat die volken. 253.
Zyn gewecht met de Gallen
by Alefie. 273. Werd van
Cesars vyanden aange-
zocht. 315.
Landbouw werd van de Ger-
manen niet behartigt. 188.
192.
Lastdieren bezinnen de Gal-
len voornamentlyk. 97.
Legeringen wanneer eerst van
de Gallen versterkt. 229.
Legerplaats van Q. Cicero
door de Gallen bestormt.
154. 156.
Lelien, zekere krygswerken.

Lamanner meir. 262.
Lemovicen. 3. 7.
Lentulus en Marcellus, Bur-
germeesteren, en vyanden
van Cesar. 314.
Lepontien, bewoonders van
d'Alpen. 102.
Letobrigen stappen met de Hel-
vetien ten vaderlande uit.
6. Begeven zich uit Ce-
sars last daar weder in. 23.
Hun getal. 24.
Levacen, onderhoorigen van
de Nervien. 154.
Leuken. 35.
Lexobien. 81. 86.
Limonum, een stad. 297.
Lingonen. 22. 35. 101.
Liscus d'Ædueen beschuldigt
Dumnorix by Cesar. 14.
15.
Litavicus d'Ædueen, en zy-
ne broeder. 234. 237. Zyn
trouweloosheid en vlucht.
235. 236.
Loire, een Gallische rivier,
eertyds Liger en Ligeris ge-
naamt. 210. 247.
Lucius Aurunculejus Cotta,
Stedehouder. 56. Zyn
voorzichtige raad. 147.
Dapperheid. 150. Wond.
152. Dood. 253.
Lucius Cassius, Burgermeester,
werd van de Helvetien ge-
maakt. 7. 11.
Lucius Cesar de jongeling, ste-
dehouder. 255.
Z 2 Lucius

BLADWYZER.

- Lucius Emilius*, Ritmeester By d'Æduenen. 231.
 der Gallische ruiters. 20. *Mandubien* verzoeken van
Lucius Fabius, Hondertman, de Romeinen voor wat
 of zyn dapperheid, of ispyze ter slavernye opge-
 wonderlyke lichtvaardig- nomen te werden. 267.
 heid. 243. Dood. 244. *Mandubratius*, de Britan-
Lucius Manilius, Voorbur- ner. 140.
 germeeſter, zyn vlucht. *Marcellus*, vyand van Ce-
 88. ſar. 316.
Lucius Minutius Baſilus. *Marcomannen*, Germani-
 193. ſche volken. 44.
Lucius Munatius Plancus. *Marcus Antonius*, Stede-
 143. houder van Ceſar. 270.
Lucius Paullus, Burgermeef- Ontſanger. 279.
 ter. 313. *Marcus Ariſtius*, Krygskor-
Lucius Piſo, Grootvader van kornel, werd van
 Ceſars ſchoonvader L. Pi- d'Æduenen tegens gegeve-
 ſo, van de Helvetien ge- ne trouwe gevangen geno-
 matſt. 11. men. 239.
Lucius Roſcius. 143. 165. *Marcus Meſſala*, en
Lucius Sylla. 19. *Marcus Piſo*, Burger-
Lucius Valerius Praconius, meesters. 3. 30.
 ſtedehouder, des zelfs dood. *Marcus Mettius* werd door
 88. *Arioviſtus* in ketenen ge-
Lucius Varenus, Hondertman, klonken. 42. Door Ceſar
 en zyn uitmuntende helde- verloſt. 46.
 ſtuk voor zynen vyand. *Marcus Petrejus*, Hondert-
 158. man, en zyn eedelmoedig
Luſterius de Cadurcer. 210. bedryf. 244.
 211. 300. 301. *Marcus Silanus*, Stedehou-
Lutetia, nu de ſtad Parys. der. 172.
 174. Werd aan brand ge- *Marcus Trebius Gallus*, 78.
 ſtooken. 250. *Marne*, een Galliſche rivier.
 2.
 M. *Mars* van de Gallen geëert. 185.
Maas, een rivier, en der *Matisco*, een ſtad der Ædue-
 zelve beſchryving. 101. nen. 275.
Magiſtraat der Gallen. 187. *Mediomatricen*. 102. 263.
 By de Germanen. 189. *Melodunum*, zie *Metioſe-*
 dum

dum.

Menapien beloven in den oorlog der Belgen tegen Cesar 9000 mannen. 51. Werden van de Veneten tot den oorlog beroepen. 80. Van de Romeinen beplondert. 122. Hun opstand. 173. Overgave. 176.

Menschen van de Gallen tot offer geslacht. 185. By d'overledenenen op't lyk voor geworpen. 187.

Mercurius werd voornamentlyk by de Gallen geëert. 185.

Met de wapenen te rammelen is eene plechtigheid by de Gallen 223.

Metiosedum, een stad der Senonen. 250. 251.

Minerva van de Gallen geviert. 185.

Mona, een eiland. 136.

Morinen beloven aan de Belgen tegens Cesar 25000 mannen. 51. Zyn in bondgenootschap met de Veneten. 80 Hun Gezanten aan Cesar. 111. Kommen in de macht van Labienus. 121.

Moritasgus, broeder van Cavarinus der Senonen Koning. 166.

Muuren der Gallische steden en der zelve beschryving 224.

N.

Nanneten, of Veneten, Gallische volken, werden om hun trouwelooheid van Cesar in een Zeeslag gedemt. 79. 85.

Nantuatens. 102.

Narbo, een stad. 88. 211.

Nacht van 30 dagen in de Britannische eilanden.

137. De nachten zyn in Britannie korter dan in Gallie. 137.

Nalatigheid uit langduurigheid. 287.

Nemetens, Germanische volken. 44.

Nemetocenna, een stad. 311. 315.

Nervien vermochten eertyds luttel in ruitery. 60. Zyn d'allerwoesten der Gallen.

51. Hebben geen kennis van Grieksche letteren.

161. Hebben zich met een wal te versterken van de Romeinen geleert. 156.

Hun vlucht. 163. Volgelingen. 154. Zeden. 58.

Hoogmoed. 163. Meenigte. 156. Opstand en bedrog. 59. 61. 155.

Overgave. 67.

Nitiobrigen. 211. Hun Koning Theutomatus. 230.

Norica, een stad. 6.

Noviodunum, een stad der

Z. Bi.

- Biturigen. 56. 215. 248.
 Numejus, en Verodoffius, Ontzegging van vuur en wa-
 Gezanten der Helvetien. 204.
71. Opgehevene rechterschouder
 Numidische en Cretische is by d' Æduenen het veld-
 boogschutters. 53. teken van vrienden. 244.
 Orcinia, of Hercyniër woud. 190.

O.

- O** Celum, een stad. 9.
 Oodurus, een vlek der haar zoon werd gevangen.
 Veragren. 74. 22. Dood van Orgetorix. 5.
 Oerossen, en der zelve be- Ofismien geven zich aan de
 schryving. 192. Romeinen over. 71.
 Olovico, vader van Theuto- Os van de gedaante eenes
 matus. 230. Harts. 191.
 Om 't gemeene welwezen Overrhynsche volken zenden
 moet menzyn huiszelyke Gozanten aan Cesar. 71.
 zaken aan een zyde stellen. 216.

P.

- P** Onbekwamen tot den oorlog **P** Arisien, Gallische volken.
 door ouderdom by de Gal- 174.
 len in den Cimberfchen Partifche oorlog. 316.
 oorlog toe fpyze gebruikt. 266. Parthyschappen der Arver-
 Ongekreuktheid des gemoeds nen en Æduenen. 25. Der
 in een Veldheer baart in Gallen. 181.
 wanhoopige zaken genoe- Pamanen, Germanifche vol-
 gen in de foldaten. 229. ken. 51.
 Wekt de gemoederen der be- Petrocorien. 263.
 teuterden op. 65. Piftonen. 297.
 Ongewapende Trofjongs dood.
 runnen op de beteterde 103.
 vyanden in. 66. Hun Pleumofien, onderhoorigen
 vlucht. 64. der Nervien. 154.
 Op aanraad eenes vyands tot Pompejus vriendschap met
 besluit te omen is fchande- Cesar. 172. Zyn vervreem-
 lyk. 147. ding. 316.
 Onfterffelykheid der zielen Precianen geven zich aan de
 Romeinen over. 93.
Pu.

B L A D W Y Z E R.

Publius Confidius, voor een spieknecht uitgezonden, boodschapt 't geen hy niet gezien heeft. 19.

Publius Crassus de jongeling, en zyne bedryven. 45. 71. 78. 88. 89.

Publius Sextius Baculus, en zyne bedryven. 65. 77. 100.

Publius Sulpitius Rufus, stedehouder. 112.

Pynstammen, van de Romeinen Cippi genaamt, wat soort van krygstuig. 262.

Pyreneër bergen. 3.

van Cesar. 49. 56.

Quintus Titurius Sabinus, stedehouder van Cesar. 52. 54. Zyn wingetwest. 81.

Bedryven tegen d'Unellen. 85. Zyn krygslist. 86. 91.

Zyn hardebollen in raade tegen Cotta, dat oorzaak van een groote ramp is.

147. Zyn verslagentheid. 150. Dood. 153.

Quintus Tullius Cicero. 195.

Quintus Velanius werd door Cesar naer de Veneten gezonden. 78.

R.

Q.

Quintus Attius Varus, Overste der ruiteren. 299.

Quintus Cicero, stedehouder van Cesar 143. Zyn legerplaats werd van de Nervien bestormt. 154. Werd van Cesar om zyn beleid en dapperheid geprezen. 164.

Quintus Junius de Hispanier ter mōdgemeenschappen van Ambiorix gezonden. 145.

Quintus Laberius Durus, Krygskornel. sneuvelt. 138.

Quintus Lucanius, Eerstpylenaar, willende zynen omcingelden zoon ontzetten, sneuvelt. 152.

Quintus Pedius, stedehouder

Raare wyze van brieven t'overhandigen. 161.

Raadsbesluit tegen Cesar. 316.

Rauracen. 264. Trekken met de Helvetien ten vaderlande uit. 6. Hun getal. 24.

Recht des oorlogs. 30. Bitterheid der zelve voor de verwonnen. 217.

Rhedonen geven zich aan de Romeinen over. 71.

Rhemen geven zich aan Cesar over. 49. Hun vriendschap maakt zich Cesar ten nutte. 50. Hun achtbaarheid en gunst by hem. 166. 174.

Bleven in den opstand van Gallie vrienden der Romeinen. 254. Werden door de Bellovacen in lagen gelokt. 287.

Z 4

Rhyn

BLADWYZER.

Rbyn, een rivier, des zelfs
oorspronk, loop en eilan-
den. 102. Eindigt naer't
gevoelen der Usipeten en
Tenctheren de heerschap-
pye des Roomschen volke.

106.

Rhodaan, een rivier, nu de
Rhodégenaamt. 3.

Rivieren kunnen de Romein-
sche soldaten niet tegen-
houden. 249.

Romeinen zyn bedeeft om te-
gen de Germanen op te trek-
ken. 33. Verzegelen hun uiter-
ste willen. 33. Hun kleene
gestalte dient aan de Gallen
ten spot. 69. Slaan de han-
den uit wanhoop aan zich
zelven. 153. Oorlogen om
een anders vryheid te bene-
men. 267. Zyn gewoon
der Bondgenooten acht-
baarheid te vermeerderen,
niet te verminderen. 38.

Voeren den oorlog naer der
Gallen meening niet zon-
der de hulpe der Goden. 69.
Zyn na een bekomene ramp
zorgvuldiger. 287. Hun
grootmoedigheid. 152. Te-
genwoordigheid in een
schielyk voorval. 62. Voer-
ren zwaare wapen. 138.
Strekken den Uxelloduners
tot verwondering. 30.

Ruthenen van Q. Fabius
Maximus overwonnen 40.
Werden van Lucferius den

Cadurcer met d'Arvernen
vereenigt. 211.

S.

Sabinus, zie Quintus Ti-
turius.

Samarobriua, een stad. 143.
160.

Sambre, een rivier. 59. 60.

Santonen, gebuuren der To-
losaten. 9.

Schelde, een rivier, vloet
yende in de Maas. 196.

Scherp gevecht der Nervien
en Romeinen. 63. 64.

Schipstryd der Romeinen en
Gallen. 83.

Schrik des gekryds. 271.

Scorpioen, zeker oorlogstug.
226.

Sedulinus, Overste de Le-
movicen, sneuvelt. 274.

Sedunen, Gallische volken.
74.

Sedusien, Germanische vol-
ken. 44.

Segnen, Germanische vol-
ken, zenden Gezanten
aan Cesar. 194.

Segonax, een van de vier
Koningen van Cantium,
141.

Segontiacen, Britanische
volken, geven zich aan
Cesar over. 141.

Seine, een rivier. 2. 249.

Senonen, een zeer sterke bur-
gerye, en onder de Gallen
van

B L A D W Y Z E R.

- van groot vermogen. 166. Soldurien, zekere soldaten,
Bereiden zich door de en hunne merkwaardige
wroeging van een bedre- trouwe. 89. 90.
ve schelmstuk tot den oor- Spiesjachtjes. 115.
log. 167. Worden op 't Stofwolken te zien is een te-
verzoek der Aeduënen in ken van 's vyands nade-
trouwe ontfangen. 174. ren. 118.
Sequanen werden door de Strengheid van Cesar. 85.
Rhodaan en 't gebergte Van Vercingetorix. 210.
van Jura van de Helve- Sueffonen, broeders en bloed-
tien afgezonderd. 60. La- verwanten der Remen,
ten dezelve door hunne 49. Beloven aan de Bel-
grenzen trekken. 9. Ont- gen tot den oorlog tegen-
bieden de Germanen tot Cesar 50000 gewapenden.
hulpe. 20. Worden van 51. Werden geslagen. 156.
dezelve overheert, en En op 't verzoek der Remen
voor een gedeelte uit hun- van Cesar in genade
ne zetels gedreven. 20. aangenomen. 57.
Durven uit schrik van Sueven komen Ariovistus te
Ariovistus daar over niet hulpe. 31. 44. Begeven
klagen. 28. Verzoeken zich na 't slaan van Ario-
door Divitiacus aan Cesar vistus weder naer huis toe,
om van hun slaverny ver- en werden van d'Ubien in
lost te werden. 25. Hun- de staart geslagen. 46.
ne akkers zyn de beste van Zyn d'oorlogzuchtigste
geheel Gallie. 26. Hun van alle de Germanen. 96.
partyschappen met d' Adu- Verzuimen noch de land-
enen. 181. bouw noch den oorlog. 96.
Sergius Galba, vriend van Leven meest by melk en
Cesar. 314. Zyn ver- vee. 97. Bekleden zich
wertheid. 75. met vellen, die 't minste
Sesuvien geven zich aan de deel van 't lichchaam be-
Romeinen over. 71. decken. 97. Laten geen
Sibutzaten geven zich aan de wyn binnen hunne gren-
Romeinen over. 71. zen voeren. 97. Bezitten
Sigambren versteeken zich hondert Kreytzen. 96.
zelven en al 't hunne op Betaalen schatting aan
Cesars komst in uildernis- d'Ubien. 98. Werden van
sen en bosschen. 109. Cesar gevreesd. 192.
Z 5 T 1

T.

TArbellen geven zich aan de Romeinen over. 93.

Tarusaten, Aquitanische volken, geven zich aan de Romeinen over. 93.

Targetius, Prins der Carnuten, werd van zyne burgers vermoord. 144.

Taximagulus, een der vier Koningen van Cantium. 141.

Tectosager Volcen. 190.

Tenchtberen oorlog. 96. 98.

Tergeftinen werden door den inval der barbaren beplondert. 296.

Teutonen en Cimbren. 29.

Zyn van Cajus Marius geslagen. 34. Hebben Gallie beplondert. 266. Zyn alleen in 't verwoesten van Gallie door de Belgen van hunne grenzen geweert. 50.

Theems, een rivier van Britannië. 135. 139.

Theutomatus, Koning der Nitjoberigen, komt met veel ruiters ter hulpe van Vercingetorix. 330. Werd door de Romeinen in zyn tent overvallen, doch ontsnapt het gevaar. 242.

Tiguriner kreyts. 11.

Zin groeit binnen 's lands in Britannië. 136.

Titurius Sabinus bedremmelt-

heid.

150.

Titus Balventius, Eerstpylenaar, sneuvelt. 152.

Titus Labienus, Stedehouder van Cesar. 9. 66. 81. 143. 195. Zie Labienus.

Titus Pulsio, Hondertman, en zyn zeldzame vyandschap en trouhartigheid tegen Varenus. 158.

Titus Sextius, Stedehouder van Cesar. 172. 244. 275.

Titus Silius werd om graan naer de Veneten gezonden, die hem vasthouden. 78.

Titus Terrasius. 78.

Tolosā en Tolosaten. 9. 88. 211.

Toorens van de Gallen met le-der overtrokken. 223.

Treviren geven aan Cesar te kennen dat de Sueven den Rhyn poogen over te stapstappen. 31. Hun ruitery is de dapperste van heel Gallie. 64. Werden weder-spanig, en zoeken d'Overrhynsche Germanen aan. 126. 167. Hun rouwheid. 297. Nederlaag. 178. 254. 309.

Triboken, Germanische volken. 44.

Trinobanten, Britannische volken, geven zich aan Cesar over. 140.

Trouwe der Gallische volgelingen.

BLADWYZER.

- lingen. 237. *Werden in een ſchipſtryd*
Turonen. 71. *Spannen met*
Vercingetorix t'zamen. 84. *Geven*
 209. *By hen werden twee*
keurbenden gelegd. 310. *zich over.* 85.
Twe keurbenden houden altyd
voor Cefars legeringen de
wacht. 225. *Veneten Raad gedood, en'tge-*
meen onder de kroon ver-
kocht. 85.
Twe uit een geſlacht mogen
teffens by d'Æduenen in den
raad niet wezen. 231. *Veragren, Gallifche volken.* 74.

V.

- V*Angionen, Germanifche
 volken. 44.
Varenus, Hondertman, en
zyn dapperheid. 158.
Ubien verſlaan eenige Sueven
aan den Rhyn. 46. *Over-*
treffen d'andere Germanen
in beleeftheid. 98. *Verzoe-*
ken hulpe tegen de Sueven
van de Romeinen. 101. 107.
Vedeliacus, broeder van Cotus.
 230.
Velaunen. 263.
Velaunodunum, een ſtad der
Senonen, geeft zich aan
Cefar over. 214.
Velocaffen en hun vermogen.
 51.
Veneten houden Cefars gezan-
ten vaſt. 79. *Bereiden zich*
uit vrees van ſtraffeten oor-
log door zich op de gelegent-
heid van hunne plaatzen te
verlaten. 80. *Vluchten van*
d'eene plaats in d'andere. 83
Werden in een ſchipſtryd
overwonnen. 84. *Geven*
zich over. 85.
Veneten Raad gedood, en'tge-
meen onder de kroon ver-
kocht. 85.
Veragren, Gallifche volken.
 74.
Verbigeney Krejts. 23.
Vercingetorix, zoon van Cel-
tillus, ruit d'Arvernen op,
en word daar over door de
Voortreffelykſten uit Gergo-
via geſtooten. 209. *Houd*
uitkeur van ſchooyers en va-
gebonden, en werd van de
zynen Koning genaamt. 209.
Oeffent zwaare peene tegen
d'onwilgers. 210. *Rukt*
tot hulpe van d'Arvernen.
 212. *Vertoont ter zaame-*
ning dat men alle de ſteden
moet aan brand ſteken. 216.
Nadert met zyne machten
het belegert Avaricum. 219.
Werd van verraderij be-
ſchuldigt, en verdedigt zich
deftig. 221. *Werd in eene*
vergadering van heel Gal-
lie tot Veldheer verkooren.
 254. *Vande Cefarianen ge-*
ſlagen. 258. *Binnen Ale-*
ſie belegert. 259. *Zyn voor-*
zorg. 260. *Acht duizent*
ruiters, en twemaal hon-
dert en veertig duizent voe-
tenaaren rukken ter zyner
hulpe naer Aleſie. 264.
Doet een uitval uit de ſtad
 om

BLADWYZER.

- om de zynen t'ondersteunen. Viridrix, Prins der Unellen. 85.
 269. 271. Werd na 't ver-
 slaan der hulptroepen door de
 zynen, nevens de stad, aan
 Cesar overgeleverd. 274.
 Vergasillaunus d'Arverner,
 Overste der Gallische mach-
 ten. 264.
 Vergobretus, een tytel waar
 mee de hooge Overigheid by
 d'Æduenen benaamt wierd.
 14.
 Verocassen of Velocassen beloven
 met de Veromanduen 10000
 mannen aan de Belgen tot
 den oo-log tegen Cesar. 51.
 Verodoëtius, Gezant der Hel-
 vetien. 7.
 Veromanduen, en hun ver-
 mogen. 51.
 Vertico de Nervier, en zyne
 vrouwe aan Cicero. 159.
 162.
 Vertiscus, Prins der Rhemen
 en Overste der ruiteren
 sneuvelt. 287.
 Vefonsio, een stad der Sequa-
 nen. 32.
 Vestingen van Cesar voor Ale-
 sia. 261.
 Vienna, een stad. 212.
 Vierenzeventig Krygsuanen op
 een tyd van de Gallen geno-
 men. 274.
 Vyfhondert Helvetische ruiters
 dryven 4000 Romeinsche op
 de vlucht. 13.
 Viridomarus, Prins der Ædu-
 enen. 235. 237. 247.
 Uitgraving der oogen by de
 Gallen tot een hoofteene
 geoeffent. 210.
 Unellen geven zich aan de Ro-
 meinen over. 71. Vallen af
 en klampen Sabinus aan.
 86. Werden geslagen. 88.
 Vocaten, Aquitanische volken
 90. Geven zich aan Craf-
 sus over. 93.
 Voconten. 9.
 Voetangels, en der zelve be-
 schryving. 262.
 Vogesus, een berg in de land-
 palen der Lingonen. 101.
 Volcen. 211.
 Volle maan doet gemenelyk de
 vloeden in den Oceaan hoger
 wasschen. 116.
 Voorbeelden van broederlyke
 godvruchtigheid. 17. 103.
 Voorwaardens van eenen gewa-
 pend en vyand t'ontfangen is
 des Roomschen volke ge-
 woonte niet. 156.
 Vrees der Arvernen voor Ce-
 sar. 212.
 Vrees slaat in d'uiterste nood
 geen acht op de barmhertig-
 heid. 226. Verschooning en
 dekmantel der zelve. 33.
 Des zelfs kracht. 203. 207.
 239. Loosheid van zich be-
 vrees te veinzen. 86. 162.
 168.
 Vryheid der Gallen. 79. Be-
 geerte der zelve. 146. Zoe-
 tig-

BLADWYZER!

- tigheid. 81. Yver om die nische ruiters. 42.
weder te bekomen. 264. Wreedheid der oude Gallen. 185. 266.
Vrouwen der Britanners zyn 137. Wyn werd van de Sueven niet
aanveelen gemeen. 137. genuttigt, noch mag in hun
Vrouwen der Gallen en haar ge- land gevoert werden. 97.
woonte in den oorlog, 242. Wyze der Barbaren in 't vesten
Vrouwen der Germanen op kar- der legeringen. 304.
ren en wagens geplaatst. 44. Wyze op welke de Gallen de doo-
Haar achtbaarheid in den den verbranden. 187.
oorlog. 44.
Ufipeten en Tenchtheren wer-
den van de Sueven uitge-
stooten. 96. Stappen na 't
slaan der Menapien den Rhyn
over. 99.
Uxellodunum, een stad der
Cadurcen, en des zelfs be-
legering en verovering door
Cesar ende Romeinen. 301.
306. 309.

W.

Watermaten by de Romeinen
voor Uurwerken gebruikt.

137.
Wat de Britanners een stad noe-
men. 141.
Wet der Aeduenen wegens het
verkiezen der Magistraat.
231.
Wilde Elanden en der zelve be-
schryving. 191.
Wilde Geiten, en des zelfs be-
schryving en jacht. 191.
Wonderlyke leerzaamheit van
paarden. 97. 119.
Wonderlyke strydwyze en ge-
woonte van zekere Germa-

Y.

- Y**fenboomen, gemenelyk Taxis
geheeten, groeyen in groo-
te meenigte in Gallie en Ger-
lie en Germanie, en zyn ver-
giftig. 194.
Yzer groeit in Britannie. 136.
Yzere ketenen voor ankertou-
wen by de Veneten gebruikt.
83.

Z.

- Z**adels by de Sueven te ge-
bruiken is schandelyk. 97.
Zedigheit en gevolgzaamheit
is in de soldaten meerder dan
de dapperheit en groot-
moedigheit t'achten. 246.
Zeem en leder by de Gallen
voor zeilen gebruikt. 83.
Zeldzame eed der Gallische
ruiters. 257.
Zeldzame vlucht van Ambio-
rix. 204.
Zucht ten oorloge der Helveti-
en. 4.

E I N D E.

X

100

